Research Center

شایەتییە مێژووییەکانی ئەفسەرێکی ئەمن

کاوە ئەمین

شایەتییە مێژووییەکانی
ئەفسەرێکی ئەمن

شایەتییە مێژووییەکانی ئەفسەرێکی ئەمن

ئامادەکردنی: کاوە ئەمین
وەرگێڕانی: سەلام سەعدی

2023

Research Center

چاپی یەکەم
2723 ـی کوردی - 2023 ـی زایینی
ناونیشان: هەولێر - باشووری کوردستان
چاپی یەکەم : ئایاری 2023

هەموو مافەکانی ئەو پەرتووکە پارێزراوە بۆ ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو، هەموو جۆرە لەبەرگرتنەوەو بەکارهێنانەوەیەکی قەدەخەیە.

ژمارەی سپاردنی لە کتێبخانەی گشتی هەرێمی کوردستان (629)ی 2023 بۆ تەرخانکراوە.

www.rudawrc.net

نێوەڕۆک

پێشەکی 7
سەلام سەعدی

بەشی یەکەم 13
شوعبەی سێ

بەشی دووەم 38
هەوڵەکانی تیرۆرکردنی سەرکردەکانی کوردستان

بەشی سێیەم 61
چاودێریکردنی حەوزەی نەجەف

بەشی چوارەم 86
تیرۆرکردنی مەرجەعەکانی شیعە

بەشی پێنجەم 111
کاری یەکەمی ئەمن لە کەرکووک : بەعەرەبکردن

بەشی شەشەم 134
مولازم موحسین و بێسەروشوێنکردنی کوردانی فەیلی و بارزانی

بەشی حەوتەم 159
کیمیابارانکردنی هەڵەبجە

بەشی هەشتەم 183
چۆنیەتی بە کۆمەڵ کوشتنی گیراوانی پرۆسەی ئەنفال

بەشی نۆیەم 207
راپەڕینی سلێمانی و راکردن بۆ کەرکووک

پێشەکی

کارێکی زۆر گرنگ

سەلام سەعدی

(وشـهد شـاهد من اهلهـا)، سـەرئەنجام یەکێک لەنێـو خۆیانـەوە پەیدابوو کـە ببێتە شـاهید لەسـەریان و پەردە لـەڕووی تاوانەکانیـان هەڵماڵێت. ئەم پەرتووکـەی بەردەسـتتان، دانپێدانـان، یـان گـەواهیـی کەسـێکە کـە مـاوەی 19 سـاڵ، لـە 1970 تاوەکـو 1989 لـە هـەرە ترسـناکترین و هەسـتیارترین دامـەزراوەی ڕژێمـی بەعسـدا کاری کـردووە، دەزگای ئەمـن. دیـارە دەبـێ ئـەو ڕاسـتییە بەبیربهێنینـەوە کـە عێـراق وەکـو دەوڵـەت، لـە سـەردەمی حوکمڕانیـی حیزبـی بەعسـدا دەوڵەتێکـی ئەمنـی و موخابەراتـی بـووە لـە مۆدێلـی ئـەو دەوڵەتانـەی لەپـاڵ دامـەزراوە فەرمـی و نیشـتیمانییەکانی وەکـو سـوپا و پۆلیـس، چەندیـن دامـەزراوەی نائاشـکرا و نیمچـە نهێنـی نـەوەک هـەر دەکەنە چاودێر و سـیخوڕ بەسـەر گەلـەوە، بەڵکـو دەیانکەنە دێوەزمـە بەسـەر ئـەو دامەزراوانەشـەوە کـە بڕیـارە دامـەزراوەی دەوڵەتـی و نیشـتیمانی بـن. عێراقـی سـەردەمی بەعـس تەنانەت هەنگاوێک زیاتریش چـووە پێشـەوە و ڕێگـەی نـەدا دامەزراوەکانـی وەکـو سـوپا و پۆلیـس سـەربەخۆ بمێننـەوە و بـە ڕێچکـەی گەشـەکردنی سرووشـتیی خۆیانـدا

بڕۆن، واتە سوپا و پۆلیسی کردەوە بە ئامرازی سەرکوتکاری، هەروەها کۆمەڵێک دامەزراوەی دەستوەشێن و داپڵۆسێنەریشی کردە چاودێر بەسەریانەوە، یەکێک لەوانەش دەزگای ئەمن بوو.
سەباح یەحیا حەمدانی، عەرەبێکی سوننەی خەڵکی مووسڵە، ئەم پێکهاتەیەش بڕبڕەی پشتی ئەم دەزگایە بوون کە دەوڵەتی عێراق لە سەردەمی حیزبی بەعسدا هەڵیسووڕاندووە. حەمدانی، ساڵی 1970 لە ئامادەیی پۆلیس بە پلەی مفەوەز دەردەچێ و دەبێتە کارمەندی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی نەینەوا، پاشان دەچێتە ئەمنی عام لە بەغدا، دواتر ڕەوانەی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی نەجەف دەکرێت. لە نەجەف دەبێتە ئەفسەری پەیوەندی لەنێوان دەزگای ئەمن و کاروباری مەرجەعییەتی باڵای شیعە لەو پارێزگایە. ساڵانێک دواتر بە پلەی نەقیب ڕەوانەی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووک دەکرێ و پاشان بۆ پلەی ڕائیدی ئەمن بەرزدەکرێتەوە. کەواتە ئێمە لەبەردەم شایەتحاڵێکی گرنگداین. گرنگیی ئەم شایەتحاڵە چەند هێندە دەبێت ئەگەر یەک دوو فاکت بەبیربهێنینەوە:
یەکەم؛ ئەم کۆنە ئەفسەرەی ئەمن بۆمان ڕووندەکاتەوە کە چۆن هەر ئەفسەرێکی ئەمن لە هەر پارێزگایەکی عێراق کاری کردبایە، بەهۆی شێوازی کارکردنی دەزگاکەوە، دەیتوانی ئاگاداربێ لە ورد و درشتی هەموو کاروبارەکانی پشتی پەردە لە سەرانسەری عێراق، ئەوەش لەڕێی کۆبوونەوەی مانگانە و ئەو ڕاپۆرتە ئەمنییانەی پارێزگاکان کە لەو کۆبوونەوانەدا دەخوێندرانەوە.
دووەم؛ ئەم کۆنە ئەفسەرەی ئەمن، دوور لە هەر جۆرە گوشارێک، خۆی بڕیاریداوە قسە بکات و پەردە لەسەر ئەو ڕاستییانە هەڵبماڵێ کە خۆی ڕاستەوخۆ شاهید بووە لەسەریان، یان بەهۆی کارکردنی لەنێو دەزگاکە لە نزیکەوە ئاگاداریان بووە، لەوانەش دوو ڕووداوی بۆ ئێمەی کورد گرنگ کە تاوەکو ئەمڕۆش دەست و پەنجە لەگەڵ ئاسەوارەکانیان نەرم دەکەین: ئەنفال و هەڵەبجە.

ئێمـە تاوەکـو ئەمـڕۆش، سـەبارەت ئـەم دوو کەیسـە، جگـە لـە گێڕانەوەی قسـە و بەسـەرهاتی قوربانییـە رزگاربووەکانـی ئـەم دوو کۆمەڵکوژییـە، جگـە لـە هەندێـک وردە بەڵگـە کـە لـە پرۆسـەی دادگاییکردنـی سـەرانی رژێمـی بەعسـدا خرانـەڕوو، جگـە لـە هێنـدێ گـۆڕی بەکۆمـەڵ و هێنـدێ ئێسـک و پرووسـکی ئەوانـەی بـەر شـاڵاوی ئەنفـال کەوتـن و ئـازار و مەینەتیـی ئەوانـەی لـە هەڵەبجـە بـەر چەکـی کیمیایـی کەوتـن، هیـچ چیرۆکێکـی ئەوتۆمـان لـەزاری بکەرەکانیانـەوە نەبـووە. تاوانـەکان و ئاسـەوارەکانیان دیـارن، بـەڵام لـە دیـوی لای بەرامبـەر و ئـەوەی کـە ئـەوان لـەو ساتەدا چـۆن لـەم تاوانانەیـان روانیـوە، هیـچ گێڕانەوەیەکمـان نەبـووە و هیـچ چیرۆکێکمـان نییـە. ئـەم قسـانەی رائیـد سـەباح یەحیـا حەمدانـی کـە لـە بەرنامـەی (پەنجەمـۆر)ی تەلەڤزیۆنـی رووداودا بـە زنجیـرە بڵاوبوونـەوە و لێرەشـدا لە شـێوەی پەرتووک دەخرێتە بەردەسـتی ئێـوە، یەکێکـە لـە کارە هـەرە گرنگەکانـی تـۆڕی میدیایـی رووداو، یـان راسـتتر بڵێـم یەکێکـە لـە کارە هـەرە گرنگەکانـی ئێمـەی کـورد کـە لـە بەدۆکیۆمێنتکردنـی ئـەو کارەسـات وماڵوێرانییانـەی لـە مـاوەی 35 سـاڵ حوکمڕانیـی حیزبـی بەعسـدا بەسـەر ئێمـە هاتـن، شـتێکی ئەوتۆمـان نەکـردووە. هـەر تەنانـەت رەنگدانەوەیەکـی ئەوتۆیـان لەسـەر ئـەدەب و هونـەری ئێمـەش نەبـووە و خەریکـە بـە فەرامۆشـی دەسـپێردرێن، هیـچ شـتێکیش لـە فەرامۆشـکردنی تاوانـی کۆمەڵکـوژی و رەشـەکوژی ترسـناکتر نییـە بۆ گەلێک. فەرامۆشـکردن واتـە ئەگـەری دووبارەبوونەوە، واتـە تێنەپەڕانـدن، واتـە رێزنەگرتـن لـە رۆحـی قوربانییەکانـی ئـەو تاوانانـە و بەهەنـد وەرنەگرتنـی ئـازار و مەینەتیـی ئەوانـەی لێـی دەربازبـوون، واتـە فێرنەبـوون لـە رابـردوو، واتـە دەربازبوونـی تاوانبـاران لـە تاوانەکانیـان بـا گۆڕبەگۆڕیـش بووبـن.

ئـەو کەسـەی لـەم پەرتووکـەدا بیرەوەرییەکانـی خـۆی دەگێڕێتـەوە و بـە بەڵگـەوە باسـی وردەکارییەکانـی ئـەو تاوانانـە دەکات، خـۆی ماوەیەکـە لـە کەناڵێکـی یوتیووبـی تایبـەت بەخۆیـەوە دەسـتی بـە قسـە کـردووە،

قسەکانی سەبارەت رۆژگاری رەشی سەردەمی حیزبی بەعسن بەگشتی. رووداو لەم زنجیرە هەڤپەیڤینە تەلەڤزیۆنییەدا زیاتر فۆکەسی لەسەر تاوانەکانی تایبەت بە کورد بووە، بەتایبەتیش کە ئەم یەکێک بووە لە ئەفسەرە گەورەکانی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووک و لە سەروەختی پرۆسەی ئەنفالیشدا سەرپەرشتیاری یەکەمی ئەو چەند سەربازگەیە بووە کە لە دووبز، تۆپزاوە و کەرکووک بۆ کۆکردنەوەی ئەنفالکراوانی کورد کرابوونەوە، شایەتحاڵ لەمە گرنگتر!

کەچی جێی داخ و سەرسوڕمانە هەمان ئەم کەسە کە لە نێوەڕاستی نەوەتەکانی سەدەی رابردوودا لە رژێمی عێراق جیادەبێتەوە و لە مووسڵ هەڵدێت، بە کوردستاندا دەربازی ئەوروپا دەبێ و تەنانەت ماوەیەکیش لە هەرێمی کوردستان دەمێنێتەوە بەبێ ئەوەی هیچ کەس، هیچ دەزگا و دامەزراوەیەک ئەم زانیارییە گرنگانەی وەکو بەڵگەی جینۆساید و رەشەکوژیی کورد لێوەرگرن، ئەوە لەکاتێکدا زانیارییان لەبارەی ئەم کەسایەتییە هەبووە و تەنانەت کە گەیشتووەتە کوردستان، خۆی وەکو ئەفسەرێکی پێشووی دەزگای ئەمن ناساندووە. بەڵێ هەمووومان دەزانین کە دەیان هەزار کورد بەر شاڵاوی ئەنفال کەوتن، بەڵام پلانەکەی چۆن دانرا، چۆن جێبەجێکرا و ئەنفالکراوان دوارۆژەکانی خۆیان چۆن بەسەربردووە و چۆن دەستە دەستە بەرەو گۆڕەبەکۆمەڵەکان سواری ئۆتۆمبێل کراون؟ وردەکاریی گرنگی تێدایە کە ئێمە لێی بێئاگاین، ئەم پرۆسەیە لە زاری رزگاربوویەکی ئەنفالەوە جۆرێکە و لەزاری کەسێکەوە کە بە جۆرێک لە جۆرەکان بەشدار بووە لەو پرۆسەیەدا، جۆرێکی دیکەیە. دیوێکی دیکەی تاوانەکەیە کە دەبێ ببینین. 19 ساڵ کارکردن لە هەستیارترین دەزگای رژێمی بەعسدا کە ئەو ماوەیە پڕە لە رووداوی گەورە گەورە هەر لە لەکارلادانی ئەحمەد حەسەن بەکرەوە تاوەکو گەیشتنە دەسەڵاتی سەددام و پاکتاوکردنی سەرکردەکانی بەعس و کۆمەڵکوژیی فەیلییەکان و جەنگی عێراق - ئێران و بێسەروشوێنکردنی بارزانییەکان و کیمیابارانی هەڵەبجە

و شـاڵاوی ئەنفـال و تاوەکـو دوایـی. لەبـەر هەمـوو ئـەم هۆکارانـە، چاپکردنـی ئـەم پەرتووکـە کارێکـی زۆر زۆر گرنگـە، لـەوەش گرنگتـر ئەوەیە بگاتـە دەسـتی زۆرتریـن ژمـارەی خوێنـەر و تەنانـەت وەرگێڕانـی بـۆ چەندین زمانـی دیکـە. بـا ئەمـە بکەینـە سـەرەتایەک بـۆ پاراسـتنی یادەوەریمـان، سـەرەتایەک بـۆ لەبیرنەچوونـەوە، چونکـە گەلێـک کـە رابـردووی پـڕ مەرگەسـاتی خـۆی لەبیـر نـاکات، گەلێکـە رێـز لەخـۆی دەگرێـت.

لەبـەر هەمـوو ئەمانـە، بـۆ مـن زۆر گرنـگ بـوو کـە هەمـوو بەشـەکانی ئـەم هەڤپەیڤینـەم لە زمانـی عەرەبییـەوە کردنە کوردی و نووسـیمنەوە. ئـەوەش بڵێـم کـە ئاکـۆ محەممـەد بەڕێوەبـەری گشـتیی تـۆڕی میدیایـی رووداو سـەرەتا پەیوەنـدی بـە سـەباح یەحیـا حەمدانییـەوە کـرد لـە هۆڵەنـدا و ئامـادەی کـرد بۆئـەوەی لـە تورکیا ئـەم زنجیـرە هەڤپەیڤینە تۆمـار بـکات و 120 پرسـیاری بـە عەرەبـی ئامادەکـردن بـۆ ئـەوەی لـە سـەباح حەمدانـی بکرێـن، ئاسـۆ فیشـەگی وەکـو وەرگێـڕ لەکاتـی تۆمارکردنـی ئـەم زنجیرەیـەی بەرنامـەی پەنجەمـۆر لـە تورکیـا لەگـەڵ کاوە ئەمیـن، ئامـادەکار و پێشکێشـکاری بەرنامەکـە بەشـدار بـووە. ئـەوە جگـە لـە تیمێکـی ئۆپەرەیشـن و بەرهەمهێنانـی تـۆڕی میدیایـی رووداو تاوەکـو ئـەم دانپێدانانـە گرنگـە بـە وێنـە و تێکسـت بـە نەوەکانـی ئێسـتا و داهاتووشـمان بگـەن.

سەباح حەمدانی؛

سەباح یەحیا حەمدانی، عەرەبێکی خەڵکی مووسڵە و لە هۆزی حەمدانییە. لە ساڵی 1970 تاوەکو ساڵی 1989 ئەفسەر بووە لە بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی سەردەمی رژێمی بەعس. لە بەرنامەی (پەنجەمۆر)ی تۆڕی میدیایی رووداو شایەتی لەسەر کۆمەڵێك رووداوی گرنگ دەدات کە لە کوردستاندا روویانداوە، بەتایبەتیش تاوانی کۆمەڵکوژی و بێسەروشوێنکردنی بارزانییەکان، ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە و زۆر رووداوی دیکە کە خۆی تێیدا بەشدار بووە، یان لە نزیکەوە ئاگاداری وردەکارییەکانی بووە.

بەشی یەکەم

شوعبەی سێ

بۆ بینینی بەشی یەکەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئارکۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێی بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر..

سـەباح حەمدانـی: سـڵاو بـۆ ئێـوە و سـەرەتا سوپاسـتان دەکـەم بـۆ ڕەخساندنی ئـەم هەلـە جوانـە بۆئـەوەی قسـە بکـەم و شـایەتی بـۆ گەلـی کـورد بـدەم، بـۆ خەڵکـی کـوردی خۆمـان و بـۆ هەمـوو کـورد لەناو عێـراق و دەرەوەی عێراقیـش، بـۆ ئـەوەی بـە راسـیگەلێک ئاشـنا ببن کـە ڕەنگە لێیان بێئـاگا بووبـن، زانیارییـان لەبارەیـان نەبووبـێ و نەیانزانیبـێ و نەیانبیسـتبێ، وا ئێمـە لێـرەدا بـۆ یەکەمجـار قسـەیان لەسـەر دەکەیـن. تـا ئێسـتا هیـچ کارمەندێکـی ئەمـن دەربـارەی ئـەو کارانـەی کـە لـە دژی ئـەم گەلـە کردوومانـن، قسـەیەکیان نەکـردووە، ئـەو گەلـەی کـە درێژکـراوەی یـەک نەتـەوە و یـەک مێـژووە، بۆیـە مـن بەم دیـدارە زۆر خۆشـحاڵم و سوپاسـتان دەکـەم.

کاوە ئەمیـن: زۆر زۆر سوپاسـت دەکەیـن.. دیـارە وەکـو باسـمکرد جەنابتان خەڵکـی مووسـڵن و کـورد و عەرەبیـش ماوەیەکـی درێـژە لـەو شـارەدا پێکـەوە دەژیـن.. یەکەمجـار چـۆن ئاشـنای کـورد بوویـت و پەیوەندیـت لەگەڵیـان کـەی دەسـتیپێکرد؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەوەی کـە دەیزانـم و خوێندوومەتـەوە و بیسـتوومە، عەشـیرەتی ئێمـە ئەلبوحەمـدان هەمیشـە لـە کـورد نزیـک بوونـە.. مێژوومـان یەکـە و پێـش هـەزار سـاڵ، دەوڵەتـی بەنـی حەمـدان کـە دەوڵەتێکـی ناسـراو بـووە و مـاوەی نزیکـەی 100 سـاڵ شـەڕیان لەگـەڵ دەوڵەتـی ڕۆم کـردووە لـە تورکیـا، لـە تەنیشـتی ئەوانـدا دەوڵەتـی دۆسـکی هەبـووە کـە دەوڵەتێکـی کـوردی بـووە، ئەمانـە پێکـەوە لـە پەیوەندییەکـی زۆر کـراوەدا بوونـە و ژن و ژنخـوازی لەنێوانیـان هەبـووە تـا ئـەو ئاسـتەی بوونەتـە یـەک خوێـن، بۆیـە ئـەم پەیوەندییـە گوازراوەتـەوە بـۆ ئەمـڕۆش و تەنانـەت بـۆ ماڵـی ئێمـەش. دیوالـی ئاغا سـەعید دۆسـکی کە یەکێ بوو لە ئاغاکانـی دۆسـکی لـە مووسـڵ، ئاشـنای خێزانەکەمـان و هـاوڕێ و دۆسـتی

برا گەورەکانم بوو، تەنانەت جارێ دوو تاوسی بە دیاری بۆ هێنایەن.. پێاوێک بوو ئێمەی خۆشدەویست و ئێمەش زۆرمان خۆشدەویست و هامشۆمان لەنێواندا هەبوو، بەکورتی یەک خێزان بووین.

کاوە ئەمین: مادام باسی مووسڵ دەکەین، دیارە کە دەوڵەتی عێراق دامەزرا لە سێ ویلایەتی مووسڵ و بەغدا و بەسرە پێکهات، ولایەتی مووسڵ کە ئێمە پێیدەڵێین باشووری کوردستان و کەرکووکیش دەگرێتەوە، ئەمە بەشێکە لە خاکی کوردستانی گەورە، تۆ لەسەر ئەوە چی دەڵێی وەکو عەرەبێکی نیشتەجێی مووسڵ؟

سەباح حەمدانی: ئەم بابەتە هێشتا روون نییە و ئایندەشی دیار نییە چۆن دەبێت، رەنگە ئایندەی بە جۆرێ بگۆڕێ کە گونجاو بێ لەگەڵ تێڕوانینی ئەو زلهێزانەی کە هەتا ئەمڕۆش یاری بە هەموومان دەکەن، بۆیە من ناتوانم رای خۆم لەسەر ئەوە بڵێم.

کاوە ئەمین: بەڵام من مەبەستم لایەنە مێژووییەکەیە.

سەباح حەمدانی: وەکو مێژوو، ئێمە یەکین و هیچ کاتێک وا هەستمان نەکردووە کە لێک دوورین. من بەشبەحاڵی خۆم لەڕێی هاوڕێیەکی ئازیزمەوە ئاشنای دۆزی کورد بووم. کەسێک کە هاوڕێی منداڵیمە، هێشتا تەمەنمان نزیکەی نۆ یان دە ساڵان بوو، کاک سەعید کە خەڵکی زاخۆ بوو، باسی کێشەی کوردی بۆ دەکردم، ئەویش هێشتا منداڵ بوو، بەڵام کورد بوو، چۆن من شانازی بە عەرەببیبوونی خۆمەوە دەکەم، ئەویش ئاوا شانازی بە کوردبوونی خۆیەوە دەکرد، تەنانەت شیعرێکی پێ لەبەرکردم، شیعر بوو یان سروودێک بوو دەیگوت کەس نەڵێ کورد مردووە کورد زیندووە، ئینجا ماناکەی بۆ باس دەکردم و منیش حەزم لێی بوو، دەمزانی کە دەڵێ کورد نەمردوون و میللەتێکی زیندوون، ئەمە وای لێکردم زیاتر شانازی بە کوردەوە بکەم کە بە درێژایی مێژوو گەلێکی مەزڵووم بوونە، هەتا ئێستا دەوڵەتێکیان نییە،

بۆچـی؟ بۆچـی ئـەم ژمـارە زۆرە کـە پەنجـا شەسـت ملیـۆن کەسـن...

کاوە ئەمیـن: لـە ئەڵقەکانـی داهاتـوو باسـی ئـەوەش دەکەیـن، بـەڵام ئێسـتا دەمـەوێ بگەڕێینـەوە بـۆ مووسـڵی ئـەوکات.. پێکەوەژیانی کـورد و عـەرەب لـەو سـەردەمەدا چـۆن بـوو؟ تـۆ باسـی ئـەوەت کـرد کە بـە منداڵی هاوڕێـی کـوردت هەبـووە، ئـەی لەسـەر ئاسـتی عەشـیرەت و هـۆزەکان، یـان ئـەو ماڵـە کـورد و عەرەبانـەی دراوسـێ بـوون، مامەڵـەی ئـەوان لەگەڵ یەکـدی چـۆن بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی هەمـوومـان یـەک بوویـن، کـەس جیـاوازی نەدەکـرد لەنێـوان کورد و تورکمان و عەرەب، تەنانەت شـیعە و سـوننەش، ئەمـە دوایـی پەیـدا بـوو، ئەوکاتـە لەوجـۆرە قسـانەمان نەدەبیسـت، دواتـر کـە گـەورە بوویـن ئینجـا زانیمـان شـتێک هەیـە بەنـاوی سـوننە و شـیعە، بـەڵام لەگـەڵ کـورد و تورکمـان وەکـو یـەک گـەل بوویـن، ئەمـەش زۆر مایـەی خۆشـحاڵی بـوو، چونکـە دەوڵەت لەوکاتـەدا هیچ سـەرکوتکارییەکی لـە دژی ئەوانـی دیکـە پەیـڕەو نەدەکـرد تاوەکـو ئـەم سـەرکوتکارییە بـۆ ئێمـەش بـە میـرات بمێنێتـەوە، ئەمـە بەپێـی تێگەیشـتنی خـۆم.. مـن دەڵێم کاتێـک چـاوم کـردەوە و هێشـتا تەمەنـم حەوت سـاڵ بـوو کە بینیـم تەرمی خەڵـک بـەدوای ئۆتۆمبێلـدا بەکێـش دەکـەن، ئەمـەی باسـی دەکـەم پـاش هەوڵـی کودەتاکـەی عەبدولوەهـاب شـەواف بوو، سـەرمان سـوڕما کاتێک بینیمـان خەڵـک لەسـەر جـادە بەکێـش دەکرێـن و تـەرم بـە سـتوونەکانی کارەبـادا هەڵدەواسـرێن.. ئەمـەی باسـی دەکـەم سـاڵی 1959 بـوو کـە مـن هێشـتا حـەوت سـاڵان بـووم، چونکـە مـن لەدایکبـووی 1952م، سـەرمان سـووڕمابوو کـە چـۆن بـەم سـادەییە خوێنـی خەڵـک دەڕێـژن؟ ئێمـە کە یەک گەلیـن و هەمـوومـان مرۆڤیـن پێـش هـەر شـتێک!! ئەمـە بـۆ روودەدات؟ هۆیەکـە رژێمـە سیاسـییەکان بـوون، پـاش ئـەوەی سـوپا دەسـتی بەسـەر عێراقـدا گـرت لـە شۆڕشـی 1958 بـەدواوە، پێموایـە و بـە خوێندنـەوەی خـۆم بـەو سیفەتەی کـە ئینسـانێکم ئـەم رووداوانـەم هەمـووی ئەزمـوون

کـردووە و تێیـدا گـۆش بـووم، پێموایـە ئێمـە ئیـدی پێماننایـە قۆناخـی سـوپا و خوێـن، هیـچ کاتێـک سـوپایەکی راسـتەقینەم نەبینـی. مـن لـە هۆڵەنـدا دەژیـم، تاوەکـو ئێسـتا ئۆتۆمبێلێکـی سـوپام نەبینیـوە، پارچـە چەکێکـم بەچاو نەبینیـوە، تەنانـەت سـەربازێکم بـە جلوبەرگـی عەسـکەرییەوە نەبینیـوە، ئـەوە 26 سـاڵە لـە هۆڵەنـدام، سـوپا نابینـی، سـوپا بـۆ پاراسـتنی وڵاتـە، بـۆ کەشـخەیی و بـۆ کوشـتاری میللـەت نییـە.

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەو کوشـتارەی سـەردەمی شـەوافت کـرد، کـێ کێـی رادەکێشـا؟ کـورد و عـەرەب بەگـژ یەکـدا چووبـوون یـان سـوپا خەڵکیـان بە جادەکاندا رادەکێشـا ؟

سـەباح حەمدانـی: بەباشـی لەبیرمـە، کێشـەکە لەنێـوان شـیوعییەکان و قەومییـەکان بـوو، مووسـڵ بـەوە ناسـرابوو کـە خەڵکەکـەی قەومیـن، واتـە مەیلیـان بـۆ ئـەوان هەبـوو نـەک بـۆ شـیوعییەکان، شـیوعییەکان لـەو سـەردەمەدا وا لێیـان تێگەیشـتبووین کـە مارکسـین و هەنـدێ رەفتاریـان هـەن دوورن لـە ئاییـن، بۆیـە ئـەو سـەردەمە خۆشماننەدەویسـتن، ئـەوەی لـە مووسـڵ روویـدا چـی بـوو؟ شـیوعییەکان دەیانویسـت لـە مووسـڵ ماسـوولکەکانیان دەربخـەن، ئەوکاتـە کـە هاتنـە مووسـڵ ناویـان لەخۆیـان نابـوو (ئەنسـار ئەلسـەلام)، باشـە ئێـوە لایەنگـری ئاشـتین و لـە بەغـدا و پارێزگاکانـی دیکـەوە بـە هـەزاران کـەس بـە ئۆتۆمبێـل و شـەمەندەفەر هاتـوون و تەحـەدای خەڵکەکـە دەکـەن بۆچـی؟ پێویسـت بـەوە نـاکا، لەسـەر ئاشـتیی خـۆت بـەردەوام بـە و خـۆت بـەدوور بگـرە لێمـان.. تەنانەت ئاگاداریـش کرانـەوە، گوتیـان شـتی وا مەکـەن، چونکـە کارەسـاتی لـێ دەکەوێتـەوە، ئەوەبـوو هـەر بەڕاسـتی بـووە مایـەی کێشـەیەکی گـەورە لە مووسـڵ.

کاوە ئەمین: خۆت ئێستاش پەیوەندیت لەگەڵ کورد ماوە؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان پەیوەندیـم لەگـەڵ کـورد هـەر هەیـە،

پەیوەنـدی زۆر و قووڵیـش، هـەر کوردێـک وا هەسـت دەکـەم کـە وەکـو مـن عەرەبـە و هاوڕێمـە. بێگومـان پەیوەندیـم هەیـە لەگەڵیـان.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر لەبیـرت بێـت یـان بیسـتبێتت، لـە هیـچ سـەردەمێکدا، بەتایبەتـی لـە سـەردەمی منداڵیـت کـە لـە مووسـڵ گـەورە بوویـت، هیـچ کاتێـک هەوڵـی ئـەوە هەبـووە کـە کـورد لـەوێ بـەزۆر دەربکـرێ؟

سـەباح حەمدانـی: نـا بەڕاسـتی شـتی وا نەبـووە، باسـی رابـردوو دەکـەم، بـەڵام ئەگـەر باسـی سـەردەمەکانی دواتـر بکەیـن، واتـە دوای 1968، بەڵـێ رەوشـەکە گـۆڕا، راگواسـتن دەسـتیپێکرد و کەوتنـە بیانـوو دۆزینـەوە کـە ئەمـە پەیوەنـدی لەگـەڵ یەکێتـی هەیـە و ئەمەیـان پەیوەنـدی لەگـەڵ فـڵان هەیە، یـان ئەندامێکـی ئـەو خێزانـە کێشـەی ناوەتـەوە و دەبـێ لێـرە دەربکرێـن، ئیـدی لـەوە بـەدوا هەواڵـی راگواسـتنی کوردمـان دەبیسـت، بەتایبەتـی لـە بـەری لای چەپـی مووسـڵ، یـان هـەر بەگشـتی لـە هەمـوو ناوچەکانـی مووسـڵ.

کاوە ئەمیـن: ئـەی کەواتـە چـۆن سەرسـام بـووی بـە حیزبـی بەعـس و چـۆن چوویتـە نـاو ئـەو حیزبە؟

سـەباح حەمدانـی: حیزبـی بەعـس حیزبێکـی قەومی بـوو، ئێمـەش عەرەبین و مەیلمـان بـۆ بابەتـی قەومـی هەیـە، کـورد مەیلـی بـۆ نەتەوایەتـی خـۆی هەیـە و ئێمـەش بەهەمان شـێوە، لەڕێـی خوێندنەوە و تێگەیشـتنی خۆمان و هەروەهـا لەژێر کاریگەریـی براکانیشـم کـە پێشـەنگی مـن بـوون و ئینجـا هاوڕێکانیشـم، وا سـەیرم دەکـرد کـە حیزبـی بەعـس بەدیهێنـەری ویسـت و ئـارەزووە نەتەوەییەکانی عەرەبـە، بەتایبەتـی لـە مەسـەلەی بەدیهێنانـی یەکێتـی، دروشـمی حیزبەکـەش بریتـی بوو لە یەکێتـی، ئازادی، سۆشـیالیزم. یـەک ئوممەتـی عەرەبـی و خـاوەن پەیامێکـی نەمـر. ئەمانـە پرەنسـیپی جوانـن، لـەو سـەردەمی بەریەککەوتنانـەدا ئـەم شـتانە مەقبـول بـوون، مەبەسـتم سـەردەمی دوای دارمانـی دەوڵەتـی ئیسـلامی، یـان دەوڵەتـی

عوسـمانی بـا بڵێیـن، ئەمـە رێـی بـە حیزبـە قەومییـەکان دەدا بەرفـراوان ببـن و حیزبـی بەعسـیش سـوودی لـەو کەشـوهەوایە وەرگـرت و بـووە حیزبێکـی گـەورە. براکانـم بەعسـی بـوون و منیـش بەهـۆی ئەوانـەوە لـەو حیزبـە نزیکبوومـەوە. بەعسـییەکان پێـش 1968 بـە دوو سـاڵ، بەتـەواوی دەسـتیان بەسـەر مووسـڵدا گرتبـوو، بەهێـز بـوون و شـەقاوەی زۆریشـیان هەبـوو، مـن ناویـان دەنێـم شـەقاوە یـان کـوڕی گەنـج، شـارەکەیان کۆنتـرۆڵ کردبـوو. مـن ئەوکاتـە 15-16 سـاڵێک دەبـووم، بەعسـییەکان بـۆ نموونـە، توانییـان مـن لـە شـارەوانی دامەزرێنـن، بوومـە چاودێـری قیرکردنـی جـادەکان، ئەوکاتـە یاسـین ئاغـا هەبـوو، کەسـێکی ناسـراو بـوو جادەکانـی قیـر دەکـرد، پرۆژەکانـی بـە بەڵێندەرایەتـی لـە شـارەوانی وەردەگـرت و منیـان لای ئـەو کـردە چاودێـر لەکاتێکـدا هێشـتا منـداڵ بـووم، بـەڵام لـە بەرامبـەردا لـەو پارەیـەی وەرمدەگـرت یارمەتـی حیزبـم دەدا.. ئەوکاتـە بەڕێوەبـەری شـارەوانی موحسـین حبێتـی بـوو، ئەویـش پەیوەندییەکـی بەهێـزی لەگـەڵ بەعسـییەکان هەبـوو، یـان بـا بڵێم لێیـان دەترسـا، تەنانەت موتەسـەڕیفی ئـەوکات، بەگشـتی بەعسـییەکان بەشـی ئـەوە بەهێـز بـوون کـە خۆیـان بسـەپێنن و هەمووومـان چاوەڕێـی ئەوەمـان دەکـرد کـە ئـەم حیزبـە دەگاتـە دەسـەڵات، چونکـە هەسـتمان دەکـرد کاتەکـەی نزیـک بووەتـەوە و تەنانـەت بەدیاریکـراوی چاوەڕێـی سـەدام حسـێنیش بوویـن دەسـەڵات بگرێتـە دەسـت، چونکـە دیـار بـوو کـە ئـەو بزوێنـەری شـۆڕشـی داهاتـوو دەبـێ.

کاوە ئەمیـن: تـۆ باسـی دروشـمەکانی حیزبـی بەعسـت کـردك: یەکێتـی، ئـازادی سۆشـیالیزم و مەسـەلەی یەکگرتـن لەگـەڵ عـەرەب، هەسـتتان نەدەکـرد کـە ئەمـە لەسـەر حیسـابی گەلـی دیکـەی وەکـو کـورد دەبێت؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو بیرۆکەیـەی کـە ئێمـە لـە حیزبـی بەعـس دەمانخوێنـدەوە، ئـەوە بـوو کـە کـورد ناتوانن بگەنـە مافەکانی خۆیـان تەنیا کاتێـک نەبـێ کـە ئێمە بـە مافەکانی خۆمـان بگەیـن و یەکبگریـن. دەیانگـوت

هەرکاتێك عـەرەب بوونـە یـەک، وایـان تێگەیاندبوویـن و راسـتیش نەبـوو، واقیعیانـە سـەیری بکـەی راسـت نییـە، چونکـە لـە بنەڕەتـەوە هەمـوو حیزبێـک وایـە، کۆمەڵێـك خەڵـک سـواری ملـی دەبـن، بەگشـتی هەمـوو حیزبێـک بەوجۆرەیـە، کۆمەڵێـك خەڵکـی دیاریکراو سـواری ملی دەبـن و لەو شـتانە دووری دەخەنـەوە کـە خەڵـک لەبارەیـەوە خوێندوویانەتـەوە و لێـی تێگەیشـتوون و هیـوای شـتی باشـیان پـێ بـووە، دوایـی دەزانـی کـە هیـچ خێـر و چاکەیەکـی بـەدواوە نییـە و تەنیـا بـۆ هەنـدێ خەڵکـی دیاریکـراوە، بۆیـە دەبینـی سـەدام حوسـێن لـە سـاڵی 1979 هـەر حیزبـی بەعسـی لەسـێدارە دا، ئـەو رۆژەی لەنـاو هۆڵـی خولـد هاوڕێیەکانی حیزبـی دەرکردن بـۆ لەسـێدارەدان، ئیـدی حیزبـی بەعـس کۆتایـی هـات. ئـێ منیـش بەعسـی بـووم، هـەر ئـەو سـەردەمە تێگەیشـتم کـە شـتێک نییـە بەنـاوی حیزبـی بەعـس، بەڵکـو کۆمەڵـێ خەڵـک هـەن کـە سـواری کۆڵـی حیزبەکـە بـوون و پێـی گەیشـتوونەتە دەسـەڵات و ئـەو حیزبـەش کـە حیزبـی هەمـووان بـوو، بـووە بـە موڵکـی چەنـد کەسـێک.

کاوە ئەمین: پێتوانییە کەمێک درەنگ لەوە تێگەیشتن؟
سەباح حەمدانی: ئەوە راستە و نکوڵیی لێ ناکرێت.

کاوە ئەمیـن: باشـە کەواتـە بـا باسـی ئیشـەکەت بکەیـن، بۆچـی بـووی بـە کارمەنـدی دەزگایەکـی وەکـو ئەمـن، خولیـا و حـەزی خـۆت بوو یان چـی وای لێکـردی لـەو دەزگایـە کار بکـەی؟
سـەباح حەمدانـی: لەبـارەی کارکردنـم لـە دەزگای ئەمن، دوای سـەرکەوتنی شـۆڕش داوای وەرگیرانـم پێشکەشـی ئامادەیـی پۆلیـس کـرد. ئامادەیـی پۆلیـس پلـەی تێدایـە دەگاتـە... لـە سـەرەتاوە دەبیتـە مفـەوەزی پلـە چـوار و لـەدوای شـەش سـاڵ دەبیتـە ئەفسـەر . منیـش گوتـم رێگاکـە کـورت بکەمـەوە و بـەو رێگەیـەدا بـڕۆم. ئەوکاتـە لـە پۆلـی چوارەمی گشـتی بووم، ئـەوە یەکـەم سـاڵ بـوو کـە پۆلـی چوارەمـی گشـتی جێبەجـێ دەکرا، پێشـتر

پۆلی چوارەمی گشتی نەبوو، چوارەم و پێنجەم و ئیدی قۆناخی ئامادەیی تەواو دەبوو، ئەوساڵە کردیانە چوارەم و پێنجەم و شەشەم، بۆیە گوتم ڕێگاکەم کورت بکەمەوە و ڕاستەوخۆ بچمە ئامادەیی پۆلیس. لەبەرئەوەش کە من بەعسی بووم و لە خێزانێکی بەعسیش بووم، ئەو ڕۆژەی ئامادەیی پۆلیسم تەواو کرد کە ماوەکەی ساڵێک بوو، لە مانگی شوباتی 1970 دەرچووین، خولی ئەفسەران و مفەوەزەکانمان هەبوو، تەنانەت لە ئاهەنگی دەرچوونماندا خوالێخۆشبوو ئەحمەد حەسەن بەکر خۆی ئامادە بوو، هەروەها سەرۆککۆماری پێشووی سووریا ئەمین حافز، ئەمین حافز ئەوکاتە هەڵاتبوو بۆ عێراق پاش ئەوەی کۆمارەکەی ڕووخا، بۆیە ئەویش لەو بۆنەیەدا لەگەڵ ئەحمەد حەسەن بەکر ئامادە بوو. دوای ئەوەی لەو ئامادەییە دەرچووین دەست بە دابەشکردنمان کرا و منیان دەستنیشان کرد بۆئەوەی بڕۆمە دەزگای ئەمن، بەوشێوەیە چوومە دەزگای ئەمن، بەڵام نە بە ئارەزووی خۆم بەڵکو بە بڕیاری سەرووتر.

کاوە ئەمین: باشە مەرجی ئاشکرا و نهێنی بۆ وەرگرتن لەو دەزگایە چی بوو؟

سەباح حەمدانی: نا هیچ مەرجێک نەبوو، بەڕاستی بڵێم، بەهیچ جۆرێک، بەڵام دەبوو لە خێزانێکی بەعسی بیت، چونکە ئاشکرا بوو ئایندە بۆ حیزبی بەعسە، کەواتە دەبوو هەمیشە بەعسییەکان لە داوودەزگاکاندا باڵادەست بن، بەوجۆرەش بە تێپەڕینی کات وای لێهات کە دەبوو بەعسی بیت بۆ ئەوەی لە کۆلێژ وەربگیرێی، یان بتوانی لە دامەزراوەیەکدا کار بکەی.

کاوە ئەمین: کەواتە خێزانی ئێوە خێزانێکی جێی متمانە بوو لای بەعس؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئەگەرنا منیان بۆ دەزگای ئەمن دەستنیشان نەدەکرد.

کاوە ئەمین: سەرەتا لەکوێ دەستت بەکار کرد و بە چ پلەیەک؟

سـەباح حەمدانـی: لەپـاش دەرچوونـم لـە ئامادەیـی لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەینـەوا وەرگیـرام. ئەوکاتـە تەمەنـم هێشـتا 17 سـاڵ و نیـو بـوو، هێشـتا منـداڵ بـووم، چوومـە بەڕێوەبەرایەتی ئەمن، ئەمە سـەرەتای سـاڵی حەفتـا بـوو، بوومـە مەئمـووری بنکەی ئەمن لە بەری لای راسـتی مووسـڵ. شـاری مووسـڵ دابەشـی چـوار ناوچـە کرابـوو لـەڕووی ئەمنییـەوە. یەکێـك لـەو ناوچانـە بنکـەی ئەمنـی بـەری راسـت بـوو، مـن لـەوێ بوومـە مەئموور و ئەفسەرەکەشـم کەسـێک بـوو بەنـاوی عەبدولسـەلام ئەلعەنـاز. ئـەم عەبدولسـەلامە پلـەی مـولازم و لـە هەمـان گەڕەکـی ئێمـەش نیشـتەجێ بـوو، واتـە کەسـێکی ناسـیار و هـەر بـە خزمیـش هەژمـار دەکـرا. سـەرەتا لـەوێ دەسـتبەکار بـووم.

جـا بـا ئەمـە تـەواو بکـەم.. یەکەمیـن وانـەی خـراپ کـە لـە دەزگای ئەمـن وەرمگـرت، بەدرێژایـی مـاوەی دەوامم لە ئامادەیی پۆلیـس، وانەبێژەکانمان مامۆسـتای گـەورە بـوون، لەوانـە مامۆسـتا تاهیـر ئەلواعـز، هەروەهـا بەڕێوەبـەرە گەورەکانـی پۆلیـس و ئەفسـەرانی بـاڵا و کەسـانی یاسـاناس کـە وانـەی یاسـایان پێدەگوتینـەوە، تەنانـەت پزیشـکی دادوەری و هەمـوو ئـەو شـتانەی پەیوەندییـان بـە تاوانـەوە هەیـە. یەکێـك لـەو مامۆسـتایانەی وانـەی پێدەگوتینـەوە، زۆر فۆکەسـی دەکـردە سـەر ئـەوەی کـە لێکۆڵـەر، چونکـە ئێمـە دەبووینـە لێکۆڵـەر، کەواتـە دەبـوو راسـتییەکە بزانیـن کاتێـک لێکۆڵینـەوە لـە تۆمەتبارێـک دەکەیـن. تۆمەتبارەکـە دێتـە بەردەمـت، تـۆ وەکـو تاوانبـار رەفتـاری لەگـەڵ ناکـەی، وەکـو بێتاوانێـک رەفتـاری لەگـەڵ دەکـەی بۆئـەوەی بتوانـی بەشـێوەیەکی دروسـت لێکۆڵینەوەکـەت بکـەی، کەچـی بـە تـەواوی لـە ئێمـە قەدەخـە بـوو زانیـاری بزانیـن، ئـێ ناتوانـی راسـتییەکە لـە کەسـێک وەربگـری کـە لەژێـر ئەشـکەنجەیە، ئێمەیـان ئـاوا فێـر دەکـرد.

لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەینـەوا، رۆژێـک کـە نۆرەی ئێشـکگریی مـن بوو،

ئێمە معاونیەتی ئەمن بووین، بەڵام نۆرەی ئێشکگریمان لە بارەگای بەڕێوەبەرایەتی ئەمن بوو، هاتم بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمن، هێشتا دوو سێ مانگە دەوام دەکەم و بە تەمەنیش هێشتا منداڵم، بەڵام سوپاس بۆ خوا بە تێگەیشتن گەورە بووم و شارەزای کاری ئەمنی و پۆلیس بووم و دەمزانی کە کاری ئەمن واتە پاراستنی ئاسایشی هاووڵاتی، ئاوا مەشق درابووین و ئاوا فێرکرابووین کە ئێمە ئاسایشی هاووڵاتی دەپارێزین نەک ئاسایشی دەسەڵاتدار، دەسەڵاتدار خزمەتکاری خەڵکە و تۆیش خزمەتکارێکی بنچینەییت. ئەو ڕۆژە کە من ئێشکگر بووم، بە ڕێکەوت، ئەمە دەگێڕمەوە بۆئەوەی هەموو لایەک بیبیستن، ئەمە نموونەیەکە لەو نموونانەی ناخی منیان هەژاند و هەموو تێگەیشتنی منیان سەراوبن کرد. لە بەڕێوەبەرایەتی ئەمن دەهاتم و دەچووم وەکو مفەوەزی ئێشکگر، بەشەکانم بەسەردەکردەوە، لەناکاو یەکێکم بە هەڵواسراوی بینی، بەسترابوو بە پەنجەرەکەوە، دەبینم یەکێکە لە دراوسێیەکانی ئێمە و ناوی سەڵاح بوو خودا بیبەخشێ...

کاوە ئەمین: بۆچی گیرابوو؟

سەباح حەمدانی: بۆت باسدەکەم... من دەمناسی و دەمزانی کە یەکێکە لە بەعسییەکانی سووریا، واتە لەو بەعسیانەی جیاببوونەوە و ئێمە پێماندەگوتن (المنشقین)، برادەری برا گەورەکەشم بوو، خۆی دەبوو لەگەڵ براکەم بچێتە کۆلێژ و ببێتە ئەفسەر، من سەرم لەوە سووڕما، چونکە ماوەیەکی زۆر بوو ئاگام لە هەواڵی نەمابوو بەهۆی چوونم بۆ ئامادەیی و دوورکەوتنەوەم لە مووسڵ، لەناکاو سەڵاحم لەوێ بە هەڵواسراوی بینییەوە. گوتم : ها مامە سەڵاح!! مامە سەڵاحیش 13-12 ساڵ لە من گەورەتر بوو. گوتم ئەوە چییە و بۆ لێرەی؟ بۆ ئەویش سەیر بوو لەناو بەڕێوەبەرایەتی ئەمن و بە گیراوی و لەژێر ئەشکەنجە یەکێک بە مامە بانگی دەکات، گوتی وەڵڵا لەسەر بەعسییەکانی سووریا گیراوم کە جیابوونەتەوە.. ئێستا تینوومە، تۆزێک

ئـاوم بـۆ پەیـدا بکـە. منیـش پاسـەوانەکانم بانگکـرد و گـوتـم کەلەپچەکـەی بکەنـەوە، لـە پەنجەرەکـەیـان کـردەوە و لەسـەر زەوییەکـە دامنیشـاند و گـوتـم خـواردن چیتـان هەیـە بـۆی بێنـن. خێـرا چـوون خـواردن و ئاویـان بـۆ هێنـا و ئیـدی کەوتینـە قسـەکردن. نزیکـەی کاژێرێـک قسـەمان کـرد، گـوتـم تـۆ حەقـت بەسـەر ئـەو ئیشـانەوە چییـە؟ وەکـو براکـەم و فـڵان و فـڵان کـە هەمووییان هاوڕێـی خـۆت بـوون دەبوویتـە ئەفسـەر، گـوتـی تـازە ئـاوای لێهـات و چیشـتان دەویٚ مـن ئامـادەم. گـوتـم مـن لـەڕووی ئەمنییـەوە ڕێنمایـی کـراوم، دەتوانـم کەسـێکی راگیـراو ئـازاد بکـەم ئەگـەر ئامـادە بێـت هاوکاریـت بـکات و بەڵێـن بـدات کـە لـە دەرەوە لـە بەرژەوەندیـی دەزگای ئەمـن کارت لەگـەڵ بـکات، ئەمـە یەکێکـە لـە دەرگاکانـی دەربازبوونـت. گـوتـم بـا سـوود لەمـە ببینین. سـبەی پشـت بەخوا لەگـەڵ خەیـری چلمێران قسـە دەکـەم، ئـەم خەیـری چلمێرانـە دواتـر بـووە معاونـی سیاسـی، واتـە یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری ئاسایشـی گشـتی بـۆ کاروبـاری سیاسـی، ئەوکاتـە لای ئێمـە ئەفسـەری کاروبـاری سیاسـی بـوو. ئـەو شـەوە پاسـەوانەکان کەلەپچەیـان کـردەوە و تومـەز هـەر پاسـەوانەکان راپۆرتیـان لەسـەر نووسـیوم کـە مفـەوەز سـەباح ئاوا و ئاوای کـردووە. مـن دوای دەوامەکەم چوومـەوە مـاڵ، لەنـاکاو تەلەفۆنـم بـۆ کـرا بـۆ ماڵـەوە کـە دەسـتبەجێ بچمـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن بـۆ کۆبوونـەوە. چـووم و پێـش ئـەوەی بچمـە ژوورەوە بـۆ نـاو بەڕێوەبەرایەتـی، چوومـە لای خەیـری چلمێـران کـە ئەوکاتـە مولازمـی پلـە یـەک بـوو، گـوتـم گـەورەم دوێنـێ لەگـەڵ گیراوێکـی لای خۆمـان قسـەم کـردووە بەنـاوی سـەڵاح و ئامادەیـە هاوکاریمـان بـکات، گـوتـی باشـە خـۆم راپۆرتێـک دەنووسـم، هێشـتا نەیزانیبـوو چـی قەومـاوە، چونکـە ئـەو کوڕە لەسـەر تـاوان گیرابوو، ئەفسـەری کاروبـاری تاوانەکانیش لەوکاتـەدا عەبدولڕەحمـان شـەکەرچی بـوو، دواتـر بـووە سـەرۆکی لیژنـەی کاروبـاری باکـوور، بـووە بەڕێوەبـەری ئەمنـی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی.

کاوە ئەمین: کەواتە تۆ لە سەرەتای کارکردنتدا لەگەڵ ئەمن سەرەتایەکی باشت نەبوو؟

سەباح حەمدانی: نا من ئەزموونم هەبوو، کەسێکی خوێندەواریش بووم، ئەوکاتەی منداڵ بووم تەلەڤزیۆنمان نەبوو، ڕۆژانە دەچوومە کتێبخانەی گشتی و کتێبم دەخوێندەوە. هەموو شتێکم دەخوێندەوە لە شیعرەوە تاوەکو هەموو شتێک. تاوەکو ڕۆمانی پۆلیسی، بەتایبەتی ئەوانەی ئاگاتا کریستی، بۆیە کارەکەی خۆمم خۆشدەویست و دەمزانی کە کارمەندی ئەمن دەبێ چۆن کار بکات و چۆن ئاسایشی خەڵک بپارێزێ، بەهەرحاڵ بگەڕێینەوە بۆ کۆبوونەوەکە، من نازانم کۆبوونەوە لەبارەی چییە، چووینە لای بەڕێوەبەری ئەمن کە ئەوکاتە عەبدولموحسین خەلیل بوو، پلەی لەوکاتەدا رائید بوو، پاشان بووە بەڕێوەبەری گشتیی پۆلیس و پاشان بریکاری وەزیری ناوخۆ و تاوەکو ئێستاش لە ژیاندا ماوە.. چووینە ناو کۆبوونەوە و ئەوکاتە خوشکەزای بەڕێوەبەری ئەمن خۆیشی لەگەڵ ئێمە مفەوەز بوو، ناوی زیاد بوو، ئەفسەرەکان و مفەوەزەکان هەموو لەناو کۆبوونەوە بووین، هەرکە دەستی بە قسە کرد، گوتی بەداخەوە سەرەڕای سەرکەوتنی شۆڕش و گەیشتنە دەسەڵاتی حیزبی بەعس، هێشتا کەسانێک هەن لەناو ئێمە کە بیر لە (خەت رەجعە) دەکەنەوە، مەبەستی ئەوە بوو من هێشتا دەترسێم و کەسێکی ترسنۆکم و پەیوەندیی خۆم لەگەڵ هەندێ کەس دەپارێزم نەکا ڕژێمەکە بڕووخێ، ماناکەی ئەوە بوو بەڵام من هێشتا تێناگەم، گوتم قسەی ئاساییە و بەڕێوەبەری ئەمنە و دەیەوێ هۆشیارمان بکاتەوە، چونکە مانگانە کۆبوونەوەیەکی لەوجۆرەمان لەگەڵ بەڕێوەبەری ئەمن هەبوو، پاشان رووی کردە من و گوتی وەکو ئەم برایە، مفەوەز سەباح، ئێمە تۆمەتبارێکمان گرتووە کە دژایەتیمان دەکات و بۆی هەڵکەوێ دەمانکوژێ، گرتوومانە و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دەکەین بۆ ئەوەی ڕاستییەکانمان پێبڵێ، کەچی ئەو دەچێ نانی دەداتێ و ئاوی دەداتێ و دادەنیشێ قسەی لەگەڵ

دەکات، ئینجا تێگەیشتم کە مەسەلەکە منم، ئیدی منیش هەڵچووم، وەکو گوتم هێشتا گەنج بووم، تەنانەت ئەوەندە بە هەڵچوونەوە قسەم کرد گەرووم کەوتە لەرزین و دەستم بە گریان کرد، بەڵام ئازایانە خۆم کۆنترۆڵ کرد و گوتم یەکەم؛ من لە خێزانێک نیم بیر لە خەت رەجعە بکەمەوە، چونکە لە کەس ناترسین، دووەم ئەو کەسە ناسیاری منە و دۆستی خێزانەکەمانە، ئینجا ئامادەشە هاوکاریمان بکات.. گوتم من لە ئامادەیی پۆلیس وا فێرنەکراوم کە تۆمەتبار بخەمە ژێر ئەشکەنجە بۆئەوەی راستییەکانی لێوە بزانم، بەپێچەوانەوە وا تێگەیشتووم کە ئەوەی دەخرێتە ژێر ئەشکەنجە راستییەکان ناڵێت، بەڵکو ئەو قسانەت بۆ دەکات کە تۆ دەتەوێ، ئینجا گوتیشم گەورەم من هەر لە بنەڕەتەوە لەگەڵ ئەشکەنجە نیم. گوتی تۆ هاتووی لێرە فێرببی.. گوتم باشە گەورەم من بەداخەوەم و تاوەکو ئێستا ئەوەی دەیزانم ئاوایە.

کاوە ئەمین: بەڵام دوایی ئەو جۆرە ئیشکردنەت قبووڵ کرد؟

سەباح حەمدانی: وەکو گوتم خوشکەزای بەڕێوەبەری پۆلیس لەگەڵ من مفەوەز بوو، بەڵام ئەو لە خولی تایبەتەوە هاتبوو، کەسێکی هەمیشە سەرخۆش و هەر بەدوای مەلهادا دەگەڕا. خۆی و هەندێ مفەوەزی دیکەی برادەری، ناوەکانیانم هەموو لەبیرە، یەکێکیان ناوی رەزوان بوو، حەزدەکەم گوێیان لەم قسانەم بێت، راستی خۆشە، یەکێکی دیکەیان عەبدولئیلاه.. هەر لەوێ بە بەڕێوەبەری ئەمنم گوت: گەورەم من دەزگای ئەمن بەدناو ناکەم، ئەوەی بەدناوی دەکات ئەوانەن کە بیست و چوار سەعاتە لەبەردەم دەرگای مەلهاکانن و ویسکی خۆڕایی دەخۆنەوە و بەخراپی سوود لەم دەزگایە وەردەگرن، بەڵام ئەو لەو قسانەی من نیگەران بوو. هەر ئەوکاتە و لەو رۆژەدا منی دەستنیشان کرد بۆ خولێکی تایبەت لە ئەمنی گشتی لە بەغدا، خولێکی جۆدۆ و کاراتێ بوو. ئەوکاتە ئەوە هونەرێکی نوێ

بـوو، بـەڵام دەیزانـی ئـەوە زەحمەتـە و عەزابـی تێدایـە، دەسـتبەجێ منـی دەستنیشـانکرد بۆئـەوەی دوورم بخاتـەوە و هـاوکات ئەزیەتیـش بدرێـم.

کاوە ئەمین: ئەی ئەو سەڵاحەی کە گیرابوو چی لێهات؟

سـەباح حەمدانـی: بەداخــەوە، ئەمــە تائێســتاش ئـازارم دەدات، چونکـە یەکـەم رووداو بـوو لـە نزیکـەوە ئـاگاداری بـم. سـەڵاح لەسـێدارە درا. درایـە دادگا و لـەوێ حوکمـی لەسـێدارەدانی بـۆ دەرچـوو، لەکاتێکـدا دەمانتوانـی هەلێکـی بدەینـێ بگەڕێتـەوە نـاو خێزانەکـەی. هەمیشـە هـەر وابـووە، پەنابـردن بـۆ دڵڕەقـی هـۆکاری وێرانبوونـی ئـەو وڵاتـەی ئێمـە بـووە. باسـی زۆر شـتی دیکەتـان بـۆ دەکـەم، چیرۆکـی سـەڵاح تەنیـا ئاماژەیـەک بـوو، مشـتێک بـوو لـە خەروارێـك.

کاوە ئەمیـن: ئـەی دواتـر چـۆن پلـەی تـۆ بەرزکرایـەوە و تاوەکـو پلـەی رائیـد رۆیشتی؟

سـەباح حەمدانـی: بەرزکردنـەوەی پلـە لـە ئەرکـی حکومیـدا شـتێکی ئاسـاییە، دوای ئـەوەی شـەش سـاڵمان تـەواو کـرد بووینـە ئەفسـەر. چەنـد مانگێـک چووینـە خولـی ئەفسـەرییەوە، سـێ چـوار مانـگ بـوو، پاشـان بووینـە ئەفسـەر، نـاوی خولـی باڵای ئەفسـەری بـوو. لـە کۆتایـی خولەکـەدا سـەبعاویمان لەگـەڵ بـوو کـە بـرای سـەددام بـوو، هەروەهـا وەتبانمـان لەگـەڵ بـوو کـە ئەویـش هـەر بـرای بـوو.

کاوە ئەمین: چ ساڵێک؟

سـەباح حەمدانـی: 1976. کۆتایـی ئـەو سـاڵە لـە خولەکـە دەرچوویـن و بووینـە مـولازم. هـەر دوای ئـەوەی پلەکەمان وەرگرت، ئیدی بەشـێوەیەکی رۆتینـی هـەر چـوار سـاڵ جارێـک پلەمـان بەرزدەکرایـەوە تاوەکـو لـە کۆتاییدا لـە پلـەی رائیـد خانەنشـین بـووم.

کاوە ئەمین: چ ساڵێک بووی بە رائید؟

سـەباح حەمدانـی: لـە 1989. ئەوسـاڵەی کـە سـەددام حوسـێن بـە سـەرکەوتوویی لـە جەنگ هاتـە دەرەوە. سـەرکەوتنێکی وەهمیانـە، بـەڵام ماندووکـەر. عێـراق.. ئابوورییەکـی وێـران، سـەرچاوە و سـامانی عێـراق هەمـوو لەنێوچـوون، ئینجـا بڕیاریـدا سـوپا و دەزگا ئەمنییـەکان بچـووک بکاتـەوە و ژمـارەی مووچەخـۆر کـەم بکاتـەوە. ئیـدی ئـەوە بـوو رێگەیـان بـە خەڵـک دا کـێ دەیـەوێ بڕواتـەوە مـاڵ، دەسـت لـەکار بکێشـێتەوە و خانەنشـین ببێ. من ئەوکاتە بیسـت سـاڵ خزمەتم هەبوو، داوام پێشـکەش کـرد، مافـی خـۆم بـوو خانەنشـینیی تـەواو وەرگـرم، بۆیـە بڕیارمـدا دەرچـم، ئەوکاتـە ئیـدی دەزگای ئەمنیـش خەریـک بـوو دادەڕووخـا و ئیـدی مانـەوەی ئێمـە لەنێـو دەزگا وەکـو عەیبێکـی لێهاتبـوو. هـەر وڵاتەکـە هەمـووی خەریـک بـوو دادەڕووخـا.

کاوە ئەمیـن: لـە سـەردەمی سـەددام زۆر هەبـوون نیشـانەی دڵسـۆزی و ئازایەتییـان وەردەگـرت، تـۆ هیـچ نیشـانەیەکت وەرگـرت؟

سـەباح حەمدانـی: نـا نیشـانە و شـتم وەرنەگرتـووە، تەنیـا وێنەیەکـم هەیـە کـە تێیـدا دیـارە دیارییـەک لـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام وەردەگـرم، ئەویـش بەهـۆی ئـەوە بـوو کـە بەشـداری خولێکـم کـرد بەنـاوی خولـی رۆشـنبیریی چڕ، مامۆسـتاکانمان هەمـوو لـە زانکۆکانـەوە هاتبـوون وەکـو د.حەمیـد سمێسـم، د.روشـدی علەییـان، مـازن رەمـەزان کـە راگـری کۆلێـژی یاسـا بـوو، واتـە مامۆسـتای هـەرە دیـاری زانکـۆکان بـوون. وانەیـان پێدەگوتیـن و لـەو خولـەدا مـن یەکەمـی هەمـوو بەشـداربووان بـووم و بەوپێیـەش دەبـوو خزمەتەکـەم شـەش مانگ پێشـبخرێ، واتـە شـەش مانگ بکەومـە پێـش هاوکارەکانـم و دەمانچەیەکیـش وەکـو دیاری وەرگـرم. دەمانچەکەم وەرگـرت، بـەڵام سـکرتێری سـەرۆککۆمار کـە ناجـح محەممـەد خەلیـل بـوو، گوتـی بـۆ دەیدەنـێ؟ پێویسـت نـاکات. تەنیـا دەمانچەکـەی بدەنـێ و تـەواو، ئـەو شـەش مانگـە بـۆ سـەر خزمـەت پێویسـت نییـە، وای دانـا کـە

ئەمـە بەشـێکە لـە سیاسـەتی دەسـتگرتنەوە (التقشـف)، بەوجـۆرە بـووە ڕێگـر لەکاتێکـدا مافـی خـۆم بـوو. یەکێـك لـە مەرجەکانـی ئـەو خولـە ئـەوە بـوو هەرکەسـێ پلـەی یەکـەم بەدەسـتبهێنێ شـەش مانـگ دەچێتـە سـەر خزمەتەکـەی. ئەوانـەی پێـش مـن هەموویـان وەریانگـرت.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر باسـی پێکهاتـەی ئەمنـی عێـراق بکەیـن، ئـەو دەزگایە لـە چەنـد بـەش و هۆبەیـەک پێکهاتبـوو. ژمـارەی ئـەو هۆبانـە چەنـد بـوو، کاریـان چـی بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ دەزگای ئەمـن کۆمەڵێك بەشـی هەبـوو. یەکـەم بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی عـام کـە کۆمەڵێك بەشـی هەیـە: بەشـی کاروباری سیاسـی، کاروبـاری کارگێـڕی، میـرە، بەشـی تەکنیـک، هەروەهـا شـوعبەی مەعمـەل، ئـەم شـوعبەی مەعمەلـە تایبەتمەندیـی هەبـوو. ئەم شـوعبەیە بـوو کـە بەشـداری لـە ئۆپەراسـیۆنەکەی نـازم گـزار کـرد ئەوکاتـەی هەوڵیـدا بەکـر و سـەددام بکوژێـت. نـازم گـزار پیاوەکانـی ئـەم شـوعبەیەی بەکارهێنا بۆئـەوەی لەگـەڵ هەندێ کەسـی دیکـە کە تەنانـەت هەندێکیان مەدەنـی بـوون، بەشـداری لـە هەوڵەکـەی سـاڵی 1973 بکـەن. بۆیـە ئـەم بەڕێوەبەرایەتییـە تایبەتمەندی هەیە، دواتر باسـی ئەمـە دەکەینەوە، چونکە ئـەم بەشـەیە کـە گازی سـالیۆم و ژەهراویکردنـی نەیـاران و تیـرۆر و ئـەو جـۆرە کارانەیـان دەکـرد. کاروبـاری سیاسـیش دابـەش دەبوو بـۆ کۆمەڵێك شـوعبەی هەمەجـۆر، لەوانـە شـوعبەی سـێ کـە تایبـەت بـوو بـە کـورد، واتـە تایبەتمەنـد بـوو لەبـواری هەمـوو شـتانەی پەیوەندییـان بـە کـوردەوە هەیـە. حیـزب و ڕێکخـراوە کوردییـەکان و بەکورتـی هەمـوو شـتێکی کـورد لـە شـوعبەی سـێ بـوو کـە پێشـیدەگوترا (م 64)، شـوعبەیەکی دیکـە هەبـوو بـۆ بزووتنـەوە ڕەجعییـەکان، حیزبـی دەعـوە، ئیخـوان موسـلیمین و حیزبـە دینییـەکان بەگشـتی، بەمانەیـان دەگـوت (ڕەجعـی)، ئەمـە کاری شـوعبەی پێنـج بـوو. هەرچـی پەیوەنـدی بـە شـیوعییەکان و بیروبـاوەڕی کۆمۆنیسـتییەوە هەبـا، ئەمـە کاری شـوعبەی یـەک بـوو. شـوعبەی دوو

تایبـەت بـوو بـە حیزبـە قەومییەکانـی عـەرەب، بەتەنیـا قەومییەکانـی عـەرەب، لەوانـەش جودابـووەوەکان کـە لـە حیـزب جیابببوونـەوە. ئێمـە پێماندەگوتـن (المنشـقین)، ئـەوان ناویـان لەخۆیـان نابوو باڵـی چەپی حیزبی بەعـس، یـان بەعسـی یەسـاری.

کاوە ئەمین: بارەگای شوعبەی سێ لە کوێ بوو؟

سـەباح حەمدانـی: بـارەگای هـەر لەنـاو بـارەگای سـەرەکی ئەمنـی عـام بـوو. باڵەخانەکـەی چەنـد نهۆمێـک بـوو. لـە یەکێـك لـەو نهۆمانـە بـوون و یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری گشـتی بـۆ کاروبـاری سیاسـی سەرپەرشـتی دەکـرد. دوو نهۆمـی بـارەگای ئەمنـی عـام تەرخـان بـوو بـۆ بەشـەکانی کاروبـاری سیاسـی. یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری گشـتی بـۆ کاروبـاری سیاسـی ژوورەکـەی لەوانـەوە نزیـک بـوو. هەمـوو بەڕێوەبـەری شـوعبەکان دەبـوو بگەڕێنـەوە بـۆ لای ئـەو، تەنیا شـوعبەی دوو لـە دەرەوەی ئـەو بینایـە بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئـەم بەشـانە کارەکانیـان بـە چ شـێوەیەک دابـەش کردبـوو، چـۆن کاریـان دەکـرد؟ شـوعبەی سـێ بـە تایبەتـی کـە پەیوەنـدی بـە کـوردەوە هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، شـوعبەی سـێ وەکـو گوتم تایبـەت بوو بـە کورد، هەروەهـا بەرپرسـیش بـوو لـەو شـوعبانەی سـەر بـە بەڕێوەبەرایەتییەکانی ئەمـن بـوون، واتـە تەنیـا لـەڕووی ئیـداری بەرپـرس نەبـوو، بەڵکـو بەرپـرس بـوو لـە هەمـوو ئـەو کارانـەی لـە دژی کـورد دەکران. بـۆ نموونە شـوعبەی سـێ لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەینـەوا، لـەڕووی واقیعـی و ئیـداری سـەر بـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن بـوو، بـەڵام لـەڕووی فکـری و لـەڕووی کاری سیاسـی و بەدواداچـوون و کۆکردنـەوەی زانیـاری و تەکتیکـی ئەمنـی لـە دژی کـورد، ئەمـە هەمـووی لـە شـوعبەی سـێی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی عـام دادەڕێـژرا و ئاراسـتەی شـوعبەی سـێی ئەمنـی نەینـەوا دەکـرا. یـان شـوعبەی سـێی ئەمنـی کەرکـووک و هەمـوو شـوعبەی سـێیەکانی دیکـە.

ئەمە بۆ شوعبەی یەکیش هەر راستە کە تایبەت بوو بە شیوعییەکان و هەروەها شوعبەی دووش بەهەمان شێوە.

کاوە ئەمین: کەواتە کاری ئەمانە هەمەجۆر بوو، هەر تەنیا کۆکردنەوەی زانیاری نەبوو، بەڵکو کاری سەربازی و تیرۆر و راوەدوونانی نەیاران و هەموو ئەو کارانەیان دەکرد، ئەم دەزگایە چالاکیی سەربازیی هەبوو کە هەر خۆی بڕیاری لێبدات؟

سەباح حەمدانی: بێگومان شوعبەی سێ بەشێکی بنەڕەتی بوو. ئەم شوعبەیە زانیاری و رێنمایی لە یاریدەدەری بەڕێوەبەری گشتی وەردەگرت، لە بەڕێوەبەری ئەمنی عامەوە دەهات بۆ یاریدەدەری بەڕێوەبەری گشتی بۆ کاروباری سیاسی. واتە هەر پلانێک و هەر کارێکی سیاسی لە دژی کورد، هەمووی لەلایەن شوعبەی سێ دەکرا، بەڵام شوعبەکانی سەر بە بەڕێوەبەرایەتییەکان کە لە هەموو پارێزگاکانی عێراقدا هەبوون، ئەوانیش بەشدار دەبوون و زانیارییان لەگەڵ ئەمنی عام ئاڵوگۆڕ دەکرد و رێنماییان وەردەگرت. هەموو مەفرەزە کوردییەکان، ئاخر زۆر مەفرەزەی کوردی هەبوون کە لە بەرژەوەندی ئەمن کاریان دەکرد. هەروەها مەفرەزەی دیکەش هەبوون لەگەڵ دەزگای هەواڵگری کاریان دەکرد، مەنزوومەی هەواڵگریی سەربازی کە لە کوردستان هەبوو. ئەمانە هەموویان لەو کارانەی دەیانکردن و لەو زانیارییان کۆیاندەکردنەوە، هەمووی دەچووەوە بۆ شوعبەی سێ لە بارەگای گشتیی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی عام لە بەغدا.

کاوە ئەمین: ئەوانەی لەو شوعبەی سێیە کاریان دەکرد تایبەتمەندییەکیان هەبوو یان هەر وەکو ئەوانەی شوعبەکانی دیکە بوون، بۆ نموونە خەڵکیان هەبوو کە کوردی بزانن یان...

سەباح حەمدانی: بێگومان، ئەوانەی کوردییان دەزانی دەبوو زۆرینە بن. لەوانەی من دەمناسین، بۆ نموونە مفەوەز کەمال پشدەری.

هەروەها رائید تەحسین نەقشبەندی، واتە ئەوانەی لە زمانی کوردی تێدەگەیشتن لەپێشتر بوون، بەڵام هیچ مەرجێکیش نەبوو کە ئەوەی لەوێ کار دەکات دەبێ کورد بێ. نەخێر، زۆریان عەرەب بوون، بەڵام بەشێکیشیان ئەوانە بوون کە لە کوردی تێدەگەیشتن، هیچ ئیمتیازێکی زیاتریشیان لەوانی دیکە نەبوو، واتە ئەفسەری ئەمن هەموویان یەک ماف و ئیمتیازیان هەبوو.

کاوە ئەمین: شیعەکانیش بەهەمان شێوە کاریان پێدەدرا لە ئەمن؟
سەباح حەمدانی: بێگومان ئەوانیش هەبوون. تێڕوانینی نائاسایی بۆ کورد و شیعە نەبوو، بەڵام کاتێک بەرپرسیاری دەدرایە ئەم و ئەو، تاوەکو پۆستەکە باڵاتر بووایە حیساب بۆ هەندێ شت دەکرا. ئاستی دووڕوویی، ئاستی نزیکایەتی، ئاستی ئامادەیی بۆ جێبەجێکردن بە زیادەوە، ئەمە بەداخەوە ڕەنگە لە زۆربەی دەزگاکانی دەوڵەتدا هەر وابووبێت. کاری ئیداری لەو جۆرە دەزگایانەدا بەوجۆرەیە، باشتر جێی باش دەگرێتەوە، ئەمە لە هەموو دنیادا هەر وایە، بەڵام لای ئێمە وا نەبوو، کێ دووڕوو با و بیتوانیبا خۆی نزیک بکاتەوە، کێ بیتوانیبا زیاتر ئازاری خەڵک بدا، یان لەو جۆرە قسانە بکات کە ئەوان دەیانویست، یاخود هیچ کاتێک ناڕازی نەبووایە، ئەوانە هەمیشە لە نزیکەکان بوون، من خۆم لە ناڕازییەکان بووم، بۆیە هەمیشە نیشانەی پرسیارم لەسەر بوو، هەر لەبەرئەوەش نزیکیان نەکردمەوە و پێشنەکەوتم، خۆیشم لێیان ماندوو ببووم، بۆیە بەجێمهێشت.

کاوە ئەمین: بەڵام بەشێوەیەکی گشتی وا باوە دەڵێن سوننە بەگشتی دەستڕۆیشتووی ناو ئەو دەزگا ئەمنی و هەواڵگرییانە بوون و ئەوان زیاتر جێی متمانەی حیزبی بەعس بوون؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ بە دڵنیاییەوە وابوو. برایەک ڕۆژێک پرسیاری لێکردم، گوتی سەددام حوسێن چۆن ناسراوە لای ئێوە؟ کەسێکی

تایفی بوو؟ گوتم وەڵڵا سەددام حوسێن ئەم سیفەتانەی هەیە: یەکەم لەوەدا لە هەموو عێراقییەکانی دیکە جیادەکرێتەوە کە حەبەربەشە، من ناوم لێناوە حەبەربەش، واتە خزمە نزیکەکانی، خزم و ئەندامانی بنەماڵە و کەسانی نزیکی بنەماڵە و حاشیە، کەواتە یەکەم شت حەبەربەش. دووەمیان خەڵکی عوجە، واتە حەبەربەش کە زۆر نزیکەکانن لە پلەی یەکەم دێن، ئینجا خەڵکی عوجە، سێیەم تکریتی و چوارەمیش خەڵکی مووسڵ و سامەڕا و سوننەی بەغدا. تەماشات کردووە چۆنم دابەشکردووە؟ ئەمە واقیع و راستییەکەیە. لە خوارەوەی لیستەکە تورکمان و شیعی و ئەوانە دێن. ئا بەوجۆرە بوو.

کاوە ئەمین: ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی لە سەردەمی رژێمی بەعس، کەی دامەزرا و کاری ئەو ئەنجوومەنە چی بوو؟

سەباح حەمدانی: ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی وەکو ئەوەی ئێمە دەیزانین و هەندێ جار نووسراومان لەوێوە بۆ دەهات بۆ گشتاندن، ئەم ئەنجوومەنە پاش ساڵی 1968 لە سێ کەس پێکهات: سەددام حوسێن، نازم گزار و سەعدوون شاکر. ئەم سێ کەسە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی بوون. سەرەتا ئاوا دامەزرا. لەڕووی واقیعییەوە ئەمانە درێژکراوەی دەزگای حونەین بوون. ئەم دەزگایە لە کۆمەڵێک خەڵکی شەقاوە پێکهاتبوو، سەددام حوسێن بەهۆی ئەم شەقاوانەوە گەیشتە دەسەڵات. لە مووسڵیش شەقاوە هەبوون، هەندێکیانم لەبیرە خەڵکی زۆر ناسراو بوون. یەعقوب کۆچان، یوسف نایف، کەیزاکی ئەرمەنی، بنەماڵەی شێخۆ، ئەمانە هەمووشیان بەعسیی کەللەڕەق و شەقاوە و چەکدار بوون، تەنانەت پێش سەردەمی بەعسیش، واتە پێش هاتنی بەعسیش ئەمانە سڵیان لەهیچ نەدەکردەوە و هەمووشیان چەکدار بوون. جا ئەم جۆرە لە هەموو پارێزگاکاندا هەبوون، بەڵام بەپلەی یەکەم لە بەغدا. ئەم دەزگای حونەینە سەددام خۆی بە بڕیاری حیزب دایمەزراند و لە ساڵی 1964 بەدواوە هەر خۆی سەرۆکایەتی دەکرد.

واتـە چـوار سـاڵ پێـش سـەرکەوتنی شـۆڕش دایمەزرانـد و هـەر بەهـۆی ئـەو دەزگایـەش گـەیشـتە پلەوپایە. دواتـر هەندێکیانی لەناوبـرد، بەهەرحاڵ ئـەم دەزگایـە بەناوێکـی دیکـە دامەزرایـەوە و کرایـە چەنـد بەشـێک. نـازم گـزار یەکێـك لـە بەرپرسـە گـەورەکانـی بـوو، هاتـن کردیانـە بەڕێوەبـەری گشـتیی ئەمنـی عـام. سـەعدوون شـاکر، بەڕێوەبـەری نووسـینگەی پەیوەندییـەکان، ئـەم نووسـینگەیە واتـە دەزگای موخابـەرات، شـتێک نەبـوو بەنـاوی موخابـەرات. لـەو ماوەیـەدا، واتـە پێـش 1973، موخابـەرات بەشـێک بـوو لـە دەزگای ئەمـن. لەبیرمـە شـوعبەی موخابـەرات نـاوی شـوعبەی هەشـت بـوو، بارەگاکـەی نزیـک بـوو لـە بـارەگای ئەمـن، ئـەوە موخابـەرات بـوو، بـەڵام بـە کـردەوە بەشـێک بـوو لـە دەزگای ئەمـن. جـا دوای ئـەوەی هەوڵـی کودەتاکـەی نـازم گـزار فەشـەلی هێنـا، نووسـینگەی پەیوەندییـەکان هەڵوەشـایەوە و شـتێکی گـەورەتریـان لەجێـی دامەزرانـد بەنـاوی موخابەراتـی گشـتی و بـووە دەزگایەکـی سـەربەخۆ. ئەنجوومەنـی ئاسایشـی نەتەوەییـش هـەر بـەردەوام بـوو کـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام و بەڕێوەبـەری دەزگای موخابـەرات و بەڕێوەبـەری دەزگای هەواڵگریشـیان بـۆ زیـاد کـرد، پێشـتر ئـەوی تێـدا نەبوو، ئینجـا دواتـر بەڕێوەبـەری دەزگای ئەمنی تایبەتیشـیان بـۆ زیـاد کـرد دوای ئـەوەی ئـەم دەزگایەشـیان دامەزرانـد، بـەم جـۆرە ئەنجوومەنـی ئاسایشـی نەتەوەیـی فـراوان کـرا، دواتـر تەنانـەت سـەرۆکی پاسـەوانە تایبەتەکانیشـیان بـۆ زیـاد کـرد، واتـە گاردی کۆمـاری، کـە پێیدەگوتـرا گاردی تایبـەت، هەمـوو ئەمانـەی بـۆ زیادکـرا و ئەمـە بـوو بـە داینەمـۆی حیـزب و حیزبیـش لـەدوای سـاڵی 1979 و لەسـێدارەدانی بەعـس، بـوو بـە حیزبـی سـەددام.

کاوە ئەمیـن: لـەو سـێ کەسـەی سـەرەتا ئەنجوومەنەکەیـان پێکهێنـا، بڕیـاری کۆتایـی بڕیـاری سـەددام بـوو یـان ئەوانیـش مافـی بڕیاردانیـان هەبـوو؟

سـەباح حەمدانی: بێگومـان سـەددام هەرخـۆی پاڵەوانـی فیلمەکـە بـوو،

هەمـوو شـتێک هـەر خـۆی بـوو، هەرئـاواش سـەیری خەڵکـی دیکـەی دەکـرد. سـەددام مرۆڤـی بەهێـزی نەدەویسـت. تەنیا بەکـر هەبـوو کـە لـە دامـەزراوەی سـەربازیدا هێـزی هەبـوو، بـەڵام لـە بـواری ئاسـایش و بنکـەی حیـزب سـەددام بەهێـز بـوو. خـۆی ئـەوەی هەڵبـژارد کـە ئـەو سەرپەرشـتیی دەزگا ئەمنییـەکان و رێکخسـتنەکانی حیـزب بـکات و ئامانجەکەشـی ئـەوە بـوو سـوپا لاواز بـکات، بۆئـەوەی نـەکا رۆژێـك لـە رۆژان سـوپا لـە دژی بوەسـتنەوە، بۆیـە بەکـر هەنـدێ هێـزی لەنـاو سـوپا هەبـوو، بـەڵام ئـەو هێـزە نەبـوو سـەددام حوسـێن لەناوببـات. هەنـدێ کـەس زۆر جـار پرسـیار دەکـەن بۆچـی سـەددامی لەکـۆڵ نەکـردەوە؟ نەیدەتوانـی، مومکیـن نەبـوو، سـەددام دوو بەشـی بردبـوو. ئەگـەر ئـاوا وەکـو بـەش سـەیری بکەیـن، سـەددام دوو بەشـی بردبـوو، یـان بـا بڵێیـن ٪90ی حیـزب، بەوجـۆرە بەکـر تەنیـا رووکەشـێک بـوو، بـەڵام دەیتوانـی لـە بەرامبـەری توونـد بێـت، رێـزی دەگـرت و نەیدەوێـرا زۆر دەسـت درێـژ بـکات. تاوەکـو بەکـر مابـوو براکانـی سـەددام، وەتبـان و سـەبعاوی لای ئێمـە لـە ئەمنـی عـام مفـەوەز بـوون. ئۆتۆمبێلەکانیـان فیاتـی جـی ئێـڵ بـوو، لەوانـەی لـە کوێـت هێنابوویـان و نـازم گـزار تابلـۆی بـۆ بەسـتبوون. دەهـام ئەلحەسـەن و کەسـانی دیکـەش لـە خزمەکانـی سـەددام، هیچیـان نەیاندەتوانـی پـارەی دەوڵـەت بـدزن، تاڵانـی بکـەن و دەسـت لـە ئیشـوکاری دەوڵـەت وەربـدەن و دەسـت بەسـەر پـڕۆژەدا بگـرن، ئـەوە هەمـووی بەهـۆی بەکـر بـوو، هـەر دوای ئـەوەی بەکـر نەمـا، ئیـدی دەرگای داپڵۆسـین و ئەشـکەنجە کرایـەوە و مەفهوومـی دەوڵـەت لـە عێراقـدا بەتـەواوی گـۆڕا.

کاوە ئەمیـن: نـازم گـزار بۆچـی ویسـتی سـەددام بکـوژێ؟ هیـچ کێشـەیەکیان هەبـوو، یـان دەیویسـت خـۆی دەسـەڵات بگرێتـە دەسـت؟

سـەباح حەمدانی: نـازم گـزار هەسـتی دەکـرد خەریکـە گیانـی عەشـایەری بەهێـز دەبـێ و مـام و خـاڵ و ئەمانـە دێنـە پێشـەوە. سـەددام وردە وردە

خەریک بوو عەشیرەتی خۆی و خەڵکی تکریتی دەخزاندە ناو دەزگاکانی دەوڵەتەوە و هەندێ خەڵکی دیاریکراو لەخۆی نزیک دەکاتەوە، ئەمە پلان بوو بۆ ئایندەی دوور. نازم گزار هەستی بەمە کردبوو، دەیبینی وا خەریکە ئەوان لاواز دەبن، خۆی و خەڵکانێکی دیکە بێدەسەڵات دەمێننەوە، بۆ نموونە بەراورد بە خەیروڵڵا تلفاح، تڵفاح پارێزگارێک بوو، بەڵام دەسەڵاتی بەرفراوانی هەبوو، تەنانەت هێرشی دەکردە سەر نازم گزار، ئەوە بوو نازم گزار هەستا راپۆرتێکی نووسی و دایە بەکر، گوتبووی من دەترسێم پیلانێک لە دژی حیزب لەئارادابێت، بۆیە داوا دەکەم حەمادی شەهاب لە وەزارەتی بەرگری دووربخرێتەوە، ناوی خەڵکی دیکەشی هێنابوو، لەوانە سەعدوون غێدان و هەندێ ئەفسەری دیکە، ئەمانە دووربخرێنەوە بۆ ئەوەی کودەتای نێوخۆیی وەکو ئەوەی 1963 دووبارە نەبێتەوە، دواتر سەددام بەمەی زانی و ترسی لێ نیشت، نازم گزاریان قایل کرد کە وا نییە و هیچ بیرۆکەیەکی کودەتا لەئارادا نییە و دڵنیابە، بەڵام ئیدی نازم گزار بڕیاری دابوو رێگایەکی دیکە بگرێ و خۆی ئاراستەی بەعس دیاری بکات. حیزب دابڕێژێتەوە و ئەوانە دووربخاتەوە. ئەوەی کە پێیدەڵێن بزووتنەوەی نازم گزار ئاوا دەستیپێکرد.

کاوە ئەمین: ئەی چۆن کوژرا؟
سەباح حەمدانی: ساڵی 1973 کوژرا.

کاوە ئەمین: باشە، بەڵام چۆن ئاشکرا بوو، سەددام ئاشکرای کرد؟
سەباح حەمدانی: من ئاگاداری رووداوەکەم، چونکە راپۆرتەکەم خوێندووەتەوە، من ئەوکاتە بەسترابووم بە سەڵاح ئەلمودەڕیسەوە کە فەرماندەی خولەکان بوو، هێشتا باسی ئەوەمان نەکردووە، بەڵام من ئەوکاتە لای ئەو لە خولی جۆدۆ و کاراتێ بووم و ئەویش راهێنەری جۆدۆ و کاراتێ بوو، بەرپرسی خولەکانی ئەمنیش بوو، هەروەها

بەرپرسی تیرۆر و کوشتنیش بوو. زۆر چالاکی و ئەرکی تایبەت هەمووی بەو دەسپێردرا. کوشتنی خەڵک لە قاهیرە و لە لەندەن و شوێنانی دیکەش هەمووی ئەو لێیان بەرپرس بوو، سەڵاح و مولازمێکی دیکە ناوی شامیل بوو. ئینجا ئەم سەڵاحە نزیکیش بوو لە نازم گزار. نازم گزار بڕیاریدابوو شتێک بکات، بەڵام کەس هەستی بە هیچ نەکردبوو کە شتێک لە ئارادایە. ڕۆژێک لەناکاو زانیمان کە پیلانگێڕییەک لە دژی سەددام حوسێن هەبووە و فەرمانی دەستگیرکردن بۆ نازم گزار دەرچووە. ئەو ڕۆژە بەیانییەکەی چوومە دەوام و دەبینم نازم گزار فەرمانی گرتنی بۆ دەرچووە. نازم گزاریش شەوی پێشتر باری چەند ئۆتۆمبێلێک شتی پێچابووەوە بەو نیازەی رابکات بۆ ئێران. چیرۆکی نازم گزار ئاوا بوو، بەڵام ئۆپەراسیۆنەکە چۆن ئەنجامدرا؟ نازم گزار دوو ئامانجی سەرەکی هەبوو ئەحمەد حەسەن بەکر و سەددام حوسێن، هەرکەسێك جگە لەمە قسەی دیکە بکات بەهەڵەدا چووە. سەددام هیچ پلانێکی ژێربەژێری لەگەڵ نازم گزار نەبووە بۆ لەناوبردنی بەکر، چونکە سەددام زۆر بە ئاسانی دەیتوانی بەکر لەکۆڵ بکاتەوە، بەڵام هێشتا کاتی بەکر نەهاتبوو، بۆچی؟ چونکە سەددام هێشتا بە تەمەن گەنج بوو، تەمەنی نەگەیشتبووە چل ساڵ، ئەم خاڵە کەس سەرنجی نەداوە. سەددام ڕۆحیەتێکی دیاریکراوی هەبوو، مرۆڤ دەبێ لێی بکۆڵێتەوە بزانێ چییە. ببینە چاوەڕێی کرد تەمەنی ببێتە چل ساڵ، چۆن پێغەمبەر لە چل ساڵی سرووشی بۆ هات، ئەویش راوەستا لە دوای چل ساڵی حوکم بگرێتە دەست، بۆیە لەوکاتەدا نەیدەویست بەکر دووربخاتەوە، بەڵکو دەیویست بەردەوام بێ تاوەکو خۆی دەگاتە چل ساڵی و هەروایشی کرد.

کاوە ئەمین: سەددام خۆی بە پێغەمبەر بەراورد دەکرد؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ رێک وابوو.

بەشی دووەم

هەوڵەکانی تیرۆرکردنی سەرکردەکانی کوردستان

بۆ بینینی بەشی دووەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەرەتای حەفتاکان و بەدیاریکراوی ساڵی 1970، لەو ساڵەدا ڕێککەوتننامەیەکی گرنگ لەنێوان سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستان و حکومەتی نوێی عێراق بە دەستپێشخەریی سەددام حوسێن مۆر دەکرێت و بە ڕێککەوتننامەی 11ی ئادار دەناسرێت. لەو ڕێککەوتننامەیەدا حکومەتی عێراق دان بە هەندێ لە مافەکانی گەلی کوردستان دادەنێت، هەر بۆیە ئەم ڕێککەوتننامەیە بۆ کورد بووە ڕووداوێکی مێژوویی، ئەو ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەییەی باسکرد ڕۆڵی لەم ڕێککەوتنەدا چی بوو؟

سەباح حەمدانی: ڕێککەوتننامەکە بەگوێرەی تێگەیشتنی حیزبی بەعس راستەقینە بوو، ئەوکاتە هێشتا حیزبی بەعس حیزب بوو، هێشتا بەکر لە ژیاندا بوو. بەکر نزیکتربوو لەوەی ئەم جۆرە شتانە قبووڵ بکات و ئەم ڕێککەوتننامەیە بە قەناعەت و باوەڕەوە واژۆبکات، بەڵام سەددام وەک تەکتیک سەیری دەکرد. جیاوازی هەیە لەنێوان ئەوەی پلانێک بۆ تەکتیک دابنێی و ئەوەی کە بە باوەڕەوە کارێک بکەی. ئەمە جیاوازیی نێوان بەکر و سەددام بوو. بەکر و حیزبی بەعس وەک حیزب لەو سەردەمەدا کە هێشتا شتێک هەبوو بە ناوی حیزب، ڕێککەوتنەکەیان لەسەر ئەم بنەمایە قبووڵ کرد، تەنانەت ئەو بەرەیەش کە دواتر لە ئەنجامی ڕێککەوتنەکە پێکهات، مەبەستم بەرەی نیشتیمانی لەگەڵ شیوعییەکان، لە هەمان سۆنگەوە بوو، بەڵام سەددام ئەم شتانەی قبووڵ نەبوو، لە ناچاریدا قبووڵی کرد نەک لە باوەڕەوە. دەیویست بگاتە هەندێ ئامانجی دوورتر و دەسەڵات بگرێتە دەست و ئینجا ئاراستەی شتەکان بگۆڕێت، بەڕاستیش توانی و کردی.

بەڵام ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی ئەنجوومەنێکی جێبەجێکار بوو، سیاسەتەکانی حیزبی جێبەجێ دەکرد، بۆیە بەدڵنیاییەوە هیچ ناڕەزاییەکی نەبوو لە دژی ڕێککەوتنەکە، بەڵام وەرە با باسی خودی ڕێککەوتنەکە بکەین. ئایا بەڕاستی ئەو ڕێککەوتنە مافەکانی گەلی کوردی مسۆگەر

کردبـوو؟ بـەڕای من، نەخێر. چونکە لـە جێبەجێکردنەکەیدا هیچ ڕێککەوتنێک نەبـوو. تـۆ چـۆن مافـی ئۆتۆنۆمـی دەدەی، بـەڵام بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن و ئیسـتیخبارات و موخابـەرات، ئەگـەر لـەو سـەردەمەدا هەبووبـن، هەروەهـا دەزگاکانـی دیکـە، ٪99یـان عـەرەب بـن؟ ئیدارە عەرەبـی بێـت، بەڕێوەبـەری گشـتیی پۆلیـس لـە پارێـزگاکان دەبـێ هەمـوو عـەرەب بـن، نەیاندەهێشـت کـورد دابنێـن، ئـێ باشـە کـوا ڕێککەوتـن؟ کـوا ئۆتۆنۆمـی؟ ئـەوە ئۆتۆنۆمـی نەبـوو، مـن نـاوم لێنـاوە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی ئۆتۆنۆمـی نـەک ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی، بۆچـی؟ چونکـە هەمـوو سـەر بـە ئەمـن بـوون و ئەمـن چـی ویسـتبایە دەیکـرد. ئـەو ئۆتۆنۆمییـە هـەر گاڵتەکردنێـک بـوو بـە عەقڵـی خەڵـک و بـۆ ماوەیەکـی دیاریکـراو، ئینجـا پڕیـش بـوو لـە گێرمەوکێشـە، بەتایبەتـی دوای هەوڵـی تیرۆرکردنـی کاک ئیدریـس و ئینجـا هەوڵـی تیرۆرکردنـی باوکـی کـە ئیـدی ئـەو باوکـی دۆزەکـە بـوو.

کاوە ئەمیـن: دواتـر باسـی ئەوانـە دەکەیـن، بـەڵام لـە مـاوەی نێـوان 1970-1974 هیـچ نەبـێ ئارامـی هەبـوو، بووژانـەوەی کولتـووری هەبـوو بـۆ کورد کـە ئەوانـە شـتی خـراپ نەبـوون بۆ ئـەو سـەردەمە؟

سـەباح حەمدانـی: دەکـرێ تـۆ پێتوابـێ شـتی باش بـوون و ڕەنگـە منیش بە باشـی بزانـم، بـەڵام دیاربـوو ئەوانـە شـتی کاتیـن، لـە ژێـرەوە پلانێکـی دیکـە لـە ئارادابـوو، تـۆ هەنـدێ دەسـتکەوتی دیاریکـراو دەدەی، بـەڵام لـە هەمان کاتـدا کار بـۆ شـتێکی دیکـە دەکـەی، لەپێنـاوی چـی؟ لەپێنـاوی گەیشـتنە سـاتی پێکـدادان لەگـەڵ کەتـوار (واقـع). ڕاسـتی شـتێکە و جێبەجێکـردن شـتێکە و کەتواریـش شـتێکی دیکـە.

کاوە ئەمیـن: باشـە، بـەڵام تـۆ گوتـت ئەحمـەد حەسـەن بەکـر لـەوەدا ڕژدبـوو، بەڕاسـتگۆییەوە دەیویسـت ڕێککەوتنەکـە سـەربگرێت، لەبـەر ئەوەبـوو کـە سـەددام ئەوکاتیش دەسـەڵاتدارتر بـوو بۆیە سـەری نەگرت؟

سـەباح حەمدانـی: ئەحمـەد حەسـەن بەکـر، خودا لێی خۆشـبێت، هەمیشـە

وا دەڵێم چونکە کەسایەتی ئەوم خۆشدەویست، چونکە لە سەردەمی ئەودا شتی زۆر باش کرا، تاوەکو گەیشتینە 1979، دوای ئەوەی وڵاتمان دایە دەستی سەددام ئیدی خێر و بەرەکەت نەما، واتە سەردەمی ئەومان بەخۆشی گوزەراند، ئەگەر بیتوانیبا لەنێو حیزب و لەنێو دەسەڵاتی جێبەجێکردن رۆڵی سەرەکی بگێڕێت، خێری زۆرمان دەدیت، بەڵام لە کەتواردا سەددام باڵادەست بوو، بەکر ئامراز بوو، تەنیا رووکەشێک بوو، ئەگەرنا خەڵک هەموو خۆشیاندەویست و کەسایەتییەکی قبووڵکراو بوو، سەرکردەکانی بەعس کە بەهۆی بەکرەوە مابوونەوە، کاتێک بە باوکی سەرکردە ناویان دەبرد، سەددام لەو وەسفانە نارەحەت دەبوو، بۆیە دەیویست بە زووترین کات لەکۆڵی بکاتەوە، بەڵام وەک گوتم چاوەڕێی دەکرد ببێتە چل ساڵ و ئینجا کۆنترۆڵی خۆی بسەپێنێت.

کاوە ئەمین: ئەحمەد حەسەن بەکر هەستی بەو بێدەسەڵاتییەی خۆی دەکرد؟

سەباح حەمدانی: بێگومان هەستی پێکردووە، بۆیە پێش ساڵی 1979 ویستی دەست لە کاربکێشێتەوە، چەند جارێک ویستی وازبێنێ و دابنیشێ، بەڵام بە پلەی یەکەم سەددام نەیدەهێشت، ئەویش نە لەبەرئەوەی خۆشیدەویست، ئەو وای دانابوو کە مردووە، بەڵام چاوەڕێی دەکرد دەست بەسەر سەرۆکایەتی کۆماردا بگرێ و پێیبڵێن سەرۆکی فەرماندە سەددام حوسێن، نەیدەویست پاشگری جێگری سەرۆک بەناوەکەیەوە بمێنێ، بەڕێز جێگر.. بەڕێز جێگر، نەخێر ئەو شتێکی گەورەتری دەویست، بەڵام دان بەخۆداگر بوو، ئەو دان بەخۆداگرتنەشی گەیاندییە 1979.

کاوە ئەمین: کەواتە با باسی هەوڵەکانی حکومەتی عێراق، یان دەزگا ئەمنییەکان بکەین کە ویستیان لەنێو بەغدا ئیدریس بارزانی تیرۆر بکەن، بۆچی دەیانویست تیرۆری بکەن و کێی لەپشت بوو؟ دەیانویست بەوشێوەیە رێککەوتنەکە هەڵوەشێننەوە؟

سـەباح حەمدانـی: خـۆی هـەر لـە بنەڕەتـەوە کاک ئیدریـس لـەو کاتـەدا بـۆ ئـەوە هـات بـۆ بەغـدا کـە ئاسـۆیەکی نـوێ بـۆ ڕێککەوتننامـەی ئـادار بکاتـەوە، واتـە بـە هاوئاهەنگـی لەگـەڵ حکومـەت هاتبـوو، بـۆ کاری خێـر هاتبـوو، هاتبـوو بـۆ ئەوەی پێشـڤەچوونێک لـە ڕێککەوتننامـەی ئۆتۆنۆمیدا بەدیبێنێـت، کەچـی لـەوێ بـەرەوڕووی هەوڵـی تیرۆرکـردن بـووەوە. ئـەوە لـە کۆتایـی مانگـی 12ی 1970 بـوو، جـا لەکاتـی هەوڵەکـەدا ئـەو لـەو شـوێنە نەبـوو. دەڵێـن، مـن وردەکارییەکـەی نازانـم، دەڵێـن لەلایـەن کەسـانێکەوە ئـاگادار کراوەتـەوە کـە وریابێـت، چونکـە دەیانـەوێ تیـرۆری بکـەن، ئـەوە بـوو بەغـدای بەجێهێشـت و گوتیـان گوایە بـە ئۆتۆمبێلێکـی ئاسـایی دەرچـووە، هاتبـووە مووسـڵ (ئیدریـس بارزانـی خـۆی دەڵێـت کـە لـە ڕێگـەی کەرکووکـەوە گەڕاوە،چونکـە لـە کوردسـتانەوە داوایـان لێکردبـوو بـۆ کار بگەڕێتـەوە ـ ڕووداو) و لەوێـوە گەیشـتەوە کوردسـتان. ئۆتۆمبێلەکـەی و ئەوانـەی لەگەڵـی هاتبـوون کەوتنە بەر هێرشـەکە، بەڵام بـۆ بەدبەختیـی ئەوانـەی کارەکەیـان جێبەجێکـرد، یەکێکیـان چەکەکـەی لـێ بەجێمـا، یەکێـک لـەو چەکانـەی ئۆتۆمبێلەکەیـان دایە بـەر دەسـتڕێژ، لـەوێ بەجێمـا و هەموویـان هەڵاتـن. ئەمـن چەکەکەیـان دۆزییـەوە، لەڕاسـتیدا پۆلیـس دۆزییانـەوە، چونکـە سـەرەتا ئەوان گەیشـتن، بۆیە ئیشـەکە کەوتە رەسـمیاتەوە، دەرکـەوت ئـەوە چەکـی یەکێـک لـە مەفـرەزە کوردییەکانـە کـە لـە بەغـدا بـوون، چەکـی زێبارییـەکان بـوو. بەڕێوەبـەری ئەمنی گشـتی فەرمانـی پێگەیشــت کــە لێکۆڵینــەوە لــە ڕووداوەکــە بــکات، ئەوەبــوو ژمارەیـەک کـەس دەسـتگیرکران کـە گومانیـان لێدەکـرا دەسـتیان تێـدا هەبووبـێ، کێـن ئەوانـە؟ فەوجـە نزیکەکان لـە حکومەت، یـان ئاغاکانی نزیک لـە حکومـەت کـە لەوکاتـەدا بریتیبـوون لـە سـوورچییەکان، زێبارییـەکان و هەرکـی و... ژمارەیەکیـان لـێ گیـرا و لێکۆڵینـەوە دەسـتیپێکرد، خۆشـیان دەیانزانـی ئـەوە چەکـی زێبارییەکانـە. ئـەوەی کارەکەیشـی جێبەجـێ کـرد ئەحمـەد ئاغـای زێبـاری بوو کە باوکـی لە سـاڵی 1959 کوژرابـوو، تۆمەتباری کوشتنەکەشـی بارزانییـەکان بـوون، واتـە شـتەکە تۆڵەسـەندنەوەی

عەشایری بوو، ئەوان ئەو کێشەیەیان بەکارهێنا و ویستیان بەوجۆرە بیکوژن، بەڵام ئەوە بە فەرمانی ئەمن بووە یان نا؟ بێگومانم بە فەرمانی ئەمن بووە، چونکە نازم گزار، یەکێک لە ئەرکە سەرەکییەکانی بریتیبوو لەوەی دڵەڕاوکێ بۆ مەسەلەی ئۆتۆنۆمی بنێتەوە. ئەمە بە ڕێککەوتن بووە، تەنانەت هەوڵی تیرۆرکردنی مەلا مستەفا بارزانی بەهەمان شێوە بوو. ببینە ئەو ڕۆژەی کە هەڵات، گوتی من ناڕازیم، ئەو ڕۆژەی کە بە برووسکەیەک باسی پاساوەکانی خۆی کردبوو، برووسکەکەی ناردبوو بۆ سەرکردایەتی بەعس، واتە هەمان ئەو ڕۆژەی ویستی سەددام حوسێن و بەکر بکوژێ و هەڵات، برووسکەیەکی ناردبوو دەڵێ من ڕازی نیم و دژی ئەو ڕێککەوتنەم و دەبێ دەستبەجێ هەڵوەشێتەوە. هەر بەڕاستیش ئەو دژی ڕێککەوتننامەکە بوو، بۆیە دەیویست کۆتایی پێبێنێت.

کاوە ئەمین: کەواتە موخابەرات و ئەمن دەیانویست بەو هەوڵە چی بکەن؟ بڵێن کورد کوردی کوشتووە و لەو ڕێگەیەوە دووژمنایەتییەکە گەورەتر بکەن؟

سەباح حەمدانی: ساڵی 1973 هێشتا موخابەرات دانەمەزرابوو، تەنیا دەزگای ئەمن و ئیستیخبارات هەبوون..

کاوە ئەمین: دەزگای ئەمن، منیش مەبەستم ئەوە بوو.

سەباح حەمدانی: بەڵێ، دەزگای ئەمن دەزگایەکی جێبەجێکارە، بەڵام خاوەنی هێزیش بوو، بەتایبەتی دەزگای ئەمن. ئیستیخبارات ئەرکەکەی هەواڵگرییە و پەیوەندی بە سوپاوە هەیە، بەڵام دەزگای ئەمن، بیهێنە پێش چاوت، هەموو وەزیرێک پاسەوانەکانی لەلایەن ئەمنەوە دادەنران. هەموو بەڕێوەبەرێکی گشتی پاسەوانەکانی ئەمن بوون. لە هەموو وەزارەتێکدا هەر ئەمن. لە هەموو شوێنێک هەر ئەمن. ئەوکاتە ئەمن هەموو شتێک بوو. ئەو کارەی نازم گزار ویستی بیکات، خۆ سەرکەوتوو

بـوو، بـەڵام خودا ویسـتی سـەرنەگرێت. پلانەکە زۆر بەباشـی دارێژرابـوو، زۆر ڕێکخـراو بـوو، بـەڵام قـەدەر فڕۆکەکـەی دواخسـت و سـەرۆکی بولگاریا بە ئەحمـەد حەسـەن بەکـردا نووسـا و داوەتـی نانـی ئێـوارەی کـرد و بەهـۆی ئـەوە گەشـتەکەیان یـەک دوو کاژێـر دواکـەوت، ئـەو مەفرەزەیـەش کـە دەبـوو ئیشـەکە بکـەن و بەکـر و سـەددام پێکـەوە بکـوژن، تـرس زاڵ بـوو بەسـەریاندا و تۆقیـن لـەوەی کـە بۆچـی فڕۆکەکـە دواکـەوت و دیمەنەکـە بۆچـی نائاسـایی دیـارە؟ کاتێـک سـەددامیش گەیشـتە فڕۆکەخانە، هەسـتی بـە شـتێکی نائاسـایی کـرد، چونکـە سـەددام هاتبوو بـۆ پێشـوازی و ئێمەش وەک ئەمـن هاتینـە نـاو ئیشـەکەوە، ئەمانـە هەمـوو پێکـەوە بەسـتراون. ئەوەبـوو پلانەکـە بـە قودرەتـی قـادر شکسـتی هێنـا. هـەر دوای ئـەوە نـازم گـزار برووسـکەیەکی نـارد کـە تێیـدا داوای کردبـوو ڕێککەوتننامـەی 11ی ئـادار هەڵبوەشـێتەوە. ئـەم داواکاریانەشـی هـەر بـۆ پاسـاوهێنانەوە بـوون بـۆ حیـزب، حیزبیـش لای خۆیـەوە دەیویسـت ئەمـە بەکاربێنـێ بـۆ نزیکبوونـەوە لـە کـورد، وەک ئـەوەی بڵێـن کاکـە ئـەم کەسـە دژی ئێـوە بـووە، بۆیـە خـۆی و قەسـری نیهایەمـان لەنێوبـرد. چونکـە هـەر پـاش ئـەم هەوڵـە دەسـتبەجێ قەسـری نیهایەیـان رووخانـد. باشـە قەسـری نیهایـە موڵکـی نـازم گـزار بـوو؟ نەخێـر کۆشـکی سـێکوچکەکە بـوو: سـەددام حوسـێن، سـەعدوون شـاکر و نـازم گـزار. هەمـوو لیژنەکانـی لێکۆڵینـەوە سـەر بـەم سـێ کەسـە بـوون، قەسـری نیهایـە تەنیـا کۆشـکی نـازم گـزار نەبـوو، بـەڵام هەرچـی تـاوان هەبـوو هەموویان خسـتە ئەسـتۆی نـازم گزار. هەوڵـی تیرۆرکردنـی کاک ئیدریـس بارزانـی، پلانی تیرۆرکردنی مەلا مسـتەفا بارزانـی، هەوڵـی تێکدانـی ڕێککەوتننامـەی ئـادار. بـەم جـۆرە هەمـوو تاوانـە قورسـەکان و هەرچـی لـە دژی کـورد کرابـوو لـەو ماوەیـە و هەروەهـا لەنێـو دەوڵەتیـش بەگشـتی، هەموویـان خسـتە ئەسـتۆی نـازم گـزار. هـەر ڕێـک دوای ئـەم ڕووداوە دەزگای ئەمـن سـڕکرا، ئـەو دەزگایـەی ئەمـن کـە ویسـتی سـەرکردەکانی حیـزب و دەوڵـەت بکوژێـت، دەبـوو کۆتایـی پـێ بێت. ئـەوە بـوو دەزگای ئەمـن سـڕکرا و وەک بەڕێوەبەرایەتـی پۆلیسـی لێهـات،

یـان وەکـو بەڕێوەبەرایەتـی رەگەزنامە. ئینجـا عەبدولخالـق عەبدولعەزیزیان هێنـا کـە خەڵکـی مووسـڵ و پلـەی لیـوا بـوو، بـەڵام کەسـایەتییەکی لاواز و بـێ توانـا بـوو، کەسـێکی خـاوەن بڕیـار نەبـوو، هەمـوو ئـەو کارمەندانـەی ئەمنیـش کـە لـە فەرمانگەکانـی دەوڵـەت دا باڵادەسـت بـوون، هەموویـان کێشـانەوە بـۆ نێو بارەگای گشـتی و ئیـدی هەیکەلی دەزگاکەیـان بەتەواوی گـۆڕی.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر بگەڕێینـەوە بـۆ هەوڵـی تیرۆرکردنـی مـەلا مسـتەفا بارزانـی، ئـەو مەلایانـەی کـە نێردرابـوون هیـچ ئاگایـان لـە وردەکاریـی پیلانەکـە هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەوەش کردارێکـی زۆر گـەورە بـوو. نـازم گـزار خـۆی سەرپەرشـتی دەکـرد. ئـەو بەڕێوەبەرایەتـی کارگەیـەی کـە سـەرەتا ئامـاژەم بـۆ کـرد کاتێـک باسـی بەشـەکانی دەزگای ئەمنـم بـۆ کـردی، ئـەو بەڕێوەبەرایەتییە بەرپرس بـوو لـەو کارە. مولازمی یەکەم حەسـەن متێری، ئەمـە یەکێـک بـوو لـەو کەسـانەی کـە بڕیـار بـوو ئەحمـەد حەسـەن بەکـر، سـەددام و هەنـدێ لـە سـەرکردەکانی دیکـەی حیـزب بکـوژن. ئامانجەکـە تەنیـا سـەددام حوسـێن و بەکـر نەبـوو، هەنـدێ سـەرکردەی دیکـەی تکریتیـش هەبـوون کـە دەبوو ئـەو رۆژە بکوژرێـن، بەهەرحاڵ ئەم حەسـەن متێرییـە کـە کەسـی سـەرەکیی نـاو مەفرەزەکـە بـوو، پەیوەندییەکـی باشـی لەگـەڵ سـەرۆک هۆزەکانیـش هەبـوو، مـەلاکان ئـەو هێنانـی، سـوننە و شیعەشـیان تێدابـوو، قەناعەتـی پێکردبـوون کـە کارەکـە تەنیـا بـۆ نزیککردنـەوەی کـورد و کەسـایەتییە ئایینییەکانـی سـوننە و شـیعەیە. کـورد بـەوە ناسـراون کـە نزیکـن لـە ئاییـن، بۆیـە ئەوەیـان بـە بیرۆکەیەکـی بـاش زانیبـوو کـە پەنـا بـۆ پیاوانـی ئایینـی ببـەن، ئەوەبـوو هەنـدێ لـەو مـەلا و شـێخانەیان کۆکردنـەوە، بـە دڵنیاییـەوە هیچیـان نەیاندەزانـی چـی دەکـەن، نەیاندەزانـی کـە دەتەقنـەوە. تەنیـا یەکێکیـان دەیزانـی کـە دەبـێ ئـەو دیـدارە تۆمـار بکرێـت. لـە ئەمنـی عـام کاتێـک پشـتێنە بۆمبڕێژەکەیـان

لـێ بەسـتبوو کـە گوایـە ریکـۆردەرە، فێریـان کردبـوو چـۆن کاری پێبـکات، گوتبوویـان تەنیـا ئـەم دووگمەیـە داگـرە دەنگـی مـەلا مسـتەفا تۆمـار دەکات. ئاوایـان پێگوتبـوو، کابـرا دووگمەکەی داگـرت و بۆمبەکە تەقییەوە. لەکاتی دانیشـتنەکەدا ئەگەر باسـی چۆنیەتی جێبەجێکردنەکـەی بکەین، ئەو کەسـە شـەرمی کردبـوو، ئـەو کـە لەبەرامبـەر مـەلا مسـتەفا دانیشـتووە، ئـەو سـەرکردە مەزنـەی کـورد بـەو کەسـایەتییەوە، ترسـا بـوو یان شـەرمی کردبـوو پەنجـە بـە دووگمەکـەدا بنـێ. لەوکاتـەدا چایچییەکـە دێـت، وەک بـاس دەکـرێ، چایچییەکـە دێـت و خەریکـی دانانـی چـا دەبێـت، لەوکاتـەدا کە دەکەوێتـە نێـوان ئـەو و مـەلا مسـتەفاوە، بـە هەڵـی دەزانـێ و دووگمەکـە دادەگـرێ و هـەر ئـەو دووگمـە داگرتنـەش دەبێتـە هـۆکاری لەنێوچوونیان. بۆمبەکـە تەقییـەوە، چایچییەکـە کـوژرا، ئـەوەی پشـتێنەکەی بەسـتبوو کـوژرا و هەروەهـا ئەوانـی دیکـەش.

کاوە ئەمین: ئەو پشتێنە تەنیا لە یەک مەلا بەسترابوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ تەنیـا یەکێکیـان بـوو، ئەرکەکەیـان بـەو سـپاردبوو، نەیانویسـتبوو ئەوانـی دیکـە گومـان بکـەن کـە بۆچـی پشـتێن لـە دەزگای ئەمـن وەردەگـرێ؟ بۆچـی کارگـە پشـتێنی بـۆ ئامـادە دەکـەن؟ ئـەو کەسـە ئەگـەر بیـری کردبایـەوە، تـۆ دەزانـی لەوکاتـەدا، ئێمـە باسـی سـاڵی 1971 دەکەیـن، خەڵـک ئـەو هۆشـیارییەیان نەبـوو کـە بزانـن پشـتێنی بۆمبڕێـژ چییـە و بۆمـب چییـە، هـەر نەیزانیبـوو ئـەو پشـتێنە چییـە، پشـتێنەکەیان لێ بەسـتبوو، سـواری ئۆتۆمبێلیـان کردبـوو و بـڕۆ بەخێرچـی.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام رێـی تێدەچـێ تەنیـا نـازم گزار لە پشـت ئـەو کارە بووبێ و سـەددام ئـاگای لـێ نەبووبێ؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر مەحاڵـە. مەحاڵـە سـەددام حوسـێن ئـاگاداری ئـەوە نەبووبـێ کـە نـازم گـزار کـردی. ئـاگاداری کارەکـە بـووە و لەسـەری رێککەوتـوون و ئامانجەکـەش ئەوەبـووە لـە سـەری بزووتنەوەکـە بـدەن.

لـە 1970 و 1971 ئەگـەر ئـەو هەوڵەیـان سـەری گرتبایـە، ئـەوە دەبـووە نسـکۆیەک بـۆ کـورد و بـۆ دۆزەکـەی، بـەڵام شکسـتیان هێنـا، بۆیـە هەڵگەڕانـەوە و میتۆدەکەیـان گـۆڕی و تۆمەتەکەیـان لەسـەر ئەمـن لابـرد، دەسـتیانکرد بـە هاتوهـاوار و بە شـرۆڤەکاری کـە دەزگای ئەمـن پەیوەندی بـەو کارەوە نەبـووە، بـەڵام ئەمن دەسـتی لـەو کارەدا هەبوو، خۆم شـایەتم و بەگوێـی خـۆم لـە حەسـەن متێریـم بیسـت، کـە هەمیشـە دەهـات لای ئێمـە دادەنیشـت، هـەر بـە دیاریکـراوی ئـەو رۆژە دەهاتـن و دەچـوون و چاوەڕێـی هەواڵەکـە بـوون. دەهاتـە لای ئێمـە و باسـی دەکـرد، خـۆی و مولازمـی یەکـەم سـەڵاح مودەڕیس کـە لـە ئێمـە زۆر نزیـک بـوو. ئەمـە راسـتییەکەیە و ئەمـەش شـایەتیی منـە سـەبارەت ئـەو هەوڵـە. ئەوانـەی ئەمـن رەنگـە هەوڵبـدەن خۆیانـی لـێ بێبـەری بکـەن و بڵێـن پەیوەندیمـان بـەو کارەوە نەبـووە، نەخێـر پەیوەندییـان بـەو کارەوە هەبـوو. هـەر فەرمانەکـەش سـەت لـە سـەت لـە سـەددام حوسـێنەوە دەرچووبـوو.

کاوە ئەمیـن: باشـە لەنێـو حیزبـی بەعـس دا هیـچ لایەنێـک یـان کەسـێک هەبـوو لەگـەڵ ئـەو رێککەوتنـە بێـت و بەرگـری لـێ بـکات؟

سـەباح حەمدانـی: بەدڵنیاییـەوە پێـت دەڵێـم بەعسـییەکان دەیانویسـت بـەردەوام بـن و ئۆتۆنۆمییەکـە سـەربگرێ و ئـەو بەفیرۆدانـی خوێنـە راوەسـتێت. بەعسـییەکان لەگـەڵ ئـەوە بـوون ئـەو شـەڕە راوەسـتێ، بۆیـە بەڵـێ دەیانویسـت و پشـتیوانییان لێدەکـرد. یەکـەم گوررزیـش کـە لـە حیـزب درا، سـاڵی 1973 بـوو پـاش لەنێوبردنـی نـازم گـزار، بـەڵام گـورزی کوشـندە کـە بـەر حیـزب کـەوت ئەوەبـوو کـە لـە 1979 لـە هۆڵـی خولـد روویـدا و ژمارەیـەک لـە سـەرکردە و کادیرەکانـی حیـزب لەسـێدارەدران. لـەو رۆژەوە ئیـدی حیـزب کۆتایـی هـات و سـەددام حوسـێن حیزبێکـی لـە خەڵکانـی دووڕوو دامەزرانـد، عیـزەت دووری و خەڵکـی لەوجـۆرە، خەڵکـی مونافیـق کـە خۆیـان وەک دڵسـۆزی حیـزب دەردەخسـت، بـەڵام سـیخوڕ بـوون و سـەت لەسـەت هـاوکار و پابەنـدی دەزگای ئەمـن بـوون، بۆچـی؟ بۆ

خۆسـەپاندن لەسـەر میللـەت و لەسـەر واقیـع و لەسـەر داوودەزگاکانـی دەوڵـەت بەگشـتی.

کاوە ئەمیـن: ئێسـتا ئەگـەر باسـی شـتێکی دیکـە بکەیـن، یەکـەم جـار مـام جەلالـت لـە کـوێ بینـی؟

سـەباح حەمدانـی: پێـش ئـەوەی وەڵامـی ئـەو پرسـیارە بدەمـەوە، شـتێکی زۆر گرنـگ هەیـە باسـی بکـەم، بۆ ئـەوەی وێنەیەکی تـەواو و روونتـان هەبێ سـەبارەت هەوڵـی تیرۆرکردنـی کاک ئیدریـس. ئـەو هەوڵـە بەوشـێوەیە نەبـوو کـە نـازم گـزار لەخۆیـەوە و راسـتەوخۆ فەرمـان بدات، چونکـە ئەو لە چوارچێـوەی دەزگایەکـی جێبەجێـکاردا کاری دەکـرد. عاسـف زێبـاری لەسـەر ئـەو کارە بـە بەندکردنـی هەتاهەتایـی حوکمـدرا، هەروەهـا عەبدولقەهـار زێبـاری و لەتیـف زێبـاری کە کـوڕی ئەحمەد زێبـاری بـوو، ئەمانیش یەکێکیان بـە هەتاهەتایـی و ئـەوەی دیکەیـان بـە حـەوت سـاڵ بەندکردن حوکمـدران، هـەر پـاش ئـەوەی چیرۆکـی نـازم گـزار کۆتایی هـات، بـە بڕیارێکی لێبـووردن ئازادکـران، بۆچـی؟ ئەگـەر فەرماندەکـە نـازم گـزار بووبـێ و ئەمانـە جێبەجێیـان کردبـێ و ویسـتبێتیان بـەم کارە ئۆتۆنۆمییەکـە تێکبـدەن، من بۆ بچـم ئازادیـان بکـەم، بیریـان لـە لایەنـی کـوردی نەکـردەوە چی دەڵێـن؟ بچی کەسـانێک ئـازاد بکـەی کـە هەوڵیانـداوە کـوڕی سـەرکردەکەیان بکـوژن؟ ئەمـە ئـەو خاڵـە بـوو کـە حـەزم کـرد روونـی بکەمـەوە.

کاوە ئەمیـن: بگەڕێینـەوە بـۆ پرسـیارەکەی پێشـتر، کـەی مـام جەلالـت بینـی؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، مـام جـەلال وەک لـە سـەرەتاوە بـە کورتـی باسـی ئیشـەکەی خـۆم کـرد، دوای ئـەوەی چوومـە خولـی جـۆدۆ و کاراتـێ لـە ئەمنـی عـام و بـە پلـەی یەکـەم دەرچـووم، سـەڵاح مودەڕیـس کـە پێشـتر هەنـدێ شـتم لەبارەیـەوە گـوت، منـی کـردە راهێنـەری جـۆدۆ و کاراتـێ، وەک چـۆن قوتابییـەک کـە لـە کۆلێژەکـەی بـە پلـەی بـەرز دەردەچـێ ئینجـا

دەیکەنە وانەبێژ، منیش هەر لە هەمان شوێن بوومە ڕاهێنەر. لەکاتی مەشقەکاندا، خۆی بەوشێوەیە بوو کە بۆ ماوەی دوو کاژێر مەشقمان دەکرد و پشوومان دەدا. لەکاتی پشوودا دەڕۆیشتم دەچوومە کتێبخانە. کتێبخانەی ئەمنی عام لە فەرماندەیی خولەکان بوو هەر لەنێو بارەگاکەی خۆمان، دواتر گواستمانەوە بۆ شوێنێکی دیکە لە ناوچەی مەسبەح. بەهەرحاڵ لەو کتێبخانەیە کەسێک هەبوو سەردانی دەکرد، ئەوکاتە من هێشتا گەنج بووم و نەمدەناسی، ئەوکاتە پێموایە تەمەنم 19 ساڵان بوو زۆر گرنگیم بە سیاسەت نەدەدا و حیزبەکانم نەدەناسین. ئەمینداری ئەو کتێبخانەیە مامۆستا زوهێر بەغدادی بوو خودا لێیخۆشبێت، ئەبوفیراس، پیاوێکی گەورە و شارەزای کتێبخانە بوو، کتێبخانەکەش بەڕاستی کتێبخانە بوو، هەموو شتێکی تێدابوو، بەڵام کتێبخانەیەکی تایبەتیش بوو، تەنیا بۆ کەسانی دیاریکراو بوو، بۆ نموونە ئەفسەران و کارمەندانی ئەمن ئەوانەی توێژینەوە و شتیان هەبوو، بەڵام خەڵکی دیکە لە دەرەوە بێن؟! هەستمکرد ئەو کەسە نامۆیە، بۆیە برایەک پێی ناساندم و گوتی ئەمە جەلال تاڵەبانییە، ئەوە یەکەم جار بوو بیبینم و تەمەنم 19 ساڵ بوو.

کاوە ئەمین: مام جەلال بۆچی لەو شوێنە بوو؟.. چ ساڵێکیش بوو ئەوەی باسی دەکەی؟

سەباح حەمدانی: ئەمە لە 70 یان 71 بوو، چەند جارێک لە ئەمنی عام بینیم، من نەمدەزانی و کاری منیش نەبوو بزانم بۆ لەوێیە، بەڵام ڕەزامەندییەکی لە نازم گزار وەرگرتبوو کە سەردانی ئەوێ بکات و بزانێ چیمان هەیە لەوێ لەو کتێبخانەیە. چونکە ئەوانەی لەو کتێبخانەیەدا هەبوون کتێبی ئاسایی نەبوون، ٪90یان لەو کتێبانە بوون کە قەدەخە بوون و دەستیان بەسەردا گیرابوو، چ لەسەر ئاستی جیهانی و چ عێراقی، هەندێجار کتێب لە دەرەوە دەهات، دەستی بەسەردا دەگیرا و دەیانهێنا بۆ ئەمنی عام، هەرچییەکیش

دەزگای ئەمـن دەسـتی بەسـەردا گرتبـا، یـان ئەوانـەی حیزبەکانـی دیکـە لەنێـو عێـراق بڵاویـان دەکـردەوە.

کاوە ئەمین: کەواتە مام جەلال بۆ خوێندنەوە دەهات بۆ ئەوێ؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ.. رێگەپێـدراو بـوو بێـت بخوێنێتـەوە و لەبەریـان بنووسـێتەوە، دەزانـی ئەوکاتـە دۆخەکـە ئەوەنـدە پێشـکەوتوو نەبـوو کۆپییـان بـکات، تەنیا سـەرەقەڵەمی دەنووسـی. هەر لەوکاتـەدا لە خاڵێکی زۆر گرنـگ ئـاگادار بوومـەوە کـە لەبیـری ناکـەم و تائێسـتاش لەبیرمـە. کتێبێکـی دەخوێندەوە سـەبارەت سـی ئـای ئەی بـوو، سـەبارەت هەواڵگریی ئەمریکـی بـوو. لەشـێوەی مەلزەمەیـەک بـوو، کتێب نەبـوو، بـەڵام لە کتێب گەورەتـر بـوو، چـل سـەنتیمەترێک ئەسـتوور بـوو، لـە چەنـد بەشـێکیش پێکدەهـات. ئاڵـن داڵاس نووسـیبووی کـە ئەوکاتـە سـەرۆکی دەزگای سـی ئـای ئـەی بوو، ئـەوە چەند کۆپییەکی هەبوو کە دەسـتیان بەسـەرداگیرابوو، مـام جـەلال ئـەوەی دەخوێنـدەوە. لەکاتـی خوێندنـەوەی کۆمێنتـی لەسـەر رسـتەیەکی دا. ئـەو رسـتەیە باسـی زبگنیـو بریجینسـکی دەکـرد، ئەمـە پێـش ئـەوەی ببێتـە راوێـژکاری ئاسایشـی نەتەوەیـی، راوێـژکاری سـی ئـای ئـەی بـوو، واتـە راوێـژکاری سیاسـی و میدیایـی و ئەمنـی بـوو، ئەمـە باسـی 70 و 71 دەکەیـن، ئەوکاتـەش حیزبـی شـیوعی لـە لووتکـەی هێـز و توانـادا بـوو، ئەوکاتـە بریدجنێـف سـەرۆکی یەکێتـی سـۆڤیەت بـوو، رووسـیاش لـەو سـەردەمەدا زۆر بەهێـز بـوو، جـا ئـەو نووسـەرە وای باسـکردبوو کـە هەڵکشـانی کۆمۆنیـزم بـەرەو کۆتاییـە، واتـە هەڵکشـانی سـوورەکان و حیزبـە شـیوعییەکان کۆتایـی دێـت، کـێ بـاوەڕی بـە شـتی وا دەکـرد؟ بێگومـان ئەوکاتـە مـام جەلالیـش لەژێـر کاریگـەری فکـری مارکسـی بـوو، بۆیـە لەسـەر ئـەو خاڵـە راوەسـتا و گوتـی: بـەڵام لـە دوای ئـەو ئینجـا نـۆرەی هەڵکشـانی سـەوزە، واتە ئیسـلامییەکان. مەبەسـتی ئەوەبوو هەڵکشـانی سـوور کۆتایـی بێـت هەڵکشـانی سـەوز دەسـت پێـدەکات، کەواتـە دەبـێ چارەسـەری هەڵکشـانی سـەوز بکـەن، بۆیـە گوتـی ئـەوە لـە ئێسـتاوە

ئاگادارتـان دەکەمـەوە، دەبـێ کێشـە و تەنگوچەڵەمـە بخەنـە نێـو بـواری ئیسـلامی، نێـو بـواری تایفـی و بەهێزکردنـی تایفەیـەک لەسـەر حیسـابی تایفەیەکـی دیکـە بـۆ ئـەوەی بکەونـە ململانـێ و خۆتـان لـەو مەترسـییە بەدووربگـرن. شـتێکی ئـاوای نووسـیبوو، مـن ئەمـەم لەبیرکردبـوو. ئـەو دیـارە نارەزایـی لەسـەر ئـەوەش هەبـوو، مـام جـەلال گـوتـی مومکیـن نییـە کۆمۆنیـزم کۆتایـی بێـت. ئێسـتا دەبینـی کۆمۆنیـزم هـەر ناوەکـەی مـاوە، بـەڵام بەڕاسـتی بینیمـان ئیسـلامییەکان هاتـن. لـەولاوە خومەینـی سـەرکەوت و دەسـەڵاتی ئێرانـی گرتەدەسـت، ئینجـا بەبیـرم هاتـەوە کـە ئـەوەی ئـەو لـە 1971 گوتـی، بەدیدێـت.

کاوە ئەمیـن: هـەر لـەو سـەردەمەدا حیزبـی بەعـس و حیزبـی شـیوعی بـەرەی نیشـتیمانییان پێکهێنـا، بۆچـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان بەشـداری نەکـرد لـەو بەرەیـەدا، هیـچ زانیارییەکـت هەیـە لەسـەر ئـەوە؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو بەرەیـە ناوێکـی درێـژی هەبـوو ئێسـتا لـە یـادم نەمـاوە، بـەڵام شـتێکی راسـتەقینە نەبـوو. حیزبێکیـان بـۆ کوردسـتانیش دروسـتکرد، ئـەوەی ئەشـواق راوی، کردیانـە حیـزب و هێنایانـە نێـو ئـەو بەرەیـە، شـیوعییەکانیش هاتـن. شـیوعییەکان ژیـر بـوون. باسـی ئـەو قۆناخـە دەکـەم. بەکـر شـیوعییەکانی قبـووڵ بوو، ئـەو وەک خـۆی تەنانەت پارێـزەری شـیوعییەکانیش بـوو، نەیدەهێشـت کـەس ئەزیەتیـان بـدات، مەبەسـتم لـەڕووی ئەمنـی و ئەوانـە. ئەمـە هـەر بـەردەوام بـوو تاوەکـو بەکـر نەمـا، کـە سـەددام هـات بـە هەمـوو هێـزی لـە شـیوعییەکانی دا، ئەمـە پـاش 1979. شـیوعییەکان سـوودیان لـە هەسـتی خۆشەویسـتیی عێراقییـەکان بـۆ ئۆپۆزیسـیۆن بینی. عێراقییەک کە بەعسـی نەبـێ و لە هیچ شـوێنێک دانەمەزرابـێ و نەچووبێتـە کۆلێژێـک، بـۆ کـوێ بچێ؟ دەچـێ بەرەو لای شـیوعییەکان، بەوجـۆرە بنکـەی جەماوەریـی شـیوعییەکان بەخێرایـی بەرفـراوان دەبـوو. ئـەم زانیارییانـەش گەیشـتنەوە دەزگا ئەمنییـەکان. ئێمـە خۆمـان راسـپێردرابووین کـە چاودێریـی ئـەوە بکەیـن و کەسـانی

خۆمـان بخزێنینـە نێـو حیزبـی شـیوعییەوە. من بۆ نموونـە برادەرێکـم هەیە، کەسـێکم هەیـە یـان خزمێـک. لەوکاتـەوە ئیـدی دەسـتمانکرد بـە ناردنـی خەڵـک بـۆ ریزەکانـی حیزبـی شـیوعی، بۆئـەوەی بزانیـن نیازیـان چییـە. دواتـر هاتـە سـەر ئـەوەی کـە دەبـێ لـە حیزبـی شـیوعی بدرێـت. بەکـر دژی ئـەوە بـوو، دەیپاراسـتن. بۆیـە فـازڵ بـەڕاک، بەڕێوەبـەری ئەوکاتـی ئەمنـی عـام و سـەددام حوسـێن رێککەوتـن لەسـەر ئـەوەی کـە بـۆ ئـەوەی بتوانـن ئـەم حیزبـە جڵەوگیـر بکـەن، دەبـێ لـە بنکـە جەماوەرییەکـەی بدرێـت، چـی دەمێنێتـەوە؟ سـەرکردایەتی. سەرکردەکانیشـی وا دابنـێ تێداچـوون. یـان هەڵدێـن، یـان لەوانەیـە بێنـە لای خۆمـان، ئەوەبـوو هەنـدێ لـە سـەرکردەکانی رازیبـوون لەگـەڵ بەعـس کار بکـەن، یـان بـا بڵێیـن لەگـەڵ دەزگا ئەمنییـەکان، چونکـە ناکـرێ یەکێـک واز لـە کاری حیزبیـی خـۆی بهێنـێ و بڵێـی وەرە لـە حیزبێکـی دیکـەدا کار بکـە، دەکـرێ کار لەگـەڵ دەزگایەکـی ئەمنی بـکات، ئەمەیـان زیاتـر رێـی تێدەچێـت. هەرچۆنێـک بێت ئێمـە لـەو سـاڵانەدا، 77 و 78 لەکاتـی بـەرە، زۆر بەهێـزەوە چووبووینـە ناویـان. بەجۆرێـک گەیشـتبووینە ئـەوەی لـە شـانەیەکی رێکخسـتندا کـە حـەوت کەسـی تێدابـوو، چواریـان لەگـەڵ ئێمـە کاریـان دەکـرد و هیچیشـیان بـەوی دیکەیـان نەدەزانـی. بەتـەواوی دەسـتمان بەسـەر جەمـاوەری حیزبـی شـیوعیدا گرتبـوو لـەو ماوەیـەدا، تاوەکـو گەیشـتینە 1979. تاوەکـو ئێـرە کـە باسـی دەکـەم سـەددام لـە حیزبـی شـیوعی نەدابـوو. جـا تـرس بـوو یـان رێـز بـوو لـە رای ئەحمەد حەسـەن بەکـر. دوای ئـەوەی ئەحمـەد حەسـەن بەکـر نەمـا، ئیـدی رێنمایـی نـوێ هـات و دەزگای ئەمنیـش بەتـەواوی گـۆڕا. ئـەو دەزگای ئەمنـەی کـە ئێمـە پێـی ئاشـنا بوویـن و دەزگایەکـی زۆر توونـد نەبـوو، سـەرەڕای ئـەوەی باسـی یەکێکـی وەک سـەڵاحم بـۆ کـردی کـە لەسـێدارەدرا، سـەڵاح لـە سـەردەمی بەکـر لەسـێدارە درا، بـەڵام سـەرەڕای ئـەوەش دەزگای ئەمـن خـراپ نەبـوو، لای خەڵـک بەدنـاو نەبـوو، بـەڵام لـە دوای سـاڵی 1979 کـە سـەددام دەسـەڵاتی گرتەدەسـت.

کاوە ئەمین: شتەکان هەموو گۆڕان..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، فـازڵ بەڕاکـی هێنـا لـە سـاڵی 1977 و ئیـدی وردە وردە دەزگای ئەمنـی گـۆڕی. زەبروزەنـگ دووبـارە گەڕایـەوە، زەبروزەنگـی سـەردەمی نـازم گـزار. لە سـەردەمی نازم گـزاردا دەزگای ئەمـن دەزگایەکی بەهێـز بـوو، دڕ بـوو، دوای 1977 کـە فـازڵ بـەڕاک ئەمنـی عامـی وەرگـرت، دیسـان گەڕایـەوە بـۆ ئەو شـێوازە. لەوکاتەشـدا دووژمنی سـەرەکیی ئێمە، دیـارە حیزبـی دیکـەش هاتبوونـە مەیـدان. بـۆ نموونە یەکێتی کـە خەڵکمان هەبـوون کاریـان لەسـەر دەکـرد. فـازڵ بـەڕاک رووحێکـی ئینسـانیانەی هەبـوو لـە مامەڵەکـردن لەگـەڵ حیزبەکانـی دیکـەدا. بیرۆکەیەکـی هەبـوو کـە مـن پێـی سەرسـام بـووم و پێموایە بیرۆکەیەکـی دروسـتبوو، ئەویـش ئەوەبـوو کـە تـۆ کاتێـک کەسـێک دەهێنیتـە ریـزی خـۆت، لەکاتێکـدا ئـەو کەسـە چەکـی لـە دژی تـۆ هەڵگرتـووە، یـان لـە حیزبێکـی نەیاری تـۆدا کاری کـردووە، دەبـێ بیربکەیتـەوە بزانـی کێشـەی چییـە؟ داراییـە؟ دانەمـەزراوە؟ بـۆ ئـەوەی بتوانـی بیهێنیتـە لای خـۆت..

کاوە ئەمین: دەتەوێ بڵێی فازڵ بەڕاک لە نازم گزار باشتر بوو؟

سـەباح حەمدانـی: بـە دڵنیاییـەوە. فـازڵ بـەڕاک خوێنـدەوار و رۆشـنبیر بـوو، بـەڵام نـازم گـزار رۆشـنبیر نەبـوو، ئینجـا مرۆڤێـک بـوو مەیلـی بـەلای پێکـدادان دا بـوو، ئەویـش یەکێـک بـوو لـە جەماعەتـی شـەقاوەکانی پێـش 1968 کـە بەنێوبانـگ بـوون، کەسـێکی بەوشـێوەیە کاتێـک لـە بـواری ئاسـایش کار دەکات، پەنـا دەباتـە بـەر رێبـازی کوشـتن و لەنێوبـردن، بـەڵام رێبـازی فـازڵ بـەڕاک جیـاواز بوو، فۆکەسـی لەسـەر راکێشـانی ئەوانـی دیکە بـوو. بیهێنـە پێـش چـاوت مامۆسـتاکانمان کـە لـە سـەنتەری پەرەپێدانـی ئەمنـی وانەیـان بـە ئێمـە دەگـوت، زۆربەیـان کۆنـە شـیوعی بـوون، ناسـری بـوون، لەوانەبـوون کـە جیابوونـەوە.

کاوە ئەمین: بەڵام خۆ لە سەردەمی ئەویشدا زۆر خەڵک کوژران و لەسێدارەدران و گیران..
سەباح حەمدانی: بەدڵنیاییەوە هەبوو، بەڵام ئەوانە رووداوی دەگمەن بوون. من هیچ لەسێدارەدانێکی بەکۆمەڵ و دڕندانەم نەبینی، کوشتنم نەبینی مەگەر لە دوای ساڵی 1980. واتە دوای ئەوەی چووینە نێو خاکی ئێران.

کاوە ئەمین: دواتر باسی جەنگی عێراق ئێرانیش دەکەین، بەڵام ئێستا دەمەوێ باسی ساڵی 1975 بکەین، یان سەرەتا باسی هەڵگیرسانەوەی شەڕ بکەین لەنێوان کورد و حکومەتی عێراق. ئەو شەڕە بۆچی هەڵگیرسایەوە؟ کورد دەڵێن لەسەر چارەنووسی کەرکووک بوو. رای تۆ چییە؟
سەباح حەمدانی: لەو ماوەیەدا من لەوێ کارم نەدەکرد تاوەکو بزانم بە وردی چی روویدا..

کاوە ئەمین: بەڵام بەگوێرەی ئەوەی کە بیستووتە، تۆ پەیوەندییەکی فراوانت هەبووە..
سەباح حەمدانی: بەڵێ راستە. شتێکی هەڵە لە دەزگای ئەمندا هەبوو کە بووە هۆی ئەوەی یەکێکی وەکو من هەموو شتێک بزانێت. ئێمە راپۆرتێکی مانگانەمان هەبوو. مانگانە لە هەموو پارێزگاکانەوە دەهاتن و کۆبوونەوەی بەرفراوانمان دەکرد. بەڕێوەبەری ئەمنی عام لەگەڵ ئەفسەران کۆدەبووەوە و راپۆرتی مانگانە دەخوێندرایەوە. بەهۆی ئەو راپۆرتی مانگانەیە دەتزانی لە سلێمانی چی روویداوە، هەروەها لە بەسرە چی روویداوە و لە هەموو پارێزگاکانی دیکەیش. بەوجۆرە ئەفسەری ئەمن هەموو شتێکی دەزانی، لەکاتێکدا لەڕووی کەتوارییەوە و لە زانستی کاری موخابەرات و هەواڵگری و ئاسایشدا، دروست نییە ئەفسەرێک ئەم هەموو شتە بزانێت، ئەگەر وابووایە

ئێستا من هەموو شتێکم نەدەزانی و تەنیا هەندێ شتی کەمم دەزانی.

کاوە ئەمین: ئەو باسی راپۆرتە چ پەیوەندی بە پرسیارەکەی منەوە هەیە؟ بۆچی لە ساڵی 1974دا شەڕ هەڵگیرسایەوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئاخر ئەوەی ئەمی کێشایەوە و ئەوی هێنا، ئەوەبوو کە سەددام حوسێن هیچی قبووڵ نەبوو، بەرەی قبووڵ نەبوو، حیزبی دیکەی قبووڵ نەبوو، قبووڵی نەبوو یەکێتی لە کوردستان کار بکات، پارتی قبووڵ نەبوو. خەڵکی دیکەی قبووڵ نەبوو. کاری ئەمنیش هەمیشە پێکدادانە، واتە کاری پێکدادانئامێز لەگەڵ ئەوانی دیکە. ئیشی ئێمەش لەسەر حیزبەکان بوو. کاری شوعبەی سێ بریتیبوو لە حیزبەکانی دیکە. شوعبەی پێنج بەهەمان شێوە. واتە کارکردن لە دژی حیزبەکانی دیکە. شتەکە روون بوو کە بۆ پێکداهەڵپژانە لەگەڵ حیزبەکانی دیکە.

کاوە ئەمین: باشە، بەڵام ئەوەی کە خوێندوومانەتەوە و بیستوومانە، هەڵوەشانەوەی رێککەوتنەکە لەسەر کەرکووک بوو. مەلا مستەفا بارزانی دەیویست کەرکووک بەشێک بێت لە ناوچەی ئۆتۆنۆمی؟

سەباح حەمدانی: بەدڵنیاییەوە ئەمە زانیارییەکە منیش و تۆیش دەیزانین کە کەرکووک و هەندێ ناوچەی دیکەیش بابەتێکی مەترسیدار بوو. بۆیە ئەوە راستە کە کەرکووک پرسێکی سەرەکی بوو. مەحاڵ بوو سەددام حوسێن نەک هەر کەرکووک، تەنانەت یەک پارێزگاش بدات. مەحاڵ بوو چونکە ئەو خۆی پێ سەرۆککۆماری عێراق بوو، بۆیە ئامادە نەبوو هیچ پارێزگایەک بداتە کورد. عێراق، عێراقی سەددام حوسێن بوو، بەم فکرەوە حوکمی عێراقی دەکرد و هەڵگری ئەم فکرە بوو، دەشیویست بەزۆر بیسەپێنێتە سەر کەتوارەکە. نەیدەتوانی جەلال تاڵەبانی، مەسعوود بارزانی و بارزانییەکان قبووڵ بکات، رەنگە بەشێوەی کاتی و وەک شتێکی تێپەڕ سەیری کردبێت، بەڵام ئەو دەیویست هەر

خـۆی هەمـوو شـتێک بێـت. ئەمـە راسـتیی سـەددام حوسـێن بـوو، هـەر ئـەوەش ئێمـەی گەیانـدە ئـەم بارودۆخـەی ئێسـتا.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام هـەر ئـەو سـەددامە رازیبوو بەشـێک لە ئاوی سـنووری عێـراق بداتـە ئێـران بـۆ ئـەوەی پشـتیوانی لـە کـورد نـەکات و شۆڕشـی کوردسـتان بوەسـتێنێ؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، راسـتە وابـوو. پـاش رووداوەکانـی کوێـت، سـەددام حوسـێن شـەتولعەرەبی فرۆشـت و گەڕایەوە بـۆ رێککەوتننامەی 1975، خاکێکـی زۆری بـە درێژایـی سـنوور دایـە ئێـران، دەسـتی لـە سێگۆشـەی سـنووری لەگـەڵ سـعودیە هەڵگـرت. دەسـتی لـە هەنـدێ خاکـی دیکـە بـۆ ئـوردن هەڵگـرت. تەنانـەت لـە کوێـت دەسـتی لـە خاکێکـی زۆر هەڵگـرت. سـەددام رێچکـەی خـۆی گـۆڕی و ئیـدی دەسـتی لـە شـت هەڵدەگـرت، ئامانجـەکان گـۆڕان، بۆچـی؟ چونکـە ئیـدی لاواز ببـوو، سـەری لەبـەر چەکوچەکـەدا بـوو، نەیدەزانـی کـەی لـە سـەری دەدا، بۆیـە کەوتـە تاڵانکردنـی.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام دواتـر ئـەو رێککەوتنـە سـەری هـەردوولای خـوارد، شـا رووخـا و هەروەهـا چارەنووسـی سەددامیشـمان بینـی، شـەڕی عێـراق و ئێرانیـش هـەر لەسـەر شـەتولعەرەب بـوو پـاش ئـەوەی عێـراق لـە رێککەوتنەکـە پاشـگەز بـووەوە؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ لەوکاتـەدا شـەپۆلێکی گۆڕانـکاری ئـەم ناوچەیـەی گرتـەوە و ئەنجامەکەشـی ئەوەبـوو کـە بینیمـان، بـەڵام هەرچـی کـە روویدا هەمـووی پێشـتر بەرنامـەی بـۆ داڕێژرابـوو. هاتنـی خومەینـی ئاراسـتەی هەمـوو شـتەکانی گـۆڕی. پێـش هاتنـی ئـەو ناوچەکـە سـەقامگیر بـوو، مەگـەر هەنـدێ کێشـەی سـادە هەبووبـن، بـەڵام لـە 1979 بـەدواوە ئیـدی خومەینـی هـات و هەموو ئامانجـەکان، رێککەوتننامەکان و هەموو شـتێک گـۆڕا تاوەکـو گەیشـتینە ئـەوەی کـە ئەمـڕۆ پێیگەیشـتین.

کاوە ئەمین: لە دوای ساڵی 1975 بە ماوەیەکی کورت سەرلەنوێ لە کوردستان جموجوڵی چەکداری و پێشمەرگانە دەستیپێکردەوە، لەو ماوەیەدا ئەو راپۆرتانەی لە کوردستانەوە بۆ ئێوە دەهاتن چۆن باسی ئەوەیان دەکرد؟

سەباح حەمدانی: وەک پێشتریش گوتم ئێمە هەموو شتێکمان دەبیست و ئاگادار بووین، بەڵام بۆ هەر کارێک پسپۆڕی ئەو بوارە هەبوو، بۆ نموونە من ئەوکاتەی لە ئەمنی نەینەوا بووم پسپۆڕیم لە بواری شیوعییەکان بوو. دواتر چوومە نەجەف و لەوێ پسپۆڕیم لە بواری حیزبە کۆنەخوازەکان بوو، حەوزەی عیلمی و ئەوانە، بۆیە زۆر ئاگاداری ئەوە نەبووم کە لە باکوور روویدەدا، بۆیە لەم پرسیارەدا ناتوانم زانیاری وردت بدەمێ.

کاوە ئەمین: حکومەتی عێراق هەوڵیدا مام جەلال لە سووریا تیرۆر بکات یان بیڕفێنێ، ئەوکاتە یەکێتی هێشتا بەهێز نەبوو و سەرچاوەی هەڕەشەیەکی گەورە نەبوون لەسەر عێراق، بۆچی بیریان لەوە کردەوە؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی من وردەکاری ئەو بابەتەم نەدەزانی تاوەکو ئەوکاتەی چوومە سووریا، واتە ئەوکاتەی لەگەڵ خەزرەجی رۆیشتم و نزیک بووین لەوەی حکومەتی عێراق بڕووخێنین، لەوێ هەندێ پەیوەندیم لەگەڵ سەرکردایەتی قەومیی حیزبی بەعسی سووری هەبوو، لە یەکێک لەوانەم بیست کە هاوەڵی مام جەلال بوو، دواتر بووە هاوەڵی نزار خەزرەجیش و لەبەرئەوە هەموو کات لەگەڵ ئێمە بوو.

کاوە ئەمین: سووری بوو یان عێراقی بوو ئەو کەسە؟

سەباح حەمدانی: بێگومان سووری بوو. خەڵکی سووریا بوو، پێموایە لە موخابەراتی سووری کاری دەکرد، چونکە مومکین نییە کەسێک دەستنیشان بکەن لەگەڵ ئێمە بێ بۆ ئەوەی بزانێ چی دەڵێین و

تێبگات لەوەی چی دەگوزەرێت. من وردەکاریی هەوڵی رفاندنی مام جەلالم لەو بیست.

کاوە ئەمین: چ ساڵێک؟
سەباح حەمدانی: ئەمە باسی 2003 دەکەم.

کاوە ئەمین: دەزانم، بەڵام هەوڵی رفاندنەکە چ ساڵێک بووە؟
سەباح حەمدانی: هەوڵەکە لە ساڵی 1976 بووە.

کاوە ئەمین: بەڵێ
سەباح حەمدانی: ئەو هەوڵە لە 1976 بووە. ئینجا من بەستمەوە بەو رووداوانەی کە پێشتر شتم لەبارەوە بیستبوون، بەتایبەتی لەو برا ئەفسەرانەی ئەمن کە لە شوعبەی سێ کاریان دەکرد. ئەم زانیاریانەم بەستەوە بەوانەوە کە خۆم بیستبووم، خۆم زۆر شتم دەزانین و لە کەناڵەکەی خۆشمەوە لە یوتیووب باسمکردوون.

کاوە ئەمین: کەواتە چیرۆکەکە چۆنە؟
سەباح حەمدانی: وردەکاریی چیرۆکەکە ئاوایە. ساڵی 1976.. ئێستا زانیارییەکانی خۆم کە لە شوعبەی سێی تایبەت بە کورد وەرمگرتوون، دەبەستمەوە بەوانەوە کە لە سوورییەکانم بیستن بۆ ئەوەی چیرۆکەکە وەکو ئەوەی هەیە بگێڕمەوە، واتە هەردوو دیوەکەی دەگێڕمەوە. دیوی یەکەمی، ئەو شوعبەی سێیەی لە بەغدا کاری دەکرد، خەڵک هەبوون هاوکارییان دەکردن و ئەمانیش پارەی زۆریان بۆ هەڵڕشتبوون. یەکێک لەوانەی لەو سەردەمەدا هاوکاری دەکردن مونزیر نەقشبەندی بوو. مونزیر حاجی موزەفەر نەقشبەندی. ئەم پیاوە سەر بە دەزگای ئەمن بوو. ئێمە ئەفسەرانی ئەمن پەیوەندیمان لەگەڵ یەکدی هەیە و جار هەیە شتی نهێنیش بۆ یەکتر دەدرکێنین،

بەوجـۆرە بـوو کـە زانیـم ئـەو پیـاوە یەکێکـە لـە وەکیلەکانـی ئەمـن، تەنانـەت هەڵگەڕانەوەشـی لـە رژێـم، کاتـی خـۆی کـە ناردیـان بـۆ باکـووری عێـراق، ئـەوەش هـەر بـە فەرمـان بـوو، لەوێشـەوە هـەر لـە پەیوەندیـدا بـوو لەگـەڵ رژێـم. خـۆی پێشـتر لـە لقـی یەکـی (پێنجـی- رووداو) پارتـی بـوو لـە بەغـدا، بـەڵام دواتـر لەسـەر داوای دەزگای ئەمن.. ئەگـەر هەردوو چیرۆکەکـە پێکـەوە ببەسـتمەوە تێدەگـەی، کـە ئـەوەی لە سـووریا روویدا چـۆن بـووە. لەسـەر داوای دەزگای ئەمـن، سـەنگەری خـۆی گواسـتەوە و چـووە لای یەکێتـی. پێشـتر پارتـی بـوو.

کاوە ئەمین: بەڵێ پێشتر پارتی بوو..

سـەباح حەمدانـی: هاتـە لای یەکێتـی بـۆ ئـەوەی خـۆی لـە مـام جـەلال نزیـک بکاتـەوە، هـەر ئەوکاتیـش سـەفەری کـرد و چـووە سـووریا. لـەوێ خوشـکێکی هەبـوو لـە دیمەشـق دادەنیشـت، بەوجـۆرە خـۆی لـە مـام جـەلال نزیـک کـردەوە و بێگومـان خەڵکـی ناوچـەی خۆشـیانە و یەکتـر دەناسـن و حەتمـەن نـاوی بیسـتووە و بەوجـۆرە زیاتـر نزیکبوونـەوە. مـام جەلالـی قایـل کردبـوو کـە گوایـە هەنـدێ خەڵکی فەلەسـتینی دەناسـێت، مارکسـین و لـە جەماعەتـی جـۆرج حەبـەش و ئەوانـەن، ئەوانـە مارکسـی بـوون، دەیانـەوێ بێنـە پـاڵ یەکێتـی. ئینجـا نازانـم مەشـق بەوانـەی یەکێتـی دەکـەن، یـان دێنـە ناویـان یاخـود لەپـاڵ یەکێتـی شـەڕ دەکـەن، هەرچۆنێـک بێـت قەناعەتـی بـە مـام جـەلال هێنابـوو. مـام جەلالیـش بەشـی خـۆی ژیـر بـوو، هەسـتی کردبـوو کـە ئـەم ئیشـە تۆزێـک نامۆیـە. دەزگا موخابەراتییەکانـی سـووریاش لەمـە سـڵەمیبوونەوە. ئەوەبـوو دواتـر دەرکـەوت گوێیـان لێگرتـوون و دەنگیـان تۆمار کـردووە و پەیوەندی تەلەفۆنـی تۆمارکـراوە. ئـەم زانیاریانەمـان لـەو برایـە بیسـت کـە لـە سـووریا بـوو. ئەوەبـوو مونزیـر دەسـتگیرکرا و پـاش ئـەو کەسـێکی دیکە بەنـاوی موحسـین دەسـتگیرکرا. ئـەم موحسـینە لەگـەڵ...

کاوە ئەمین: کەواتە موخابەراتی سووری پلانەکەیان هەڵوەشاندەوە؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ پلانەکەیان هەڵوەشـاندەوە و دەسـتگیریان کردن. ئـەوان هــەر لەگـەڵ ئـەوە نەبـوون کـە مـام جـەلال دیـداری لەوجـۆرە لەگـەڵ ئـەو خەڵکانـە بـکات. پلانەکـە وابـوو کـە مـام جـەلال ببەنـە ئـەو دیـدارە و لەکاتـی دیدارەکـە بیڕفێنـن، خـۆت دەزانـی لەوکاتـەدا سـەددام دەسـتێکی درێـژ و بەهێـزی هەبـوو لـە لوبنـان، پشـتیوانی دەکـردن و هێـزی هەبـوو چ لەنێـو فەلەسـتینییەکان و چ لوبنانییـەکان.

کاوە ئەمین: مونزیر دواتر چۆن ئازاد بوو؟
سـەباح حەمدانـی: ئێسـتا بەخێرایـی باسـی ئـەوەش دەکـەم. پلانەکـە وابـوو کـە مـام جـەلال بڕفێنـن بـۆ بەیـرووت، لـەوێ ئەگـەر توانییـان بـە فڕۆکـە و بـە زەلیلـی بیهێننـەوە بـۆ سـەددام، یـان ئەگـەر نەیانتوانـی بیکـوژن، پلانەکـە ئاوابـوو، بـەڵام ئەوەبـوو دەسـتگیرکران و موحسـین کە بـە مولازم موحسـین فەلەسـتینی نـاوی رۆیشـتووە، بـەڵام فەلەسـتینی نەبـوو، ئـەو دەبـوو جێبەجێـکاری ئەرکەکـە بێـت، چونکـە لـەڕووی لەشـولارەوە بەتوانا بـوو، دەیتوانـی خەڵـک بکـوژێ و بڕفێنێـت، بـەڵام هەردووکیان گیران. ساڵی 1978 هەردووکیـان ئازادکـران، ئـەوەش پـاش ئاشـتبوونەوەی سـووریا و عێـراق و مۆرکردنـی رێککەوتننامـە، رێککەوتـن کـە ئـەو گیراوانەیـان بـۆ بگەڕێننـەوە و لـە بەرامبـەردا ئەوانیـش گیراوەکانیـان بدەنـەوە، واتـە رێککەوتنـی گۆڕینـەوەی بەکرێگیـراوان و سـیخوڕان بـوو.

کاوە ئەمین: مونزیر گەڕایەوە بۆ عێراق..
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، مونزیر و موحسـین گەڕانەوە. موحسـین ئەرکێکی نوێـی پێـدرا و کرایە مولازمـی ئەمن.

بەشی سێیەم

چاودێریکردنی حەوزەی نەجەف

بۆ بینینی بەشی سێیەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: باسی ئەوەمان کرد کە دەزگای ئەمنی عێراق چۆن لە دەرەوەی وڵات هەوڵی تیرۆرکردنی کەسایەتییە سیاسییەکانی دەدا. لە ڤییەناش هەوڵێکی لەوجۆرەی دا بۆ تیرۆرکردنی کاک مەسعود بارزانی و تەنانەت دوو لە هاوەڵەکانی بریندار بوون. ئاگاداری وردەکاریی ئەو رووداوەی؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی زانیارییەکی لەوە زیاترم نییە کە تائێستا لەوبارەیەوە بڵاوکراوەتەوە، هیچ شایەتییەکم نییە و لە کەسیشم نەبیستووە، بۆیە بمبوورن کە ناتوانم لەوە زیاتر لەسەری بڕۆم.

کاوە ئەمین: باشە ئەگەر بێینە سەر باسی ژیانی خۆت و کەمێکیش باسی خۆت بکەین. با لەو پرسیارەوە دەست پێبکەم، چۆن پەیوەندیت لەگەڵ محەممەد تەقی مووسڵی دروستکرد؟

سەباح حەمدانی: شێخ محەممەد تەقی مووسڵی، کەسایەتییەکی ئایینییە و لە ناوچەکەی من دادەنیشێت. ئەوکاتەی ئەفسەری ئەمنی قەزاکان بووم، ئەفسەری ئەمنی قەزاکان لەڕووی ئەمنییەوە بەرپرسە لە چارەکێکی مووسڵ و هەروەها ژمارەیەک گوندی دەوروبەری مووسڵ، لەوانەش هەندێ گوندی شیعە لە مووسڵ کە ناسراون، لەوانە قازیە، گوببە، شرێخان. ئەم گوندانە شیعەن و لەڕووی ئەمنییەوە دەبوو خەڵکمان تێدا هەبن، بۆیە دیداری زۆرم لەگەڵ پیاوە ئایینییەکانیان هەبووە. ئێمە لە بواری کاری خۆماندا گرنگترین شت بەلامانەوە مزگەوتەکان و پیاوانی ئایینی بوون، بێگومان لە دوای حیزبەکان. دەبووایە پیاوانی ئایینی بۆ خۆمان رابکێشین، وایان لێبکەین هاوکاریمان بکەن و لانیکەم ئەرکی ئێمە ئاسان بکەن، جا بە گەیاندنی زانیاری بێت سەبارەت ئەو قسانەی لە مزگەوتەکاندا دەیبیستن، یان هیچ نەبێ دڵنیابین لەوەی کە لەو مزگەوتە هەموو شتێک ئاساییە و لەسەر رێڕەوی خۆیەتی و وەک مزگەوت و دوورە لە گردبوونەوەی ئایینی و شتی لەوجۆرە.

کاوە ئەمین: ئەمە چ ساڵێک بوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئەمـە رێنمایـی گشـتی بـوو، مـن باسـی ئەرکـی خـۆم دەکـەم.

کاوە ئەمین: مەبەستم یەکترناسینی تۆ و شێخە؟

سـەباح حەمدانـی: لەسـاڵی 1978 کـە گـوتـم ئەفسـەری قـەزاکان بـووم، لـە چوارچێـوەی ئەرکەکەمـدا پەیوەندیـم لەگـەڵ ئـەو پیـاوە دروسـتکرد. لەگـەڵ شـێخ محەممـەد تەقـی. چـاوم بـە کۆمەڵێـک لـە پیاوانـی ئایینـی کـەوت، بـەڵام ئـەو وەک بریـکاری سـەید خوئـی دادەنـرا کـە مەرجەعـی باڵای شـیعەکان بـوو، ئـەو وەکـو نوێنەری بـوو، زۆریش نزیـک بوو لـەو بنەماڵەیە. مـن لـە یەکێـک لـە سـەردانەکانیدا چـاوم پێکـەوت، لەکاتـی سـەردانیدا بـۆ مووسـڵ، خـۆی لـە نەجـەف دادەنیشـت. مـن هاتـم لێکـۆڵینەوەیەکـم ئامادەکـرد سـەبارەت حـەوزەی ئایینـی لـە نەجـەف، چونکـە شـارەزا بـووم و پێشـتریش لێکـۆڵینـەوەی زۆرم کردبـوو، یەکێک لەوانـە لێکـۆڵینەوەیەک بوو دواتـر باسـی دەکـەم، لـەو رووەوە خـۆم لێکـۆڵینەوەیەکـم کردبـوو، ئەمـە لـە داهێنانـی خـۆم بـوو وەک کەسـێک کـە لـە بـواری ئاسـایش کار دەکات. ئەمەیـان سـەبارەت حـەوزەی عیلمـی بـوو لـە نەجـەف. ئـەم حەوزەیـە بەگوێـرەی ئـەو زانیاریانەی دەگەیشـتنە ئێمە لـە دەزگای ئەمـن، حەوزەیەک بـوو فارسـەکان تێیـدا باڵادەسـت بـوون، یـان نەتـەوەی دیکـەی ناعـەرەب. بیرۆکەکـە ئەوەبـوو ئـەم حەوزەیـە بـۆ نەبێتـە حەوزەیەکـی عەرەبـی؟ بۆچـی هەمیشـە چانسـی ئێمـە لـەم بـوارەدا کەمتـرە؟ بێگومـان ئەمـە مەسـەلەیەکی تـەواو ئایینییـە، چونکە خەڵک هەمیشـە رووەدەکەنـە ئەوەی کـە زاناتـرە، ئـەوەی کـە زانسـتی زۆرتـرە. واتـە شـیعە وەکـو مەرجەعیـەت و وەکـو نەریـت، دەبنـە شـوێنکەوتەی ئـەوەی کـە زاناتـرە، یـان ئـەوەی کـە دەتوانـێ ئیجتیهـاد بـکات. ئـەوەی کـە موجتەهیـدە مانـای وایـە دەتوانـێ فەتـوا دەربـکات، کاتێـک پرسـیاری لێدەکـەی بـە فەتـوا وەڵامـت دەداتـەوە، بـەو سـیفەتەی کەسـێکە لەبـەردەم خـودا بەرپرسـیارە.

کاوە ئەمین: کەواتە پەیوەندی تۆ لەگەڵ مەرجەعیەت لە ڕێگەی شێخ محەممەد تەقییەوە بوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ڕێک لە ڕێگەی شێخ محەممەد تەقی بوو. من داوای هاوکاریم لێکرد. داوای هاوکاریم لە شێخ محەممەد تەقی کرد کە بچینە نێو وتووێژی ئەو باسەوە، چونکە من لێکۆڵینەوەیەکم ئامادە کردبوو، ئەم لێکۆڵینەوەیە بەرفراوان بوو، نزیکەی 200 لاپەڕە بوو، چوو بۆ ئەمنی عام و د. فازڵ بەڕاک خۆی خوێندبوویەوە، ئەوەبوو ناردیانە دوام و لە هۆبەی پێنجی ئەمنی عام سەبارەت لێکۆڵینەوەکە گفتوگۆیان لەگەڵ کردم و دواتر د. فازڵ بەڕاکیش بەهەمان شێوە، تەنانەت خەڵاتیشی کردم، چونکە من کەسێکی دووری مەرجەعیەت و دووری نەجەف بووم و سەرەڕای ئەوەش ڕۆچووبوومە نێو ئەو باسە بەو مەبەستەی مەرجەعیەتێک دروست بکەین ڕکابەری بکات، ڕکابەری نەک دژایەتی، ڕکابەری شتێکە و دژایەتی شتێکی دیکە. بیری من لای لایەنی ئەمنی بوو، ئەوەبوو کە با مەرجەعیەتێک هەبێ بە زۆرینە بێت یان بە هەر ڕێگەیەک، مەرجەعیەتێکی عەرەبی بێت. بێگومان لەوەدا د. فازڵ بەڕاک پشتگیریی کردم و هەر ئەوکاتە خەڵاتی کردم بە بڕێک پارە، هەمیشە خەڵکی خەڵات دەکرد، ئینجا لەگەڵ بەڕێوەبەری ئەوکاتی هۆبەی پێنجەم و لەگەڵ یاریدەدەری کاروباری سیاسی، خەیری چلمێران قسەی کرد و گوتی بۆ ئایندە ئەمە باشترین کەس دەبێ کە لە نەجەف کارمان بۆ بکات.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەوان داوایان لە تۆ کرد یان خۆت داوات کرد بچیتە نەجەف و لەوێ کار بکەی؟ فازڵ بەڕاک داوای لێکردی؟

سەباح حەمدانی: فازڵ بەڕاک داوای کرد، گوتی تۆ کەسێکی گونجاوی بۆ ئەو شوێنە. گوتی خۆت ئامادەبکە لەم نزیکانە دەگوازرێیتەوە بۆ نەجەف.

کاوە ئەمین: بەڵام پێش ئەوەی باسی نەجەف بکەی دەمەوێ ئەو پرسیارە بکەم: ئێوە بە چ مەبەستێک ئەو پەیوەندییەتان لەگەڵ شێخ محەممەد تەقی دروستکرد، چاودێریتان دەکرد، بە هەڕەشە بوو یان دەتانویست لەڕێی گفتوگۆیە رایکێشنە لای خۆتان؟

سەباح حەمدانی: بێگومان بە گفتوگۆ. من پەیوەندیم بە کەسێکەوە دەکرد ئیمامی حوسەینییە بوو لە ناوچەی گوببە و شرێخان، ناوی عەبدولساڵح بوو. لەگەڵ ئەو دیدارم هەبوو. ئەو منی بە شێخ محەممەد تەقی ناساند و بەوجۆرە پەیوەندیم لەگەڵ شێخ محەممەد تەقی بەو ئاراستەیەدا درێژەی کێشا. شێخ محەممەد تەقی مرۆڤێکی زۆر باش بوو، پەیوەندی من و ئەو بووە پەیوەندی هاوڕێیی، زیاتر لەوەی پەیوەندی کارمەندێکی ئەمن بێت. ئیدی لەسەر ئەو بنەمایە ئایندەی من بەسترایەوە بە نەجەفەوە. ئاگادار کرامەوە کە خۆت ئامادەبکە دەچی بۆ نەجەف. بەوجۆرە پاش چەند مانگێک فەرمانی گواستنەوەم بۆ نەجەف دەرچوو. پاش لەسێدارەدانی سەید محەممەد باقر سەدر بە چەند مانگێک، خۆی سەید محەممەد باقر سەدر لە مانگی نیسان لەسێدارەدرا، من مانگی حەوت گوازرامەوە، واتە پاش سێ مانگ.

کاوە ئەمین: لەو ماوەیەدا کە لە نەجەف بووی، توانیتان هیچ لەو کەسایەتییە شیعانە بێننە ریزی خۆتان لە دەزگای ئەمن یان حیزبی بەعس؟ ئێوە مەبەستتان ئەوەبوو یان هەر تەنیا دەتانویست بێلایەنیان بکەن و خەریکی کاری ئایینی بن؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ کارەکە ئەوەبوو. کاری ئەمنی ئەوەبوو، ئەرکێکی سەرەکیی ئێمە ئەوەبوو پیاوانی ئایینی رابکێشینە لای خۆمان. پیاوانی ئایینیش لاوازن، پیاوی ئایینی فەرمانبەرێکە لە ئەوقاف، یان فەرمانبەرە لە شوێنێکی دیکە، پیاوی ئایینی وەک هەر فەرمانبەرێکی دیکەیە، تەنیا ئەوەیە کاری خۆی وەکو پیاوێکی ئایینی دەکات. جا ئەمانە بە ئاسانی دەتوانی بیانهێنیە ریزی خۆت، بەتایبەتی کە سەرچاوەیەکی دیکەی بژێوی

بـۆ زیـاد دەبێـت. لـە دەزگای ئەمنـەوە مووچـەی دیکەیـان بۆ تەرخـان دەکرا. ئـەو لـە حوسـەینییە دانیشـتووە، یـان لـە مزگەوتێـک و مووچەیەکـی دیکـە وەردەگرێـت، ئەمـە بـۆ ئـەوان شـتێکی بـاش بـوو، پەیوەندییەکـە بەوجـۆرە بـەردەوام دەبێـت، پەیوەندیمـان لەسـەر ئـەو بنەمایـە بـەردەوام بـوو.

کاوە ئەمین: شێخ محەممەد تەقی هیچ کاری لەگەڵ ئێوە کرد؟

سـەباح حەمدانـی: لـەو ماوەیـەدا نەخێـر، تەنیـا لـەو بابەتـەدا هـاوکاری کردیـن، ئێمـەش هاوکاریمان نەکـرد، چونکە بواری ئەوە نەڕەخسـا بیهێنینە ریـزی خۆمانـەوە، بـەڵام وا دادەنـرا کـە لایەنگـری خۆمانـە، ئـەوەش بەهـۆی پەیوەنـدی مـن لەگەڵـی و ئینجـا پیاوێکـی هاوکاریـش بـوو، بـە هاوڕێیەتیش بووایـە زانیاریمـان لـێ وەردەگـرت و دەگەیشـتینە ئامانجەکانمـان.

کاوە ئەمیـن: ئێـوە لـە نەجـەف کەوتبوونـە چاودێریی ئەو پۆسـت و نامانەی بـۆ مەرجەعیـەت دەهاتـن و دەچوون، چـۆن چاودێری ئەوانەتـان دەکرد؟

سـەباح حەمدانـی: ئافەریـن، ئـەوە زانیارییەکـی چاکـە. ئەمـن لـە هەمـوو فەرمانگەکانـی پۆسـتە و گەیانـدن مەفـرەزەی هەبـوو. لـە هەمـوو فەرمانگـەکان. ئـەم مەفرەزانـە چاودێریـی پۆسـتە و نامەیـان دەکـرد، بەگشـتی. هەندێکیشـیان دەکردنـەوە. گومانیـان لـە هـەر نامەیـەک هەبووایـە، بەتایبەتـی ئەگـەر کەسـایەتییەکە نیشـانەی پرسـیاری لەسـەربووایە. بـا بڵێیـن کاک کاوە لەژێـر چاودێرییـە. مەفرەزەکـە دەیانزانـی کـە ئـەوە لەژێـر چاودێرییـە، کەواتـە هـەر نامەیەکـی ناردبووایـە یـان بـۆی هاتبووایـە، دەکرایـەوە، بـەڵام ئێمـە باسـی نەجەف دەکەیـن کـە مامەڵەمان لەگـەڵ مەرجەعیـەت بـوو، مەرجەعیەتیـش پڕبـوو لـە خەڵکـی بیانـی، لـە سەرانسـەری دنیـاوە نامـە دەهـات بـۆ مەرجەعیـەت. لـەوێ هیـچ نامەیـەک نەدەڕۆیشـت ئەگـەر ئـاگاداری نەبوومایـە و نەمزانیبووایـە چییـە. بەرپرسـی مەفرەزەکـە هەمـوو نامەکانـی دەهێنایـە بەردەسـتم، ئـەو نامانـەی ناونیشـانی مەرجەعیەتیـان لەسـەربووایە، جـا هەرکەسـێکی مەرجەعیـەت،

لـە سـەید خوئییـەوە تاوەکـو خزمەتکارێـک، ئینجا ئەوانـەش بـە ژمـارە زۆر بـوون.

کاوە ئەمیـن: ئـەو نامانـە زیاتـر لـە نـاوەوەی عێراقـەوە دەهاتـن بـۆ مەرجەعیـەت یـان لـە دەرەوە؟

سـەباح حەمدانـی: لـە نـاوەوە و دەرەوەی عێراقیشـەوە، زۆرینەشـیان پرسـیار بـوون، خەڵـک پرسـیاریان دەکـرد، ئەگـەر وابکـەم ئایینـی ئیسـلام چ دەڵـێ و ئەگـەر فـڵان کار بکـەم، واتـە پرسـیاری گشـتی بـوون، بـەڵام نامـەی تایبەتیـش هەبـوون، نامەگـۆڕینـەوە هەبـوو، هەندێکیان لە پاکسـتانەوە، لە ئەفغانسـتانەوە، هەندێـک لـە ئێرانـەوە دەهاتـن و ئاڵوگـۆڕی نامـە بـوون، ئەوانەمـان هەمـوو دەخوێندنـەوە. جێی مەترسـی نەبوون، بـەڵام گومانمان دەکـرد و لـە ئامێرێکمـان دەدان کـە لـەلای خۆمـان هەبـوو، نـەوەکا بـە مەرەکەبـی نهێنـی شـتێکی لەسـەر نووسـرابێت. ئەگـەر نووسـراوی نهێنـی لەسـەربووایە ئاشـکرا دەبـوو، یـان کۆپیمـان لێدەگـرت ئەگـەر نامەیەکـی گرنـگ بووایـە و ئینجـا دەماننـارد، بـەڵام ئـەو جـۆرە نامانـە لای ئێمـە بـۆ ماوەیـەک دەمانـەوە، هەنـدێ جـار مانگێـک دەمانـەوە، 15 رۆژ دەمانـەوە، هەنـدێ جـار ئیـدی سـەید مەجیـد پێیدەگوتـم بەسـە بابـە نامەکانمـان بـۆ بنێـرن زۆر دواکەوتـن، ئەوانیـش دەیانزانـی دەیانخوێنینـەوە، بۆچـی؟ چونکـە مەفرەزەکـە کـە ئـەو نامانەیـان دەکـردەوە و دایاندەخسـتنەوە، شـوێنەکەیان دیـار دەبـوو، واتـە زۆر بـە وردی نەدەکـرا.

کاوە ئەمین: نامەی زۆری بۆ دەهات؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ زۆر بوون و هەندێکیشـیان نامـەی زۆر گرنگ بوون، بـۆ نموونـە سـەید خوئـی فەرمانـی بـە وەکیلەکـەی دەکـرد لـە کوێـت کـە نیـو ملیـۆن دینـار بنێـرن بـۆ فـڵان شـوێن، فـڵان شـوێن مەبەسـتم یەکێـک لـە دامـەزراوە ئایینییـەکان بـۆ بنیاتنانـی پڕۆژەیەکـی ئایینـی یـان شـتێکی لەوجـۆرە، قوتابخانەیەکـی ئایینـی، حوسـەینییە یـان مزگەوتێـک و شـتی

لەوجـۆرە. دەبووایـە ئـاگاداری ئەمانـە بیـن. هـەر نامەیـەک لای ئەوانـەوە دەرچووبـا، دەبـوو مـۆری پێوەبێت، چونکـە لەولا ئەگەر مـۆری مەرجەعیەتی لەسـەرنەبووایە وەکیـل پارەکـەی خـەرج نەدەکـرد، بەوجـۆرە بـە شـێوازی خـۆی پارەکـەی خـەرج دەکـرد، شـێوازی خۆیـان هەبـوو، پارەکەیـان دەنـارد بـۆ پاکسـتان یـان هـەر شـوێنێک.

کاوە ئەمین: سەید خوئی خۆی وەڵامی نامەکانی دەدایەوە؟

سەباح حەمدانی: سەید خۆی؟ بەڵێ.

کاوە ئەمین: کەواتە چاودێریی نامەکانی ئەویشتان دەکرد؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بەڵـێ هەمـوو نامەکانمـان دەخوێندنـەوە، بـەڵام مـن خـۆم جارێـک دانیشـتبووم، ئـەو وەڵامـی پرسـیارەکانی دەدایـەوە و بەڕێوەبـەری نووسـینگەی داراییەکـەش لەوێبـوو کـە نـاوی شـێخ فەخـری زنجانـی بـوو، نازانـم لـە ژیانـدا مـاوە یـان نـا، مرۆڤێکـی بـاش بـوو، گاڵتـە و سـوعبەت لەنێوانمانـدا هەبـوو. سـەید خوئـی وەڵامـی پرسـیارەکانی دەدایـەوە، ئـەو دانیشـتبوو پرسـیارەکانی دەخوێنـدەوە، هەندێکیانـی بـۆ وەردەگێـڕا، خـۆی عەرەبییەکـەی ٪90-80 بـاش بـوو، بـەڵام هەنـدێ جاریش ورد نەبـوو، مەبەسـتم سـەید خۆیەتـی، بۆیـە پرسـیارەکانی بـۆ وەردەگێـڕا. سـەید خوئـی خـۆی بـە ڕەچەڵـەک ئـازەری بـوو، واتـە تـورک بـوو، بـەڵام بـە فارسـیش قسـەی دەکـرد. بـە تورکـی، فارسـی و عەرەبـی قسـەی دەکـرد، عەرەبییەکـەی زۆر بـاش بـوو، بـەڵام هەندێ وشـەی بەباشـی گۆنەدەکردن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئـەو زانایەکـی ئیسـلامی بـوو، چـۆن بـوو کـە عەرەبییەکـەی بـاش نەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: وەڵـڵا بەوشـێوەیە بـوو، پەنـای بـۆ وەرگێـڕ دەبـرد. خـۆ تەنانـەت ئێمـەش کـە قورئـان دەخوێنینـەوە، لـە زۆر وشـەی تێناگەیـن و لـە گـووگڵ یـان شـوێنی دیکـە بـۆ ماناکـەی دەگەڕێیـن، ئەمـە شـتێکی لۆژیکییـە. ئەویـش لـەڕووی ئایینییـەوە گەیشـتبووە ئـەو پلەیـە. پرۆسـەی

دەستنیشـانکردنی مەرجەعـی باڵا ئاوایە، بـۆ نموونـە کە مەرجەعـی یەکەم سـەید موحسـین حەکیـم کۆچـی دواییکـرد و مەرجەعیـەت بـۆ سـەید خوئـی گـوازرایـەوە، بـۆ نموونـە دەڵێـم، خـۆی بـە کـردەوە لـە سـاڵی 1970 مەرجەعیـەت بـۆ ئـەو گـوازرایـەوە، ئەمـە پرۆسـەیەک نییـە بـە فەرمـان بگوازرێتـەوە، بەڵکـو بەگوێـرەی هەنـدێ پێـوەرە. ئـەو زانـا ئایینییانـەی لـە نەجـەف دادەنیشـن، ئـەوان بڕیـار دەدەن. لەوکاتەشـدا رای هەمـووان لەسـەر سـەید خوئـی بـوو، ئـەم فـڵان و ئـەو زانـای ناسـراو و سـەید یوسـف حەکیـم و هەموویـان رایـان لەسـەر سـەید خوئـی گیرسـایەوە و ئیـدی لـە مـاوەی چەنـد رۆژێکـدا یـان هەفتەیـەک، بێگومـان کۆمەڵێک مەرجـی هەیە، ئاسـتی زانایـی و ئـەو کتێبانـەی نووسـیونی و لێکۆڵینـەوە و هەمـوو ئـەم مەرجـە زانسـتیانە دەبـێ لـەو کەسـەدا هەبـن.

کاوە ئەمیـن: مەسـەلەی چاودێـری نامـە و چاودێریـی خێزانـەکان لـە پێشـترەوە هەبـوو یـان لەسـەردەمی سـەید خوئـی دەسـتیپێکرد؟
سـەباح حەمدانـی: مـن کـە هاتمـە نێـو ئـەو کارەوە، بەڵـێ هەبـوو، واتـە ئەمـە لەپێشـترەوە هەبـووە.

کاوە ئەمیـن: باشـە ئەگـەر باسـی مەرجەعیەت و ئەبوقاسـم خوئی بکەین، ئەوکاتـە هیـچ نارەزاییـان دەرنەدەبڕی لـەو چاودێرییەی لەسـەریان بوو؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ. ئـەوان دڵنیابـوون و هەسـتیان دەکـرد چاودێـری دەکرێـن، بێگومـان حەزیـان دەکـرد ئـازاد بـن و هەراسـان نەکرێـن، بـەڵام وایـان دادەنـا کـە ئەمـە فەرمانـە و لەسـەریان سـەپاوە، لەگـەڵ ئەوەشـدا هاوکارمـان بـوون، هـاوکار بـە مانـای کارکـردن نـا، بـەڵام ناچـار بـوون. چـی بکـەن؟ مەرجەعیەتێکـی ئیسـلامی و جیهانییـە، چ لەگـەڵ رژێمێـک بکات کە بەوجـۆرە چاودێـری دەکات؟ لەوکاتەشـدا کـە مـن چوومـە ئـەوێ، هەنـدێ چالاکـی لەلایـەن پیاوانـی حـەوزەوە لەنێـو حیزبـی دەعـوە دەرکەوتبـوون، زانیـاری هەبـوو کـە ئەوانـە پەیوەندییـان لەگـەڵ حیزبـی دەعـوە هەیـە،

تەنانەت پەنجەی تۆمەت بۆ سەید محەممەد تەقی کوڕی سەید خوئی و سەید مەجیدی کوڕی سەید خوئی درێژ دەکرا کە ئەوانە ئەندامی حیزبی دەعوەن، ئەمە شتێک بوو عەقڵ نەیدەبڕی.

کاوە ئەمین: جا ئەوانە تۆمەتی هەڵبەستراوبوون یان پەیوەندییان هەبوو؟

سەباح حەمدانی: شتی وا مەحاڵ بوو، چونکە ئەوانە خەڵکی گەورە بوون و باوکیان گەورەی هەموو شیعە بوو، خۆیشیان پێ گەورە بوو، مومکین نییە بچن لەنێو حیزبی دەعوە کار بکەن لەکاتێکدا حیزبی دەعوە ئەو حیزبە دینییە نەبوو، راستە خەڵکی وای تێدابوو، بەڵام ئەو حیزبە دینییە نەبوو کە پەنای بۆ ببەن، یان سوودی لێوەرگرن و بەکاری بێنن بۆ گەیشتنە ئامانجێک. ئەوان گەیشتبوونە ئامانجی خۆیان، ئیدی کەسێکی وەکو سەید مەجید بۆچی بچێتە نێو حیزبی دەعوە؟

چیرۆکێکی سەیر هەیە کە ئەگەر رێم بدەن بۆتان دەگێڕمەوە. رۆژێک فازڵ بەڕاک پەیوەندی پێوەکردین، پەیوەندی بە بەڕێوەبەری ئەمنەوە کردبوو کە دەیەوێ سەید خوئی ببینێ. ئێمەش دیدارەکەمان رێکخست و دوای ئەوە بەڕاک و ئەفسەرێکی تەکنیک و هەروەها خەیری چلمێران و سەعدوون سەبری بەڕێوەبەری هۆبەی پێنج هاتن. چوونە ماڵەکەی دانیشتن و ئەفسەری تەکنیک.. دانیشتنێکی داخراو بوو بێگومان، تەنانەت منیش کە لەوێبووم، لە ژوورەوە نەبووم، لە دەرەوە لەگەڵ دەستەی پاسەوانی بووم، بەڵام لەنێو ماڵەکە. بەهەرحاڵ فیلمێکی ڤیدیۆیان پێشاندا لەسەر محەممەد تەقی جەلالی بوو. سەید محەممەد تەقی جەلالی باوکی هاوژینی سەید ئیبراهیمی کوڕی سەید قاسم خوئی بوو، واتە خەزووری کوڕەکەی. گوتیان فەرموو قوربان ئەمە دانپێدانانی سەید محەممەد تەقییە کە لەنێوان حیللە و کەربەلا دەستگیرکرا و دانی بەوە داناوە کە کوڕەکانی تۆ کار لەگەڵ حیزبی دەعوە دەکەن. ئێمە ئێستا دەتوانین دەستگیریان بکەین و سزاکەشیان لەسێدارەدان

دەبێت. جا من دواتر هەموو ئەم وردەکاریەم لە سەید مەجید بیست کە خۆی لەنێو دانیشتنەکە بوو و مشتومڕی لەگەڵ دەکردن. سەید خوئی هیچی نەدەگوت، هەر یەک لە دوای یەک دەیگوت (لا حول ولا قوە الا باللە)، تەنانەت پێیگوتبوون ئەمە سەید محەممەد تەقی جەلالی نییە، سەید محەممەد تەقی جەلالیش کابرایەکی زانا بوو، مەبەستی ئەوەبوو بەهۆی ئەشکەنجەدانی زۆرەوە وایان لێکردبوو نەدەناسرایەوە. سەید محەممەد تەقی کوڕی خوئی پێیگوتبوون ئێستا من بخەنە ژێر ئەو لێکۆڵینەوەیە، چیتان بوێت دەیڵێم، تەنانەت زانیاری لەسەر باوکیشم دەدەم و دەڵێم ئەندامی حیزبی دەعوەیە، ئێوە چۆن باوەڕ دەکەن کە ئێمە لەنێو حیزبی دەعوە بین؟ گوتبوویان ئێمە بڕیارمان هەیە لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە هەرکەسێک کار لەگەڵ حیزبی دەعوە بکات لەسێدارە بدرێت، بەڵام وەکو ڕێزێک بۆ سەید خوئی هیچ ڕێکارێک ناگرینەبەر، تەنیا هۆشداریتان پێدەدەین و داوای هاوکاریتان لێدەکەین. ئەمە لە ساڵی 1985 بوو. بڕوانە و درۆی لێکۆڵینەوە تێبینی بکە. درۆی دانپێدانان، من وەکو ئەفسەری ئەمن باش دەمزانی کە سەید محەممەد تەقی و سەید مەجید لەوانە نین بچنە پاڵ حیزبی دەعوە. دەشمانزانی کە گوشار خراوەتە سەر محەممەد تەقی جەلالی و لەژێر زەبری ئەشکەنجە زانیاری داوە، تۆ وەکو بەڕێوەبەری ئەمن دەبێ قبووڵی نەکەی و نەچی گوشار بخەیە سەر سەید خوئی. ئەمانە بەشێک بوون لە هەڵەکانی ڕژێم لەو سەردەمەدا.

کاوە ئەمین: لە کاتی چاودێریی ئەو نامانەی بۆ خوئی دەهاتن، هیچ کاتێک شتێکی گرنگتان دۆزییەوە کە بۆنی مەترسی لێبێت لەسەر ڕژێمی عێراق؟

سەباح حەمدانی: هەرگیز، بە درێژایی ماوەی کارکردنم لەوێ، تەنیا پرسیار دەهاتن. ئێرانییەکان هەندێ گرووپیان دەجووڵاندن، پرسیاریان لەبارەی جەنگی عێراق ئێران لێدەکرد، رای ئەو وەک مەرجەعی باڵا چییە؟

ئەو پیاوەش هەمیشە وەڵامەکەی بەوشێوەیە بوو کە ئەمە فیتنەی نێوان موسڵمانانە و ئامادەم، چەندین جار ئەوەی دووبارە دەکردەوە، تەنانەت بە ئامادەیی خۆشم گوتی، کاتێک کوڕەکانی داوەتیماڵی خۆیان کردم و لەوێ نانمان خوارد، بەڵام ئەو نانی لەگەڵ ئێمە نەخوارد، لەکاتی گفتوگۆ منیش هەمان پرسیارم لێکرد، خۆی فەرمانگەکەم پرسیاریان دەکرد، سەرکردایەتی پرسیاریان دەکرد: رای سەید خوئی لەسەر جەنگی عێراق ئێران چییە؟ جا گوتی ئەگەر ژیانی من لێرەدا کۆتایی بێت لەپێناوی ئەوەی کە ئەم جەنگە رابوەستێ، ئامادەم ژیانم لێ وەرگرنەوە. ئەمە وەڵامی ئەوبوو. ئەو خەڵکەش کە لەوبارەوە پرسیاریان لێدەکرد، هەمان وەڵامی دەدانەوە. واتە وەڵامەکانی هەمان شت بوون. ئێمە تەنانەت وێنەمان لە پرسیار و وەڵامەکەش دەگرت. دەمانزانی کە ئەم پرسیارانە لە دەرەوە دێن، خەڵکی نێو حیزبی دەعوە و ئەوانی دیکەن.. ئێرانییەکان و مەرجەعەکانی ئێران و ئەوانەش. چونکە نادڵنیایی و ناکۆکییان هەبوو لەگەڵ مەرجەعیەتی خومەینی. ئەوانیش باوەڕیان وەکو باوەڕی خومەینی نەبوو کە دەیگوت دەبێ مەهدیی چاوەڕوانکراو بخەینە لاوە. خومەینی چی دەویست؟ دەیویست چاوەڕوانیی مەهدی بخاتە لاوە و خۆی ئەرکەکانی جێبەجێ بکات. دەیگوت بەسە چاوەڕوانی، دەبێ خۆمان کاربکەین. مانای بیرۆکەکەی ئاوابوو، بەڵام سەید خوئی لەگەڵ بۆچوونی بەوشێوەیە نەبوو، دەیگوت دەبێ چاوەڕێ بین تاوەکو مەهدی دەگەڕێتەوە.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە سەید خوئیت لە نزیکەوە بینیوە، دوو جار ئەوت بینیوە، ئەو دووجارە لەسەر داوای ئەوبوو یان تۆ داوات کرد بیبینی؟

سەباح حەمدانی: نا من چەند جارێک بینیم، زۆر جار بینیومە، بەڵام جاری یەکەم ئەو حەزی کرد من بناسێت. چونکە شتی باشی بیستبوو، کوڕەکانی، سەید محەممەد تەقی و سەید مەجید، سەید مەجید بە

تەمـەن لـە مـن بچووکتـر بـوو، سـەید محەممـەد تەقـی پێموایە دوو سێ ساڵ لـە مـن گەورەتـر بـوو، واتـە لـە تەمـەن دا نزیـک بوویـن، چەندیـن جـار دانیشـتووین و سـەبارەت مەسـەلەی ئایینـی گفتوگۆمـان کـردووە، سـەبارەت بابەتـی سیاسـی و زۆر شـت، تەنانـەت ئەگـەر قسـەکە لـە دژی رژێمیـش بووایـە نەدەترسـان. دڵنیابـوون کـە مـن قسـەکانیان تۆمـار ناکەم و هیـچ کارێـک ناکـەم سـوودی بـۆ دەزگای ئەمـن هەبێـت. لـەو رووەوە زۆر لـە مـن دڵنیـا بـوون، تاوەکـو ئاسـتێک کـە لـە قسـەکردن سـەبارەت هـەر شـتێک کـراوە بوویـن، بۆیـە حەتمـەن لەبـارەی منـەوە قسـەیان بۆ کـردووە بۆیـە داوای کـرد بمبینـێ، منیـش چـووم و لـە ماڵەکـەی خـۆی لـە کووفـە بینیـم. شـێخ فەخـری زنجانیـش لەوێبـوو. نزیکـەی نیـو کاژێـر قسـەمان کـرد و دوای ئـەو دیـدارە بـە دوو سێ رۆژ، پارێـزگار چووبـوو بـۆ لای، ئەمینـداری لقـی حیـزب و بەڕێوەبـەری ئەمنیشـی لەگـەڵ بـوون. بەڕێوەبـەری ئەمـن ئەوکاتـە نـووری عەلـی فەهـد بـوو، خەڵکـی رومـادی بـوو. بـە دوایـدا ناردم و گوتـی نەقیـب سـەباح وەرە، ئـەو سـەید خوئییـە ئێمـە چوویـن بـۆ سـەردانی، کەچـی هـەر سڵاویشـی لێنەکردیـن. گوتـم چـۆن؟ گوتی دەسـتم بـدەرێ دەسـتم بـدەرێ، دەسـتم دایـێ، گوتـی ئـاوا بـە ساردی تەوقـەی لەگـەڵ کردیـن، ئەمینـداری لقـی حیـزب و پارێـزگار و بەڕێوەبـەری ئەمـن چوویـن بـۆ لای کەچـی هیـچ گرنگیـی پێنەدایـن. گوتـم خوا ئـاگادارە گـەورەم مـن دوو رۆژ لەمەوبـەر لەوێبـووم، بـە گـەرمـی تەوقـەی لەگـەڵ کـردم و بەخێرهاتنـی کـردم. گوتـم دیـارە شـتێک هەیـە و لێتـان نیگەرانـە. ئـەو بەگشـتی لـە ئیـدارەی شـارەکە نیگـەران بـوو، چونکـە لەگەڵیـان کەوتبـووە کێشـەی زۆرەوە، بەتایبەتـی ئەوقـاف، چونکـە پەیوەندی ئایینیی ئـەو لەگەڵ ئەوقافـە، مەبەسـتم ئەوقافـی نەجـەف. پەیوەنـدی بـە پارێـزگارەوە نییـە، بـەڵام پەیوەنـدی بـە ئەمنـەوە هەیە، چونکە ئەمـن خەڵک دەگرن و دەسـت بەسـەر موڵـک و مـاڵ دا دەگـرن، خەڵـک رادەگوێـزن و لـەو ماوەیـەدا هەنـدێ لـە پیاوانـی ئایینـی وڵاتبـەدەر کـران و زۆر کـەس گیـران و تەنانـەت دوو لـە کەسـە نزیکەکانی خۆیمـان گـرت، مەبەسـتم دەزگای ئەمنـە، دوو

کەسی دیکە جگە لە سەید محەممەد تەقی جەلالی کە خەزووری ئیبراهیمی کوڕی بوو. بۆیە بە دڵنیاییەوە ناتوانن گەرموگوڕ بێت. هەر لەبەر ئەوەش بوو سەید محەممەد تەقی خوئی برووسکەیەکی بۆ ناردم کە دەڵێت: ئێمە هەراسان دەکرێین. هەر بە دیاریکراوی دەڵێت لەلایەن ئیدارەوە هەراسان دەکرێم، بۆیە داوا دەکەم ئەم ئەرکە لە ئەستۆی من بکەنەوە، ئێوە پێشتر میوانداریتان کردووم. برووسکەکە بێگومان بۆ سەددام حوسێن نووسرابوو.

کاوە ئەمین: بۆ سەددامی نووسیبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئێوە میوانداریتان کردم و وەک میوانێک پێشوازیتان لێکردم، بەڵام ئێستا عوزرم قبووڵ بکەن. بەو مانایەی کە دەمەوێ ئەم وڵاتە بەجێبهێڵم. شێخ محەممەد تەقی کە ئەم برووسکەیە وەردەگرێ بەو سیفەتەی بریکاری مەرجەعە، دەستبەجێ تەلەفۆنی بۆ من کرد، گوتی شتێکی ئاوا هەیە، گوتم برا برووسکەکە بێنە بۆ من. ئەوەبوو هێنای. برووسکەکە مۆری سەیدی پێوەبوو، ئەبولقاسم خوئی، داوا دەکات رێی بدەن لە وڵات بڕوات. ئێ منیش دەزانم ئەمە کێشەیە. بەڕێوەبەری ئەمن رقی لە سەید خوئی بوو، بۆیە هەمیشە کێشەی بۆ دروست دەکرد. بەڕاستی بڵێم، هەڵوێستی بەرامبەری زۆر خراپ بوو.

کاوە ئەمین: برووسکەکە گەیشتە دەستی سەددام؟

سەباح حەمدانی: نا ئەوەی باسی دەکەم، برووسکەکە هێشتا لای منە. شێخ محەممەد تەقی هێنای بۆ من. منیش چوومە لای بەڕێوەبەری ئەمن و گوتم گەورەم ئەوەتا سەید خوئی دەیەوێ لە عێراق بڕوات. گوتی با بڕوات. سەرم سوڕما! مانای چی؟ دەڵێم سەید خوئی دەیەوێ بڕوات، دەڵێ ئێ با بڕوات.

کاوە ئەمین: کەواتە برووسکەکەی سەید خوئی نەگەیشتە سەددام حوسێن؟

سەباح حەمدانی: نا هێشتا هەر لەنێوانی خۆمانە و نەگەیشتووە. گوتم ئێستا چی بکەم؟ گوتی با بڕوات بینێرێ. نەیداوەتە شێخ محەممەد تەقی کە بە پۆستەدا بینێرێ و بگاتە دەستی سەددام حوسێن؟ گوتی با بینێرێ و تۆش کۆپیەکیم بە فەرمی بۆ بنێرە. دەیزانی پۆستە هەر شتێکی رۆتینییە و ناگاتە جێ. ئەوەبوو شێخ محەممەد تەقی دایە فەرمانگەی پۆستە و نامەکە هاتەوە بەردەستی مەفرەزەی ئەمن و ئەوانیش بە نووسراوێکی فەرمی بۆ منیان نارد. واتە چووە نێو کاری فەرمییەوە.

کاوە ئەمین: بەڵام وا باس دەکرێ کە لەپاش ئەو نامەیەی تۆ دەڵێی نەگەیشتووە، سەددام چوو سەردانی نەجەفی کرد..

سەباح حەمدانی: ئێمە تائێستا باسی یەک رۆژ دەکەین، رۆژی یەکەم بەوشێوەیە بوو. سەددام ئەو نامەیەی نەبینیوە. برووسکەکەش لەڕێی فەرمانگەی پۆستەوە نەگەیشت، ئەمن ناردیان بۆ عەلی حەسەن مەجید. ئەوکاتە عەلی حەسەن مەجید بەڕێوەبەری ئەمنی عام بوو، نەک فازڵ بەڕاک. ئێمە کە نامەکەمان بە فەرمی لە رێگەی پۆستەوە بۆ هات، کردمانە برووسکەیەک و ناردمان بۆ ئەمنی عام کە سەید خوئی داوای ئەمە و ئەوە دەکات و دەڵێ هەراسان دەکرێم و ناڕازییە لە ئیدارە و گوایە ئەوان دژایەتی دەکەن، بۆیە داوای کردووە مۆڵەتی بدەینێ بڕوات. هەر دوای ئەوە، خەیری چلمێران کە یاریدەدەری بەڕێوەبەری گشتی بوو بۆ کاروباری سیاسی، دەستبەجێ پەیوەندی پێوەکردم، لەوکاتەدا بەڕێوەبەری ئەمن چووبوو بۆ شوێنێک. گوتی مەسەلە چییە؟ منیش چیرۆکەکەم وەکو خۆی بۆ گێڕایەوە نەک وەکو ئەوەی بەڕێوەبەری ئەمنی نەجەف دەیویست. راشکاوانە بۆم باسکرد و گوتم چیرۆکەکە بەم جۆرەیە. شێخ محەممەد تەقی برووسکەکەی

بـۆ مـن هێنـا و منیـش بەڕێوەبـەری ئەمنـم لـێ ئاگاداركـردەوە، بەڕێوەبەری ئەمنیـش گـوتـی بـا بـڕوات. گـوتـی شـتی وا چـۆن دەبێـت؟ زۆر تـووڕە بـوو لـە بەڕێوەبـەری ئەمـن، گـوتـی نابـێ ئاگادارمان بكاتەوە؟ بەهەرحاڵ گوتم ئێسـتا برووسـكەكە فەرمییـە و بـۆ ئێوەمـان ناردووە. دوای ئـەوە عەلـی حەسـەن مەجیـد ئـاگادار كرایـەوە. خەیـری چلمێـران برووسـكەی بـۆ عەلـی حەسـەن مەجیـد كردبـوو، ئەویـش پەیوەنـدی بـە سـەددام حوسـێنەوە كردبـوو، گوتبـووی كێشـەیەكی وا هەیـە و سـەددامیش دەسـتبەجێ فەرمانـی كردبـوو لیژنەیـەک پێكبێـت بـۆ ئـەوەی بزانـن سـەید خوئـی بۆچـی هەراسـان دەكرێـت. هـەر بەڕاسـتیش سـەید خوئـی تاوەكـو دوا ئەنـدازە هەراسـان دەكـرا. خـۆ مـن شـیعە نیـم، بـەڵام مـن لەجێـی ئـەو بـووام دەتەقیمـەوە. بەڕاسـتی بڵێـم ئـەوەی دەزگا ئەمنییـەكان دەیانكـرد قابیلـی تەحەمولكـردن نەبـوو، بۆیـە ئەنجامەكـەی ئـەوە بـوو. بێگومـان لەنێـو دەزگای ئەمنیشـدا هەمـووان پشـتی یەكیـان دەگـرت. كـەس نەبـوو راسـتییەكە وەک خـۆی بـاس بـكات. تەنانـەت بەڕێوەبـەری ئەمـن منـی لەگـەڵ خـۆی بـرد بـۆ ئەمنی عـام نـەوەكا لەپشـتی ئـەوەوە بەڕاشـكاوی قسـە بكـەم.

كاوە ئەمیـن: سـەددام حوسـێن لەوكاتـەدا هیـچ سـەردانێكی نەجەفـی كـرد بـۆ بینینـی خوئـی؟

سەباح حەمدانی: نا.

كاوە ئەمین: یەكتریان نەبینی؟

سەباح حەمدانی: نا بەڕاستی نەخێر.

كاوە ئەمین: نا؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر ئـەو زانیارییـە دروسـت نییـە و بۆ ئەو كێشـەیەش نەهـات. سـەددام حوسـێن نەهـات، بەڵكـو لیژنەیەكـی پێكهێنـا لـە سـەرۆكایەتییەوە. عەلـی حەسـەن مەجیـد بەڕێوەبـەری ئەمنـی عامـی

تێدابوو، واتە لیژنەیەک لە بەرزترین ئاست. هەردوو کوڕەکەی سەید خوئیشی تێدابوو، سەید محەممەد تەقی و سەید مەجید. هەروەها یاریدەدەری بەڕێوەبەری ئەمنی عام بۆ کاروباری سیاسی و بەڕێوەبەری ئەمنی نەجەف. بەڵام لە لێکۆڵینەوەکەدا هەموویان درۆیان کردبوو. ئەگەر قسەیان لەگەڵ من کردبووایە جۆرێکی دیکە قسەم دەکرد.

کاوە ئەمین: پاش پێکهێنانی ئەو لیژنەیە هیچ گۆڕانکارییەک کرا لە نەجەف؟ ئەو هەراسانکردنە کەم بووەوە کە لەسەر بنەماڵەی خوئی هەبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ ڕەوشەکە هەندێک باشتر بوو. تەنانەت من ڕاسپێردرام، پێشتر من بە ناڕاستەوخۆ هاوکاریم دەکردن، بە نافەرمی، بەڵام لەوە بەدوا ئیدی بە فەرمی هاوکاریم دەکردن. بۆ نموونە ئەگەر ویستبام شتێک بزانم سەبارەت کەسێکی تۆمەتبار، لەوانە، جارێک سەبارەت وەستایەکی نانەوا پرسیاریان لێکردم. ئەو نانەوایە نزیکی ماڵی سەید محەممەد باقر سەدر بوو، بێسەروشوێن بوو. ماڵی خوئی دەیانویست چارەنووسی بزانن. ڕۆژانە نانیان لێدەکڕی و دەیانویست بزانن چیرۆکەکەی چییە. منیش ئەم پەیوەندییەی خۆم بەکاردەهێنا، چووم گوتم سەید مەجید پرسیاری ئەو نانەوایەی لێکردووم. ڕاستە من ئەفسەری ئەمنم و چاودێریش دەکرێم و ناتوانم بە ئارەزووی خۆم قسە بکەم، بەڵام پەیوەندییەکەی خۆم بەکاردەهێنا، گوتم سەید مەجید دەیەوێ بزانێ ئەو کەسە چی بەسەرهات و ئاخۆ دەتوانێ واستەی بۆ بکات؟ واتە تێمگەیاندن کە مەرجەعیەت پرسیاری ئەو کەسە دەکەن. سەرەڕای ئەوەش کەس وەڵامی نەدامەوە. کارەکە بە ڕێچکەی خۆیدا ڕۆیشت، واتە کابرایان کوشت و خستیانە گۆڕێکەوە. گوشارێکی زۆریان لەسەر بوو. دوو لە خزمە نزیکەکانی سەید خوئی لە بنەماڵەی بێلانی کە ئێرانی بوون، وەڵڵا سێ کەس بوون، تۆمەتباربوون بە ئەندامێتی حیزبی دەعوە و لەسێدارەدران، هەرسێکیان. باشە ئەمە چییە؟

هەراسانکردنە یان نا؟ ئێمەش دەمانزانی و خۆم دڵنیا بووم کە ٪99ی ئەوەی پێیاندەگوت دانپێدانان، بە زەبری زۆر وەردەگیرا و راست نەبوون. ئێمە خەڵکمان تۆمەتبار دەکرد و ئەوەش موسیبەتە گەورەکە بوو کە دووژمنایەتییەکی زۆری بۆ سەددام و بۆ عێراق و بۆ دەزگا ئەمنییەکان دروستکرد. تۆ دەزانی مرۆڤێک کاتێک لەسێدارە دەدرا، هەر بەوەندە کۆتایی نەدەهات. تەنانەت خزمانی پلە سێیشی ئەوەی بیویستبا سەفەر بکات نەیاندەهێشت، ئەوەی ویستبای دابمەزرێ نەیدەتوانی، ئێ کەواتە تۆ ژمارەیەکی زۆری خەڵکت کردە دووژمنی خۆت بەهۆی هەڵەیەک، یان بەهۆی دانپێدانانێکی درۆینە.

کاوە ئەمین: باشە سەددام نیگەران بوو یان خەمی ئەوەی هەبوو سەید خوئی بچێتە دەرەوەی عێراق؟

سەباح حەمدانی: بێگومان بەڵێ، چونکە دەرچوونی سەید خوئی دەبووە کێشە، ماناکەی ئەوە دەبوو کە.. واتە ئەنجامەکەی رەنگدانەوەی لەسەر کێ دەبوو؟ لەسەر شیعەی عێراق. چییان دەگوت؟ ئەوان کە ببینن مەرجەعە باڵاکەیان هەڵدێ، هەڵاتنێکی ئاساییش نا، هەڵاتن لە تاو دژایەتی، هەڵاتن بە دڵشکاوییەوە، ئەمە خەڵکی تووڕە دەکرد، ئەمەش لە چ کاتێکدا؟ ئێمە لە جەنگداین. من باسی 1986 دەکەم، لە گەرمەی جەنگدا بووین لەگەڵ ئێران. مەرجەع بڕوات ئێران سوودی لێ دەبینێ، ئەمە شیعەکان بەشێوەیەکی نائاسایی دەورووژێنێ و نازانی ئەنجامەکەی چی دەبێت، بۆیە سەددام کەوتە خۆی بۆ ئەوەی سەید خوئی لە نەجەف بهێڵێتەوە.

کاوە ئەمین: تۆ جارێک لەماڵی سەید خوئی، سیستانی دەبینی، قسەت لەگەڵ کرد؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ جارێک چوومە لای سەید خوئی و بینیم سەید سیستانی لەوێیە، تەنیا سڵاوم لێکرد. تەنانەت داوەتێک هەبوو ئامادەی

نەبـوون، تەنیا بەخێرهاتـن و دانیشـتنێکی کـورت و پاشـان ڕۆیشـتن. سـەید سیسـتانی و سـەید خوئـی پێکـەوە ڕۆیشـتن، مـن و کوڕەکانـی سـەید خوئـی ماینەوە.

کاوە ئەمین: ئەوکاتە ئەوان نێوانیان خۆشبوو؟
سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ. کوڕەکانـی خوئـی پێیاندەگـوت مامە. مامە سـەید عەلـی. ڕێزێکـی زۆر لەنێوانیـان هەبوو.

کاوە ئەمـین: کـەواتـە بـا ئـەو پرسـیارە بکـەم، لەنێـو بنەماڵـە نێودارەکانـی شـیعەدا ئەوانـەی هەوڵیـان داوە مەرجەعیـەت وەربگـرن، لەوانـە بنەماڵەی سـەدر و خوئـی و ئەوانـی دیکـە، هەسـت بـە ناکۆکـی دەکـرا لەنێوانیـان یان تەبا بـوون؟
سـەباح حەمدانـی: بێگومـان ناکۆکـی هەبـوو. سـەید محەممـەد باقـر سـەدر خـۆی لەخۆیـدا مەرجـەع بـوو، یەکێـک لـەو شـتانەی لێکۆڵینـەوەم لەسـەر کـردووە و توێژینـەوەم لەسـەر پێشـکێش کـردووە، بەتـەواوی پشـتم بـە محەممـەد باقـر سـەدر بەسـتبوو، چونکـە محەممەد باقر سـەدر بیرۆکـەی جوانـی هەبـوو، تەنانـەت بـە ئاراسـتەی سـوننەش، بـۆ نموونـە لەگـەڵ ئـەوە نەبـوو جنێـو بـە هیـچ هاوەڵێکـی پەیامبـەر بـدرێ و بەکورتـی لـەو شـتانە دووردەکەوتـەوە کـە دەبوونـە هـۆی ناکۆکـی لەنێـوان سـوننە و شـیعە. بۆیـە ئـەم پیـاوە لەگـەڵ نزیکبوونـەوە بـوو، لەوانـە بوو کـە داوای نزیکبوونـەوەی دەکـرد، وەک ئەوانـی دیکـە نەبـوو کـە کاتێـک پرسـیاریان لێدەکـەی نـەرم نیـن، پێتدەڵـێ ئـەوە وایـە و تـەواو. نـا ئـەو پیاوێکـی کراوەبـوو، ئینجـا عەرەبیـش بـوو، بۆیـە بەربژێـری یەکـەم بـوو بـۆ ئـەوەی مەرجەعیـەت لەپاش کۆچـی دوایـی سـەید خوئـی وەرگـرێ، بـەڵام سـەددام حوسـێن ئـەو هەڵەیەشـی کـرد و ئـەوی لەسـێدارەدا. وایـان تێگەیاندبـوو کـە مانـەوەی محەممـەد باقـر سـەدر بـە زیندوویـی مانـای کۆتایـی ڕژێمـە، ئـەوەش هەڵەیەکـی گـەورە بـوو.

کاوە ئەمین: لەو توێژینەوەیەی کە کردبووت، دەڵێی ئێمە دەمانویست مەرجەعیەتێکی عەرەبی بۆ شیعە دروستبکەین کە حیزبی بەعسیش پشتیوانی بکات، کێ بوو ئەو کەسەی پێتانوابوو دەبێ پشتیوانی بکرێت؟ باسی محەممەد محەممەدسادق دەکرێ کە حیزبی بەعس ویستوویەتی پشتیوانی بکات بۆ وەرگرتنی مەرجەعیەت..

سەباح حەمدانی: لەو ماوەیەی من خەریکی ئەوە بووم، محەممەد محەممەدسادق سەدر کەسایەتییەکی لاوازی نەناسراو بوو. کەس نەیدەناسی، هەرچەندە ئەویش پیاوێکی ئایینی بوو، جەماوەری هەبوو، جگە لەوەش زۆر نزیک بوو لە سەید محەممەد باقر سەدر. واتە ئەویش ئاراستەیەکی هەبوو، بەڵام بەهێز نەبوو، خەڵکی لەو بەهێزتر هەبوون. بنەماڵەی حەکیم هەبوون، یان بۆ نموونە سەید محەممەد عەلی حەمامی هەبوو. سەیدی گەورە هەبوون کە خاوەن ڕۆڵ بوون، بنەماڵەی کاشف غەتا هەبوون، واتە پیاوانی ئایینی زۆر گرنگ هەبوون کە لە هاوسەنگیدا لەو بەهێزتر بوون، بەڵام سەید محەممەد محەممەد سادق سەدر سوودی لە جەماوەریبوونی سەید محەممەد باقر سەدر وەرگرت. خەڵک هەموو چاویان لەسەر محەممەد باقر سەدر بوو. سەدر زۆر هەڵوێستی بەنێوبانگی هەبوون، ئینجاش کە لەسێدارەدرا، ئەم هات هەموو ئەو خۆشەویستییەی چنییەوە و کەوتە یاریکردن، کەوتە هاوکاری لەگەڵ ڕژێمی عێراق بۆ مەسەلەی حەوزەی عەرەبی، بۆیە دوای 1991 کە من عێراقم بەجێهێشتبوو، پاش ڕووداوەکانی ئەو ساڵە کە ئەویش دەستگیرکرا، ئاخر محەممەد محەممەد سادق سەدر گیرا. کە ئەو شتانە ڕوویاندا، ئیدی ڕێبازی خۆی گۆڕی و بە تەواوی باوەڕی بە قسەی دەوڵەت هێنا، باوەڕی بە قسەی ئەمن هێنا، ئینجا دەستیکرد بە وەرگرتنی یارمەتی، بەڵام وەک خۆی بەشی ئەوە زیرەک بوو کە سوود لە دەوڵەت وەرگرێ و هێز پەیدا بکات، ئاخر دەسەڵاتی زۆری پێدرا. پارە بۆ قوتابخانەی ئایینی و پارە خەرجکردن بۆ قوتابییەکانی و بەخشینی

مافـی نیشـتەجێبوون بـە خەڵـک، واتـە دەسـەڵاتی ئـەوەی هەبـوو مافـی نیشـتەجێبوون و مانـەوە بداتـە پیاوانـی ئایینـی و زانا و ئەوانـەی لـە دەرەوە بـۆ خوێنـدن دەهاتـن. ئەمانـە دەسـەڵاتی زۆر بـوون. ئیدی بـە تێپەڕینی کات، ئێمـە باسـی 1991 دەکەیـن، سـاڵەکانی 92، 93، 94 و 95 و 96 سـەددام بـەرەو لاوازی دەچـوو، سـەید محەممـەد کـە باوکـی موقتەدایـە، سـوودی لـەو دۆخـە وەرگـرت. بەشـێوەیەکی عادەتـی، پیـاوی ئایینـی کـە نزیـک بـوو لـە دەزگای ئەمـن یـان لـە حیـزب لای خەڵـک بەدنـاو دەبـێ، خەڵـک لێـی دەتەکێتـەوە، تەنانـەت ئێمـەش هەمانبـوو. هـەر پیاوێکـی ئایینـی پەیوەندی لـەو جـۆرەی هەبووایـە، لـە سـەردەمی سـەددام پیـاوی ئایینـی ناسـراو هەبـوون کـە نزیـک بـوون لە سـەددام، ئیـدی خەڵـک دەکەوتنە قسـە، ئەها ئـەوە فڵانـی کـوڕی فڵانـە.. واتـە دەبوونـە داردەسـتی سـوڵتان، جـا لەنێـو برایانـی شـیعەش هەمـان شـت هەبـوو، فـڵان لـە دەسـەڵات نزیکـە وریابن، بـەڵام سـەدریان قبـوڵ کـرد، بۆچـی؟ لەبەرئـەوەی لەسـەر دوو پـەت یـاری دەکـرد. بەقسـە لـە دژی دەوڵەت بوو بەشـێوەی ناڕاسـتەوخۆ، لەولاشـەوە نوێـژی هەینـی دەکـرد. لەکاتێکـدا زانایانـی شـیعەی ئیمامـی کردنـی نوێـژی هەینـی ڕەتدەکەنـەوە لـە وڵاتێکـدا کـە حاکمێکـی سـتەمکاری هەبـێ. نوێژی هەینـی ناکـرێ تاوەکـو ئەوکاتـەی حاکمێکـی عـادل دێـت. هەمووان لەسـەر ئـەوە هـاوڕان، ئەمـە دەرچوونـە لـە دەق. حاکمـی سـتەمکار هەیـە و کەچی ئـەو نوێـژی هەینـی دەکات، بـەڵام ئـەم نوێـژی هەینییـەی زۆر بـە زیرەکانـە دەکـرد، ناڕاسـتەوخۆ قسـەی لـە دژی دەوڵـەت دەکـرد و دەیویسـت لـە بازنـەی دەوڵـەت دەربچـێ، بـەوە جەماوەرێکـی لەخـۆی کۆکـردەوە، چونکـە قسـەکانیان دەبیسـت. ئێسـتا مـن دژی دەوڵەتـم، گوێـم لـە یەکێـک بێـت جنێـوی پێبـدا خۆشـحاڵ دەبـم. لـەڕووی دەروونییـەوە خۆشـحاڵ دەبـم. شـیعەش بەوجـۆرە خۆشـحاڵ دەبـوون بـە قسـەکانی ئـەو لـە گوتارەکانـی نوێـژی هەینیـدا، تـەواو کەواتـە جەمـاوەری پەیداکـرد. بەوجۆرە لەسـەر دوو پـەت یـاری دەکـرد تاوەکـو ئـەو ڕۆژەی لـە 1999 دا کـوژرا.

کاوە ئەمین: تۆ کە لێکۆڵینەوەت کردووە و ماوەیەکی زۆر لەگەڵ ئەوان ژیاوی و چاودێریت کردوون، ئێستا ئەگەر باسی مەرجەعیەت بکەین، تێڕوانینی ئەوان بۆ سیستەمی حوکمڕانیی عێراق چۆن بوو؟

سەباح حەمدانی: هەموو مەرجەعەکان و زاناکانیان، بە رووکەش دژی دەوڵەت بوون، مەرج نییە دژیشی بووبن، بەڵام دەتوانین بڵێین کاریان بەسەر دەوڵەتەوە نەبوو، چەندی بیانتوانیبا خۆیانی لێ لابدەن و خۆیان بەدوور بگرن بۆ خۆیان باشتر بوو، چونکە ئەمە دەوڵەتە. مامەڵەی لەگەڵ بکەی دەتخاتە کێشەوە، دژایەتی بکەی دەکەویتە کێشەوە، بۆیە زۆرینەیان لەوجۆرە بوون و هیچ پەیوەندییەکیان بە دەوڵەتەوە نەبوو، بەڵام دەوڵەت ئەوەی بۆ گرنگ بوو، بۆیە هەوڵی دەدا پەیوەندییان لەگەڵ دروست بکات، جا بەهۆی ئێمەوە بووبێ وەک ئەفسەرانی ئەمن و موخابەرات یان بەڕێگەی دیکە، هەندێکیشیانی راکێشایە لای خۆی، ئیدی بە پارە بووبێ، بە مووچە بووبێ، زۆریشیان لەو پارە هەڵڕشتنە سوودمەند بوون، بۆیە کەوتنە پەیوەندی لەگەڵ دەوڵەت و لەگەڵ دەزگای ئەمن. من خۆم پارەم داوەتە هەندێ زانای وا کە خەڵک لە پشتیانەوە نوێژیان دەکرد، واتە جۆرە خەڵکانی وا کە مەرجەعێکی بچووککراوە بوون، بەڵام لەژێرەوە مووچەیان لای ئێمە وەردەگرت. تۆ کە مووچە لە ئەمن وەربگری، مانای وایە سیاسەتی دەزگای ئەمن جێبەجێ دەکەی، وایە یان نا؟ بۆیە بەڵێ تێیاندا هەبوو هاوکارییان دەکردین. زۆر جار داوای ناوی ئەوانەیان لێکردووم، من باسی هاوکاریی خەڵکم کردووە لەگەڵ دەزگای ئەمن، بەڵام خەڵک هەبووە هاوکاریی کردووە نە لەبەر خۆشەویستییان بۆ ئێمە، رەنگە لەبەر پارە بووبێ، یان بۆ گەیشتن بە هەندێ بەرژەوەندی لەڕێی منەوە وەکو بەرپرسێکی ئەمن، یاخود لە ترسان، یانیش بۆ پاراستنی خەڵکی دیکە، بۆ پاراستنی خۆی و خەڵکانی دیکە. نموونەیەکی سادەت بۆ دێنمەوە، مەحموود دووعائی لە قەڵەمی نهێنیی خومەینی بوو پێش ئەوەی خومەینی لە عێراق دەربچێت، یان دەربکرێت. مەحموود دووعائی وەکیلی ئێمە بوو

لـە ئەمـن. فایلـی هەیـە خـۆم هەمووویـم خوێندووەتـەوە. ڕاپۆرتەکانـی کـە وەکـو سـیخوڕی ئەمـن بـۆ ئێمـەی نـاردوون، بـەڵام چـی بـۆ ناردووین. ئـەو شـتەی بـۆ ناردوویـن کـە خزمەتـی خۆیانـی کـردووە، لـە هەمـان کات پارەشـی لـە ئێمـە وەرگرتـووە. ئـەم مەحمـوود دووعائییـە هـەر کـە خومەینـی عێراقـی بەجێهێشـت و چـووە پاریـس و دوای سـێ مانـگ لەوێـوە گەڕایـەوە و حوکمـی ئێرانـی گرتەدەسـت، ئـەم جـارە وەکـو باڵیـۆزی ئێـران لـە عێـراق بـۆ ئێمەیـان ناردەوە. باشـە ئەمـە وەکیلـی ئەمـن بـوو لای ئێمـە، بۆیـە هەمـوو ئەوانـەی هاوکاریـی ئێمەیـان کـردووە، مـەرج نییـە دڵسـۆز بووبـن، بـەڵام هەبـوون بەڕاسـتی هاوکارییـان کردوویـن.

کاوە ئەمیـن: لـەو دیدارانـەی تـۆ لەگـەڵ ئەبـو قاسـم خوئـی لەوکاتـەدا کـە جەنگـی ئێـران عێـراق هەبـوو، هیـچ کاتێـک باسـی ئـەو جەنگەتـان دەکـرد؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێر قسـەی لەبـارەوە نەدەکـرد. لەو بابەتانـەدا بەهیچ جۆرێـک قسـەی نەدەکـرد، مەگـەر پرسـیاری لێکرابووایـە لـەڕووی فەتـواوە، یەکێـک دەهـات و داوای فەتـوای دەکـرد و ئەویـش بەوجـۆرە وەڵامـی دەداوە کـە پێشـتر بـۆم باسـکردی. واتـە هـەر بـە ئامـاژە باسـی دەکـرد، داوای ڕاگرتنـی شـەڕی دەکـرد لەنێـوان موسـڵمانان و داوای چارەسـەری دەکـرد بـۆ ئـەو فیتنەیـەی کـە لەنێـوان موسـڵمانان هەڵگیرسـاوە. ئـەم شـتانەش لـە بنەڕەتـەوە خومەینـی ڕەتیدەکردنـەوە. خومەینی هەڵوێسـتی ڕاشـکاوانەی لـە خوئـی دەویسـت، هەڵوێسـتێک لـە بەرژەوەنـدی ئێـران بێـت و دژی سـەددامی کافـر بێـت، بـەو ئیعتیبـارەی کـە خـۆی کافـر نییـە. تـۆ دەزانـی سـەددام و خومەینـی لـە هەمـان سـاڵدا گەیشـتنە دەسـەڵات، ئەمـە چـی دەردەخـا؟ ئـەوە پلانێکـی گـەورە بـوو بەکاریانهێنـا، وەکـو گوتـم، لـەو ڕۆژەوە کـە خوالێخۆشـبوو مـام جـەلال، ئاخـر هەمـوو جـارێ ئـەو قسـەیەی ئـەوم بیردێتـەوە کـە شـتێکی لەبـارەی سـی ئـای ئـەی دەخوێنـدەوە، هەمیشـە ئـەوەم بەبیردێتـەوە. چونکـە بـە کـردەوە ئـەوەم بەچـاوی خـۆم بینـی هاتـەدی. کـەی؟ لـە 1979، ئـەو ڕۆژەی خومەینـی

گەڕایەوە. بەکردەوە لەوکاتەوە ململانێی شیعی سونی دەستیپێکرد، ململانێیەکە بە هەناردەکردنی شۆڕش دەستیپێکرد، خومەینی هات بۆئەوەی شۆڕشمان بۆ هەناردە بکات، ئێ باشە ئێمە چی لە شۆڕش بکەین؟ شۆڕشەکەت هەناردە بکە بۆ شوێنێکی دیکە.

کاوە ئەمین: کێ محەممەد سادق سەدری کوشت؟ حیزبی بەعس بوو یان ئەوەی کە گوایە ئێرانییەکان کوشتوویانە؟

سەباح حەمدانی: دوایین زانیاری من لەوبارەوە، چونکە من ئەوکاتە لە عێراق نەمابووم، دوایین پووختەی ئەو چیرۆکە کە ئەگەر بتوانم پووختی بکەمەوە بۆ ئەو برایانەی گوێیان لێمانە. کوژرانی محەممەد محەممەدسادق سەدر بەدەستی ئێرانییەکان بوو، بەڵام بە ڕەزامەندیی عێراق. ڕێککەوتن بوو.

کاوە ئەمین: چۆن؟

سەباح حەمدانی: ڕێککەوتن.

کاوە ئەمین: چۆن شتی وا دەبێ؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ ڕێککەوتن.

کاوە ئەمین: ڕێککەوتن لەسەر ئەوەی کە بکوژرێت، بەڵام بەدەستی ئێرانییەکان؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ. من شایەتێکم هێنایە ئەو کەناڵەی کە خۆم سەرپەرشتی دەکەم. ناوم ناوە شایەتێک لە بێجاتەوە. ئەمە لە دەستەی پاسەوانیی کوڕەکانی سەددام بووە، لە بن ئامۆزاکانی سەددامیشە، واتە کوڕی ئامۆزای سەددامە، ئینجا لە دەزگای ئەمنی تایبەتیش بووە. دەزگای ئەمنی تایبەت هەموو شت دەزانن. ئاگایان لە زۆر وردەکارییە.

کاوە ئەمین: ئەو چی دەڵێ؟

سـەباح حەمدانـی: دەڵـێ.. دەڵـێ موخابەراتـی ئێرانـی و عێراقـی رێککەوتـن لەسـەر تیرۆرکردنـی محەممەد محەممەدسـادق سـەدر. ئەمـە بەدڵی رژێم بـوو، رزگاری دەکـردن لـەوەی کـە تووشـی هاتبـوون، ئـەم کەسـە نەهـات ببێتـە مەرجەعێکـی عەرەبـی کـە خزمەتـی ئێمـە بـکات، بەڵکـو هاتـووە بـۆ ئـەوەی خەنجەرمـان لێبـدات، ئەمـە قسـەی ئەوکاتەیـە کـە رژێـم خەریـک بـوو لاواز دەبـوو. باسـی سـاڵی 1999 دەکەیـن، بۆیـە کردیانـە قوربانـی.

بەشی چوارەم

تیرۆرکردنی
مەرجەعەکانی شیعە

بۆ بینینی بەشی چوارەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئارڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: گوتت سەید خوئی زۆر نەیدەویست باسی جەنگی عێراق ئێرانی لەگەڵ بکرێت، بەڵام ئەوەی تۆ هەستت پێکردبێ هیچ هاوسۆزییەکی لەگەڵ ئێران هەبوو لەو کاتەدا؟
سەباح حەمدانی: خوا ئاگاداری ناو دڵی ئینسانە، بەخێرهاتنتان دەکەم بێگومان بۆ ئەڵقەیەکی نوێ. خوا ئاگاداری نێو دڵانە.

کاوە ئەمین: هیچی دەرنەدەبڕی سەبارەت هەستی خۆی بەرامبەر ئێران؟
سەباح حەمدانی: من لەجێی ئەو بوومایە بە دڵنیاییەوە پشتگیریی وڵاتی خۆم دەکرد، ئێران، بەڵام وەکو مەرجەع، ئەو بەرپرس بوو لە بەرامبەر هەموو شیعە، بە عێراقی، عەرەب، کورد و هەموویەوە. ئەو بەرپرسە، دەبێ بەجۆرێک قسە بکات...

کاوە ئەمین: راستە، بەڵام تۆ هیچ هەستێکی وەهات تێدا نەدەبینی؟
سەباح حەمدانی: نەخێر، بەهیچ جۆرێک هەستم نەکرد هاوسۆزبێ لەگەڵ ئێران، تەنانەت منداڵەکانیشی.

کاوە ئەمین: ئەوکاتە وەکو باسمانکرد سەید عەلی سیستانیش لە نەجەف بوو، هیچ پێگەیەکی گرنگی ئایینی هەبوو لەو کاتەدا؟
سەباح حەمدانی: بێگومان نەخێر، پێگەیەکی ئەوتۆی نەبوو جگە لەوەی کە یەکێک بوو لەو موجتەهیدانەی لەوێبوون و لە حەوزە دەیانخوێند. جگە لەوەش، ئەوکاتەی سەید خوئی کۆچی دوایی کرد، ئەو نەبووە مەرجەعی باڵا، بەڵکو سەید عەبدلئەعلا سەبزەواری بووە مەرجەعی باڵا، ئەمیش کەسایەتییەک بوو من پەیوەندیی تایبەتم لەگەڵی هەبوو، پەیوەندییەکی بەهێز. دەچووم و بەسەرم دەکردەوە. کراوەترین پیاوی ئایینی کە ناسیبم، سەید عەبدلئەعلا سەبزەواری بووە. ئەم پیاوە لەدوای کۆچی سەید خوئی بووە مەرجەعی باڵا، کێ دژایەتی دەکرد؟ کوڕەکانی

سـەید خوئـی. ئـەوان پێداگرییـان دەکـرد کـە دەبـێ سـەید عەلـی سیسـتانی ببێتــە مەرجــەع، لــەو ماوەیــەدا ئــەوان هــەر خەریکــی مشــتومڕ بــوون لەسـەری، بـەڵام ئیدی سـەبزەواری ببـووە مەرجـەع و کۆتایی هاتبـوو. زۆری نەبـرد ئەویـش کۆچـی دوایـی کـرد، مردنێکـی سرووشـتی و تەنیـا شـەش مانـگ دوای ئـەوەی کرایـە مەرجەعـی بـاڵا. بـۆ دیاریکردنـی مەرجەعـی نـوێ، کوڕەکانـی خوئـی پشـتی سـەید سیسـتانییان گـرت و بەوشـێوەیە ئـەو بووە مەرجەعـی بـاڵا.

کاوە ئەمیـن: حیزبـی بەعـس لەونێـوەدا هیـچ یاریەکـی نەدەکـرد لەنێـوان ئـەو بنەماڵانـە؟

سـەباح حەمدانـی: تاوەکـو ئەوکاتـەی مـن لەوێبـووم، ئـاگاداری دواتـر نیـم، بــەڵام هەســتم بــە گەمژەیــی و دەبەنگییەکــی زۆر دەکــرد لــە شــێوازی مامەڵەکـردن لەگـەڵ مەرجەعیـەت و کەسـایەتییە ئایینییـەکان. تـۆ بیهێنـە پێـش چـاوت بەڕێوەبـەری ئەمـن، واتـە بەڕێوەبەرەکـەی مـن کـە لـە مـن کۆنتـرە و دەبـوو لـە مـن تێگەیشـتووتر بـێ، لەکاتێکـدا مـن ئەفسـەرێکی پلـە نـزم بـووم و نەقیـب بـووم، بـەڵام ئـەو موقـەدەم بـوو، دەبـوو لـە کاری ئەمنیـدا قـاڵ بێـت، دەچـم ئـاگاداری دەکەمـەوە دەڵێم سـەید خوئـی بڕیاری داوە لـە عێـراق بـڕوات، دەڵـێ بـا بـڕوات ملـی بشـکێنێ!

ئەمــە چ بەڕێوەبەرێکــی ئەمنــە؟ هەڵەیــە کەســی وا بکەیتــە بەڕێوەبــەری ئەمــن. تــۆ بەڕێوەبــەری ئەمنــی، دەبــێ شــارەکەت لــەڕووی ئەمنییــەوە بپارێـزی. تـۆ بەرپرسـی لـە ئاسایشـی نەجـەف، ڕەفتـاری لـەم جـۆرە کێشـەی ترسـناکی بـەدواوە دەبـێ. خـۆ ئەگـەر بەڕاسـتی سـەید خوئـی ڕۆیشـتبایە، لەکاتێکـدا کـە شـارەکە پـڕ ببـوو لـە دەنگـۆ پـاش لەسـێدارەدانی پیاوانـی بنەماڵـەی میلانـی و لەسـێدارەدانی سـەید محەممـەد تەقـی جەلالـی، ئـێ باشـە چـی بەسـەر ئـەو وڵاتـە دەهـات؟ بۆیـە ئەوانـە کۆمەڵێك خەڵکی گێل بـوون و لەکاتێکـی نەگونجـاودا ببوونـە حاکـم، هـەر ئەمانـەش بـوون ئـەو هەمـوو دووژمنایەتـی و ناکۆکییەیـان بـۆ بەجێهێشـتین.

کاوە ئەمیـن: ئـەی تێڕوانینـی دەزگا ئەمنییـەکان بـۆ عەلـی سیسـتانی چۆن بوو؟

سـەباح حەمدانـی: سـەید سیسـتانی کەسـایەتییەکی ناسـراو نەبـوو لـە نەجـەف. ئێسـتا باسـی شـتێکت بـۆ دەکـەم کـە یەکەم جـارە باسـی دەکەم و بـا بینەرانـی رووداو گوێیـان لێبێـت. پەیوەندییەکـی راسـتەوخۆم لەگـەڵ یەکێـك لـە سـەیدە مەرجەعەکانـی عـەرەب دروسـتکرد بەنـاوی سـەید محەممـەد عەلـی ئەلحەمامـی، کوڕێکـی لـەوێ پزیشـک بـوو. کابرایەکـی عرووبـی و موجتەهیـد بـوو، وانـەی ئایینـی هەبـوو، ئیمامـی سـەحنی حەیـدەری بـوو، واتـە مەزارەکـەی ئیمـام عەلـی، لـە هەمـوو روویەکـەوە کامـڵ بـوو. مـن توانیـم بگەمـە ئـەو پیـاوە و راپۆرتـم دەنووسـی لەبـارەی عرووبەتـی و جـۆری بیرکردنـەوەی، زۆر جاریـش زانیاریـم لـە دکتـۆری کوڕی وەردەگـرت، بەهەرحـاڵ گەیشـتمە ئـەو ئەنجامـە کـە ئـەم پیـاوە مومکینە بمانگەیێنێتـە ئامانجـی دامەزراندنـی حـەوزەی عەرەبی، بـەڵام لەوجۆرە بوو کـە حـەزی دەکـرد دووربـێ لـە رووناکـی. منیـش هەمـوو ئـەم شـتانەم بـۆ ئەمنـی عـام دەنووسـی، کـێ ئـەم راپۆرتانـەی دەبینـی؟ یاریـدەدەری بەڕێوەبـەری گشـتی بـۆ کاروبـاری سیاسـی و بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام و بەڕێوەبـەری شـوعبەی تایبـەت، واتـە شـوعبەی پێنجـەم. تاوەکـو گەیشـتە ئـەوەی رۆژێـک عەقیـد سـەعدوون لـە ئەمنـی عامـەوە هـات بۆئـەوەی سـەید حەمامـی ببینـێ. ئـێ ناکـرێ تـۆ راسـتەوخۆ بێیـت و بتـەوێ بیبینـی، دە راوەسـتە زەوینـەی بـۆ سـازکەم و ئیشـەکە رێکبخـەم، ئەگـەر حـەزی نەکـرد مەیـە، قبووڵیـان نەکـرد، هـات راسـتەوخۆ بیبینـێ، گوتیـان مـادام بیرکردنـەوەی ئاوایـە و رازی بـووە مامەڵـە لەگـەڵ نەقیـب سـەباح بـکات، کەواتـە ئەمـە کەسـێکی باشـە. دیدارەکەمـان بـۆ رێکخسـت. عەقیـد سـەعدوون رۆیشـت و هەمـوو شـتێکی تێکدا. لە دیدارەکەدا ناڕاسـتەوخۆ هەڕەشـەی لێکردبـوو، یـان وا تێگەیشـت کـە ئـەوە هەڕەشـەیە و بەهـۆی ئەوەشـەوە کارەکـە تێکچـوو. لـەدوای ئـەوە تەنانـەت لەگـەڵ منیـش قسـەی نەدەکـرد. 180 پلـە هەڵگەڕایـەوە و هەمـوو دەرگایەکـی لـێ

داخستین، هەر تەنانەت قوتابخانە ئایینیەکەشی داخست، وانەگوتنەوەی نەما و ئیدی هەر نەشهاتەوە بۆ پێشنوێژی لە ڕەوزەی حەیدەری. ئاوا بوو گوشاری ئەمن. ئێ باشە لێگەڕێن کاری خۆمان بکەین. ڕەنگە ئەو خۆشیی لە زمانی من هاتبێ، لە قسەکانم و لە شێوازم، راوەستە با بگەمە راستییەکە. ئەگەر گومانت لە زانیارییەکانی من هەیە بۆت تۆمار دەکەم. هەموو دیدارەکان تۆمار دەکەم و گوێ بگرە بزانە سەید حەمامی چۆن قسە دەکات. ئەمە نموونەیەکە لە ئاستی گەمژەیی ئەوانەی لە دەزگا ئەمنییەکاندا کاریان دەکرد.

کاوە ئەمین: ئێمە پێشتر کەمێک باسی محەممەد باقر سەدرمان کرد، ئێستا با بگەڕێینەوە سەر ئەو باسە، بۆچی کوشتیان، پێموایە هەر خۆیشی نەبوو، تەنانەت خوشکەکەشیان کوشت، هۆیەکەی چی بوو؟

سەباح حەمدانی: بەکورتی باسی دەکەم، خۆی ئەمە باسێکی قووڵە، بەڵام بۆتان پووخت دەکەمەوە. من لەوێ نەبووم، بەڵام هەموو وردەکارییەکەیم خوێندووەتەوە و بیستووشمە. لە کێ؟ لەوانەی کە جێبەجێیان کرد. ئەمە باسی سێ مانگ پێشتر دەکەم، سێ مانگ پێش ئەوەی ڕەوانەی نەجەف بکرێم. یەکەم جار کە ڕەوانەی نەجەف کرام خانووم نەبوو، لەکوێ دەنووستم؟ لە خانووی ئەفسەران. ئەفسەرەکان کە دادەنیشتین، بە وردەکارییەوە باسی هەموو شتێکیان دەکرد. چیرۆکی لەناوبردنی سەدر چۆن بوو؟

ئەو ئەفسەرەی کارەکەی جێبەجێ کرد، من لە خۆیم بیستووە. ئێستا کە جار جار باسی دەکەمەوە، هەندێ لە برایانی شیعە وەڵامم دەدەنەوە و دەڵێن ئەو قسانە راست نین. نەخێر برا راستە، ئەو دەچێ سەرچاوەی دیکە دەهێنێ کە هەمووی درۆیە.

کاوە ئەمین: کەواتە چیرۆکەکەی لای تۆ چۆنە؟

سـەباح حەمدانـی: سـەرچاوەی مـن ئەو ئەفسـەرانەن کە خۆیـان کارەکەیان کـردووە، لەوانـە دوویـان لـە ژێرخاکنانـی سـەید محەممـەد باقـر سـەدردا بەشـدار بوونـە و سـاڵی 1991 کـوژران. ئـەم دوو کەسـە ڕەئیـس عورەفـای ئەمـن بـوون، خۆیـان مردوونێـژ بوون و لەهەمانکاتیشـدا لای ئێمـە بوون لە ئەمـن. بێگومـان لەبەرئـەوەی لـە خەڵـک نزیکبـوون زانیارییـان دەهێنا. ئـەم دوو کەسـە لـە بەخاکسـپاردنی سـەید سـەدردا لـەوێ بـوون. دەگەڕێمـەوە بـۆ سـەرەتا بۆئـەوەی پووختـەی چیرۆکەکـە بـاس بکـەم. خومەینـی لـە ئێـران سـەرکەوت و بێگومـان خەیاڵـی وابـوو لـە عێراقیـش دووبـارەی بکاتـەوە. بـە ڕێگـەی جیاواز دەسـتیکردبوو بـە نامەنـاردن بـۆ سـەید سـەدر بـۆ ئـەوەی خەڵـک هانبـدا بـۆ ڕاپەڕیـن، بۆیـە جۆرێـک لـە گەمـارۆی خرایـە سـەر، هەنـدێ لـە پیاوانـی ئایینـی کـە بانگەشـەی ئـەوە دەکـەن لـە سـەید سـەدر نزیکبوونـە، وا باسـدەکەن کـە لەژێـر گەمارۆیەکـی توونـد بـووە، ئـەوە درۆیـە. گەمارۆیەکـی سـنووردار هەبـوو، گەمارۆیەکـی ئەمنـی بـوو، چاودێـری هەبـوو، هەراسـان دەکـرا. پیاوانـی ئەمـن دەهاتـن دوو سـێ کاژێـر لەبـەر دەرگاکـەی رادەوەسـتان. دەهاتـن و دەچـوون. ناوچەکـەش هەمـووی بـەردەوام هێـزی ئەمنـی لێبـوو، بەشـێوەیەکی ناسرووشـتی. گەمارۆکـەی سـەر ماڵـی سـەید سـەدر بەوجـۆرە بـوو. ماوەیـەک ئـاوا تێپـەڕی و برووسـکەیەک لـە خومەینییـەوە هـات، داوای لێـدەکات عێـراق بەجێنەهێڵـێ. برووسـکەکە دەڵـێ بیسـتوومە دەتـەوێ بـڕۆی، نـەڕۆی. مەبەسـتی ئـەوە بـوو بمێنـەوە تاوەکـو جڵـەوی شۆڕشـی ئیسـلامی لـە عێـراق دەگریتەدەسـت. سـەددامیش ئەمـەی بیسـتەوە. بێگومـان هەمـان ئـەم برووسـکەیەی نەخوێندووەتـەوە، بـەڵام لـە هەواڵەکانەوە دەیبیسـتێ، چونکـە ئـەوان لـە میدیای خۆیانـەوە بڵاویانکـردەوە، ئێ ئەمـە وروژاندنێکی ئاشـکرای خەڵکـە. سـەید سـەدر خۆیشـی لـە لایەنگرانـی خومەینی بـوو، یان بـا بڵێیـن لـە لایەنگرانـی بیرۆکـەی بەرەنگاربوونـەوە بـوو. ئـەم بیرۆکـەی بەرەنگاربوونەوەیـە پێچەوانـە و دژی ئاراسـتەی سـەید خوئـی بـوو کـە

پێیوایە باوەڕداری شیعی دەبێ چاوەڕێی ئیمام مەهدی بێت. محەممەد باقر سەدر لەم مەسەلەی بەرەنگاربوونەوەیەدا هاوڕای خومەینی بوو، بەپێی ئەم بیرۆکەیە ناتوانی بێدەنگ دابنیشی، بەڵکو دەبێ کاری بۆ بکەی تاوەکو مەهدی دەردەکەوێ و ئەوکاتە ئێمە بەیداخەکەی دەدەینێ. ماناکەی ئەمە بوو. سەید سەدریش لەگەڵ ئەم بیرۆکەیە بوو کە بەشێوەیەکی گشتی سەرچاوەی مەترسییە بۆ رژێم، بۆیە فەرمانی دەستگیرکردن بۆ سەدر دەرچوو. ئەوەبوو بردیان بۆ بەغدا بۆ شوعبەی پێنجی ئەمنی عام. کە گەیشتە ئەوێ، ئەکرەم سەعید بەڕێوەبەری ئەمن خۆی چوو بۆ لای. هەر لە ماڵەکەی خۆیشییەوە بە رێزەوە هێنابوویان. لە بەغدا چوار پێنج رۆژ مایەوە. لەو چەند رۆژەدا خوشکەکەی چی کرد؟ بنت ئەلهودا... هەموو دنیای تێکەیاند. ئینجا هەڕەشەیشی کردبوو کە ئەگەر تاوەکو سبەی ئازادی نەکەن، لە کازمیە و لە هەموو شارە شیعەنشینەکانی عێراقەوە خۆپیشاندان دەکەن. بەڕاستیش هەندێک بەدەم بانگەوازەکەوە چوون. لە کازمیەی بەغدا خۆپیشاندان کرا، هەروەها لە نەجەف، بەڵام بەخێرایی سەرکوتکران. لە کازمیە، بەسرە و کەربەلا خەڵک کەوتنە جموجۆڵ، کەواتە توانی خەڵک بۆ خۆپیشاندان ساز و ئامادە بکات.

کاوە ئەمین: کەواتە هێز و جەماوەریان هەبوو؟

سەباح حەمدانی: بێگومان... بێگومان خەڵکێک هەبوون باوەڕیان پێی هەبوو. سەدر خۆی کەسایەتییەکی زۆر دیار و درەوشاوەی هەبوو، تەنانەت نێوبانگی لە مەرجەعیەتی خوئی زیاتر رۆیشتبوو، بەتایبەتی لەناو عەرەب، کەواتە بۆ سوود لەمە نەبینن؟ بەهەرحاڵ خۆپیشاندان کرا و ئەوەش ئاماژەیەکی دایە رژێم کە سەدر دەتوانێ کێشەیەکی گەورەیان بۆ سازبکات، بەتایبەتیش لەو کاتەدا کە تازە خومەینی سەرکەوتبوو، ئێران هەمووی خرۆشابوو، هەموو هاواریان دەکرد شۆڕش شۆڕش و شیعەش ئەمەیان دەبیست، کەواتە دەبێ

سـوود لـەم چەخماخەیـە وەربگیـرێ. سـەدر گیـرا و خەڵـک دەسـتیان بـە خۆپیشـاندان کـرد و خۆپیشـاندان سـەرکوت کـرا و لەترسـی ئـەوەی کـە دووبـارە خەڵـک بڕژێنـەوە سـەر جـادە، سـەدر ئـازاد کـرا و گەڕاندیانـەوە ماڵـی خـۆی. ئەمـە هەر نزیکـەی هەفتەیەکـی خایاند و بردیانـەوە ماڵەکەی خـۆی. ئـەوەی کـە دەڵێـن خرابـووە ژێـر گەمـارۆ هەمـووی درۆیـە. هیچ گەمارۆیـەک نەخرایـە سـەر سـەدر، بۆچـی؟ سـەدر دوای ئـەوەی ئـازاد کـرا، هەرچـی شـیعەی عێـراق هەیـە لـە تەلەعفـەرەوە تاوەکـو بەسـرە، تاوەکو ئەبوخەسـیب، دەسـتە دەسـتە بـە ئۆتۆمبێـل دەهاتـن بـۆ سـەردانی. جاری وا هەبـوو پێنـج شـەش، بیسـت، چـل پاسـی کۆسـتەر، یـان بـە ئۆتۆمبێلـی بچـووک دەهاتـن و پیرۆزباییـان لێدەکـرد کـە بـە سـەلامەتی گەڕاوەتـەوە، ئەمـە نەجەفـی خرۆشـاند، مـن ئەمـەم چـۆن لەبیرە؟ ئەوکاتـە لـە ئەمنـی قـەزاکان بـووم لـە مووسـڵ، بـەردەوام برووسـکەمان بـۆ دەهـات دەربـارەی ئـەو کەسانەی ئۆتۆمبێلـی ژمـارە ئەوەنـدە چـووە بـۆ نەجـەف بـۆ سـەردانی سـەدر، ئۆتۆمبێلـی ژمـارە ئەوەنـدە چـوو.. ئینجـا لەوکاتـەدا رێنماییمـان بـۆ هـات کـە خەڵکـی خۆمـان لەگـەڵ ئـەو خەڵکـە بنێریـن بـۆ پیرۆزبایـی، بۆئـەوەی بزانیـن چـی دەگـوزەرێ. ئـەو ناوچەیـەی منیشـی لێبـووم زۆر شـیعەی تێدابـوو، ئەوەبـوو خەڵکـم نـارد بـۆ نەجـەف، چـوون و ئەنجامەکەشـیان بـۆ هێنایـنەوە، چونکـە لـەوێ چوونـەژوورەوە بـۆ لای و بینینـی سـەدر زۆر ئاسـایی بـوو، کەواتـە دەزگاکانـی ئەمـن دەیانتوانـی بیگەنـێ و چاودێـری بکـەن و تابلـۆی ئۆتۆمبێلـەکان تۆمـار بکـەن و ئەگـەر کەسـێکیان لەنـاو ئـەو خەڵکـە ناسـییەوە زانیـاری لەسـەر بنووسـن. بەهەرحـاڵ ئەمـە بـووە هـۆی چـی؟ سـەددام حوسـێن هـەر شـێت بـوو لـەو ژمـارە زۆرەی ئۆتۆمبێـل و سـەردانیکەر. دەیگـرن خراپـە و ئـازادی دەکـەن خراپتـر، ئەمـە ئاماژەیەکـی ترسـناک بـوو، بۆیـە دەسـتبەجێ بڕیارێکـی نـوێ دەرچـوو. فەرمانێـک بـوو لـە فـازڵ بەڕاکـەوە کـە دووبـارە دەسـتگیری بکەنـەوە و خوشکەکەشـی بگـرن کـە خەڵکـی بۆ خۆپیشـاندان وروژانـد. چونکـە ئەگـەر بـە تەنیـا هـەر خـۆی دەسـتگیر بکـرێ هەمـان

کێشـە سـەرهەڵدەداتەوە. نزیکـەی هەفتەیـەک تێپەڕیبـوو، ڕۆژی پێنجـی نیسـان بـوو کـە دووبـارە دەسـتگیرکرایەوە.

کاوە ئەمین: چەند لەدوای ئەوە کوژرا؟

سـەباح حەمدانـی: هـەر دوو سـێ ڕۆژ.. دوو سـێ ڕۆژ خرایە ژێـر لێکۆڵینەوە، مـن بەگوێـرەی ئـەوەی لـە ئەفسـەرەکانی شـوعبەی پێنجـەم تێگەیشـتم، فـازڵ بـەڕاک لەگـەڵ کوشـتنی سـەدر نەبـووە. دوو جاریش هەوڵـی لەگەڵ سـەددام حوسـێن دابـوو کـە لـە نیـازی لەنێوبردنـی سـەدر پاشـگەزی بکاتـەوە، بـەڵام نەیتوانـی. پێیانگوتبـوو بڕیارەکـە کۆتاییـە. کۆتاییەکـە چـۆن بـوو؟ هـەر لەنێـو بـارەگای ئەمـن، فیشـەکێک بەسـەری ئەمیانـەوە و فیشـەکێک بەسـەری خوشـکەکەیەوە دەنێـن. بێگومـان لەکاتـی لێکۆڵینـەوەدا، ئەکـرەم سـەعید بەڕێوەبـەری ئەمـن، خەیـری چلمێـران، سـەعدوون سـەبری، ئەمانـە بەرپرسـە باڵاکانـی شـوعبەی پێنـج بـوون، ئەمانـە هەموویـان لـە لێکۆڵینەوەکـەدا ئامـادە بـوون. ئەکـرەم سـەعید کـە خەڵکـی مووسـڵە و بەڕێوەبـەری ئەمـن بـوو، وردەکاریـی ئـەوەی کـە چـی ڕوویـدا لەکاتـی لێکۆڵینـەوە، هەمـووی بـۆ براکـەی خـۆی گێڕابـووەوە، براکەشـی هەمـوو ئەمانـەی نووسـییەوە و بڵاوی کـردەوە، براکـەی نـاوی خەیرییـە و مفـەوەزی ئەمـن بـوو. بـۆی گێڕابـووەوە کە لەکاتـی لێکۆڵینەوە هەڵوێسـتی زۆر ئەرێنـی بـووە. سـەید سـەدر هەڵوێسـتی پۆزەتیـڤ بـووە لەکاتـی لێکۆڵینـەوە. تەنانـەت فـازڵ بەڕاکیـش کـە چووبوو قسـەی لەگەڵ کردبـوو، پێیگوتبـوو تـۆ چـۆن پشـتیوانی لـەو ئێرانییـە دەکـەی لەکاتێکـدا تـۆ کەسـایەتییەکی عەرەبـی؟ ئەویـش پشـتگیریی ئـەو قسـەیەی کردبـوو، بەگشـتی وا قسـەی کردبـوو کـە خـۆی لـێ بـەدوور دەگرێـت.

کاوە ئەمین: کەواتە پاشگەزبووەوە لە هەڵوێستەکانی؟

سـەباح حەمدانـی: زۆریـش پاشـگەز بـووەوە، چونکـە دەیبینی خوشـکەکەی لـە ژوورەکـەی ئەولاتـرە. یەکێك خوشـکی خۆی ببینـێ لە ژوورێکـی ئەولاترە

و لێکۆڵینـەوەی لەگـەڵ دەکـرێ، چـی دەکات؟ بێگـومـان ئامادەیـی خـۆی بـۆ هـاوکاری دەردەبـڕی. جـاری دووەم زۆر جیـاواز بـوو لـە جـاری یەکـەم، لەگـەڵ ئەوەشـدا ئـەو بەڕێـزەوە رەفتـاری لەگـەڵ دەکـردن، پێیگـوتبـوون چیتـان دەوێ مـن ئامـادەم. نووسـراوێکیان بـۆ هێنابـوو واژۆی بـکات کـە تێیـدا دەڵـێ مـن ئـاوا و ئـاوا، گـوتبـووی واژۆی دەکـەم و هیـچ لاریـم نییـە.

کاوە ئەمین: ئەی کەوایە بۆ کوشتیان؟

سـەباح حەمدانـی: تـەواو، ئـەوە چەخماخەکـە بـوو، چەخماخـەی شـۆڕش. ئەگـەر سـەدر ئەمـڕۆ نەکـوژرێ دوای 10 رۆژ، 20 رۆژ، مانگێکـی دیکـە عێراق سـەراوبن دەبـێ. بۆیـە بڕیـار درا بکـوژرێ و بەنهێنـی ژێرخـاک بخـرێ و هیـچ کـەس بـە شـوێنەکەی نەزانـێ و کـەس نەزانـێ چـی بەسـەرهات، مـاوە یـان نەمـاوە. ئیـدی بەوجـۆرە هەندێـک دەیانگـوت کـوژراوە، هەندێـک دەیانگوت نەکـوژراوە، هەندێـک دەیانگـوت لەسـێدارە دراوە، هەندێـک دەیانگـوت لـە زیندانـە و ئـازادی دەکـەن. خـۆت دەزانـی کابـرا کوڕەکـەی لەبەرچـاوی دەبـەن، لـە دڵـی خۆیـدا دەڵـێ رەنگـە سـێ رۆژی دیکـە ئـازادی بکـەن. ئـێ باشـە ئەمانـە سـەیدەکەیان گیـراوە. هەندێکیـان بـاوەڕ دەهێنـن کـە کـوژراوە، بـەڵام هەشـیانە بـاوەڕ ناهێنـێ، هەیـە دەڵـێ دڵنیابن ئـازاد دەکرێ و دەگەڕێتـەوە، بەوجـۆرە خەڵـک بێدەنـگ دەمێننـەوە.

کاوە ئەمیـن: ئـەوان کـە سـەدر گیـرا خۆپیشـاندانیان کـرد، بـەڵام جـاری دووەم کـە گیـرا و بێسەروشـوێن بـوو، بۆچـی هەمـان کاردانەوەیـان نەبوو؟

سـەباح حەمدانـی: لەبەرئـەوەی نەیاندەزانـی چـی بـووە. سـەدر رۆیشـت و بێسەروشـوێن بـوو. لـە کـوێ بێسەروشـوێنە کـەس نەیدەزانـی. بێگـومـان هەنـدێ خەڵکـی درۆزن، جـا هەرکەسـێک بـن بـا گـوێیـان لـە دەنگـم بـێ، گـوتیان تەرمەکەیان هێناوەتەوە بۆ باوکی، بۆ سـادق سـەدر، نوێژی لەسـەر کـردووە، خـۆی تەرمەکـەی شووشـتووە، یـان هـەردوو تەرمەکـە و کفنـی کـردوون، جـا یەکێك دەڵـێ تەرمـی هەردووکیان بـووە و یەکێك دەڵێ هەر

یەک تەرم بووە. ئەم قسانە هیچی ڕاست نین، چونکە ئەگەر وابووایە هەموو دنیا سەراوبن دەبوو، بەڵام کەس هیچی نەکرد. بەڕاستیش ئەو ئەفسەرەی لە ڕۆژی کوشتنی سەدر لە شوعبەی پێنجەم پەیوەندی بە بەڕێوەبەرایەتییەوە کردبوو کە دوو گۆڕ لە شوێنێکی نهێنی ئامادە بکەن هیچ کەس پێی نەزانێ، ڕەئیس عورەفا حەموودی و ڕەئیس عورەفا موحسینیان نارد، ئەمانە مردوونێژ (دفغان) بوون لە ئەمنی نەجەف، بەڵام ڕەئیس عورەفا بوون لە ئەمن و بەعسی بوون و دواتر خەڵاتیشیان وەرگرت. گوتیان بڕۆن دوو گۆڕ ئامادە بکەن، چوون و بێ ئەوەی کەس پێیان بزانێ دوو گۆڕیان ئامادە کرد. دوای چەند کاژێرێک و هەر بەو شەوە دوو تەرمەکە شاردرانەوە بێ ئەوەی کەس بزانێ. ئەمە چیرۆکی ڕاستەقینەی ئەو ڕووداوەیە.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەو دوو گۆڕەی ئێستا گۆڕی ئەوان نین؟

سەباح حەمدانی: بەگوێرەی زانیارییەکانی من نەخێر. ئەوانیش ئەگەر دەیانەوێ بگەنە ڕاستی، ئەو تەرمانەی ئێستا لەو گۆڕانەدان و مەزاریان لەسەر دروستکراوە، دەتوانن (دی ئێن ئەی)یان لێ وەرگرن و بینێرن بۆ پشکنین، ئاوا کێشەکە کۆتایی دێت و سەباح حەمدانیش بێدەنگ دەکەن، بە نموونە دەڵێم، مەبەستم هەرکەسێک بێدەنگ دەکەن کە گومانی هەیە.

کاوە ئەمین: کەواتە بەبڕوای تۆ ئەو گۆڕانەی ئێستا گۆڕی ئەوان نین؟

سەباح حەمدانی: بێگومان نەخێر، نا نەخێر.. ئەو چیرۆکەی من لەو دوو ڕەئیس عورەفایە بیستوومە، ئەوانە هەردووکیان سەر بە من بوون. من کە هاتم، بوومە بەرپرسی ئەوان. من ئەفسەریان بووم و کاتێک دەڵێم وەرە موحسین ئەو چیرۆکەم بۆ بگێڕەوە، چیم بۆ دەگێڕێتەوە؟ بێگومان شتەکە چۆن بووە ئەوەم بۆ دەگێڕێتەوە. چۆنتان شاردنەوە؟ چیرۆکەکەم وەکو خۆی بۆ دەگێڕێتەوە. باشە، ئەو ئەفسەرەی کە

بەشـداربووە لـە کوشـتنەکە و هـەر خۆیشـی تەرمەکانـی هێنـان بـۆ شـاردنەوە، نەقیـب شـاکر بـوو. مـن چیرۆکەکـەم لـە دەمی خۆی بیسـتووە. تەرمیـان بـۆ کـەس نەناردووەتـەوە، هەرخۆیـان ژێر خاکیان خسـتن و کۆتایی هـات.

کاوە ئەمیـن: ئـەی لەبـەر چـی بـوو کـە دەزگای ئەمـن لـە دوای سـاڵێک هەڵیانکوتایـەوە سـەر ماڵـی محەممـەد باقـر سـەدر؟

سـەباح حەمدانـی: بـۆ ئـەوەی ئاشـکرا نەبـێ کـە کـوژراوە. خەڵـک هەمـوو دابـەش ببـوون لەنێـوان ئـەوەی بـاوەڕی هێنابـوو، ئـەوەی بـەدرۆی دەخسـتەوە و ئەوەی گومانـی هەبـوو. نەیاندەزانـی مەسـەلە چییـە. ماڵـی سـەید سـەدر داخـراوە، تـەواو کۆتایی هـات. کەواتـە ئەگەر کوژرابـێ، دەڵێن ئەمـن هاتـوون شـتەکانی ماڵەکـەی ببـەن. دیـارە تەرمەکەیـان داوەتـە خێزانەکـەی. ئـەم شـتە ئـاوا بـە تەمومـژاوی مایـەوە، ئەمـەش دیارتریـن بەڵگەیـە بۆ راسـتیی قسـەکانی من. من بەشـبەحاڵی خـۆم دوای تێپەڕبوونی کەمتـر لـە سـاڵێک، چوومـە نـاو ماڵەکـەی سـەید محەممـەد باقـر سـەدر. چوومـە ژوورەوە و مفـەوەز دەخیـل تکریتـی و رەئیـس عورەفـا عیسـامم لەگـەڵ بـوو کـە خەڵکـی حەدیسـەیە و شـۆفێری خـۆم بـوو. چووینـە نـاو ماڵەکـەی و هەموویمـان پشـکنی بـۆ ئـەوەی بزانیـن چـی تێدایـە، لـەوێ قاسـەیەکمان دۆزییـەوە کـە رەنگـە چیرۆکەکەیتـان بیسـتبێ، بەهەرحـاڵ قاسـەکەمان دۆزییـەوە و پەیوەندیمـان بـە بەڕێوەبـەری ئەمنـەوە کـرد، ئـەوە بـوو خـۆی هـات و بەوجـۆرە دەسـت بەسـەر شـتەکانیدا گیـرا.

کاوە ئەمین: خەڵک تووڕە نەبوون کە ئاوا چوونە سەر ماڵەکەی؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر شـتی وا مومکیـن نەبـوو، بێگومـان پلـەی یەکـەم بەهـۆی سـەرکوتکاری. سـەرکوتکارییەکی تۆقێنـەر هەبـوو، خەڵـک نەیاندەوێـرا توخنـی شـوێنێک بکـەون مەترسـیدار بـێ، دەترسـان بگیرێـن و تـووش ببـن. ئێمـەش بـە رێکـەوت چوویـن...

کاوە ئەمین: ئێوە بە ئاشکرا چوون یان بە نهێنی؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان بـە ئاشـکرا. بـە ئاشـکرا چوویـن دەرگامـان کـردەوە و چووینـە ژوورەوە. ماڵەکـەی هـەر وەکـو خـۆی بـوو. جـا ئەمـە دواتـر کێشـەی زۆری بـۆ دروسـتکردم، خەڵـک لـە بەغـدا لـە دژی ئـەم قسـەیەی مـن خۆپیشـاندانیان کـرد. مـن ئـەو ڕۆژەی چوومـە نـاو ماڵەکـەی، ماڵەکـە وەکـو خـۆی بـوو بـێ ئـەوەی کـەس دەسـتکاری شـتێکی کردبـێ. تەنانـەت ئامێرێکـی ڤیدیـۆی هەبـوو لـەلای دەستەڕاسـتی. کوڕەکـەی خـۆی سـەید جەعفـەر کـە باڵیـۆزی عێراقـە لـە بەریتانیا، ئەویـش باسـی دەکات. ئامێرێکـی ڤیدیـۆی ناشـناڵ بوو، بەچـاوی خـۆم دیتم، کوڕەکەشـی ئـەوەی لە یـادە. دۆڵابەکـەش، ئـەو دەڵـێ دۆڵاب، مـن یەکێـك لە هاوڕێیەکانم قسـەی لەگـەڵ کردبـوو، گوتبـووی دۆڵابێـک لـەوێ هەبـوو، بـەڵام دۆلاب نەبـوو قاسـە بـوو، ڕەنگێکـی سـلڤەری هەبـوو بۆیـە شـێوەی لـە دۆڵاب نزیـک بوو، بـەڵام قاسـە بـوو. ئینجـا مێـزی نووسـینەکەی و شـوێنی دانیشـتنی لەسـەر زەوییەکـە و لـەلای دەستەڕاسـتی پەنجەرەیەکـی درێـژ هەبـوو دەیڕوانییـە سـەر کۆڵانەکـە. ماڵەکـە هـەر وەکـو خـۆی بـوو، کـەس دەسـتی بـۆ هیـچ نەبـرد. نوعمانـی کـە ئـەو خۆپیشـاندان و هەرایـەی نایـەوە، دوای تێپەڕینـی چـل سـاڵ، ئەفسـەرێکی پێشـووی ئەمـن دێـت دەڵـێ مـن چوومەتـە نـاو ماڵەکـەی سـەید سـەدر، ماڵەکـەی هیچـی لـێ نەهاتبـوو، هیـچ نەدزرابـوو. قاسـەیەکمان دۆزییـەوە و قاسـەکە ئەوەنـدە دۆلاری تێدابـوو. ملیۆنـان دۆلار، یـان بـا بڵێـم بەهـای ملیۆنـان دۆلار. کەچـی یەکێـك لـەولاوە دێـت قسـەیەکی وا دەکات کـە دەیسـەلمێنێ هەمـوو قسـەکانی درۆن. ئـەو دەڵـێ چـی؟ دەڵـێ ئـەو ڕۆژەی سـەید سـەدر بـۆ جـاری دووەم دەسـتگیرکرا، 200 کەسـی سـەر بـە ئەمـن چوونـە نـاو ماڵەکـەی. 200 کەسـی ئەمـن بچنـە نـاو ماڵێکـەوە لەوانەیـە وێرانـی بکـەن، بەتایبەتـی کـە خانووەکـەش کـۆن بـێ، دەڵـێ هەمـوو شـتەکانیان شـکاند، هەموویـان تـاڵان کـرد و ڕۆیشـتن، دوای ئـەوەی سـەیدیان دەسـتگیر کـرد. شـتی وا بـە هیـچ جۆرێـک ڕووینـەداوە، چونکـە مـن خـۆم چوومـە ماڵەکـە و هەموو شـتێکم بـە چاوی

خـۆم بینـی. تەنانـەت چێشـتخانەکەی، تەباخەکـەی و بەفرگرەکـەی. ماڵێکـی سـادە و سـاکار بـوو، سـەدر بۆخۆیشـی مرۆڤێکـی زاهیـد بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئـەی منداڵەکانـی چییـان بەسـەرهاتبوو؟ لـە کـوێ دەژیـان ئەوکاتـە؟ یـان بـە تەنیـا لـەو ماڵـەدا دەژیـا؟

سـەباح حەمدانـی: ئەوکاتـەی کـە گیـرا منداڵەکانی لـەوێ بـوون. خـۆی گیرا و ئینجـا خوشـکەکەیان هێنـا و ئیـدی خێزانەکـەی چوونـە بەغـدا. دەرگایـان داخسـت و ڕۆیشـتن. مـن بینیـم قاسـەکە کرابـووەوە. کلیلەکـەی لەسـەر هەڵگیرابـوو، مانـای وایـە کراوەتـەوە، ڕەنگـە شـتێکیان لـێ بردبـێ، خـوا دەزانـێ. ئـەی بـۆ کرابـووەوە خـۆ دەبـووا دابخرێت. مومکین نییە قاسـەیەک هـەر ئـاوا بەدەسـت بکرێتـەوە.

کاوە ئەمیـن: دەشـێ ئەوەنـدە بـە پەلـە ڕۆیشـتبن کـە بیریـان نەبـووە قاسـەکە دابخـەن..

سـەباح حەمدانـی: ڕەنگـە، بەخێرایـی هەنـدێ شـتی خۆیـان بـردووە و دەرچـوون، ڕەنگـە هەنـدێ پارەشـیان لـێ بردبـێ، ئـەوان لەوکاتـەدا نەیاندەزانـی ئایندەیـان چییـە و چییـان بەسـەردێت. ڕوویانکـردە بەغـدا، خۆیـان لـە بنەڕەتـدا خەڵکـی بەغـدان. ئـەوان چوونـە بەغـدا و ئێمـەش... بـا بێمـە سـەر باسـی ئـەو قاسـەیە. چـی تێدابـوو؟

کاوە ئەمین: چی تێدابوو؟

سـەباح حەمدانـی: کـە قاسـەکەمان کـردەوە، زێدەڕۆیـی نییـە بڵێـم پـارەی لـێ دەڕژایـە خـوارەوە. پارەکـە بەسـەرماندا ڕژا. چەندیـن جۆر پـارەی بیانی لە دۆلارەوە بـۆ ریاڵـی سـعودی، دینـاری بەحرەینـی، دراوی مەغریبـی، رووسـی و تەنانـەت هەندێکیـان نەمدەزانـی پـارەی چ وڵاتێکـن. بـە زمانێـک لەسـەریان نووسـرابوو نەمدەزانـی چ زمانێکـە تاوەکـو بزانـم پـارەی چ وڵاتێکـە، بەهەرحـاڵ پـارەی عێراقـی بـە سـەفتە، پـارەی سـعودی بـە سـەفتە، ریاڵـی

سعودی، دیناری کوێتی، جگە لەوانەش دوو تەنەکەی گەورەی خشڵ و زێڕ. خۆی تەنەکەیەک 16 کیلۆیە، ناتوانم بڵێم هەریەکە 16 کیلۆ زێڕیان تێدابوو، بەڵام پێموایە هەر یەکە چوار کیلۆ زێڕیان تێدابوو.

کاوە ئەمین: دواتر دەرنەکەوت ئەم هەموو پارە بیانییە چۆن گەیشتوونەتە دەستی سەید محەممەد باقر سەدر؟ بۆچی دراوەکان ئاوا هەمەجۆر بوون؟

سەباح حەمدانی: ئەو مەرجەع بوو، مەرجەعیش شتێکی هەیە بەناوی مافی شەرعی. سەید خوئیش بێگومان ئەوەی هەبوو بەو سیفەتەی مەرجەعی باڵایە، بەڵام ئەمیش مەرجەعێکی گەورە بوو. خەڵکێکی زۆری عەرەب لایەنگری بوون و پارەیان بۆ دەهێنا. ئەم پارانە خۆم بینیم یەکی پارچە کاغەزێکیان پێوەبوو. بۆ نموونە دوو سەفتە دۆلار کاغەزێکیان پێوە بوو ناوێکی لەسەر نووسرابوو، بۆ نموونە محەممەد عەلی فڵانی، واتە ناوەکانیان دەنووسین، شتەکە روون بوو کە ئەمانە مافی شەرعین. لە دیدارەکەی خۆشمدا لە بەرنامەکەی دکتۆر حەمید، گوتم روون و ئاشکرایە ئەمە حەقی شەرعییە. تۆ کە ناوەکان دەبینی، دەزانی کە ئەمە حەقی شەرعییە و لە خەڵکەوە هاتووە، پارەیەکە وەکو زەکات دراوە، چونکە زەکات لای شیعە جیاوازە لە زەکاتی سوننە. زێڕەکانیش ناویان لەسەر نووسرابوو، هەر پارچەیەک زێڕ ناوێکی لەسەر بوو، ئەمانە خەڵک بەخشیونی، یەکێک زێڕی زۆری هەیە و دەیەوێ مافی شەرعیی لێ بدات، دەچێ دەیداتە سەید.

کاوە ئەمین: ئێوە بێگومان پارە و زێڕەکانتان لێک جوداکردەوە، ئەوەتان خەمڵاند کە بەگشتی ئەو زێڕانە و ئەو دراوە جیاوازانە بایی چەند دەبوون؟

سەباح حەمدانی: من کە ئەو پارە و زێڕانەم بینی، وەکو لەبیرمە، پێموایە مفەوەز دەخیل بوو کە تکریتییە و هێشتا لە ژیاندا ماوە، گوتی

گـەورەم بـا هەمـووی بکەینـە چەنـد کیسـەیەکەوە و بیبەینەوە بـۆ ماڵەوە، لـەوێ بەشـی دەکەیـن، خـۆت چەنـدت دایـە ئێمـە بیـدە و باقیەکـەی ببـە. گوتـم ئـەوە کاری مـن نییـە. ئەوکاتـە دەسـتپاکی هەبـوو، گوتـم ئـەوە کاری مـن نییـە. هـەر لەوێـدا بـە هۆکـی تۆکـی پەیوەندیـم بـە بەڕێوەبـەرەوە کـرد، گوتـم تکایـە بـە خێراتریـن کات بگـە ئێـرە کارێکـی زۆر گرنگمـان هەیـە و لەماڵـی سـەید محەممـەد باقـر سـەدرین. گوتـم خـۆت و ئەفسـەرەکان و چەنـد ئۆتۆمبێلێـک وەرن. ئەوەبـوو بـە خێرایـی هاتـن و گەیشـتنە ئـەوێ. هەمـوو زێـڕ و پـارە و شـتەکانمان بارکـرد و بردمانـەوە بـۆ بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن. لـەوێ بەڕێوەبـەری ئەمـن تەلەفۆنێکـی بـۆ بانـک کـرد و چەنـد فەرمانبەررێکـی بانـک هاتـن و دەسـتیان بـە ژماردنـی کـرد. دەیانژمـارد و دەیانکـردە سـەفتە، دەیانژمـارد و دەیانکـردە سـەفتە تاوەکـو هەمـووی جیاکرایـەوە، بـەڵام ئەوانیـش هەندێـک لـەو دراوانەیـان نەدەناسـییەوە کـە دراوی کام وڵاتـن.

کاوە ئەمین: بەڵام بەگشتی زانیتان چەند پارە بوو؟

سـەباح حەمدانـی: دەتوانـم ئێسـتا مەزەنـدەی بکـەم بـە 100 ملیـۆن، بـە 50 ملیـۆن، بـە 70 ملیـۆن، چونکـە نازانـم بەرامبـەر چەنـدی ئێسـتایە. مـن لـە سـەرەتاوە گوتـم نازانـم بەرامبـەر چەنـد پـارەی ئێسـتا رادەوەسـتێ. رەنگـە لەوکاتـەدا 10 ملیـۆن بووبـێ، بـەڵام 10 ملیۆنـی ئەوکاتـە هەمـان 10 ملیۆنـی ئێسـتایە؟ بەهـای دۆلاری ئەوکاتـە وەکـو بەهـای دۆلاری ئێسـتا بـوو؟

کاوە ئەمیـن: باشـە بێجگـە لـە پـارە و زێـڕ، هیـچ بەڵگـەیـەک، نووسـراوێک یـان شـتێکی نهێنـی لـەو قاسـەیەدا هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر قاسـەکە هیـچ بەڵگەنامەیەکـی تێـدا نەبـوو، ئـەو بەڵگانـەی دۆزرانـەوە و بارکـران، لەسـەر مێـزی نووسـینەکەی بوون. نووسـینگەیەکی هەبـوو پڕبـوو لـە کتێـب و دەسـتنووس، بـە راسـت

و چەپدا کتێب بـوو. ئـەو شـوێنەی لێـی دەنووسـی مێزێکـی نـزم بـوو، خـۆی لەسـەر زەوی دادەنیشـت. کـە دەچوویتـە ژوورەوە، مێزەکـە لـەلای پێشـەوە بـوو. ئـەوەی چووبێتـە ئـەو ژوورە و لەیـادی مابـێ، لـەلای راسـتی پەنجەرەیـەک هەبـوو. پەنجەرەیەکـی درێـژ نزیکـەی مەتـر و نیوێـک بـەرز بـوو، پانیەکەشـی 40 - 50 سـانتیمەتر بـوو. قاسـەکەش هـەر لـەولای راسـتییەوە بـوو. نووسـینگەیەکی سـادە بـوو.

کاوە ئەمیـن: لەوکاتـەدا کـە ئێـوە ماڵەکـەی دەگـەڕان، هیـچ بەڵگەیەکی نهێنیتـان دۆزییەوە؟

سـەباح حەمدانـی: هەمـوو وەرەقـە و کتێبەکانـی کـە لـەوێ بـوون، هەموویـان بـران و لـە بەڕێوەبەرایەتـی جیاکرانـەوە، ئـەوە کاری خەڵکـی تایبەتمەنـد بـوو، بـەڵام هیچیـان نەدۆزییـەوە. هیـچ شـتێکی نائاسـاییان نەدۆزییـەوە. هەمـووی کتێـب و دەسـتنووسـی ئایینـی بـوون. نامـە و وەڵامـی نامـە بـوون. پرسـیاری خەڵـک بـوون و هـەر ئەوەنـدە، بـەڵام دەسـت بەسـەر هەموویـدا گیـرا و بـران بـۆ بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن و لەوێـوە رەوانەکـران بـۆ بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی عـام. پارەکانیـش هەمـووی رەوانـەی بەشـی دارایـی ئەمنـی عـام کـران. زێڕەکانیـش هەمـووی درایە شـوێنێک کـە تایبەتـە بـە زێـڕ. فەرمانگەیەکـە هەمـووی رەوانـەی لای ئـەوان کـرا.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئـەو پارەیـە موڵکـی مەرجەعیـەت بـوو، مەرجەعیەت داوای نەکـرد کـە بیگەڕێننـەوە بـۆ ئـەوان؟

سـەباح حەمدانـی: نـا مەرجەعیەتـی سـەید خوئـی هیـچ پەیوەندییەکـی نەبـوو بـە پـارەی سـەید سـەدرەوە، چونکـە ئەمیـش لەخۆیـدا مەرجەعێکـی جیاواز بـوو، پەیوەنـدی بـە مەرجەعیەتـی سـەید خوئییـەوە نەبـوو.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەو پارەیە وا حساب کرا کە پارەی خۆیەتی بەوشێوەیە دەوڵەت دەستی بەسەرداگرت؟
سەباح حەمدانی: خۆی بەو ئیعتیبارەی کە سەیدە و مەرجەعە، تەنانەت منداڵەکانیشی لەبارەی ئەو پارەیە پرسیاریان کردبوو. ئەمە لە کتێبیشدا باسکراوە، کتێبەکانی شیعە، بۆ نموونە سەید حائیری و خەڵکی دیکەش، دەڵێ قسەی بۆ منداڵەکانی کردووە، یەکێك لە کچەکانی پرسیاری لێ کردووە بۆچی ئەم هەموو پارەیە لای ئێمەیە؟ گوتوویەتی ئەوە پارەی ئێمە نییە، پارەی ساحێبی زەمانە و دەبێ لە شوێنی گونجاوی خۆیدا خەرجی بکەین، واتە ناتوانین بە ئارەزووی خۆمان خەرجی بکەین، بەوجۆرە منداڵەکانی خۆی فێری زوهد کردووە. من بەوجۆرە خوێندوومەتەوە.

کاوە ئەمین: ئەو سەردەمەی کە تۆ لە نەجەف بووی، ئێران وەکو دەوڵەت، وەکو زمان و فەرهەنگ لەناو شاری نەجەف هەبوو؟
سەباح حەمدانی: تەنیا لەڕێی مەرجەعەکانەوە. لەڕێی مەرجەعەکان و پیاوانی ئایینییەوە هەستت بە هەبوونێکی بەهێزی ئێران دەکرد لەو پارێزگایە.

کاوە ئەمین: بۆ نموونە زمانی فارسی هەبوو، خەڵک بە فارسی قسەیان دەکرد؟
سەباح حەمدانی: نا نا زمانی فارسی نەبوو، قسەشی پێ نەدەکرا، بەڵام رەنگە خۆیان لەنێوانی خۆیاندا بە فارسی قسەیان کردبێ. کوڕەکانی خوئی کە لەگەڵ باوکیان قسەیان دەکرد، بە فارسی قسەیان دەکرد، هەندێ جار بە ئازەری قسەیان دەکرد. بۆچی؟ چونکە شێخ محەممەد تەقی ئەلموسڵی تورکمان بوو، بۆیە بە تورکیی ئازەری قسەیان لەگەڵ دەکرد. بێگومان بە عەرەبیش قسەیان دەکرد.

کاوە ئەمین: ئەوکاتە ڕێوڕەسمە ئایینییەکانی شیعە ئازاد بوو؟ خەڵک دەیانتوانی بە ئازادی یادە ئایینییەکانی خۆیان بکەنەوە؟

سەباح حەمدانی: زۆربەی ڕێوڕەسمەکان ڕێپێدراو بوون، زۆرینەیان. لەوانە کاروانی ڕۆیشتن بەپێ لەنێوان نەجەف و کەربەلا. یان لە شارەکانی دیکەوە کە دەهاتن، ئەوانە هەموو ڕێپێدراو بوون. هەروەها ڕێوڕەسمی مەقتەل لەناو ماڵەکان و حوسەینییەکان، بەڵام سینەکوتان قەدەغە بوو، خۆبریندارکردن بە چەقۆ و ئەوانە قەدەغە بوو. ئەوە ڕاستییەکەیە، بەڵام دەبوو ڕەزامەندیی ئەمن وەرگرن ئەگەر ویستبایان لە حوسەینییە کۆببنەوە. داوایەکیان پێشکەش دەکرد و ئەمن ڕەزامەندی دەدا و بەوجۆرە دەیانتوانی لەناو حوسەینییە ڕێوڕەسمی مەقتەل بکەن، بەڵام بەبێ ئەو ڕەفتارە نامۆ و ناشیرینانەی کە تەنانەت بەشێکی زۆر لە زانایانی شیعەش ڕەتیدەکەنەوە. ئەوانەی دیکە، وەکو دروستکردنی خواردن و دابەشکردنی لەسەر خەڵک و لەسەر ڕێگەکان هەمووی ڕێپێدراو بوو، بەڵام لەژێر چاودێریی ئەمن. مەفرەزەی ئەمنی و مەفرەزەی پۆلیس دەگەڕان و ئەوەش زیاتر بۆ پاراستنی خەڵک بوو.

کاوە ئەمین: ئەو کارمەندانەی ئەمن هەر لەخۆیان بوون لە شیعەکانی شارەکە یان وەکو تۆ لە شارەکانی دیکەوە هاتبوون؟

سەباح حەمدانی: نا لە هەموو لایەکی تێدابوو، بەڵام زۆرینەی ئەفسەرەکان سوننە بوون. چۆن باسی کێشەی زۆرینەمان کرد لە مەسەلەی ئۆتۆنۆمی کە دەبوو ئۆتۆنۆمی بێت بەڕاستی و کەچی وا نەبوو، تەنیا ئەمنی حوکمی زاتی بوو، لەوێش وابوو، زۆرینەی ئەفسەرەکان سوننە بوون. زۆرینەی بەرپرسەکان سوننە بوون. ماوەیەک بەڕێوەبەری ئەمنی نەجەف کە خۆم کارم لەگەڵ کردووە، شیعە بوو. عومران مووسا مەزلوم، بەڕێوەبەری ئەمن بوو لە ساڵی 1980 - 1981، ماوەی ساڵێک و دواتر گوازرایەوە، ئەوە شیعە بوو،

بەڵام ئەو لە سوننەکان دڵڕەقتر بوو بەرامبەر شیعە، ئەوە راستییە. هەمیشە وابووە و هۆیەکەش نیفاقە.

کاوە ئەمین: دوای ئەو هەموو ساڵە، ئەگەر ئێستا و بە چاوی ئێستاوە هەڵسەنگاندن بۆ رەفتار و سیاسەتی حکومەتی عێراق لە نەجەف بکەی، چۆنی هەڵدەسەنگێنی؟

سەباح حەمدانی: دەسەڵاتی دەوڵەت دەستی وەردەدایە هەموو ئەو شتانەی کە کاری ئەو نەبوون. بەشبەحاڵی خۆم حەزم دەکرد مەرجەعیەت بە کەیفی خۆی کار بکات و پەیوەندیمان پێوەی نەبێ. خەڵکێک دانیشتوون وانە دەخوێنن، زانستخوازن، نە خەڵکیان لێ دەکەمە سیخوڕ و نە پارە دەبەخشمەوە و نە دەیانکەمە وەکیلی ئەمن، لێدەگەڕێم کاری خۆیان بکەن. لە سیستەم دەرمەچۆ و بۆمبمان بۆ دامەنێ و چەک مەهێننە نێو وڵاتەکە، ئەگەر ئەوەیان کرد دەتوانی رەفتاریان لەگەڵ بکەی، بەڵام وەکو مەسەلەی ئایین، لێگەڕێ لەسەر ئایینی خۆیان بن. لێگەڕێ بە شێوازی خۆیان کاربکەن، خۆ ئەگەر ئاوامان کردبا، نە کێشە پەیدا دەبوو، نە سەدان کەسمان بەپێی درۆ و بوختان لەسێدارە دەدا.

کاوە ئەمین: ئەی ژیانی رۆژانەی خەڵکی نەجەف لەوکاتەدا چۆن بوو؟ هەستتان بەوە دەکرد کە خەڵک لە ترس و دڵەڕاوکێدا دەژین؟

سەباح حەمدانی: بەشێوەیەکی گشتی وەکو لە یادم بێت، رەوشەکە خراپ نەبوو لەو کاتەدا. ساڵانی هەشتاکان و لە سەرەتای جەنگدا، ئەگەر ئەو جەنگە نەبووایە هەستمان نەدەکرد کێشەیەکی راستەقینە هەیە. بەشبەحاڵی خۆم بەناو نەجەفدا دەسووڕامەوە بێ ئەوەی پێویستم بە هەڵگرتنی چەک هەبێ، یەکەم لەبەرئەوەی متمانەم بە خۆم هەبوو، دووەم بەهۆی پەیوەندیم لەگەڵ خەڵک. لەوانە بووم کە حەزم دەکرد خەڵک بناسم، سەردانیان بکەم و دۆستانە بم لەگەڵیان.

یەکێك لـە ئەفسـەرەکانی ئێمـە کـوژرا، مـولازم رەسـمی ئەلحەدیسـی لەسـەر شـەقام کـوژرا، بـەڵام مـن نەترسـام و هەسـتمکرد پەیوەنـدی بـە منـەوە نییـە، لەوانەیـە کەسـێکی خـراپ بووبـێ.

کاوە ئەمین: کێ کوشتی؟ هۆیەکەی سیاسی بوو؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان، حیزبـی دەعـوە و ئـەو رێکخراوانـەی لەوکاتـەدا هەبـوون، رەنگـە ئـەوان بووبـن، لەوانەشـە ئەزیەتـی خەڵکـی دابـێ، دەسـتی بـۆ نامووسـی کەسـێک بردبـێ، خـوا دەزانـێ، بـەڵام کـوژرا و کـە کـوژراش هەنـدێ تـرس و خـۆف لەنـاو ئەفسـەرەکانی ئەمـن بڵاوبـووەوە و گوتیـان ئاگاتـان لەخۆتـان بـێ، بـەڵام مـن وەکـو خۆم نەترسـام و گوتـم کوژرا کـوژرا، پەیوەنـدی بـە منـەوە نییـە. بـە جلوبەرگێکـی ئاساییەوە دەچوومە نێـو بازاڕ و دەچوومـە سـەردانی خەڵـک و دەچوومـە مـەزاری ئیمـام عەلـی و فاتیحام دەخوێنـد و زۆر ئاسـایی دەهاتـم و دەچـووم.

کاوە ئەمیـن: سـەردەمێک ئیمـام خومەینـی لـە نەجـەف بـوو، بـە مۆڵەتـی حکومەتـی عێـراق لـەوێ بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەوەی مـن لـە نەجـەف هەسـتمپێکرد، خەڵکەکـەی رقیـان لـە خومەینـی بـوو، نێوبانگێکـی باشـی نەبـوو، وا بـاس دەکـرا کـە لووتبـەرز بـووە، سـڵاوی لـە کـەس نەدەکـرد و کـە سڵاویشـیان لـێ کردبـا وەڵامـی نەدەدایـەوە. خەڵـک لەنێـو خۆیـان ئـاوا باسـیان دەکـرد، بـەڵام ئایـا لەبـەر مـن بەوجـۆرە باسـیان دەکـرد کاتێـک پرسـیارم لێدەکـردن، یـان بەڕاسـتی خۆشـیان نەدەویسـت؟ لەوەیـان بـە تـەواوی دڵنیـا نیـم. مـن ئـاوا بیسـتوومە و لـە نەجـەف ئـاوا بـاس دەکـرا کـە کەسـێکی خۆشەویسـت نەبـووە. جووڵـەی کـەم بـوو، بـە دەگمـەن لـە ماڵەکـەی دەردەچـوو، بـەڵام سـەید خوئـی دەهـات و دەچـوو، دەهاتـە مـەزاری ئیمـام، هەمیشـە لـە مزگەوتـی خـەزرا دەتبینـی. کەسـێکی جیـاواز بـوو.

کاوە ئەمین: بەڵام ئاخر خومەینی مەرجەع نەبوو...
سـەباح حەمدانـی: راسـتە، بـەڵام ئەویـش مەرجەعێکـی سیاسـی بەهێـز بـوو، ئێرانییـەکان لێـی نزیکبـوون.

کاوە ئەمیـن: ئـەی پەیوەنـدی لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق چـۆن بـوو؟ ئـەو بـە مۆڵەتـی حکومەتـی عێـراق لـە نەجـەف بـوو..
سـەباح حەمدانـی: بێگومـان، پەیوەندیشـی بـاش بـوو. پەیوەندییەکانـی لەڕێـی کوڕەکەیـەوە بـوو، ئـەو هاوئاهەنگـی بـۆ دەکـرد لەگـەڵ موخابەرات و ئەمـن و دەزگاکانـی دیکـە. پەیوەنـدی لەگـەڵ بەختیـاری هەبـوو. ئـەم بەختیارییـە یەکێـك بـوو لـە ئەفسـەرە گەورەکانـی سـوپا کـە لـە عێـراق پەنابـەر بـوو. کۆشـکێکی لـە کۆشـکەکانی سـەرۆکایەتی وەرگرتبـوو لـە بەغـدا. لای رژێـم کەسـێکی بەهـادار بـوو، هـەر ئـەم کەسـەش پەیوەندییەکانـی بـۆ رێکدەخسـت و خومەینـی هەرچـی پێویسـت بووایە، ئەم بـۆی جێبەجـێ دەکـرد، تەنانـەت بەهـۆی ئـەو پەیوەندییـە خەڵکـی گیـراوی لە زینـدان دەهێنایـە دەرەوە. تەلەفۆنـی بـۆ بەختیـاری دەکرد و ئەویـش داوای لـە دەزگا ئەمنییـەکان دەکـرد، یـان لـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام کـە ئـەو کەسـانەمان بـۆ ئـازاد بکـەن. بۆیـە بەڵـێ پەیوەندییەکـی بەهێـزی لەگـەڵ رژێـم هەبـوو.

کاوە ئەمیـن: باشـە بـاس لـەوە دەکـرێ کـە پلانێـک هەبـووە بـۆ کوشـتنی خومەینـی، کـێ دەیویسـت بیکـوژێ؟
سـەباح حەمدانـی: ئەمـە جـاری یەکەمـە لـە (رووداو)ـەوە ئەمـە دەبیسـتن. بەڵـێ بەڕێوەبـەری ئەمـن کـە نـاوی سـروح نەجـرس بـوو، ئێسـتا لـە ئیماراتـە و لـەوێ پەنابـەرە، ئـەو پیـاوە بـۆ منـی گێڕایـەوە ئەوکاتـەی هێشـتا ئەفسـەر بـوو لـە بەغـدا. سـروح راسـپێردرابوو کـە خومەینـی بکوژێـت. هەمـوو ئامادەکارییەکـی بـۆ کرابـوو. ژمارەیـەک لـە ئەفسـەرەکانی ئەمنـی نەجـەف چاوەڕێـی بـوون بێـت و دەسـت بـە کارەکـە بکـەن پێـش ئـەوەی لـە عێـراق

دەربچێ و بڕوات. چوون بیکوژن. گوتی گەیشتینە شوێنەکە، ئەمە خۆی گێڕایەوە و وا منیش بە ئاشکرا باسی دەکەم، با گوێی لێم بێ و بڵێ نا من شتی وام نەگوتووە. گەیشتبوونە شوێنەکە و گوتی لەوێ ئاگادار کراینەوە. خۆت دەزانی لە ئەمن جیهازمان هەبوو، ئامێری هۆکی تۆکی و جۆری دیکەشمان هەبوو کە لەنێو ئۆتۆمبێل دادەنرا. گوتی ئاگادار کراینەوە کە کارەکە نەکەین و بگەڕێینەوە شوێنی خۆمان. گوتی ئاوا ئاگادار کراینەوە کە واز لە پلانەمە بهێنن و مەچنە لای، واتە مەیکوژن، جێبەجێی مەکەن. ئەوە بوو گەڕانەوە و تێنەدەگەیشت کە بۆچی نەیانهێشتووە بیکوژن. بڕیار بوو بکوژرێ، بەڵام بارودۆخی سیاسی ئەوکات وابووە، فەرمان لە سەددام حوسێنەوە هاتبوو کە دەست لەوکارە هەڵگرن و تەواوی نەکەن. خوا دەزانێ چی روویدەدا ئەگەر کوشتبایان. خۆ زۆر ئاسان بوو خەڵکی دیکەی پێ تاوانبار بکەی. چونکە کوڕەکەشی ئاوا کوژرا، موخابەراتی ئێرانی کوڕی خومەینییان لە عێراق کوشت، دەکرا باوکیشی بەهەمان شێوە لەلایەن موخابەراتی ئێرانەوە بکوژرێت.

کاوە ئەمین: موخابەراتی عێراق کوڕەکەیان کوشت؟
سەباح حەمدانی: نا ئێرانی کوشتیان.

کاوە ئەمین: ئێرانییەکان کوشتیان؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ ساواک.. جەماعەتی شا. چونکە خومەینی لای ئێمە بوو، بەشێوەیەک توانییان بگەنە کوڕەکەی و تیرۆری بکەن.

کاوە ئەمین: کەواتە پلانی کوشتنی خومەینی لەلایەن عێراقەوە دەبێ بە ئاگاداریی سەددام بووبێ..
سەباح حەمدانی: بێگومان کاری لەوجۆرە مومکین نەبوو بەبێ ئاگاداری سەددام حوسێن بکرێ.

کاوە ئەمین: ئەی بۆچی لە دوا ساتەکاندا پەشیمان بووەوە؟
سەباح حەمدانی: کەس ئەوە نازانێ، رەنگە فەرمانێک لە دەرەوە هاتبێ، دەڵێم رەنگە، خوا دەیزانێ.. بۆچی پاشگەز بووەوە؟ ئەگەر جێبەجێ کرابا لەوانە بوو باشتر بێ، دەکرا بخرێتە ئەستۆی موخابەراتی ئێرانی و کۆتایی دەهات، بەڵام ئەوان پلانیان فراوانترە. کێ دەتوانێ بڵێ سەددام حوسێن خۆیشی پەیوەندی لەگەڵ موخابەراتی ئەمریکی نەبووە و ئەوان رێگەیان داوە، یان رەزامەندییان نەداوە لەسەر کوشتنی خومەینی؟ رەنگە ئەوان ئامادەکارییان کردبێ بۆئەوەی خومەینی دەسەڵات بگرێتە دەست پاش ئەوەی لە عێراق دەڕوا و دەچێتە پاریس و زۆر نابا دەگەڕێتەوە و بە ئاسانی حوکم دەگرێتە دەست. سواری فڕۆکەیەک دەبێ و هەر کە دابەزی حوکم دەگرێتە دەست، تەنانەت ئەوەش بە پلان بووە.

کاوە ئەمین: با دوا پرسیارم لەوبارەیەوە ئەمە بێت، خومەینی پەیوەندییەکی باشی لەگەڵ مەرجەعیەت هەبوو لە نەجەف؟
سەباح حەمدانی: نا نەخێر.

کاوە ئەمین: پەیوەندییان خۆش نەبوو؟
سەباح حەمدانی: نا مەرجەعیەتی ئەو لەگەڵ مەرجەعیەتی سەید خوئی بە دوو ئاراستەی پێچەوانە دەڕۆیشت. ناکۆک بوون و تەبا نەبوون، تەنانەت پەیوەندییان نیمچەبڕاو بوو. ئەو دەیویست خۆی وا دەربخات کە... کەسێکی لووتبەرز بوو. زۆر لووتبەرز بوو، بەڵام ماڵی خوئی لووتبەرز نەبوون، زۆر سادە بوون، چ باوکیان و چ کوڕەکانیشی، کەچی دوایی هەموو کوڕەکانی کوژران. سەید محەممەد تەقی ئەلخوئی بەدەستی موخابەراتی عێراقی کوژرا. سەید ئیبراهیم لە رووداوەکانی 1991 دا کوژرا. سەید مەجید لە ساڵی 2003 لە نەجەف کوژرا.

کاوە ئەمین: ئەی لەڕووی هزرەوە کامیان باڵاتر بوون؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان خوئـی. مەرجەعـی بـاڵای هەمـوو شـیعەکانی جیهانـی ئیسـلامی بـوو، بـەڵام خومەینـی تەنیـا مەرجەعـی ئەوانـە بـوو کـە بیرکردنەوەیەکـی جیاوازیـان هەبـوو، ئەوانـەی بڕوایـان بـە پرەنسـیپی بەرەنگاربوونـەوە هەبـوو.

کاوە ئەمین: کەواتە خوئی ئەوەڵ و ئەخیر بوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بێگومـان. مرۆڤێکـی زۆریش بـاش بوو، تەنیا کاری بـۆ بەرژەوەنـدی موسـڵمانان دەکـرد. مـن شـیعە نیـم، بـەڵام ئـەوەی لـە خـۆی و کوڕەکانـی تێگەیشـتم، خوئـی شـیعەیەک بـوو دەیویسـت خزمەتـی هەمـوو خەڵـک بـکات، بـەڵام لـەوە بتـرازێ، بێگومـان هـەر مەرجەعێکیـش هەڵـەی هەیـە، بەدڵنیاییـەوە هەڵەیـان هەبـوو، بـەڵام نامـەوێ بچمـە نـاو ئـەو باسـە.

بەشی پێنجەم

کاری یەکەمی ئەمن لە کەرکووک : بەعەرەبکردن

بۆ بینینی بەشی پێنجەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئارکۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: بەخێربێیەوە بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر.
سـەباح حەمدانـی: سـڵاوتان لێبێ و زۆر خۆشـحاڵم کە لەگەڵتـان بەردەوامم و شـایەتی لەسـەر کۆمەڵێک راسـتی دەدەم بـۆ خەڵـک، تاوەکـو بزانـن چـی روویـدا و بۆچـی روویـدا، تاوەکو گەیشـتینە ئێسـتا.

کاوە ئەمیـن: پێشـتر باسـی کۆمەڵێـک بابەتـی گرنگمـان کـرد کـە پەیوەندییـان بـە مەرجەعیـەت و نەجەفـەوە هەبـوو، لێـرەدا دەمانـەوێ زیاتـر لەسـەر بابەتـی کەرکـووک رابوەسـتین. تـۆ کـەی گواسـترایەوە بـۆ کەرکـووک و بۆچـی گواسـترایەوە؟
سـەباح حەمدانـی: لـە کۆتایـی سـاڵی 1986 لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی نەجەفـەوە فەرمانـی گواسـتنەوەم بـۆ ئەمنـی کەرکـووک دەرچـوو. پەیوەندیـم کـرد و بوومـە ئەفسـەری هۆبـەی پێنجـەم کـە پەیوەندیـدار بـوو بـە چالاکیـی کۆنەپەرسـتانە لـەو پارێزگایـە.

کاوە ئەمین: ئێوە لەوێ لە هۆبەیەکی تایبەت کارتان دەکرد؟
سـەباح حەمدانـی: هۆبـەی پێنجـەم بەشـێکی تایبەتمەنـد بـوو بـە چاودێـری چالاکـی و جموجووڵـی کۆنەپەرسـتانە، واتە حیزبە ئیسـلامییەکان بەگشـتی.

کاوە ئەمیـن: بەگشـتی سیاسـەتی دەزگای ئەمـن لـە کەرکـووک بەرامبـەر کـورد چـۆن بـوو؟
سـەباح حەمدانـی: خـۆی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن لە پلـەی یەکەم پەیوەسـت بـوو بـە پرۆسـەی تەعریـب. تەعریبـی ئـەو پارێزگایـە، بـۆ ئـەوەی کەرکـووک دووربخەینـەوە لـە مەترسـیی دەستبەسـەرداگرتنی لەلایـەن کـوردەوە. ئەمـە چالاکـی پلـە یەکـی بەڕێوەبەرایەتـی ئێمـە بـوو، مـن بەوشـێوەیە لـە کارەکـە تێگەیشـتم، چونکـە ئـاگاداری هەمـوو رێنمایـی و هەمـوو ئـەو

بڕیارانـەم کـە ئامانجەکەیـان سـنووردارکردنی هەبوونـی کـورد بـوو لـە کەرکـووک.

کاوە ئەمیـن: دوایـی بـە درێـژی دێینـەوە سـەر ئـەم باسـە، بـەڵام دەمـەوێ ئێسـتا لـە تـۆوە بیبیسـتم، ئەگـەر بـە کورتیـش بـێ، مێـژووی تەعریـب لـە دەوروبـەری کەرکـووک دەگەڕێتـەوە بـۆ کـەی؟ چونکـە وەکو زۆر سـەرچاوە جەختـی لەسـەر دەکەنـەوە، تاوەکـو سـاڵانی شەسـتەکانیش ژمـارەی عـەرەب لەچـاو تورکمـان و کـورد زۆر کـەم بـوو. کەواتـە تەعریـب لـە کەرکـووک کـەی دەسـتیپێکرد؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی لەبەرئـەوەی تاوەکـو نێوەڕاسـتی هەشـتاکان لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی کەرکـووک کارم نەکردبـوو، بـە وردی نازانـم سیاسـەتی تەعریـب کـەی داڕێـژراوە و کـەی جێبەجـێ کـرا. مـن کـە هاتـم تەعریب هەبـوو، بۆیە دەتوانـم باسـی ئەوەتـان بـۆ بکەم کـە لـەو ماوەیەی مـن لـەوێ بـووم چـی روویـدا.

کاوە ئەمیـن: راسـتە، بـەڵام ئـەوەی مـن بزانـم زاوایەکـی تـۆ لـەوێ بـووە، ماڵـی خوشـکت لـە چوارچێـوەی تەعریـب هاتبوونـە کەرکـووک. تـۆ لەڕێـی ئـەو زاوایـەت هیچـت نەبیسـت لەوبـارەوە؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ راسـتە، خـۆ ئەگـەر باسـی تەعریـب بکەیـن، سـەرەتا لەوانـەوە دەسـتپێدەکەین کـە دەیانناسـین، یـان ئـەو شـتانەی ئێمـە کردوومانـن، بۆیـە بەڵـێ ئـەوان سـەرەتا هاتنـە سلێمان بـەگ، ئـەوان عەشـیرەتی شـەممەرن، ئەوانیـان هێنـا و لـە سـلێمان بـەگ نیشـتەجێیان کـردن.

کاوە ئەمین: چ ساڵێک؟

سـەباح حەمدانـی: لـە حەفتـاکان، بـەڵام لەبیـرم نییـە چ سـاڵێک بـوو، بـەڵام لـە حەفتـاکان هاتـن. دواتـر ئـەوان گواسـتیانەوە بـۆ ناوچـەی دیبەگـە،

سەربەشاخ. ئەو شوێنە پێشتر لە ساڵانی شەستەکان حەواس ئسدێدی لێبوو کە سەرۆک هۆزێکی خزمی سەرۆک هۆزەکەی ئێمەیە، مونیف ئەلحەواس، بەڵام ئەمان خەڵکی ناوچەیەکن لای...

کاوە ئەمین: ئەوانیش لە مووسڵەوە هاتوون؟

سەباح حەمدانی: لای سامەڕا.. ئەوانە لە شێخەکانی شەممەری لای سامەڕان. حەواس ئسدێد لەوێ بووە. شەممەری جەربا بۆ جاری دووەم گوازرانەوە بۆ ئەم ناوچەیە. بێگومان دەست بەسەر زەوییەکاندا گیرا و کوردەکان راگوێزران، هەرچی زەوی دیبەگە هەبوو، لەو شوێنەی فرۆکەکەی وەزیری بەرگری لێی کەوتە خوارەوە تاوەکو لای رۆژهەڵات، تاوەکو دەگاتە زێ، واتە دەگاتە دووبز، ئەو ناوچەیە و ئەو هەموو زەوییە بەرینە جوانە کە دەکەوێتە ناوچەی بارانەوە و زۆر گونجاوە بۆ چاندنی گەنم و جۆ، هەر هەمووی لە کوردەکان زەوتکرا و بە فەرمی درایە ئەمانە. واتە لەسەریان تاپۆ کرا. هەمووی زەوی کشتوکاڵییە. بۆیە بەڵێ هۆزێکی گەورە بوون هاتن ئەو زەوییانەیان بۆخۆیان برد. ئەوەیە سیاسەتی تەعریب کە بریتییە لە راگواستنی خەڵک و تەنانەت کوشتنیان، رێک ئاوا بوو. مرۆڤ کە ماڵ و حەڵاڵی لێ داگیرکرا، ئەو ماڵ و حەڵاڵە، مرۆڤ بەچی دەکوژرێ و دەمرێ؟ بەوەی کە لە ماڵ و حەڵاڵی خۆی رووتی بکەیەوە. ئەو ماڵ و حەڵاڵە لە دەست ئەو خەڵکە دەرهێنرا و درایە خەڵکانی دیکە. ئەو خەڵکانەی دیکەش، من خۆم زۆر جار سەردانی ئەو ناوچانەم دەکرد و دەچووم بۆ ماڵی خوشکم لە دیبەگە، ئەو ناوچەیە تاوەکو دەگاتە پەلکانە و سەربەشاخ هەمووی دەگەڕام و خەڵکم دەبینی. ناوچەیەکی پڕ لە کێشە بوو بە ئەندازەی ئەوەی کە مرۆڤی ئازار دەدا. جارێک کێشەیەک لەنێوانیان روویدا. ئەو عەشیرەتە لەگەڵ کۆمەڵێک خەڵکی چەکدار تووشی کێشە هاتن. ئەو هۆزە گورزێکی بەهێزیان لەو چەکدارانە دا. بەڵام چۆن؟ بەشێوازێکی تاوانکارانە.

کاوە ئەمین: مەبەستت لەو چەکدارانە کێیە؟

سـەباح حەمدانـی: دەڵێـن یەکێتـی بـوون، بـەڵام خەڵکـی چەکـدار بـوون و خەڵکـی گوندەکانـی نێـوان مەخمـوور و هەولێـر بـوون. ئـەم هـۆزە بـەرەورووی کۆمەڵێـک هێـرش بوونـەوە، لەوانـە جارێـک مەڕوماڵاتیـان رفاندبـوون. ئـەم هـۆزەش وەڵامیـان دانـەوە و چوون پەلامـاری کۆمەڵێک گوندیـان دا کـە زنجیرەیـەک گونـدی کـوردن. پەلاماریـان دان و ئەمانیـش مەڕوماڵاتـی ئەوانیـان هێنـا، مـەڕ و ماڵاتـی کـوردان. هێنایـان و لای خۆیـان گلیاندایـەوە، هـەر وەک ئـەوەی ئێمـە لـە دەوڵەتـدا نەبیـن و کۆمەڵێـک باندبیـن ئـەم بـدزێ و ئـەو بڕفێنـێ. دەوڵەتیـش پشـتی هۆزەکـەی گـرت، تەنانـەت خەڵاتیکـردن کـە ئـەو کارەیـان لـە دژی کـوردەکان کـردووە، بۆئـەوەی مەڕوماڵاتەکەیـان ئـازاد بکـەن، ئەوەبـوو ئازادیـان کـردن لـە ترسـی مەڕوماڵاتەکـەی خۆیـان کـە رفێنرابـوون بـۆ پەلکانە. ئەمـە یەکێکە لـەو رووداوانـەی لـە نزیکـەوە ئـاگام لێبـوو، هەروەهـا ئـەو شـتەی دواتریـش روویـدا لـە زنجیـرەی دووەم.. ئەوکاتـە بـوو کـە ژمارەیەکـی دیکـەی شـەممەری تۆدەیـان لـە باشـوورەوە هێنـا و بـە درێژایـی ئـەو زنجیرەیـە نیشـتەجێیان کـردن کـە دەکەوێتـە نزیـک پـردێ. ئـەو زنجیرەیـە سـنووری جیاکـەرەوە بـوو کـە بۆڕیـی نەوتـی پێدا تێدەپەڕێت. ئـەو هـۆزە بـۆ پاراسـتنی بۆڕیـی نـەوت هێنرابـوون، بـەو بیانـووە کـە بۆڕیـی نەوتی لێیە و نـەوت بـۆ بەنـدەری جەیهـان دەگوازێتـەوە، هاتـن ئـەم هۆزەیـان لـەوێ جێگیرکـرد. هـۆزی شـەممەری تـۆدە لـەلای راسـتی زنجیـرە چیاکـە بـوون لـە نزیـک پـردێ و لـەلای چەپیشـی شـەممەری جەربـای لـێ جێگیرکـرا، ئەمـە تەعریبێکـی روون و ئاشـکرایە و ئەنجامەکەشـی ئـەوە بـوو کـە ئێسـتا باسـی دەکەیـن.

کاوە ئەمیـن: ئەگـەر لـە لایەنـە سیاسـییەکەی ئـەم تەعریبـە بگەڕێیـن کـە دەوڵەتـی لـە پشـت بـووە، ئـەی لەلایەنـی مرۆییـەوە، ئـەم هـۆزە عەرەبانـە کـە موسـڵمانن و خاوەنـی کۆمەڵێـک پرەنسـیپ و بەهـای

تایبـەت بـە خۆیانـن، چـۆن قبووڵیـان دەکـرد ئـاوا بچنـە سـەر موڵـک و ماڵـی خەڵکـی دیکـە و داگیـری بکـەن؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەوە بەتـەواوی روونـە کـە لـەڕووی ئایینـەوە ئـەم زەوییانـە بـە داگیرکـراو دادەنرێـن، موڵکێکـی داگیرکـراوە و نابـێ دەسـت بـۆ موڵکـی خەڵکـی دیکـە درێـژ بکـەی، چونکـە تـۆ دەزانـی ئەمـە داگیرکردنـە. کاتێـک کـە کوێتمـان داگیرکـرد، زۆر عێراقـی هەبـوون ئامـادە نەبـوون ئـەو شـتومەکانە بکـڕن کـە لـە کوێت دزرابـوون، چونکـە دەیانزانـی ئـەوە موڵکـی خەڵکـە و داگیرکـراوە. زۆر عێراقـی واهەبـوون. ئـەم عەشـیرەتەش کـە خزمـی خۆیشـمن، بەڵام ئەمـە راسـتییە و دەبـێ رەخنـەی لێبگریـن، چـۆن بـووە ئـاوا باسـی بکەیـن، چـۆن داگیـری دەکـەی و دەسـتی بەسـەردا دەگـری؟ کـورد تەنانـەت لـە دوای 2003 یـش نەیانتوانـی ئـەم زەویانـەی خۆیـان وەرگرنـەوە. بیهێنـە پێـش چـاوت، ماڵـی خوشـکی مـن قەرەبوویـان لـە کـورد وەرگرتـووە لـە بەرامبـەر ئـەوەی زەویەکانیـان بـۆ گەڕاندوونەتـەوە. پێنـج ملیـار دیناریـان وەرگـرت، واتـە نزیکـەی چـوار ملیـۆن و 500 هـەزار دۆلار بەهـای زەویـەک کـە موڵکـی خۆیـان نەبـووە. وەریانگـرت و ئێسـتا کەیـف و سـەفای پێـوە دەکـەن. ئاخـر ئەمـە زوڵمـە، ئەمـە لەنێوبردنـی مەزڵـووم و پایەدارکردنـی زاڵمـە. خـۆ جگـە لەمـەش لـە هەمـوو شـتێکدا پشـتیوانی کـراون، ئۆتۆمبێلیـان وەرگرتـووە، چەکیـان وەرگرتـووە، پێداویسـتیی کشـتوکاڵیان لـە بانکـی کشـتوکاڵ وەرگرتـووە. ئـەم ناوچەیـە خـۆی لـە بنەڕەتـدا سـەر بـە قـەزای مەخمـوورە و مەخمووریـش لـە بنەڕەتـدا سـەر بـە هەولێـر بـوو، بـەڵام لەگـەڵ ئـەوەش خرایـە نـاو ململانێـوە لەسـەر کەرکـووک، واتـە ئـەم ناوچەیەیـان دابـڕی، بۆئـەوەی لـە هیـچ بارێکـدا لەسـەر ئـەو ناوچانـە حیسـاب نەکـرێ کـە سـەر بـە هەولێـرن، یـان سـەر بـە مەخمـوورن. لکاندیـان بـە کەرکووکـەوە بۆئـەوەی لـەڕووی ژمـارەی دانیشـتووانەوە بکەوێتـە خزمەتـی پرۆسـەی تەعریبـی کەرکـووک.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە ئـەوان جگـە لـەوەی زەوییەکانیـان داگیردەکـرد، ئیمتیـازی دیکەشـیان وەردەگـرت؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، بەڵـێ. ئـەم هاوردانـە لـەم 10 هـەزار و شـتانەیان وەرنەگـرت، ئەوانـە تەنیا زەوی کشـتوکاڵی و پشـتیوانیی بـەردەوام، پیکاب و زۆر شـتی دیکـەی کشـتوکاڵی، ئامێـری کشـتوکاڵی و تـۆوی دانەوێڵـە و ئـەو جـۆرە شـتانەیان وەرگرتووە.

کاوە ئەمیـن: چـی دەزانـی سـەبارەت وردەکارییەکانـی ئـەم پرۆسـە ڕێکخـراوەی دەوڵەتـی عێـراق بـۆ گۆڕینـی دیمۆگرافیـای کەرکـووک؟

سـەباح حەمدانـی: مـن خـۆم مـاوەی چەنـد مانگێـک سـەروکارم لەگـەڵ لیژنـەی تەعریـب بـوو. لیژنەیـەک هەبـوو لـە پارێـزگا تایبـەت بـوو بـە تەعریـب. ئەوانـەی لـەو لیژنەیـەدا بـوون وەکـو لـە یـادم بێـت، بەڕێوەبـەری کاروبـاری ناوخـۆ لـە پارێـزگا، منیـش دەچـووم، بـەڵام بـەردەوام نـا، مانگانـە کۆبوونەوەیەکمـان هەبـوو، بـەڵام کاری مـن تەنیـا ئـەوە بـوو گـوێ بگـرم بزانـم چـی دەگوزەرێـت. جـا ئـەوەی بەباشـی لەیادمـە، خاڵـی یەکـەم مەسـەلەی نفـووس بـوو، چـی دەکـرا؟ کەرکـووک خـۆی وەک شـارەکە لـەڕووی دانیشـتووانەوە، زۆرینـەی تورکمـان بـوو، ئەوانـی دیکـەش هەبـوون، کـورد و عـەرەب، بـەڵام زۆرینـە تورکمـان بـوون. لـە ناوچەکانـی دەوروبـەری، ئەوانـەی لـە سـلێمانی نزیکـن یـان هاوسـنوورن لەگـەڵ هەولێـر، یـان لـە خـوارەوە لای داقـووق و ئـەو ناوچانـە، ئەوانـە زۆرینەیـان کـورد بـوون. ئـەوە بەپێـی ئـەو شـتانەی دەمخوێندنـەوە، جـا ئێمـەش لـە چوارچێـوەی ڕێنماییەکانـی پارێـزگا و حیـزب، دەبـوو بەجۆرێـک کار بکەیـن ژمـارەی کـورد لـەو ناوچانـە کـەم بکەینـەوە. باشـوور و ڕۆژئـاوای کەرکووک زۆرینەیـان عـەرەب بـوون. گوندەکانیـان عەرەبیـن. ئینجا ئێسـتا سـەیری ئەم هاوکێشـەیە بکـە، ئەمـە ئـەو شـتەیە کـە ئێمـە کارمـان لەسـەر دەکـرد. شـاری کەرکـووک بۆئـەوەی لـەڕووی دانیشـتووانەوە بگـۆڕێ، ڕێنمایـی نـوێ بـۆ فەرمانگـەی تاپـۆ دەرچـوو، بـۆ مەسـەلەی کڕیـن و فرۆشـتن. ئەمـە ئـەو

شـتەیە کـە پێشـانت دەدات ئەم پرۆسـەی تەعریبـە چۆن کـراوە. ڕێنماییەکە ئاوابـوو، ئەگـەر کوردیـت و موڵکـت هەیـە، دەتوانـی موڵکەکـەت بفرۆشـی بـە عـەرەب و تورکمـان و بـە کوردیـش. ئەگـەر عەرەبیت، دەتوانـی موڵـک لـە کـورد و لـە تورکمـان و لـە عەرەبیـش بکـڕی. ئەگـەر تورکمانیـت، مافـی ئـەوەت نییـە موڵـک بفرۆشـی تەنیـا مەگـەر کڕیارەکـە عـەرەب بێـت. نەیدەتوانـی موڵـک بفرۆشـنە کوردێـک، واتـە چوارچێوەیـان بـۆ دانابـوو. ئەم پرۆسـەیە ئەگـەر بەباشـی لێـی وردبیتـەوە دەبینـی چ زوڵمێکـی تێدایـە. مـن خانووەکـەم پـارە نـاکات لەبەرئـەوەی عەرەبـم، کـەس نایکڕێـت. کـورد و تورکمـان ناتوانـن لێـم بکـڕن، کەچـی خانـووی کـورد بـە خێرایـی دەفرۆشـرا، بۆچـی؟ چونکـە شـارەکە دەبـوو تەعریـب بکـرێ، بۆیـە دەبـوو وایـان لێبکەین زوو بیفرۆشـن.

کاوە ئەمیـن: واتـە کـورد نەیدەتوانـی هیـچ بکـڕێ و تەنیـا دەیتوانـی بفرۆشـێ؟

سـەباح حەمدانـی: دەیتوانـی بفرۆشـێ و لـە کـوردی دیکـەش بکڕێـت. ئەمـە ڕێپێـدراو بـوو. تەماشـای ئـەم ڕێنماییـە بکە، سـەرەڕای سـادەییەکەی، چونکـە ئـاوا کـە باسـی دەکـەی، وادەزانـی شـتێکی بـێ نرخـە، لەبەرخۆتـەوە دەڵێـی چییـە عـەرەب دەتوانـێ لـە کێـی بکـڕێ و کـورد دەتوانـێ بـە کێـی بفرۆشـێت؟ بـەڵام ئـەوە ئێمـە بوویـن ئـەم ڕێنماییانەمـان جێبەجـێ دەکـرد. کاتێـک کڕیارێـک و فرۆشـیارێک دەهاتـن، بـۆ نموونـە کاک کاوە دەیـەوێ موڵکێـک بفرۆشـێتە سـەباح. معامەلاتەکـە دەچـووە بەرێوەبەرایەتـی ئەمـن. لـەوێ لێیـان دەکۆڵییـەوە، کاک کاوە لـە چ نەتەوەیەکـە؟ سـەباح لـە چ نەتەوەیەکـە. زانیارییەکانمـان دەنـارد: سـەباح عەرەبـە و کاوە کـوردە، ئەمـە دەتوانـێ بەوەی بفرۆشـێ یـان نا، ئەگەرنا دەسـتبەجێ ڕەتدەکرایەوە. واتـە هەمـوو کڕیـن و فرۆشـتنێک دەهاتـەوە دایـرەی ئەمـن. ئەمـە کارێکـی نامرۆڤانـە و زۆر ترسـناکە و بیرۆکەیەکیشـمان دەداتـێ سـەبارەت ئـەوەی لـەو ماوەیـەدا چـی کـراوە.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە ئەمنـی کەرکـووک بەشـێوەیەک لـە شـێوەکان سەرپەرشـتی پرۆسـەی تەعریبـی دەکـرد؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان. جێبەجێکردنەکـەی لەسـەر ئێمـە بـوو، ئێمـە لایەنێکـی جێبەجێـکاری ئەمنـی بوویـن. راگواسـتن، هەرکەسـێک کێشـەی بنابووایـەوە، هـەر کوردێـک کێشـەی دروسـتکردبایە، یان هـەر تۆمەتباریش بـا، خـۆت دەزانـی لـە عێراقـدا هەمیشـە تۆمەتبـار تاوانبـارە تەنانـەت ئەگـەر بێتاوانیشـی بسـەلمێت، رێـک پێچەوانـەی ئـەوەی لـە دنیـادا بـاوە. هەمـوو جیهـان هـاوار دەکـەن تۆمەتبـار بێتاوانـە تاوەکـو ئەوکاتـەی تاوانەکـەی لەسـەر دەسـەلمێ، ئـەی بـۆ لای ئێمـە تاوەکـو ئـەم ساتەش بەپێچەوانەیە. لـە عێراقـدا هـەر وابـووە. هـەر کەسـێک وەکـو تۆمەتبـار بێتـە بەردەمـت، تـۆ وەکـو لێکۆڵـەر دەتـەوێ تۆمەتەکـەی لەسـەر بسـەلمێنی، باشـە بـۆ؟ کاری تـۆ ئەوەیـە راسـتییەکە بزانـی. جـا هەرکاتێـک شـتێک لەسـەر کوردێـک سـەلمابووایە، دەسـتبەجێ رایاندەگواسـت. بەخـۆی و خێزانـەوە بـە شـەوی تاریـک شـتەکانیان فڕێدەدایـە ئۆتۆمبێلێکـەوە و رەوانـەی ناوچـە کوردییەکانیـان دەکـردن. ئـەم راگواسـتنەش بەهەمـان شـێوە بەشـێک بـوو لـە تەعریـب و گۆڕینـی دیمۆگرافیـای شـارەکە. باشـە بـۆ؟ لێگەڕێـن لـە هەمـوو شـوێنێک بتوانیـن بژیـن. کـورد لـە کـوێ ویسـتی بـژی، تورکمـان لـە کـوێ ویسـتی بـژی و عـەرەب لـە کـوێ ویسـتی بـژی. ئەمـە عێراقـە، تـۆ بۆچـی هاوکێشـەکانی دەگـۆڕی؟ چونکـە کـە هاوکێشـەکانیت گـۆڕی ئیـدی مافـی حوکمڕانیـی ئـەم وڵاتـە لەدەسـت دەدەی.

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەوەت کـرد کـە زۆرینـەی نـاو شـاری کەرکـووک تورکمـان بـوون، بـەڵام ئەمـە شـتێکی مێژووییـە بـا باسـی بکەیـن، سـاڵی 1957 کـە سـەرژمێری کـرا، ئـەوە بـووە بەڵگەیەکـی مێژوویـی کـە زۆرینـەی دانیشـتووانی کەرکـووک کـورد بـوون، هـۆی چـی بـوو کـە کـورد کەمبوونـەوە و ژمـارەی تورکمـان لـە کەرکـووک دا زیـادی کـرد؟

سـەباح حەمدانـی: وەکـو گوتـم مـن درەنـگ هاتـم. کاتێـک نووسـراوەکانی

لیژنـەی ڕاگواسـتنی پارێـزگام خوێنـدەوە، چیـم بینـی؟ دەرئەنجامـی ئـەو شـتانەم بینی کـە لـە سـاڵانی پێشـتردا کرابـوون، بیسـت سـاڵی پێشـتر چـی کرابـوو؟ ئـەوە ئێمـەی گەیاندبـووە ئـەو ئامـارە کـە ژمارەکانیـم بـە تـەواوی لـە یـاد نییـە، بـەڵام پووختەکەیـم لەبیـرە. بەگوێـرەی ئـەوە، زۆرینـەی دانیشـتووانی نـاو شـاری کەرکـووک تورکمـان بـوون، ئـەو شـوێنانەی دەوروبەریشـی کـە باسـمکردن کـوردی بـوون، لای باشـوور و ڕۆژئاواشـی عـەرەب بـوون، جـا ئەمـە بـۆ ئەوکاتـەی دەوڵـەت ئەنجامێکـی خـراپ نەبـوو، ئـەوە بـاش بـوو کـە پرۆسـەکە گەیشـتبووە ئـەو ئاسـتە، بـەڵام زیاتریـان دەویسـت، بـە چـی دەتوانیـن زیاتـر بیگـۆڕیـن؟ بـە ڕاگواسـتنی کـورد. چەنـدی بتوانیـن دیمۆگرافیـای ناوچەکـە بگـۆڕیـن، ئەوەنـدە نزیـک دەبینـەوە لـە ئامانجـی دوورخسـتنەوەی کـورد لـە کەرکـووک. بیرۆکەکـە ئاوابـوو، چەندی بتوانیـن وا لـە کـورد بکەیـن کـە بـڕۆن. کـورد لـە مـاوەی پێنـج خولـەک دەچـوو ڕەزامەندییەکـی دەهێنـا کـە دەیـەوێ شـوێنی نیشـتەجێبوونی بگـۆڕێ و لـە کەرکـووک بـڕوات، بـەڵام ئەگـەر عەرەبێـک داوای شـتی وای کردبووایـە، دەبـوو واسـتە بـکات، یـان بەرتیـل بـدات بـۆ ئـەوەی ڕەزامەنـدی وەرگـرێ و بتوانـێ لـە کەرکـووک بـڕوات.

کاوە ئەمین: ئەی فەرمانگەی تاپۆ لەم پرۆسەیەدا ڕۆڵی چ بوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئێمـە هێشـتا باسـی بابەتـی دابەشـکردنی زەویمـان لەسـەر هـاوردەکان نەکـردووە، ئەوانـەی لـە پارێزگاکانـی دیکـەوە دەهاتـن. سیاسـەتی هاندانـی هـەژارەکان لـە پارێزگاکانـی دیکـە بـۆ ئـەوەی بێـن لـە کەرکـووک نیشـتەجێبن، ئەمـە بابەتێکـی دیکەیـە، بـەڵام بەشـێکی سەرەکیشـە. تـۆ زەوی دابـەش دەکـەی...

کاوە ئەمین: باسی ئەوانەش دەکەین...

سەباح حەمدانی: بەڵام ئەمە بابەتێکی سەرەکییە لەم باسەدا..

کاوە ئەمیـن: کەواتـە بـا باسـی ئەمـەش بکەیـن و بیبەسـتینەوە بـە فەرمانگـەی تاپـۆوە..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ.. ئـەم هاوردانـە، مـن ژمـارە و شـتم لەیـاد نییە بەڕاستی، بـەڵام لەیادمـە کـە زەوییـان وەرگـرت و هـەر یەکەیـان بڕێـک پارەشـیان وەرگـرت بـۆ ئـەوەی بیکەنـە خانـوو، ئەمـە بەتایبەتـی بـۆ ئەوانـەی لـە پارێزگاکانـی باشـوورەوە دەهاتـن. ئـەم سیاسـەتە کاریگەرییەکـی زۆری هەبـوو لەسـەر پرۆسـەی گۆڕینـی دیمۆگرافیـای شـارەکە و بەشـێوەیەکی سەرسـوڕهێنەرانەش سـەرکەوتوو بـوو. لـە دوای ئـەوە ئیـدی دەمانگـوت هەسـت بـە گۆڕانـکاری لەنـاو شـار و دەوروبـەری دەکەیـن.

کاوە ئەمیـن: ئـەی فەرمانگـەی کشـتوکاڵ رۆڵـی چـی بـوو؟ بەتایبەتـی لـە زەوتکردنـی زەوی لـە کـورد و بەخشـینی بـە عـەرەب و تاپۆکردنـی لەسـەریان. ئـەوان ئاسـانکارییان دەکـرد بـۆ ئـەوەی پرۆسـەی تەعریـب بەگوڕتـر بەڕێوەبچـێ؟

سـەباح حەمدانـی: ئەوەشـم بـە باشـی لەیـادە کـە لـە ناوچـەی پیشەسـازی، زەوی و شـوێنیان دەدایـە عـەرەب، عـەرەب بەتایبەتـی لـەوەدا ریزپـەڕ کرابـوون کـە دەیانتوانـی زەوی وەرگـرن و بیکەنـە گـەراج، یـان پـرۆژەی دیکـە لـە ناوچـەی پیشەسـازی دروسـت بکـەن. هەروەهـا لـەو ناوچانـەی کـە دواتـر پـڕۆژەی نوێـی ئاودێرییـان لەسـەر جێبەجـێ کـرا، لەوێش زەوییـان دەدایـە عەرەبـەکان، تەنانـەت یەکێکـی وەکـو سـەددام کامـڵ رووبەرێکـی بەرفراوانـی لـە ناوچـەی نزیـک داقـوق وەرگـرت، چونکـە ئـەو ناوچەیـەش کەوتبـووە چوارچێـوەی پرۆسـەی گۆڕینـی دیمۆگرافییـەوە. لەوێـش زەوی زۆریـان بەخشـی، تەنانـەت پێشـنیازیان بـۆ منیش کـرد، بـەڵام گوتـم زەوی کشـتوکاڵیم نـاوێ، گوتیان گـەراجێک وەرگـرە، واتـە زەوی پیشەسـازی، بـەڵام هیـچ داوایەکـم پێشـکەش نەکـرد و وەرمنەگـرت، خۆیـان ناویشـیان نووسـیم، بـەڵام نەمویسـت و

بەدوایدا نەچووم، رەنگە ئێستا بچمە شارەوانی کەرکووک ناوی خۆم بدۆزمەوە کە لە ناوچەی پیشەسازی گەراجێکم بە ناوە. بە کورتی عەرەب هاندەدران بۆ ئەوەی ببنە خاوەنی زەوی و قەرزی کشتوکاڵی وەرگرن، بەتایبەتی لەو شوێنانەی بە پڕۆژە نوێیەکانی ئاودێرییەوە دەبەسترانەوە. شتەکە روون و ئاشکرا بوو کە تۆڕێکی بەهێز چنراوە کە هەموو لایەک تێیدا ئەرکێکیان هەبوو. بانکی کشتوکاڵی، بانکی پیشەسازی، فەرمانگەی تاپۆ و پارێزگا، هەموویان بەو ئاراستەیە کاریان دەکرد. ئاراستەی تەعریب.

کاوە ئەمین: کەواتە هەموو ئەو فەرمانگانە ئاگایان لە کارەکانی یەکدی هەبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ، ئەمە شتێک بوو کۆکبووین لەسەری. کەسێکیان نەدەهێنایە ناو ئەو لیژنانە نوێنەرایەتییان بکات، مەبەستم لیژنەکانی تەعریب ئەگەر کەسێکی ناسراو نەبووایە و بیرکردنەوەی بەو ئاراستەیە نەبووایە، واتە نەدەبوو هەڵوێستێکی هەبێ جگە لەو هەڵوێستەی کە لایەنگر و پشتیوانی تەعریبە. من دژی تەعریب بووم و پێکەنینم بەوە دەهات، بەتایبەتی ئەو مەسەلەی تاپۆ و کڕین و فرۆشتنە. تەنانەت چەند جارێک لای بەڕێوەبەری کاروباری ناوخۆ لە پارێزگا کە ناوی عومەرییە و خەڵکی مووسڵە، زۆریش برادەرمە، بەو رێنماییانە پێدەکەنین کە عەرەب نابێ بە کوردی بفرۆشێ و کورد دەبێ بە کێی بفرۆشێ، گاڵتەجاڕی بوو. خۆمان لەنێوانی خۆمان کە قسەمان دەکرد وەک گاڵتەجاڕی باسمان دەکرد. ماوەی سێ مانگێک چوومە ناو دانیشتنەکانی ئەو لیژنەیە و تەماشای کارەکانم دەکرد و بەشداری کۆبوونەوەکانیانم دەکرد، لەناکاو منیان لەوێ کێشایەوە، لەوانەیە هەر ئەو عومەرییە زانیاری دابێ کە من رەخنە لەو سیاسەتە دەگرم، بۆیە منیان لادا و ئەفسەرێکی دیکەیان دانا.

کاوە ئەمیـن: ئـەو عەرەبانـەی کـە لـە ناوچەکانـی دیکـەی عێراقـەوە دەهێنـران بـۆ کەرکـووک زیاتـر خەڵکـی کـوێ بـوون؟

سـەباح حەمدانـی: زۆرینەیـان ئەوەنـدەی مـن بزانـم خەڵکـی باشـوور بـوون. خەڵکـی هـەژار بـوون و بـۆ دەرەتانێـک دەگـەڕان، ئـێ عێراقیشـە، وا بیردەکاتـەوە کـە مافـی خۆیەتـی لـە هەولێـر بـژی، یـان لـە کەرکـووک یـان لـە مووسـڵ. دیـارە ئەمـە مافـی هـەر هاووڵاتییەکـە لـە هەمـوو وڵاتانـی دنیـا، بـەڵام کاتێـک شـتەکە تەنیا پەیوەسـت دەبـێ بـە یـەک شـوێن، تەنیا بـە کەرکـووک، دەردەکـەوێ کـە لـەم کارەدا نیـازی داگیـرکاری هەیـە، زەوتکردنـی موڵکـی خەڵکـی دیکەیە. تـۆ کـە ئاسـانکاری بـۆ کەسـی هاتـوو تەنیـا بـۆ ئـەم شـارە دەکـەی، دیـارە کـە بڕیارەکـەت زاڵمانەیـە و نیـازی خراپـی لەپشـتە، بـەڵام خەڵکـی هـەژار ئـەوە نازانـن، پێویسـتیان بـە خانـووە و ئەوانیـش کەرکووکیـان بـۆ هەڵبـژاردن، ئەوەشـیان بیسـتبوو کـە بڕیـاری تایبـەت هەیـە بـۆ ئەوانـەی دەچنـە ئـەو شـارە. چـوون نفووسـی خۆیـان گواسـتەوە، تەنیا گواسـتنەوەی نفووسـی دەویسـت بـۆ ئـەوەی پارچەیـەک زەوی وەرگـرن و پاشـان قـەرزی خانووبـەرە وەرگـرن و بیکەنـە خانـوو. ئـێ ئەمـە بـۆ ئـەوان شـتێکی بـاش بـوو، خـۆ ئەگـەر ئـەم بڕیـارە بـۆ هەمـوو پارێزگاکانـی وڵات بووایـە و بـۆ بەرژەوەنـدی هەمـووان بووایـە، دەمانگـوت ئـەم دەوڵەتـە خزمەتـی هاووڵاتییەکانـی دەکات، بـەڵام تەنیـا لـەم شـوێنە و بـۆ نیازێکـی گڵاو خزمەتـی هاووڵاتـی بکـەی، ئەمـە کارێکـی ناشـەریفانەیە.

کاوە ئەمیـن: ئەوانـەی دەهاتـن موڵـک و ماڵەکانیـان لـە شـارەکانی پێشـوویان دەمـا؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان، کـەس لەسـەری نەدەسـەپاندن. دەیتوانـی هەرچـی هەیـە بیفرۆشـێ و بێـت، بـەڵام ئەمـە مافێکـی سـەربار بـوو، مافێکـی نـوێ کـە لـە کەرکـووک وەریگرتـووە.

کاوە ئەمین: نفووسیشیان دەگواستنەوە بۆ کەرکووک؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ دەگوازرایـەوە. بڕیارەکـە زۆر روون بـوو. دەڵـێ جارێکـی دیکـە مافـی ئـەوەت نابـێ نفووسـی خـۆت لـە کەرکووکـەوە بگوازیـەوە، واتـە دەبـێ لـە کەرکـووك بمێنییـەوە.

کاوە ئەمیـن: ئـەو سـەردەمە هیـچ گرنگییەکـی تایبـەت دەدرا بـە حەویجـە، یـان بـە گەڕەکـە عەرەبنشـینەکانی کەرکـووک؟

سـەباح حەمدانـی: بەنیسـبەت دانیشـتووانی کەرکـووک، حەویجـە و غەیـری حەویجـە، ئـەم دیارییـە ئەوانـی نەدەگرتـەوە، ئـەوان نەیاندەتوانـی زەوی و پـارە بـەو بڕیـارە وەرگـرن، چونکـە ئەوان لـە بنەڕەتـەوە خەڵکـی کەرکووکن، بۆیە ئەمـە بـۆ ئـەوان نەبـوو..

کاوە ئەمیـن: بـەڵام مـن مەبەسـتم ئەوەیـە لـەڕووی خزمەتگوزارییـەوە، گرنگیـی تایبـەت بـەو گـەڕەک و ناوچانـەی عـەرەب دەدرا؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بێگومـان، ئاخـر ئەوەش بەشـێک بوو لە سیاسـەتی جیـاکاری، تەنانـەت لـە پارێزگاکانـی باشـووریش، هیـچ کاتێـک خزمەتگـوزاری بەشـێوەیەکی دروسـت و یەکسـان نەدەگەیشـتە هەمـوو پارێـزگاکان. سیاسـەتی رژێمەکـە بەوشـێوەیە بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئـەم تەعریبـە هـەر تەنیـا لـە داگیرکردنـی زەوی و گۆڕینـی دیمۆگرافیـدا سـنووردار نەبـوو، بەڵکـو لـەڕووی فەرهەنـگ و زمانیشـەوە کاری لەسـەر دەکـرا، لـەو لایەنـەوە چـۆن بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: لەیـادم نییە لەو لایەنـەوە چۆن کار کراوە و ئامارێکیشـم لەبەردەسـت نییـە، بـەڵام لـەڕووی لۆژیکـەوە، وەزارەتـی پـەروەردە و بەڕێوەبەرایەتـی پـەروەردەی کەرکووکیـش هـەر بـەو ئاراسـتەیە کاریـان کـردووە، چونکـە لـەو پرۆسـەیەدا هەمـوو لایـەک بـە یـەک ئاراسـتە کاریـان دەکـرد کـە ئاراسـتەی تەعریبکردنـی شـارەکە بـوو، یـان بڵێـم تەعریبـی

پارێزگاکـە بەگشـتی، بـەڵام وردەکاریـی ئـەوەی کـە لـە بـواری پـەروەردە چی کـراوە؟ ئـەوە نازانـم.

کاوە ئەمیـن: ئـەی لـە مەسـەلەی دامەزرانـدن، بەتایبەتـی لـە کۆمپانیـای نەوتـی باکـوور و لـە شـوێنەکانی دیکـەش، یەکسـانییەک لـە دامەزرانـدن هەبـوو بـۆ خەڵکـی پارێزگاکـە؟

سـەباح حەمدانـی: نـا بەهیـچ شـێوەیەک عەدالـەت لـەو شـتانەدا نەبـوو لـە سەرانسـەری عێـراق، تەنانـەت لـە پارێزگاکانـی دیکەیـش، بـەڵام ئـەم پارێزگایـە تایبەتمەندییەکـی پێدرابـوو. بێگومـان بەنیسـبەت کۆمپانیـا و دامەزراوەکانـی نـەوت، لەپێشـینەیی بـۆ عـەرەب بوو ئینجا تورکمـان. چەندی پێیـان کرابووایـە کوردیـان دووردەخسـتنەوە و لـەو شـوێنانە دانەدەمەزران مەگـەر لـە ناچـاری بووایـە.

کاوە ئەمیـن: لەنـاو خەڵکـی عـەرەب و تورکمانـی شـارەکە هیـچ کاتێـک هەسـتتان بـەوە دەکـرد کـە ئـەوان نـاڕازی بـن لـەوەی موڵـک و ماڵـی کـورد داگیـر بکـرێ؟ روویـداوە خەڵـک ناڕەزایـی دەربـڕن؟

سـەباح حەمدانـی: بەگشـتی حەزیـان بـەوە نەدەکـرد. بەگشـتی دەڵێـم، مـن دۆسـت و هاوڕێـم لەنـاو تورکمـان، لەنـاو عـەرەب و لەنـاو کـوردی شـارەکەش هەبـوو، هیـچ کاتێـک تێبینـی ئـەوەم نەکـردووە کـە تورکمـان دڵخـۆش بووبـن بـەو تەعریبـە. ڕەزامەنـدی و دڵخۆشـییەکی راسـتەقینەم نەدەدیـت، بەپێچەوانـەوە هەمیشـە ڕەخنـە هەبـوو. خەڵـک حەزیـان لـێ نەبـوو، چونکـە زوڵمـی تێدابـوو، لـە دەرئەنجامـدا ئەوانیـش لـە ئایندەی خۆیـان دەترسـان، کابـرا دەیگـوت ڕەنگـە سـبەی نـۆرەی منیـش بێـت، ئـەو ڕۆژە خـورام کـە گاڕەش خـورا، ماناکـەی ئەوەیـە کـە ڕەنگـە ڕۆژێـک بێـت مـن و خێزانەکەشـم لەبەرئـەوەی تورکمانیـن بـەرەوڕووی هەمـان بـارودۆخ ببینـەوە، بۆیـە خەڵـک بەگشـتی دڵخـۆش نەبـوون.

کاوە ئەمین: بەڵام هیچ ناڕەزاییەکی ئاشکرا نەبوو؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان خەڵـک، تورکمـان بەگشـتی خەڵکێکـی ئاشـتیخوازن، ببینـە ئەفسـەرەکانیان چەندیـان لەسـێدارەدران، ئەفسـەرە تورکمانـەکان، بۆیـە خەڵکێکـن خۆیـان لـە کێشـە بەدووردەگـرن، هیـچ کاتێـک رانەپەڕیـون، بەشـداری هیـچ شـەڕێك و هیـچ کارێکـی چەکدارانەیـان نەکـردووە. کار و چالاکیـان تەنیا لـەو چوارچێوەیـەدا بـووە کـە هەوڵبـدەن مافەکانیـان پێشـێل نەکـرێ و خۆیـان لـە تورکیـا نزیکبکەنـەوە و لەگـەڵ ئەوەشـدا گیانـی نیشـتیمانپەروەریی خۆیـان بپارێـزن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئـەی ئەوانـەی کـە کـورد بـە بـرا عەرەبـە رەسـەنەکان ناویـان دەبـەن، ئەوانـەی لـە کۆنـەوە لـە کەرکـووک بـوون، ئەوانیـش ناڕەحـەت بـوون بەرامبـەر ئـەو کارەی لـە دژی کـورد دەکـرا؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی پێموانییـە عـەرەب ناڕەحـەت بووبـن، بەپێچەوانـەوە، لەنـاو عەرەبـی عێـراق گیانـی قەومـی بەهێـزە و هێشـتا هەسـتی مرۆڤایەتـی نەگەیشـتووەتە دڵـی ئێمـە. دڵـی ئێمـە تاوەکـو ئـەم سـاتەش، مـن لـە کەناڵەکـەی خۆمـەوە لەگـەڵ زۆر لـە برایـان قسـە دەکـەم، هەسـت دەکـەم مرۆڤایەتییـان تێـدا نەمـاوە. شـتی وەهـام بـۆ دەنووسـن وەکـو بڵێـی ئـەو، نەتەوەکـەی ئـەو، تایفەکـەی ئەو کە سـوننەن، مانـای ئەوەیـە ئەوانـی دیکـە هەمـوو دەبـێ بکوژرێـن. ئێمـە تاوەکـو ئـەم سـاتەش نەگەیشـتووینەتە ئـەوەی مرۆڤانـە بیربکەینـەوە و خەڵکـی دیکـە قبـووڵ بکەیـن بەبـێ ئـەوەی بۆمـان گرنـگ بێـت کـە ئـەوە کێیە؟ سـوننەیە، شـیعەیە، کـوردە یـان تورکمانـە؟ ئـەم هەسـتە بەداخـەوە لای ئێمـە لاوازە، ئەمـە لـەدوای 2003 خراپتریـش بـوو. ئێمـە پێشـبینیمان دەکـرد لـە دوای 2003 مرۆڤـی ئێمـە بـەرەو باشـتر بگۆڕێـن، کەچـی خراپتـر بـوون، ئەمـەش بەرهـەم و زادەی جەنگـە لـەو رۆژەوە کـە سـەددام حوسـێن لـە 1980 تووشـی جەنگـی ئێرانـی کردیـن، رۆژێـک ئێرانمـان داگیرکـرد و رۆژێـک کەرکووکمـان داگیرکـرد تاوەکـو گەیشـتینە ئـەم رۆژە.

کاوە ئەمین: هۆی چییە کە ئەم رۆحیەتی شەڕ و کوشتار و توندوتیژییە سەرەڕای گۆڕانی دنیا، کەچی لە عێراقدا هێشتا هەر بەردەوامە؟

سەباح حەمدانی: لەو سەردەمەدا هەستی مرۆڤانە هیچ نەبوو، ئەمە ئیدی شتەکە یەکلایی دەکاتەوە. بۆت دەردەخا کە ئێمە بەو سیاسەتە ئاسوودە نین، لەو رێنمایی و بڕیارانەی سەددام حوسێن رازی بووین، مەبەستم عەرەبە، عەرەب. بەداخەوە ئەوە راستییەکەیە.

کاوە ئەمین: کەواتە پەروەردەش لەوەدا رۆڵی هەبووە و خەڵک بەو کولتووورە پەروەردە کراوە..

سەباح حەمدانی: مامۆستای ئازیز. دوای ساڵی 1980، هەرچی گەلانی سەر زەوی هەن، کاتێک دەکەونە شەڕەوە و سەرگەرمی جەنگ دەبن، گەلێک کە تەنیا خەریکی شەڕە، زۆربەی رەوشتە باشەکانی خۆی لەبیردەکات. هەموو گەلێک رەوشت و بەهای تایبەت بە خۆی هەن، ئەم بەهایانەی ئێمە کێشەی گەورەیان تێکەوتووە، ئەمەش یەکەم بەهۆی جەنگ، ئینجا گەمارۆ، داگیرکردنی کوێت و گەمارۆ و تاوەکو دەگەینە ئێستاش، هێشتا ئێمە کۆمەڵە خەڵکێکین خەریکی یەکترکوشتنین. ئێمە خەریکین یەکدی دەکوژین و هاواریش دەکەین مەرگ بۆ ئیسرائیل. یەکدی دەکوژین و هاوار دەکەین بمرێ ئەمریکا. باشە فەرموو بڕۆ شەڕ لەگەڵ ئیسرائیل بکە. شەڕ لەگەڵ ئیسرائیل ناکات، بەڵام لێرە خەریکی کوشتارە. ئەوە دروشمەکانمان و ئەوە میلیشیاکانمان و ئەوە حیزبەکانمان کە ئەمڕۆ حوکمی وڵات دەکەن. ئێمە سیستمی رەوشت و بەهاکانمان شێواوە، کوا بەها و رەوشتی ئێمە؟ ئەم داڕووخانەی ئەخلاقی ئێمەش لە 1980 بەدواوە دەستیپێکرد کاتێک ئیدی بە رەتڵ شەهیدمان بۆ دەهاتنەوە، شەهیدیش نا، کوژراو، قوربانی، ناتوانین بڵێین شەهید، شەهید کەسێکە لەپێناوی خودا شەڕ دەکات، ئێمە شەڕمان لەپێناوی خودا نەدەکرد، بەڵکو لە ترسی سەددام حوسێن شەڕمان دەکرد، یان شەڕمان بۆ مووچە دەکرد، یان شەڕمان دەکرد

بۆئـەوەی تیربـاران نەکرێـن، شـەڕەکە لەپێنـاوی خـوا نەبـوو تاوەکـو بێـم بڵێـم فـڵان شـەهیدە، بـەڵام لـە هەمووی دەنووسـرا شـەهید، لـە کۆتاییدا هەمووم‌ـان بووینـە شـەهید، تاوەکـو ئەمـڕۆش، لەکاتێکـدا ئـەم خەڵکـە قوربانیـن. ڕەوشـت و بەهاکانـی ئێمـە ئـاوا داڕووخـان.

کاوە ئەمیـن: بـا دوایین پرسـیار لـەم باسـەدا بکەم و بچینە سـەر باسـێکی دیکـە، ئامانجـی کۆتایـی سیاسـەتی تەعریـب و گۆڕینـی دیمۆگرافیـای کەرکـووک چـی بـوو؟ چییـان لـەوە دەویسـت؟

سـەباح حەمدانـی: دەیانویسـت نینۆکـی کـورد لـە کەرکـووک هەڵکێشـن. کەرکـووک هەمیشـە ئامانجـە گەورەکـەی کـورد بـووە، هەمیشـە هـاوار دەکـەن و لـە هەمـوو دروشـمەکانیاندا دەڵێـن کەرکووک دڵی کوردسـتانە، ئەوانیـش دەیانویسـت دەمـاری ئـەو دڵـە بپسـێنن. بیرۆکەکـە بەوشـێوەیە بـوو.

کاوە ئەمیـن: ئامانجەکـە چۆڵکردنـی شـارەکە بـوو لـە کـورد یاخـود گوند و شـارۆچکەکانی دەوروبەریشی؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ ئامانجەکـە ئەوەبـوو. کـە دەڵێـم هەڵکێشـانی نینـۆک واتـە نەهێشـتنی هەبوونـی کـورد، بـەڵام هەنـگاو بـە هەنگاو. پـێ بـە پـێ. بەڕاسـتیش هـەر ئـاوا هەنـگاو بـە هەنـگاو کـرا، بـەڵام هەنـگاوی بەزەبـر و پڕکێشـانە و تاوەکـو لـە کۆتاییـدا توانییـان بەڕاسـتی دیمۆگرافیـای پارێزگاکـە بگـۆڕن.

کاوە ئەمیـن: گوتـت ئـەم کارە هەنـگاو بـە هەنـگاو جێبەجێکـراوە، بـەڵام ئەوەنـدەی تـۆ ئـاگادار بیـت، هەرچەنـدە گوتـت زۆر ئـاگاداری مێژووەکـەی نیـم، بـەڵام هەنـگاوی یەکـەم لـەو چوارچێوەیـەدا کـەی بـوو؟

سەباح حەمدانی: نازانم بەڕاستی، نەچوومەتە ناو وردەکاری ئەو بابەتە.

کاوە ئەمیـن: لـە کەرکـووک کـێ راسـتەوخۆ سەرپەرشـتی پرۆسـەی تەعریبـی دەکـرد؟

سـەباح حەمدانـی: سـەددام وەک گوتـم پاڵەوانـی فیلمەکـە بـوو، ئـەوەڵ و ئەخیـر هـەر خـۆی بـوو. هیـچ کارێـک نەدەکـرا و هیـچ بڕیارێـک نـەدەدرا و جێبەجـێ نەدەکـرا ئەگـەر سـەددام لێـی ئاگادار نەبووایە. سـەددام هـەر خـۆی هەمـوو شت بوو، دەسـتی لەهەمـوو کارێـک وەردەدا، بۆیـە دەتبینی هەمـوو شـتێک هـەر بەنـاوی ئـەوەوە دەکـرا. عێراقـی سـەددام، پـردی سـەددام، فڵانـی سـەددام و سـەددام و سـەددام، بەهیـچ جۆرێـک ناتوانیـن سـەددام لـەم پرۆسـەیە بێبـەری بکەیـن، چونکـە ئـەو خـۆی هەمـوو شـتێک بـوو. عەلـی حەسـەن مەجید کابرایەکی جێبەجێکار بوو. پلـەی گرنگییەکەی هەرچەنـد بووبـێ و لـە هـەر ئاسـتێکی بەرپرسـیاری بووبێـت، بـەڵام لـە کۆتاییـدا ئەویـش جێبەجێکارێـک بـوو، دەیویسـت سـەددام لێـی رازی بێـت. تەنیـا هـەر ئەوەنـدەی سـەددام لێـی رازی بێـت، چونکـە بـۆی هەبـوو بـە یـەک نووکـە قەڵـەم و لـە چاوتروکانێکـدا بێسەروشـوێنی بـکات. خۆتـان بینیتـان سـەددام چـی بەسـەر هەرەنزیکەکانـی خـۆی هێنـا.

کاوە ئەمیـن: هەنـدێ لـە عەرەبـە هاوردەکانـی کەرکـووک بـە عەرەبـی 10 هـەزاری ناسـراون، هیچ مەبەسـتێکی شـاراوە لەوەدا هەبـوو کە حکومەتی عێـراق عەرەبـی شـیعەی دەهێنا بـۆ کەرکـووک یـان ئـەو خەڵکـەی باشـوور خۆیـان حەزیـان دەکـرد بێنـە کەرکووک؟

سـەباح حەمدانـی: نـا بەڕاسـتی بڵێـم هیـچ بیرکردنەوەیەکـی تایفیانـە لـەو کارەدا نەبـوو. بەڵـێ زۆرینەیـان لـە باشـوورەوە هاتـن، چونکـە ئـەوان مەزڵوومتـر بـوون. ببینـە ئێمـە پێش ئێسـتا باسـی مرۆڤایەتیمان کـرد دوور لـەوەی کـە ئەمـە شـیعەیە و ئەمـە سـوننەیە. لەوکاتـەدا خەڵکـی پارێـزگا سـوننەکان لـە گوزەرانێکـی باشـتردا بـوون. لـەڕووی داهـات و لـەڕووی تەندروسـتی و لـە هەمـوو روویەکـەوە باشـتر بـوون، زیاتـر کـێ برسـی بـوو؟ کـێ شـڕ بـوو؟ دانیشـتووی باشـوور، بۆیـە کاتێـک بژاردەیەکـی ئـاوا باشـی

دەخرێتە بەردەم کە دەتوانێ 10 هەزار دینار وەرگرێ، پارچەیەک زەوی وەرگرێ و قەرز وەرگرێ، بێگومان دێت. من لەوەدا هەرگیز لۆمەی ئەوان ناکەم، ئێمە نابێ بێین لۆمەی یەکدی بکەین، چونکە هەمووشمان بەر هەمان نەفرەت کەوتووین، ئەمە خاڵێکی گرنگە کە ئێمە لەبیرمان کردووە. بۆچی یەکێتی بووە یەکێتی، حیزبی دەعوە بووە دەعوە، شیوعی بووە شیوعی و تاوەکو دوایی؟ لەبەرئەوەی سەرکردەکەمان گەمژە بوو. سەرکردەکەمان لەسەر ڕێچکەیەکی دروست نەڕۆیشت کە خزمەتی هەموو عێراق بکات. داهات و سامانی عێراق، ئەگەر سەددام حوسێن لە ساڵی 1979 وە، لەو ڕۆژەوە کە دەسەڵاتی لە ئەحمەد حەسەن بەکر وەرگرت، ئاخر ئەحمەد حەسەن بەکر 40 ملیار دۆلاری خەزێنەی دەوڵەتی رادەستی سەددام کرد، جگە لەوەش 35 ملیار دۆلاری عێراق لە دەرەوەی وڵات لە قەرز بوو، جگە لەمانەش پارەی داهاتی نەوتمان هەبوو کە ئەویش لە دەرەوە لە بانکەکاندا بوو، ئەمە هەمووی ئەگەر لە 1979 وە لەسەر ڕێچکەی بەکر ڕۆیشتبووایە، چونکە بەکر لە سەرەتای بنیاتنانی عێراقدا بوو، لە 1973 تاوەکو 1979، واتە شەش ساڵ، ئەگەر لەسەر ئەو ڕێچکەیە بەردەوام بووایە، هیچ کەسێک لەدژی سەددام حوسێن دەستی بۆ چەک نەدەبرد. ئەوە ئەو بوو تاوانی دەرحەقی ئێمە کرد، ئەوبوو ئێمەی کردە یەکێتی، ئێمەی کردە شیوعی. من ئەگەر خۆشگوزەران بم و پارچە زەویم بدەنێ و زەوی کشتوکاڵی و مەڕوماڵاتم هەبێ و مانگام هەبێ و ئەسپم هەبێ و ئۆتۆمبێلم هەبێ و بۆخۆم پڕۆژەیەکم هەبێ، پەنا بۆ چەک نابەم و جنێو بە کەس نادەم.

کاوە ئەمین: ئەوە رەنگە بۆ تۆ کە عەرەبیت راست بێ، بەڵام بۆ من وەکو کورد ئەگەر مافی قسەکردنم بە زمانی خۆم نەبێ و مافی پەروەردەم بە زمانی خۆم نەبێ و نەتوانم رۆژنامە و گۆڤار بە زمانی خۆم دەربکەم و بەکورتی زۆر لەو شتانەی کە پەیوەندییان بە

تایبەتمەندیی منەوە هەیە، ئەگەر هەوڵی سڕینەوەی ئەمانەم بدرێ ناچارم دەست بۆ چەک ببەم...

سەباح حەمدانی: برای ئازیز، تۆش شەڕ ناکەی ئەگەر مافەکانی خۆت وەرگرت، ئەوەی کە منیش باسی دەکەم مەسەلەی مافە. زمان و هەموو شتەکانی دیکەش مافن. ئۆتۆنۆمی مافە، وایە یان نا؟ تۆ کە گەیشتییە مافی خۆت، شەڕی بۆ ناکەی. ئێ باشە بۆچی مافی خۆت نەدەمێ؟ بە ئۆتۆنۆمی بێت یان هەر شتێکی دیکە. ئەمە ئەو شتەیە کە ئێمە لە وڵاتی خۆماندا نەمانزانیوە مامەڵەی لەگەڵ بکەین، جا سەددام بووبێ یان غەیری سەددام.

کاوە ئەمین: ئەگەر کەمێک باسی بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووکیش بکەین، هەیئەی کەرکووک لە یادەوەری و لە زیهنی مرۆڤی کورددا گرتووخانەیەکی ناسراوی بەدناوە. سەدان گەنجی کورد لەوێدا ئەشکەنجە دراون و کوژراون. بێگومان لەسەر ئەم شوێنە زانیاریت هەیە، حەز دەکەم باسێکی بکەی..

سەباح حەمدانی: بەڕاستی نازانم شوێنێکی تایبەت هەبووبێ بۆ ئەشکەنجەدانی کورد...

کاوە ئەمین: بەڵام شوێنێک هەبوو پێیدەگوترا هەیئەی کەرکووک.

سەباح حەمدانی: هەیئەی لێکۆڵینەوە بوو؟ لە چی؟

کاوە ئەمین: دەستەی لێکۆڵینەوە و شوێنی ئەشکەنجەدان بوو، وا باس دەکرێ کە گرتووخانەیەکی خراپتر بووە لەوانەی لە سلێمانی و هەولێر و دهۆک هەبوون، هیچ سەبارەت ئەوە نازانی؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی هیچم لەبارەی ئەو هەیئەیە نەبیستووە و نەمبینیوە، بەهیچ جۆرێک. لە هەر پارێزگایەک بەڕێوەبەرایەتی ئەمن هەبوو، ئەوان کاری خۆیان دەکرد. وەکو هەر شوێنێکی دیکە، خەڵکیان

ئەشکەنجە دەدا و دەکوشت و گوللەبارانیان دەکردن و دەیاندانە دادگا، هەمان ئەو ئەمنەی گۆڕی بەکۆمەڵی لەدوای خۆی بەجێهێشت، بەڵام هەیئە نازانم کامەیە.

کاوە ئەمین: باشە کەواتە..
سەباح حەمدانی: لەوانەیە ئێوە زانیاریتان هەبێ و من نەیزانم.

کاوە ئەمین: ئەوەی کە من خوێندوومەتەوە لە بیرەوەرییەکانی ئەو زیندانیانەی لەوێ بوون و خەڵکی دیکەش کە گفتوگۆمان لەگەڵ کردوون، دەڵێن شوێنێک هەبوو بەناوی هەیئەی کەرکووک و لەوێ بەتایبەتی ئەشکەنجەی ئەو کوردانەیان داوە کە سیاسی بوون، یان پێشمەرگە بوون و گیرابوون، یان لە ڕێکخستن بوون..
سەباح حەمدانی: نا بەڕاستی لەبارەی ئەو هەیئەیە هیچ نازانم.

کاوە ئەمین: بەڵام حەتمەن بیستووتە و ئاگاداری کە زۆر جار و ڕەنگە لە نەجەفیش هەبووبێ، بەڵام بەتایبەتی لە سلێمانی و هەولێر و بێگومان لە کەرکووکیش، لە نێوەڕاستی هەشتاکان بەدواوە چەندین گەنج لەناو شارەکاندا و لەبەرچاوی خەڵک گوللەباران کراون. ئاگاداری ئەوانەش نەبووی؟
سەباح حەمدانی: بێگومان ئەو فەرمانانە هەبوون، هەندێ کەسیان لەسەر شەقامەکان گوللەباران دەکردن بۆئەوەی خەڵکی دیکەی پێ بتۆقێنن. کە لە سلێمانی کێشەیەک ڕوویدەدا، موحسین بۆ نموونە، ئەوکاتەی موحسین هەبوو پاشان خەڵکی دیکە هاتن، دەچوو دەستبەجێ لە هەمان شوێندا خەڵکی گوللەباران دەکرد. ئەم ڕێنماییە بە پلەی یەکەم عەلی حەسەن مەجید لێی بەرپرس بوو، ئامانجەکەشی ترساندن و تۆقاندنی خەڵک بوو. لە هەر ماڵێکەوە تەقەیەک کرابا، ئەو خانووەیان دەڕووخاند. هەر خانوویەک لەسەر دیوارەکەی شتێکی

لـە دژی رژێـم لەسـەر نووسـرابا، دەیانڕووخانـد. لەبـەر ئـەوەش بـوو خەڵـک کاتێـک دەیانبینـی لەسـەر دیوارەکەیان شـتێک نووسـراوە، بە پەلـە دەچوون بۆیاخیـان دەهێنـا و نووسـینەکەیان دەشـاردەوە. خەڵـک ناچـار دەبـوون خۆیـان بپارێـزن. بەڵـێ گوللەبارانکردنـی بـە ئەنقەسـت هەبـوو، بـۆ نموونـە پارێـزگاری هەولێـر کـە کـورد بـوو، هەوڵیانـدا بیکـوژن، چـوون خەڵکێکیـان هێنـا کـە خۆیـان پێشـتر گیرابـوون، ئەوانـەی کارەکەیـان کردبـوو هەڵاتـن، چەنـد کەسـێکی سـەر بـە یەکێتـی بـوون، کارەکەیـان کـرد و دەربـاز بـوون. عەلـی حەسـەن مەجیـد و بەڕێوەبـەری ئەمـن دەیانویسـت خەڵـک سـزا بـدەن، هاتـن چییـان کـرد؟ چەنـد کەسـێکی گیراویـان لـە زینـدان دەرهێنـا. خەڵکـی راگیراوتـان هەیـە لـە بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن؟ بەڵـێ هەمانـە، 23 کەسـن. ئـەو 23 کەسـە بێنـن، ئەمانـە بـە تۆمەتـی شـتی دیکـە گیرابـوون، رەنگـە تۆمەتەکانیـان هیـچ پەیوەندییەکـی بـە تیرۆریشـەوە نەبووبـێ. بـڕۆن بیانهێنـن و گوللەبارانیـان بکـەن. ئـەم گوللەبارانکردنە بۆ ترسـاندنی خەڵکی دیکـە بـوو، بۆئـەوەی بڵێـن تۆمەتبارەکانمـان گرتـووە، ئەوانـەی هەوڵیانـدا پارێـزگار بکـوژن، ئەمـەش سـزاکەیانە و سـزایەکە بـۆ هەمووتـان بۆئـەوەی بزانـن ئێمـە هەرکاتێـک هەڕەشـەی ئاوامـان لێبکـەن بـە توونـدی لێتـان دەدەیـن. ئـەوە یەکێکـە لـە نموونـەکان.

بەشی شەشەم

مولازم موحسین و
بێسەروشوێنکردنی کوردانی
فەیلی و بارزانی

بۆ بینینی بەشی شەشەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ ئەم بەرنامەیە.
سـەباح حەمدانـی: سـوپاس بـۆ ئێـوە بـۆ رەخسـاندنی هەلێکـی دیکـە و بـەردەوام دەبیـن.

کاوە ئەمیـن: ئـەوەی لـەم چەنـد ئەڵقەیـەی پێشـوودا لـە قسـەکانی تـۆ تێبینیـم کـرد، چەنـد جارێـک نـاوی کەسـێکت هێنـا، مـولازم موحسـین. خەڵکـی سـلێمانی بیرەوەریـی تاڵیـان لەگـەڵ ئـەم نـاوە هەیـە. ئـەم پیـاوە کـێ بـوو؟ چـۆن دەکرێ کـە پلەی مـولازم بووبێ و ئـەو هەموو دەسـەڵاتەی هەبووبـێ؟ تـۆ لـە نزیکـەوە دەتناسـی؟
سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی؟ لـە نزیکـەوە بەڵـێ، چەنـد جارێـک بینیومـە بـەو سـیفەتەی فەرمانـدەی قوتابخانـەی مەشـق و راهێنـان بـوو لـە ئەمنی عـام. دواتـر پـاش ئـەوەی لـە سـلێمانی گواسـتیانەوە، کردیانـە فەرمانـدەی قوتابخانـەی مەشـق و راهێنانـی پۆلیسـە نوێیەکانـی ئەمـن، ئەوانـە کاتێـک دەبوونـە کارمەنـدی ئەمـن، ئـەو مەشـقی پێدەکـردن. لـە هەمـان کاتـدا مەشـقی بـە هێزەکانـی فریاکەوتنیـش دەکـرد. هێـزەکان یـان سرییەکانی فریاکەوتـن ئـەم بەرپـرس بـوو لـە مەشـق و راهێنانیـان. چەنـد جارێـک بینیومـە، بـەڵام پێشـتریش لەڕێـی راپۆرتـە ئەمنییەکانـی خۆمانـەوە ناویـم بیسـتبوو. یەکـەم جـار کـە ناویـم بیسـت، ئەوکاتەبـوو کـە خانوویەکـی خـۆی بەخشـی بـۆ خەرجییەکانـی جەنگـی عێـراق و ئێـران. تاکـە ئەفسـەری ئێمـە بـوو کـە ئـاوا خانـووی خـۆی ببەخشـێ بـە جەنـگ. نیفاقەکـەی بێوێنـە بـوو، بـەوە خـۆی کـردە کەسـێکی نزیـک و باوەڕپێکـراو، لـە هەمـان کاتیشـدا کەسـێکی تووند بـوو لـە جێبەجێکردنـی ئەرکەکانیـدا ئەوکاتـەی لـە سـلێمانی بـوو. ئـەوەی ئـەو دەیکـرد تۆقانـدن بـوو، بڵاوکردنـەوەی تـرس

بـوو، بەوجـۆرە نێوبانگێکـی پەیداکردبـوو کـە خەڵـک لێـی دەتۆقیـن. دەچـوو سـواری ئۆتۆمبێلێکـی پیـکاب دەبـوو کـە ڕەشاشـێکی قورسـی لەسـەر بوو، لـە کـوێ هەسـتی بـە مەترسـی کردبووایـە تەقـەی دەکـرد بەبـێ ئـەوەی بـۆی گرنـگ بـێ کـێ دەکوژێـت. خانـووی خەڵکـی دەڕووخانـد. هـەر دیوارێـک دروشــمی دژی ســەددام حوســێنی لەســەر نووســرابووایە دەیڕووخانــد. بۆیـە ئـەم کەسـە یـەک پارچـە تـرس و تۆقانـدن بـوو بـۆ خەڵکـی سـلێمانی. نێوبانگـی گەیشـتبووە لای ئێمـە، لـەلای ئێمـەش باس هەر باسـی ئـەو بوو. خـۆی ئـەم کەسـە خەڵکـی باشـووری عێـراق بـوو...

کاوە ئەمین: بەڵام دەگوترا فەلەستینییە...

سـەباح حەمدانـی: وەکــو پێشــتر گوتــم، ســەرەتای هاتنــی ڕەوانــەی نــاو فەلەســتینییەکان کــرا، بزووتنــەوە فەلەســتینییەکان، ڕێکخــراوی ڕزگاریخــوازی فەلەســتینی، ئەمــە ســەر بــە موخابەراتــی عێــراق بــوو، چــووە پــاڵ ئــەوان و وەک کەســێکی فەلەســتینی بەشــداری شــەڕ و چالاکـی دەکـرد، زۆر عێراقـی لەوجـۆرە هەبـوون. دۆسـتێکی خـۆم بەنـاوی عیمـاد عەونـی کـە خەڵکـی مووسـڵ بـوو، چـووە نـاو فەلەسـتینییەکان و لــەوێ کــوژرا. هاوڕێیەکــی بــاش و مرۆڤێکــی ئێسکســووک و جــوان، ڕۆیشـت و لـە فەلەسـتین کـوژرا، کەواتـە زۆر کـەس هەبـوون کـە ئـاوا دەچـوون لەپێنـاوی فەلەسـتین شـەڕیان دەکـرد، بـەڵام ئـەم چـوو کاری بــۆ موخابــەرات دەکــرد. جارێــک بەتــەواوی نزیکبوونــەوە لــەوەی پلانــی ڕفاندنـی مـام جـەلال جێبەجـێ بکـەن، پێشـتر باسـی ئەمـەم بـۆ کـردن، ئەوەبـوو گیـرا و دواتـر لـە 1978 ئـازاد کـرا لـە ئەنجامـی ڕێککەوتنێکـی نێـوان عێـراق و سـووریا. هێنایانـەوە و پلـەی مولازمـی یەدەگیـان پێـدا، واتـە بەشـێوەی کاتـی نـە بـە مەرسـوومی کۆمـاری. بەوجـۆرە پەیوەنـدی بـە دەزگای ئەمنـەوە کـرد و گواسـترایەوە بـۆ ئەمنـی سـلێمانی. دواتـر مەرسـوومی کۆمـاری بـۆ دەرچـوو، کرایـە مـولازم.

کاوە ئەمین: لە چ نەتەوەیەک بوو؟

سەباح حەمدانی: عەرەب بوو..

کاوە ئەمین: عەرەب بوو؟

سـەباح حەمدانـی: عەرەبـی خەڵکـی باشـوور بـوو، بـەڵام دایکـی کـورد بـوو. دایکـی کوردێکـی شـیعە بـوو، پێموایـە فەیلـی بـوو. دواتـر لـە بەغـدا نیشـتەجێ بـوو. لـە ژیانـی خۆیـدا بـە مەترسـیی زۆردا تێپەڕیبـوو، لـە بـواری کارەکـەی خۆیشـیدا زۆر ناسـرا. رۆژێـک، ئەمـە باسـی دواتـر دەکـەم، بـەڵام مـن بیسـتوومە و خـۆم نەمبینیـوە، لـە سـاڵانی نەوەتـەکان نمایشـێکی سـەربازی بـە ئەمنەکانـی جەماعەتـی تـەواری کـرد، بەهـۆی ئـەوەوە توانـی سـەرنجی قوسـەی بۆخـۆی رابکێشـێت. قوسـەی سـەددام خـۆی هاتبـوو بـۆ نمایشـەکە، بـەڵام هۆشـداری دابـووە بەڕێوەبـەری ئەمـن کـە ئەوکاتـە سـەبعاوی بـوو. ئـاگاداری کردبـووەوەو گوتبـووی ئـەم کەسـە کێیـە و خەڵکـی کوێیـە، واتـە مەبەسـتی ئـەوە بـووە ئاخـۆ تکریتییـە و لـە جەماعەتـی خۆمانـە؟ گوتبـووی نەخێـر ئەمـە ئاوایـە و ئاوایـە، ئەویـش گوتبـووی وریـای بـن، ئێمـە رێ بـە هیـچ کەسـێک نادەیـن نمایشـی ئـاوا جـوان بـکات بـەم توانـا و ئازایەتییـەوە. ئینجـا هـەر بەڕاسـتیش لـە بـواری سـەربازیدا توانـا و شـارەزایی زۆری هەبـوو، بۆیـە بەجۆرێـک لـە جـۆرەکان گوتبـووی چارەسـەرێکی بکـەن. پـاش ماوەیـەک، جـا ئـەم موحسـینە ژنیشـی نەهێنابـوو، بەگشـتی وا بـاس دەکـرا کـە هاوڕەگەزخـوازە، ئەوەبـوو پلانێکیـان بـۆ دانـا و بەهەرحـاڵ تۆمەتباریـان کـرد بـەوەی پەیوەنـدی هاوڕەگەزخـوازی لەگـەڵ کەسـێک هەیـە و لەسـەر ئـەوەش لە دەزگای ئەمـن دەرکـرا. واتـە بەتـەواوی وێرانیـان کـرد. ئـەوە دواییـن شـت بـوو لەبـارەی موحسـین کـە بیسـتم. دواتـر لەپاش 2003 هـەڵات، وەکـو بیسـتم چـووە بـۆ یەمـەن، ئایـا لـەوێ بەشـداری شـەڕ و شـتی کـردووە یـان نەیکـردووە؟ خـۆی کابرایەکـی سـەڵت و بـێ ژن و منـداڵ بـوو، هیـچ پەیوەندییەکـی بـە ژیانـی گشـتییەوە نەبـوو.

کاوە ئەمین: وەکو بزانی هێشتا لە ژیاندا ماوە؟

سەباح حەمدانی: خوا دەزانێ، بەڕاستی...

کاوە ئەمین: تۆ نازانی؟

سەباح حەمدانی: دەڵێن هێشتا ماوە.

کاوە ئەمین: دەڵێن؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ.

کاوە ئەمین: کێ وا دەڵێ؟

سەباح حەمدانی: لە بەرنامەیەکدا لە یەکێک لە برایانی کوردم بیست، دەیگوت پەیوەندی پێوەکردووم، راست دەکات یان نا خوا دەزانێ.

کاوە ئەمین: ئێمە لە بەرنامەی پەنجەمۆردا لەگەڵ دارای حاجی برایم باسمان کرد، تەنانەت ئەو دوای بەرنامەکە قسەیشی لەگەڵ کرد، پێموایە لە یەکێک لە وڵاتانی ئەوروپایە، هیچ پەیوەندییەکت لەگەڵی نەبووە؟

سەباح حەمدانی: نا بزانم لەکوێشە پەیوەندی پێوە ناکەم، کەسێکە چەند لێی دووربی باشترە، چونکە کەسێکی خراپە و بە خراپی ناسرابوو. شەرەفمەند نابم چاوم بە چاوی بکەوێ و نامەوێ گوێم لە دەنگی بێت، بەڵام ئێستا لە کوێیە؟ بەڕاستی نازانم. لەوانەیە داوای مافی پەنابەریی کردبێ، خۆت دەزانی دەوڵەتانی ئەوروپا مافی پەنابەری دەدەنە هەموو کەسێک، تەنیا هەر ئەوەندەی بیسەلمێنێ کە لە شوێنێک لە شوێنەکان ژیانی لە مەترسیدایە.

کاوە ئەمین: یەکێکی وەکو مولازم موحسین بێت، دەتوانێ بە ئاسانی مافی پەنابەری لە ئەوروپا وەرگرێت؟
سەباح حەمدانی: بێگومان.

کاوە ئەمین: خەڵکی دیکەی لەوجۆرە لە ئەوروپا هەن؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ دەبێ زۆر هەبن، بەڵام بەدیاریکراوی ناوی کەس نازانم. بەگشتی زۆرینەی ئەفسەرەکان نەگەیشتوونەتە ئەوروپا، واتە زۆرینەی ئەوانەی لە تاوان و کاری خراپەوە گلاون، نەهاتوون بۆ ئەوروپا، ئەویش لە ترسا. رەنگە ئێستا لە کوردستان بیانبینی، لە تورکیا بیانبینی، لە ئوردن و یەمەن. من تەنیا گلەیی لەو برایانە دەکەم کە ئێستا... دیارە دڵخۆشم کە لە سایەی کوردستاندا دەژین، بەڵام هیچ دڵخۆش نیم کە دەبینم هێشتا دڵیان لای رژێمی پێشووە. سەرەڕای بەڵاکانی، سەرەڕای تاوانەکانی و سەرەڕای ئەو بارودۆخەی کە ئێمەی پێگەیاند، هێشتا بەدوای سەددام حوسێندا رادەکەن. ئێ لانیکەم وەکو رێزێک بۆ ئەو خەڵکەی کە رۆژێ لە رۆژان پشتت تێکردوون و دژایەتیت کردوون و ئێستاش هاتووی لە پەنایاندا دەژیت، وەرە سەر تەلەڤزیۆن و وەک من چۆن ئێستا قسە دەکەم و خەڵکی غەیری منیش کە قسە دەکەن، وەرە راستییەکان بڵێ. با ئەو خەڵکە راستییەکان بزانن.

کاوە ئەمین: خەڵکی لەوجۆرە هەن کە ئێستا لە کوردستان بن و دڵیان لای حیزبی بەعس بێت؟
سەباح حەمدانی: بەدڵنیاییەوە، زۆرجار شتی وام بەرچاو دەکەوێ، شتێکیش کە زۆر لێی پەست دەبم..

کاوە ئەمین: دەتوانی بە ناو بڵێی کێن؟ بۆ نموونە کەسێک تۆ بیناسی و دەستی لە تاواندا هەبووبێ و ئێستا لە کوردستان بژی؟
سەباح حەمدانی: پێموایە خۆتان لە من باشتر دەیانناسن، هیچ گومانم

لـەوە نییـە. دەزگای ئاسـایش هەیە و هەواڵگری هەیـە و بێگومان زانیارییان لایـە، بـەڵام ئایا ئەوانـە راسـتگۆن یـان نـا؟ مـن هیوادەخـوازم راسـتگۆ بـن، بـەڵام هیـواش دەخـوازم بێنـە قسـە. ئەمانـە رەنگـە هەمـوو قسـەیەک بـۆ دەزگایەکـی ئەمنـی بکـەن لـە کوردسـتان، بـەڵام ئەوەنـدە بـەس نییـە. ئـەو رژێمـە دەبـێ بەتـەواوی بـۆ خەڵـک رووتبکرێتـەوە، دەبـێ مـاف بدرێتـە کورد کـە دەسـتی داوەتـە چـەک، دەبـێ بڵێیـن ئەمانـە مافـی خۆیـان بـووە کـە دەسـتیان داوەتـە چـەک، نـەک بچیـن بڵێیـن کـوردەکان ئەفسـەری ئێمەیـان کوشـتووە. مـن یەکێکـم لەو ئەفسـەرانەی هەڵاتـم لە سـلێمانی و برایەکی کـورد ژیانـی رزگار کـردم...

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەوەش دەکەیـن، بـەڵام پێتوایـە حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان کەمتەرخەمـی کـردووە کـە چـاو لەوانـە دەپۆشـێ و لێکۆڵینـەوەی لەگـەڵ نەکـردوون؟

سـەباح حەمدانـی: مـن خۆشـحاڵم کـە بـەر لێپێچینـەوە نەکەوتـوون، بـەڵام هاوکاتیـش دڵتەنگـم کـە راسـتییەکان ناڵێـن. دەبـێ قسـە بکـەن و وەکـو مـن دروشـم بەرزبکەنـەوە، وەک مـن قسـە بکـەن، ئایا ئەوەیـان کـردووە؟ بێگومـان نەیانکـردووە، چونکە نەمبینیوە. تائێسـتا شـتی وام نەبینیوە. بەڵێ نـاو دەزانـم، بـەڵام ناوێـرم و ناشـمەوێ بچمـە نـاو ئـەو بزرگەیـە. نامـەوێ نـاوی کـەس بەدیاریکـراوی بڵێـم، بەڵام حکومەتی کوردسـتان کارێکی باشـی کـرد کـە هەموویانـی بەخشـی، لەگـەڵ ئەوەشـدا دەبـوو راسـتییەکانیان پێ بدرکێنـێ، بـە زەبـری هێـز نـا، بـە ئەخـلاق. بەشـێوەیەکی مرۆڤانـە، چونکـە بەسـە، تـۆ رۆژێـک لـە رۆژان تەنانـەت بەشـداریت لـە کوشـتنیاندا کـردووە، باشـە ئێسـتا وەرە حەزدەکـەم راسـتییەکانت لێـوە ببیسـتم. تـۆ بڕوانـە ئـەو شـتانەی لـە ئەفریقیـا روویانـدا، دواتـر چـی بـوو؟ دواتـر ئاشـتەوایی کـرا و بەخشـران، بـەڵام لـە بەرامبـەر چـی؟ لـە بەرامبـەر ئـەوەی بێیت راسـتییەکان بڵێـی. وەرە راسـتییەکان بڵـێ و بـڕۆ ئـازاد بـە، بـەڵام ئایا جورئەتـی ئەوەیـان هەیـە قسـە بکـەن؟ بەڕێوەبـەری ئەمـن، بەرپرسـی گـەورە هـەن، لەوانەیـە

هەیانبێ بـەدرۆم بخاتـەوە، رەنگـە بەشـێوەیەک لـە شـێوەکان دژایەتیـم بکـەن، یـان زانیـاری لەبـارەم کۆبکەنـەوە بـە هـەر رێگەیـەک، تەنانـەت کار گەیشـتە ئـەوەی تۆمـەت بـۆ ناموسـم دروسـت بکـەن، ئەمـە هـەر بـۆ ئـەوەی بێدەنگـم بکـەن، بـەڵام بێدەنـگ نەبـووم، بڕیـارم دا قسـە بکـەم نەک لـە بەرامبـەر شـتێک، بەڵکـو لەپێنـاوی خـوا.

کاوە ئەمیـن: ئەوەنـدەی تـۆ ئاگاداربیـت هیـچ خـزم و کەسـێکی نزیکـی سـەددام لـە کوردسـتان هـەن؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان هـەن، خۆتـان لـە مـن باشـتر دەزانـن. مـن زانیاریـی وردم هەیـە کـە عیـزەت دووری لـەلای ئێـوە بـووە تاوەکـو ئـەو رۆژەی مـرد، تەنانـەت گـۆڕەکەشـی هـەر لای ئێوەیـە، بـەڵام مـن ئـەوە بـە شـتێکی نامـۆ نازانـم، شـتێکی باشـە، بـەڵام هیـوام دەخواسـت ئـەو قسـانە ببیسـتم، کـە خەڵکـی لـەم جـۆرە خۆیـان لـە کار و کردەوەکانـی سـەددام بێبـەری بکـەن. هەرکاتێـک ئەوەیـان کـرد، دەڵێـم ئیـدی کاتـی لێبـووردن و بەخشـینیان هاتـووە.

کاوە ئەمیـن: دەمـەوێ بێینـە سـەر باسـی راگواسـتنی کـوردی فەیلـی کـە لـە کۆتایـی سـاڵانی حەفتـا دەسـتیپێکرد، هیـچ شـتێکی نهێنـی سـەبارەت ئـەو بڕیـارە دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو راگواسـتنە تەنیـا بـۆ کـوردی فەیلـی نەبـوو، بـەڵام کـوردی فەیلـی لەبـەر دوو هـۆکار ناخۆشەویسـت بـوون: یەکـەم لەبەرئـەوەی کـوردن، ئێمـە لـە مووسـڵ پەندێکمـان هەیـە، نازانـم لای ئێـوە هەیـە یـان نـا، دەڵـێ "خـۆی رەزای گرانـە و کچیشـی بـووە"، واتـە خـۆی کەسـێکی رەزا گرانـە و کـەس خۆشـیناوێ، کچیشـی بـووە، لەبەرئـەوە رقەکـە بەرامبـەری دەبێتـە دوو هێنـدە. ئەوانیـش شـیعەن و کوردیشـن، بۆیـە بەربژێـری یەکـەم دەبـن بـۆ راگواسـتن کاتێـک نیـازی تەسـفیر هەبـوو. لەبەرئـەوەش کـوردی فەیلـی لـەو پرۆسـەی

ڕاگواستنەدا تایبەتمەندییەکیان وەرگرت. دیارە ڕاگواستنەکەیان لەسەر ئەو بنەمایە بوو کە ئەوانە ئێرانین. هۆکاری یەکەم ئەمە بوو، بۆیە بەر ئەو ڕاگواستنە کەوتن، بەڵام مەترسییەکە لەکوێدا بوو؟ لەوەدا بوو وەجبەکانی سەرەتا کە ڕاگوازران، بەشێکیان بوونەوە سەرباز و لە جەنگی عێراق ـ ئێراندا هاتبوونەوە بۆ شەڕ، هەندێک لەمانە بەدیل گیران و لەکاتی لێکۆڵینەوە دەرکەوت عێراقین و لە ڕاگوازراوەکانن، بوونەتە سەرباز و هاتوون شەڕی ئێمە دەکەن، بۆیە سەددام حوسێن بڕیارێکی دەرکرد، دەڵێ هەرکەسێک بەر ڕاگواستن بکەوێ و لە تەمەنێکدا بێت کە بتوانێ شەڕ بکات، ڕەوانەیان مەکەن و بیانکوژن. ئەمە هەنگاوێکی مەترسیدار بوو لە زنجیرەی فەرمانەکانی کوشتنی بەکۆمەڵ و ئەو گۆڕە بەکۆمەڵانەی کە لە 1980 وە دەستیان پێکرد، چونکە هەر دوای ئەوەی شەڕ هەڵگیرسا ئیدی هێواش هێواش بە گۆڕی بەکۆمەڵ ئاشنابووین. هەر کەسێک لەسەری سەلمابووایە کە بە ڕەچەڵەک ئێرانییە، چ فەیلی و تەنانەت زۆر هەبوون بە ڕەچەڵەک عەرەبیش بوون، بەڵام لەسەریان سەلمابووایە کە ئێرانین، ڕەوانەی مەرگ و گۆڕی بەکۆمەڵ دەکران. ئاوابوو کە ئەو گەنجانە بێسەروشوێن بوون و لە گۆڕی بەکۆمەڵدا دۆزرانەوە.

کاوە ئەمین: هیچ ئامار و ژمارەیەک هەیە سەبارەت گەنجە فەیلییە کوژراوەکان؟ چەند بوون و لە کوێ شاردرانەوە؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی مەسەلەی ئەوەی لەکوێ شاردراونەتەوە، ئەمە بابەتێکی زۆر گەورەیە. تۆ ڕووبەرێکی بەرینی بیابانت هەیە لە عێراق. ڕۆژئاوای عێراق لە باشووری مووسڵەوە تاوەکو دەگاتە سەفوان لە بەسرە، هەمووی ناوچەی بیابانە و ناوچەیەکی گونجاوە بۆ گۆڕی بەکۆمەڵ. تەنانەت لە کەرکووک، ڕەنگە لە هەولێریش دەشتی بەرین هەن کە دەکرێ بۆ گۆڕی بەکۆمەڵ بەکاربهێنرێن.

کاوە ئەمین: ئەی ژمارەیان، هیچ ژمارەیەک لەبەردەستە کە چەند کەس کوژراون و شێوازی کوشتنیان چۆن بووە؟
سەباح حەمدانی: نەخێر هیچ ئامارێک نییە. هیچ ئامارێک لەبەردەست نییە کە چەند کەس بوون. ئەگەر حکومەتی عێراق فەرمانگەیەکی تەرخان کردبووایە، کە ناشیانەوێ پارە بۆ ئەم جۆرە کارە گرنگانە تەرخان بکات، بەڵکو تەنیا لەو شتانەی خەرج دەکەن کە دزی و تاڵانیی زیاتریان بەدواوەیە، ئەگەر خەڵکی شارەزایان بۆ بەدواداچوونی ئەو بابەتە تەرخان کردبووایە، دەیانتوانی بزانن بەڕاستی چەند کەس تێداچوونە. دیارە لەو بابەتەدا درۆ و زێدەڕۆییش کراوە، دۆزینەوەی راستییەکە زەحمەت نییە، بەڵام پرۆسەی کوشتن و ژێرخاکنان، دەتوانین بە درێژی باسی بکەین هەرکاتێک هاتینە سەر باسی گۆڕە بەکۆمەڵەکان، یان تەنانەت گۆڕی تاکەکەسیش کە ئەوان لە هەردووکیاندا هەن. دەکوژران و دەخرانە ژێر خاکەوە، منداڵەکانیش وەکو یەکێک لە برایان شایەتی لەسەردا، بە زیندوویی دەخرانە پاڵ کەسوکارە کوژراوەکانیان و خۆڵیان بەسەردا دەکرا.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە کوردی فەیلی لە دوو لاوە تۆمەتبار بوون، کورد بوون و شیعەش بوون، لای بەعس کامیان تاوانێکی گەورەتر بوو؟
سەباح حەمدانی: زەحمەتە بزانم کامیان بووە، چونکە من لەناو مێشکی سەددام حوسێندا نەبووم، پێموایە بۆ سەددام هەمووی یەکسان بوو.

کاوە ئەمین: راستە بەڵام خۆ سەددام لەجیاتی هەموو دەزگاکانی ئەمن بیری نەکردووەتەوە، خەڵک هەبوون کە جێبەجێیان کردووە و دەبێ راپۆرت هەبێ لەوبارەوە و بەڵگەنامە هەبێ، راستە سەددام بڕیارەکەی داوە، بەڵام خەڵکێک هەبوون جێبەجێیان کردووە؟
سەباح حەمدانی: وەکو پێشتریش گوتم، ئەم مرۆڤە زوڵملێکراوە

لەبەرئـەوەی هـاوکات کوردیـش و شـیعەش بـووە، ئەولەویـەت بـەو دراوە بـۆ کوشـتن، یـان ئەولەویـەت بـەو دراوە بـۆ ڕاگواسـتن، واتـە هـەردوو ئینتیماکـە لەسـەری کۆبوونـەوە و کۆتایـی هـات، بێگومـان گرووپێـک لـەم بارودۆخـەدا بـن دەبنـە ئامانجێکـی ئاسـان بۆئـەوەی لەناوببرێـن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام بەدیوێکـی دیکـەدا، کـوردی فەیلـی بەگوێـرەی بەڵگـەکان خـاوەن سـەرمایە بـوون و بازرگانـی گـەورە بـوون و بەشـێکی بازرگانیـی بەغـدا لـە دەسـتی ئەوانـدا بـووە، ئـەم مەسـەلەی پاشـکۆیەتی ئێرانییـە بیانوویـەک نەبـوو بۆئـەوەی لـەو بازرگانییـە بیانکەنـە دەرەوە و دەسـت بەسـەر موڵـک و سـامانیاندا بگـرن؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ ڕەنگـە وابووبـێ، یـان دەکـرێ بڵێیـن ئەمـەش بووە بیانـووی سـێیەم لەسـەریان، واتـە ڕاگواسـتن و دەرکردنیـان بـە ئەنقەسـت بووبـێ و بـۆ تاڵانکردنـی سـامانیان بووبـێ، چونکـە ئـەوەش کـرا، بەڵـێ لـە سـەرەتاوە ڕێگەیـان دەدان تەنانـەت بەشـێک لـە سـامانەکانیان لەگـەڵ خۆیـان ببـەن، بـەڵام ئەوانـە دواتـر لـە هەمـوو شـتێک داماڵـران. لـە زێـڕ و لـەو پارەیـەی کـە هەیانبـوو، بۆیـە ئامانجەکـە بـووە دەسـتگرتن بەسـەر سـامانەکانیاندا. بەوجـۆرە چەنـدە سـامانەکەی زۆرتـر بووایـە کـە خۆیشـی دوو تۆمەتـی لەسـەرە، واتـە کوردیشـە و شیعەشـە، ئەوەنـدە زیاتـر دەکەوتـە نـاو چوارچێـوەی ڕاگواسـتن و دەرکـردن.

کاوە ئەمیـن: لـەدوای فەیلییـەکان، نـۆرەی کۆمەڵکوژیـی بارزانییـەکان دێـت. سـاڵی 1983 ئەوکاتـەی بـارزان تکریتـی بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام بـوو، کۆمەڵگـەی بارزانییـەکان لە ناوچـەی هەولێر گەمـارۆ دران و هـەزاران گەنجیـان لـێ بێسەروشـوێن کـردن، لەسـەر ئـەوە چـی دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: زانیاریـم هەیـە و بەڵگەنامەشـم لەبەردەسـتە، ئەگـەر بکـرێ هەندێکیـان دەخوێنمـەوە بـۆ ئـەوەی ئێـوەش...

کاوە ئەمین: ئەو بەڵگانە بەڵگەی چ دەزگایەکن؟

سـەباح حەمدانـی: ئەمانـە هەنـدێ بەڵگـەن لـە دوای رووخانـی رژێـم لـە 2003 دۆزراونەتـەوە، هەندێکیشـیان سـاڵی 1991 دۆزراونەتـەوە. ئەمـە دەکـرێ یەکێـک قسـەیان لەسـەر بـکات، چونکـە بەڵگـەی روون و ئاشـکران و ئێمـەش پێشـتر لەبارەیانـەوە شـتمان بیسـتبوو، دەمانزانـی ئەوانـەی لـە قوشـتەپە و لـەو ناوچانـەی دیکەوە هێنـراون خراونەتە گـۆڕی بەکۆمەڵەوە، بـەڵام بـەم روونییـە و بـە بەڵگـە و نووسـراو، ئێسـتا راسـتی رووداوەکەمـان بـۆ دەردەکـەوێ کـە چـی بەسـەر بارزانییـەکان هێنـراوە و ژمارەیـان چەنـد بـووە بەگوێـرەی بەڵگـە و دۆکیۆمێنتەکانـی حکومـەت خـۆی. جـا ئەگـەر حەزبکـەن بۆتانـی دەخوێنمـەوە.

کاوە ئەمین: پێمانخۆشە ئەگەر بەڵگەیەکی باوەڕپێکراوە..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بەڵگـەی فەرمییـە و نووسـراوی باوەڕپێکـراوە و لەلایـەن خـودی بەڕێوەبـەری ئەمنـی عامـەوە دەرچـووە، دەبینـن باسـی عەشـیرەتی بارزانییـەکان دەکات لـە سـاڵی 1983.

* * *

کاوە ئەمیـن: دەتویسـت هەنـدێ بەڵگەمـان پیشـانبدەی سـەبارەت ئەنفالـی بارزانییـەکان، ئـەو بەڵگانـە چیـن؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بـرای ئازیـز. وەکـو دەزانیـن، چیرۆکـی گـۆڕە بەکۆمەڵـەکان، خـۆی ئـەم بیرۆکەیـە لای سـەددام حوسـێن گەڵاڵـە بـوو، پاشـان د.فـازڵ بەڕاکـی لـێ ئـاگادار کـرا و ئیـدی لەوێوە پرۆسـەی کوشـتن و شـاردنەوەی خەڵـک لەنـاو گـۆڕی بەکۆمـەڵ دەسـتیپێکرد. لـە چوارچێـوەی ئـەم بڕیـار و رێنماییانـەدا چـی بەسـەر بارزانییـەکان هـات و چـۆن مامەڵەیـان لەگـەڵ کـرا؟ خـۆی لـە نەجـەف و لـە پارێزگاکانی باشـوورەوە لـە دژی حیزبی دەعـوە و ئەوانـە دەسـتیپێکرد کـە تۆمەتباربـوون بـە دژایەتیکردنـی حیـزب

و شـۆڕش. پاشـان گوازرایـەوە بـۆ ناوچەکانـی کوردسـتان و بەدیاریکـراوی بـۆ بارزانییـەکان. ئێمـە لەوکاتـەدا لەڕێـی راپۆرتـی مانگانـەوە دەنگوباسـی گرتنـی بارزانییەکانمـان دەبیسـت، باسـی ئـەوە دەکـرا کـە ئـەم بارزانییانـە پشتاوپشـت خیانەتـکارن و دەبـێ لەنێوببرێـن، ئەوکاتـە بـە (سـلیلی الخیانـە) ناویـان دەبـردن، واتـە بـاب و باپیریـان هـەر خیانەتـکار بوونـە، بۆیـە دەبـێ لـە کـۆڵ بکرێنـەوە. جـا بۆیـە لەوکاتـەدا دەمانبیسـت کـە لـەو چوارچێوەیـەدا ژمارەیەکـی زۆریـان لێگرتـوون. لەوکاتـەدا ژمـارە و شـت دیـار نەبـوو، بـەڵام سـاڵانێک دواتـر کـە پارێـزگاکان کەوتنـە دەسـت خەڵـک، جـا چ لـە 1991 بووبـێ یـان لـە 2003، زۆر راسـتی بەدیارکەوتـن و لەڕێـی تـۆڕی ئینتەرنێتـەوە بڵاوکرانـەوە، بەشـێکی ئەوانـەش بەڵگەنامـەی راسـتەقینە بـوون، ئێمـە هەمیشـە کاتێـک ئـەم بەڵگەنامانـە بـەراورد دەکەیـن لەگـەڵ ئـەو رووداوانـەی لـە دەزگای ئەمـن لەگەڵیـان ژیاویـن، دەزانیـن سـەرچاوەی ئـەم بەڵگانـە دروسـتن یـان نـا، ئـەم بەڵگەنامانـە ئۆرجیناڵـن یـان نـا.

ئێسـتا لـەم سـەرچاوانە هەندێ شـتتان بـۆ دەخوێنمـەوە سـەبارەت ژمارەی ئـەو بارزانییانـەی تێداچـوون، چـۆن کـوژراون و لەکـوێ کـوژراون و ئەمـەش هەمـووی بـە وردەکارییـەوە و بەپێـی بەڵگەکانـی خودی بەڕێوەبـەری ئەمنی عـام و نووسـراوەکانی ئـەو، ئێـوەش بـە دڵنیاییـەوە لـەم بەرنامەیـەدا پێشـانی خەڵکـی دەدەن.

بەڵگـەی یەکـەم دەڵێـت: بـە فەرمانـی بەڕێـز بەڕێوەبـەری پێشـتری ئەمنـی عـام، (مەبەسـتی دکتـۆر فـازڵ بەڕاکـە، ئـەوەی لێـرەدا قسـە دەکات عەبدولڕەحمـان دوورییـە کـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عامـە) دەڵـێ هێزێـک لـە کارمەندانـی بـارەگای بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی عـام، لەگـەڵ بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی بەغـدا، ئەرکـی وەرگرتنـی گیراوەکانیـان لەئەسـتۆ گـرت (واتـە لێرەدا وەریانگرتـوون) لـەو کۆمەڵگەیانـەی لای سـەرەوە، هەروەهـا ئەوانەی وەک ئەوانـن و لـە زیندانـی ئەبوغرێـب راگیـراون. کـۆی گشـتیی ئەوانـەی ئـەم هێـزە وەریگرتـوون 2225 کەسـن. دوای وەرگرتنـی بارزانییـەکان، ئـەم هێزە دەسـتی بـە گواسـتنەوەیان کـرد (ئـەم نووسـراوە ئاراسـتەی سـەرۆکایەتی

کۆمـار کـراوە، چونکـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام راسـتەوخۆ گرێـدراوی سـەرۆکایەتی کۆمـار بـوو) بـۆ ناوچـەی بوسـەییە لـە پارێـزگای موسـەننا بۆئـەوەی گوللەبـاران بکرێـن (ئەمـە بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام خـۆی باسـی دەکات) و لەلایـەن تیمێکـەوە حوکمـی گەلیـان لەسـەر جێبەجـێ کـرا.

ئەمـە بەڵگەیەکـە هیـچ نیشـانەی پرسـیارێکی لەسـەر نییـە. چەنـد مانگێـک دوای بێسەروشـوێنبوونی ئـەو کۆمەڵـە خەڵکـە، سـەددام حوسـێن لـە دیدارێکـدا لەگـەڵ کۆمەڵێـک لـە کـوردە بەعسـییەکان، گوتـی "پێدەچـێ کوڕەکانـی مسـتەفا بارزانـی بـە تـەواوی لەنـاو خیانـەت رۆچووبـن، تاوەکـو ئـەو ئاسـتەی کـە نەتوانـن پاشـگەز ببنـەوە (واتـە مەبەسـتی ئـەوە بـوو لـە خیانـەت پاشـگەز نابنـەوە)، ئـەم خیانەتەشـیان بـۆ بازنەیەکـی بەرینتـری بنەماڵەکەیـان گواسـتووەتەوە. (واتـە لـە بنەماڵـەی بارزانـی) تاوەکـو ئـەو تاوانەیـان جێبەجـێ کـرد کـە بوونـە هاریـکاری سـوپای فارسـەکان و بوونـە چاوسـاخیان بـۆ داگیرکردنـی خاکـی عێـراق".

کورتـی دەکەمـەوە، خۆتـان دەزانـن ئەم قسـانە بۆ قایلکردنـی خەڵکی دیکە بـوو کـە ئەمانـە بەکرێگیـراو بوونـە. نامـە و نووسـراوی زۆر لەنێـو خۆیانـدا ئاڵوگـۆڕ کـراون، ئـەم بەڵگانـە کۆپیـی نووسـراوەکانی ئەمنـی عامـن کـە بەردەسـتن و باسـی ئـەو بابەتـە دەکـەن. بێگومـان پێشـانی دەدەن، چـوار پێنـج بەڵگەنامـەن کـە عەبدولڕەحمـان دووری موخاتەبـەی سـەرۆکایەتی کۆمـار دەکات و بۆمـان روون دەکاتـەوە کـە چـۆن هێـزە ئەمنییـەکان، ئەوانـەی لـە ئەمنـی عامـەوە هاتـوون، کۆمەڵگـەی نیشـتەجێبوونی بارزانییەکانیـان گەمـارۆداوە و چـۆن مامەڵەیـان لەگـەڵ ئـەو کەسـانە کـردووە کـە تەمەنیـان لەنێـوان 18- 45 ساڵدا بـووە و چـۆن رایانگرتـوون و چـۆن رەوانـەی بـەردەم دادگایـان کـردوون، تەنانـەت بڕیارەکانـی مەجلیسـی قیـادەی سـەورە هـەن لەبـارەی لەسـێدارەدانیان و هەمووشـیان کـە ناوەکانیـان دەخوێنیتـەوە، چونکـە هەیـە و پشـتیوان بەخـوا کۆپییەکتـان دەدەمـێ، هەمـووی فـڵان فـڵان بارزانـی، فـڵان فـڵان بارزانـی. سـەرجەمیان بارزانـی بوونـە.

کاوە ئەمین: پێموایە هەر لەو دیدارە تەلەڤزیۆنییەدایە کە سەددام دانی پێدادەنێ و دەڵێ ئەوانەمان کوشتووە...

سەباح حەمدانی: بەڵگەنامەیەکی فەرمی هەیە دەتاندەمێ، ئەوەی تێدا باسکراوە. دەڵێ باسی ئەوانە مەکەن، چونکە ئەوانە ئێستا کێشە نین، ئەمڕۆ ئێمە دەمانەوێ باسی چارەسەر بکەین، واتە واز لەوانە بێنن.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەمە بە پلانی پێشوەخت کراوە..

سەباح حەمدانی: بەڵێ بیرۆکەی گۆڕی بەکۆمەڵ لای ئێمە لە ئەمن لەگەڵ سەرەتاکانی جەنگی عێراق ئێران پەیدابوو. جەنگی عێراق ئێران دەستیپێکرد، سوپای سەددام کەوتە پێشڕەوی و 70 کیلۆمەتر چووە ناو خاکی ئێرانەوە، ئەمە سەددامی شاگەشکە کرد و غروور گرتی، گوتی تەواو چووینە ناو ئێرانەوە، ئێران بەرەو رووخانە و دەتوانێ دەوڵەتی عەرەبستان جیابکاتەوە، سەری پڕبوو لە خەیاڵ. وای پێشبینی دەکرد کە خومەینی بەو نزیکانە دەکەوێت. لەوکاتەدا رێنمایی ئەمنیمان بۆ هات کە دەبێ ئەوپەڕی سوود لەم سەرکەوتنە وەرگرین، ئەم سەرکەوتنە مەزنەی سوپا و قادسیەی سەددام، دەبێ دەزگا ئەمنییەکان، واتە ئەمن و موخابەرات دەست بکەن بە گرتنی هەر کەسێک لەوانەی دەیانناسن و دەزانن بیری دژی حیزب و شۆڕشیان لەسەردایە. ئەمە هەمیشە لە ئەمن چەندبارە دەکرایەوە "دووژمنی حیزب و شۆڕش"، واتە نەیاری سەددام حوسێن. حیزب و شۆڕش واتە سەددام حوسێن، بۆیە دەزگا ئەمنییەکان دەبێ ئەم کەسانە بدۆزنەوە، ناوەکانیان بنێرن و شوێنەکانیان دیاری بکەن، ئینجا بیانگرن و لە گۆڕی بەکۆمەڵدا بێسەروشوێنیان بکەن بێ ئەوەی پێویست بە دادگاییکردن بکات. کەواتە ئەم بیرۆکەیە لەگەڵ سەرکەوتنەکانی سەددام لە مانگی یەکەمی جەنگەوە پەیدابوو. پاشان لە ساڵی 1983 لەڕێی کوشتنی بارزانییەکانەوە گەیشتە کوردستان. تێبینی بکە خۆی لە 1980 پەیدابوو. سەرەتا لە نەجەف و پارێزگاکانی دیکەی باشوور

جێبەجێکـرا، واتـە ئـەو پارێزگایانـەی حیزبـی دەعـوە و ئەوانـی دیکـە تێیـدا چـالاک بـوون.

کاوە ئەمیـن: لـە کوردسـتان بـە بارزانییـەکان دەسـتیپێکرد یـان بـە فەیلییـەکان؟

سـەباح حەمدانـی: مـن لەمـەدا تایبەتمەندییەکـم نەدایـە فەیلییـەکان، چونکـە ئـەوان بەشـێک بـوون لـەو خێزانانـەی بـەر دەرکـردن کەوتـن، ئەمانە لەگـەڵ ئەوانـی دیکـە نـاوی پاشـکۆی ئێرانیـان لێنابـوون، بـەڵام کـوردەکان سـەت لە سـەت عێراقیـن. فەیلییەکان لـە بنەڕەتەوە وڵاتینامـەی عێراقییان نەبـوو، بۆیە ئەوانـم خسـتە پاڵ ئەوانـەی بـەر ڕاگواسـتن کەوتـن. واتـە پـێ بەپـێ لەگـەڵ بیرۆکـە ئەمنییەکـە دەڕۆیـن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئـەوە شـتێکی بێمانایـە خەڵکێـک سـەدان سـاڵ لـە وڵاتێکـدا بژیـن و هـەر بـە بێگانـە حیسـاب بکرێـن و لەنـاکاو ڕۆژێـک ئـاگادار بکرێنـەوە کـە دەبـێ وڵات بەجێبهێڵـن...

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان منیـش سـەت لـە سـەت لەگەڵتم. مـن باسـی ئـەو عەقڵیەتـە دەکـەم کـە لـەو سـەردەمەدا هەمـوو شـتێکی لـەڕووی ئەمنییـەوە لێکدەدایـەوە. مـن بـە پێنـج سـاڵ وڵاتینامـەی هۆڵەندیـم وەرگـرت و وەک هـەر هۆڵەندییـەک لـە هەمـوو مافێـک بەهرەمەنـدم، سـەت لـە سـەت، نـەک ٪99. سـەت لـە سـەت. باشـە بـۆ ئـەوان بـە پێنج سـاڵ وڵاتینامـە دەدەنـە خەڵـک و هەرگیـز دەرتناکـەن؟ لەبەرئەوەیـە کـە ئێمـە مرۆڤایەتیمـان تێـدا نییـە.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە بـا ئـەو پرسـیارە بکـەم، پلانـی بەکۆمـەڵ کوشـتنی بارزانییـەکان بـە بڕیـاری سـەددام خـۆی بـوو یـان کەسـێکی وەک بـارزان تکریتـی پلانەکـەی داڕشـت؟

سـەباح حەمدانـی: بڕیارەکـە بڕیـاری سـەددام بـوو. مەسـەلەی بارزانییـەکان

پەیوەنـدی بـە بارزانـەوە نەبـوو، دەتوانیـن بڵێین فـازڵ بەڕاک بوو، من پێشـتر کەمێـک بەرگریـم لـە فـازڵ بـەڕاک کـرد، هەرچەنـدە بـە تـەواوی بەرگـری لێناکـەم چونکـە ئەویـش تاوانبارێکـە و ئـەوە هیـچ مشـتومڕ هەڵناگـرێ، بـەڵام مـن شـارەزای کەسـایەتی بەڕاکـم، وای تێگەیشـتووم کـە بـەڕاک وەکـو کەسـایەتی کەسـێکی زۆر خوێنـاوی نەبـوو، لەگـەڵ ئـەو کوشـتن و گـۆڕی بەکۆمـەڵ و شـتە نەبـوو، بـەڵام ئەویـش لـە سـەرەوە فەرمانـی بـۆ دەهـات، تـەواو.. گـۆڕی بەکۆمـەڵ ئامـادە بکـە، دووژمنەکانمـان لەکـۆڵ بکـەوە، وای نەکردبووایـە لەناویـان دەبـرد، دەیانکوشـت. دواجاریـش هـەر کوشـتیان، بۆیـە ئـەو لـەو شـتانەدا دوودڵیـی زۆری پێـوە دیاربـوو. زۆر لەسـەر ئـەوە رادەوەسـتا کـە هەوڵبـدات وزەی هێـزە نەیـارەکان لەڕێـی راکێشـانی کادیرەکانیانـەوە هەڵمژێـت. ئـەو لـە سـاڵانی سـەرەتادا زۆرتـر فۆکەسـی لەسـەر ئـەوە بـوو، واتـە لـە 77 و 78 و 79 و 80، بـەڵام لـە 80 بـەدواوە هەمـوو شـتێک گـۆڕا، تێڕوانیـن و تێگەیشـتنەکە گـۆڕا، مەبەسـتم تێڕوانینـی سـەددامە کـە پێیوابـوو تـەواو ئیـدی سـەرکەوت، ئیـدی دەتوانـێ هەمـوو نەیارەکانـی لەنێوببـات و وڵات پاکبکاتەوە. بەوجۆرە و دەسـتپێکرد و فـازڵ بەڕاکیـش پێیخۆشـبووایە یـان نـا دەبووایـە جێبەجێـی بـکات. بۆیـە بڕیـاری بارزانییـەکان لەلایـەن سـەددام حوسـێن خۆیـەوە دراوە و ئەوانـەی جێبەجێیـان کـرد فـازڵ بـەڕاک و دەزگای ئەمـن بـوون.

کاوە ئەمیـن: هێزەکانـی گاردی کۆماریـش بەشـداربوون لـە پرۆسـەی کۆکردنـەوە و دەسـتگیرکردنی بارزانییەکانـدا، ئـەوەش بەڵگەیەکـە کـە سـەددام حوسـێن خـۆی بڕیارەکـەی داوە..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ ئـەوە مشـتومڕ هەڵناگـرێ. گاردی کۆمـاری هـاوکار بـووە، بـەڵام ئـەوان جێبەجێـکار نەبـوون، تەنیـا رادەسـتی دەزگا ئەمنییەکانیـان کـردووە. لایەنـی جێبەجێـکار دەزگا ئەمنییـەکان بـوون. هەمـوو کردەوەکانـی کوشـتن و سـڕینەوە، چونکـە دواتـر دەزگای ئەمـن بـووە پسـپۆڕی گـۆڕی بەکۆمـەڵ و سـڕینەوەی نەیـاران.

کاوە ئەمین: بەڵام شتێک لێرەدا هەیە کە جێی سەرسوڕمانە. لە کۆمەڵکوژیی بارزانییەکاندا تەنیا نێرینەکانیان برد، لە ئەنفالدا بە پێچەوانەوە، ژن و منداڵ و پیر و گەنج هەموو ئەنفالکران، خوێندنەوەی تۆ بۆ ئەوە چییە؟

سەباح حەمدانی: هۆیەکەی سادەیە، من پێشتر باسمکردووە و بە وردەکاریی زیاترە باسی دەکەمەوە. ئەوان خێزانەکانی ئێمەیان کوشتووە، ژنەکانی ئێمە و منداڵەکانی ئێمەیان کوشتووە، کەواتە ژن و منداڵەکانیان بکوژن. واتە تاوانبارێک دێت سەت کەس لە تۆ دەکوژێت. تۆ دەوڵەتی، چەکدارێک دێت سەت کەس لە تۆ دەکوژێ، سەت منداڵ و ژن، لە گوندێک لای پردێ و لە گوندێک لای کفری، تۆ دەوڵەتی، هەموو جومگەکانی حوکمڕانیت لەدەستە. دەچی بڕیاری لەنێوبردنی هەزاران ژن و منداڵ دەردەکەی، ئێ خۆ ئەمانە منداڵی خۆتن، ئەمانە ژنی دەوڵەتەکەی تۆن، چۆن پەنا بۆ کارێک دەبەی لە تۆڵەی کاری لایەنێکدا کە تۆ بە تێکدەر ناوی دەبەی؟ لەم دۆخەدا تۆ تاوانبارتر و خوێنڕێژتر و تێکدەرتری لەو تێکدەرە. تۆ خۆت خەڵک بۆ تێکدان هاندەدەی، کێ ئەم هەموو تێکدەرەی لە عێراقدا دروستکرد؟ سەددام، کاتێک ئێمەی لەو هەموو جەنگەوە ئاڵاند، جەنگی بۆ هەڵگیرساندین و سامانی وڵاتەکەی تاڵانکرد و لە جەنگدا بەفیڕۆیدا و لە دروستکردنی کۆشکەکانی و کەیف و سەفای خۆیدا بەفیڕۆیدا و نەیهێشت ژیانێکی ئاسایی بژین.

کاوە ئەمین: بەڵام وەڵامی پرسیارەکەم دەستنەکەوت، بۆچی لە پرۆسەی بارزانییەکاندا تەنیا نێرینەکانیان برد کەچی لە ئەنفالدا دەستیان لە کەس نەپاراست؟ هیچ پەیامێک لەپشتی ئەو دوو ڕەفتارە جیاوازەوە هەبوو؟

سەباح حەمدانی: لە سەرەتاکانی دەرچوونی ئەم ڕێنماییانەدا، تەنانەت بۆ شیعەش، تەنیا باسی کورد ناکەین، خۆی هەر لە شیعەوە دەستیپێکرد، لە نەیارەکانی شیعەوە، ئەوانەی مەترسی بوون لەسەر

"حیـزب و شـۆڕش"، لـه پرۆسـه‌ی ئه‌وانیشـدا ژن و منداڵیـان نه‌ده‌کوشـت، ته‌نیـا پیاوه‌کانیـان ده‌کوشـتن، هه‌ندێـک خێزانیـش هه‌بـوون کـه کـوژران، بەڵـێ هەنـدێ خێـزان لـه پارێـزگا شـیعییه‌کان کـوژران، بـه‌ڵام بـه ژماره‌یه‌کی کـه‌م. پاشـان کـه دێنـه سـه‌ر بارزانییـه‌کان، بڕیـار ده‌ده‌ن ته‌نیـا گه‌نجه‌کانیـان بکـوژن، واتـه لـه ته‌مه‌نێکـی دیاریکـراو بۆئـه‌وه‌ی لـه ئاینـده‌دا نه‌توانـن لـه دژی ده‌وڵـه‌ت هیـچ کارێـک بکـه‌ن. بیرۆکه‌کـه ئاوابـوو، بـه‌ڵام دواتـر پـه‌ره‌ی سـه‌ند و سـه‌ددام حوسـێن وای لێهـات وه‌کـو مرۆڤ سـه‌یری عێراقییه‌کانی نه‌ده‌کـرد، وا ته‌ماشـای ده‌کـردن کـه مشـک و جورجـن، ئه‌گـه‌ر 100 هه‌زاریشـت لێکوشـتن کێشـه نییـه. 100 هـه‌زار له‌کـۆی 30 ملیـۆن کـه‌س، زۆر کێشـه نییـه بیانکـوژن. سـه‌ددام ئـاوا بیـری ده‌کـرده‌وه.

کاوه ئه‌میـن: یه‌کێـک لـه‌و شـتانه‌ی تائێسـتاش ته‌مومژاوییـه، مه‌سـه‌له‌ی ژمـاره‌ی قوربانییه‌کانـه، بـۆ نموونـه لـه‌و دۆکیۆمێنتـه‌ی به‌رده‌سـتی تـۆ ژمـاره‌ی بارزانییـه‌کان 2225 که‌سـه، بـه‌ڵام به‌گوێـره‌ی ئـه‌و ئامارانـه‌ی لـه کوردسـتان هـه‌ن، نزیکـه‌ی هه‌شـت هـه‌زار بارزانـی بێسه‌روشـوێنن..

سـه‌باح حه‌مدانـی: بەڵـێ راسـت ده‌کـه‌ی. شـته‌که لای مـن روونـه، ئـه‌و 2225 که‌سـه دواتـر دراونه‌تـه مه‌حکه‌مـه‌ی سـه‌وره له‌کاتێکـدا ئه‌وکاتـه له‌نـاو گۆڕه‌کانیانـدا بوونـه، لـه گـۆڕه به‌کۆمه‌ڵه‌کانیانـدا بوونـه، دراونه‌تـه مه‌حکه‌مـه‌ی سـه‌وره و بڕیـاری کوشـتنیان ده‌رچـووه، واتـه کراوه‌تـه فه‌رمـی بـۆ ئـه‌وه‌ی به‌ڵگه‌نامـه‌ی وه‌فاتیـان بـۆ ده‌ربکـه‌ن و کێشـه یاسـاییه‌کانیان له‌کـۆڵ بکه‌نـه‌وه. ئه‌مـه لـه باشـوور به‌سـه‌ر شیعه‌شـدا هێنـراوه، بـه‌ڵام خه‌ڵکانێکیـش هه‌بـوون کـه نه‌دراونه‌تـه دادگا، کـوژراون پێـش ئـه‌وه‌ی بگه‌نـه دادگا، یـان ناوه‌کانیـان لـه لیسـته‌کان ده‌رهێنـراوه، هیـچ بڕیارێکـی دادگا نییـه، به‌ڵام کوژراویشـن، بۆیـه جیاوازییه‌کـه لێره‌دایه، ره‌نگـه ئه‌گـه‌ر ئـه‌وه‌ی ئـه‌وێ و ئـه‌م ژماره‌یـه لێکبـده‌ی، ده‌ربکـه‌وێ کـه ئه‌وانـه لـه لیسـته‌کان ده‌رهێنـراون پـاش ئـه‌وه‌ی کـه کـوژراون. ته‌نانـه‌ت لـه هه‌ڵمه‌تـی ئه‌نفالیشـدا لـه سـاڵی 1988، ره‌نگـه هـه‌زاران هه‌بـن کـه

ناویـان دیـار نییـە، بـەڵام کـوژراون و خراونەتـە گـۆڕی بەکۆمەڵـەوە.

کاوە ئەمیـن: لـە بەغـداش چەنـد کەسـایەتییەکی دیـاری بارزانـی هەبـوون کـە لـەوێ دەژیـان، لەوانـە لوقمـان و سـابیر بارزانـی، ئەوانـە بۆچـی لەنێوبـران؟ هیـچ زانیارییەکـت سـەبارەت ئـەوان هەیـە؟

سـەباح حەمدانـی: راسـتییەکەی هـەر ئـەوە بـوو کـە باسـی چیرۆکـی کوڕەکـەی دیکـەی خوالێخۆشـبوو مسـتەفا بارزانیـم بـۆ کـردن، عوبەیدوڵڵا. باسـی چیرۆکەکەیـم کـرد.

کاوە ئەمین: بۆ منت باس کرد، بەڵام دەمانەوێ بینەرانیش بیزانن...

سـەباح حەمدانـی: عوبەیدوڵـڵا بارزانـی جیابـووەوە، مرۆڤـە و بڕیاریـدا بێتـە پـاڵ دەوڵـەت، لای دەوڵەتـی هەڵبـژارد و هـات لـە بەغـدا نیشـتەجێبوو، لـە شـوێنێکی گونجاویـش دایانمەزرانـد. لەیادمـە ماڵەکـەی لـە تەنیشـت دەرگای ئەمنـی عـام بـوو، واتـە کـە دەتویسـت بچیتـە نـاو بـارەگای ئەمنـی عـام، راسـتەوخۆ دەرگاکـەی لای راسـتت ماڵـی عوبەیدوڵـڵا بـوو ، یەکـەم بـۆ پارێـزگاری و پاشـانیش ئـەوە یەکێـک بـوو لـە کۆشـکە دەستبەسـەرداگیراوەکان، یـان دەوڵـەت کڕیبـووی، مەبەسـتم ئەمنـی عـام، باسـی ئەوکاتـە دەکـەم کـە ئەمنـی عـام لای کۆشـکی سـپی بـوو، بەرامبـەر کۆشـکی سـپی بـوو، هـەر ئەوەنـدەم لەبـارەی عوبەیدوڵـڵا لەیـادە، بـەڵام یەکێـک لـە بـرا ئەفسـەرەکانمان رۆژێـک بـۆ منی گێڕایـەوە کە سـاڵی 1980، رۆژێـک چووەتـە ژوورەوە بۆ شـوعبەی سـێ. دەرگای ژوورێکـی کردووەتەوە و لـەوێ عوبەیدوڵـڵا بارزانـی بینیـوە دانیشـتووە، تەنانـەت گوتـی قاتێکـی شـەکەری لەبەربـووە، وەکـو گیراوێـک لـەوێ بـووە. دەرگای ماڵەکـەی بـە دەرگای ئەمنـەوە بـوو، هێنابوویـان و لـەوێ دایاننابـوو. فەرمـان هاتبـوو کـە بیگـرن، گوتـی ئـەوەم پـێ سـەیر بـوو، چونکـە ئـەو کەسـە دەیناسـی و خۆیشـی ئەفسـەری شـوعبەی سـێ بـوو. گوتـی پێـم سـەیر بـوو عوبەیدوڵڵا بۆچـی گیـراوە. گوتـی پـاش دوو رۆژ بڕیـاری دەرکردنیـم لـە وەزیفەکـەی

بیست. لە هەمان کاتدا بەڕێوەبەری شوعبەی سێ نێردرابوو بۆ ماڵی عوبەیدوڵڵا، براکەی لەوکاتەدا لەوێ بووە، پێموایە سابیر بووە وەکو تێگەیشتم، ئاگاداری کردبووەوە کە سەید رەئیس سڵاوی هەیە بۆتان و دەڵێت کارێکمان بە عوبەیدوڵڵا سپاردووە بۆیە چاوەڕێی مەبن و درەنگ دێتەوە، بەڵام هاوکاری و شت بۆ ئێوە هەر بەردەوام دەبێت. وەک گوتم دوای دوو رۆژ لەوە لە وەزیفەکەی دەرکرا و ئیدی دیار نەما. ئەمە لە مانگی نۆدا بوو ، واتە رێک لەگەڵ، تەماشای ئەم خاڵە بکە، رێک لەگەڵ دەستپێکردنی جەنگی عێراق ئێران. لەگەڵ سەرەتای...

کاوە ئەمین: ساڵی 1980..

سەباح حەمدانی: بەڵێ 1980، لەگەڵ سەرەتای رەوتەکە، واتە گۆڕی بەکۆمەڵ. کەواتە ئەو لە یەکەمین ئەو کەسانە بوو کە بەم رەوتەدا هاتن، کوشتن و بێسەروشوێنکردن. خودا بیبەخشێ.. من ئەوەندە دەزانم لەبارەی.

کاوە ئەمین: چیرۆکێکی دیکەش هەیە کە دەڵێن لەنێوان عوبەیدوڵڵا و سەددامدا دەمەقاڵەیەک بووە لەسەر ئەوەی کە سەددام قسەی خراپی لەبارەی باوکی کردووە، شتی وات بیستووە؟

سەباح حەمدانی: رەنگە شتی وا لە سۆشیالمیدیا بڵاوکرابێتەوە، بەڵام من شایەتیی خەڵک دەگوازمەوە، یان شتێک کە بە چاوی خۆم بینیومە، خوێندوومەتەوە، یان لە راپۆرتە ئەمنییەکانم وەرگرتووە، یانیش لە زاری کەسێکەوە کە لە دەزگای ئەمن کاری کردووە. لەبەرئەوەشە کە هەمیشە راستی دەڵێم، بەڵام ئەو دەمەقاڵەیە، دەشێ بە تەلەفۆن بووبێ. ئەوەندە دەزانم لە شوعبەی سێ بینراوە و هەر لە شوعبەی سێ کۆتایی هات، ئایا بردوویانە بۆ لای سەددام حوسێن؟ ئەوە بەدوور دەزانم. لە ماڵی خۆی لەگەڵ سەددام حوسێن دەمەقاڵەی بووە؟ رەنگە.. ئەوکاتەی هێشتا لە ماڵ بووە، ئەمە زۆر مومکینە، ناتوانم بڵێم

وا نییە، ناتوانم بڵێم شتی وا رووینەداوە، لەوانەیە وابووبێ و دەمەقاڵەیان بووبێ و سەددامیش دەستبەجێ فەرمانی دەستگیرکردنی بە فازڵ بەڕاک دابێ و ئەوانیش گرتبێتیان و برادەرەکەی منیش لەوکاتەدا لەوێ بینیبێتی .

کاوە ئەمین: باشە بەڕێوەبەرایەتییەکانی ئەمنی کەرکووک و هەولێر رۆڵیان لە گرتنی بارزانییەکاندا چی بووە؟ ئێوە بەشداریتان کرد وەکو ئەمنی کەرکووک؟

سەباح حەمدانی: ساڵی 1983 کە بارزانییەکان گیران من هێشتا نەچووبوومە ئەمنی کەرکووک، بەڵام لەو جۆرە ئەرکانەدا، هەمیشە هێزێک لە ئەمنی پارێزگاکەوە بۆ پشتیوانیی هێزە جێبەجێکارەکە دەردەچێ، ئەو ئەرکەش نزیک بووە لە ئێمە، واتە ئەمنی کەرکووک و ئەرکەکەش لە هەولێر بووە، بۆیە ئەمنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی و ئەمنی سلێمانی هەموو بەشدار دەبن کاتێک ئامادەکاری دەکرێ بۆ دەستگیرکردنی خەڵکێکی ئاوا زۆر. ئێمە باسی چەند کۆمەڵگەیەک دەکەین کە ئەو خەڵکانەیان تێدا نیشتەجێ بووە. خۆشتان ئەو بەڵگەنامانە دەبینن و دەخوێننەوە و پێشانیدەدەن کە هەموو ئەو وردەکاریانەیان تێدایە. کۆمەڵگەکان چۆن دەورەدراون و چۆن دەست بە گرتنی بارزانییەکان کراوە و چۆن تەمەنەکانیان دیاری کردوون و چۆن گیراون و چۆن براون بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی عام.

کاوە ئەمین: پێش ئەوەی کۆتایی بەم بەشەی گفتوگۆکە بێنین حەزدەکەم پرسیارێکی شەخسی لە تۆ بکەم، تۆ کە ئەفسەری ئەمن بووی بە پلەی رائید، بەشداریت کردووە لە لێکۆڵینەوە لەگەڵ ئەوانەی کە گیراون؟ بەچاوی خۆت ئەشکەنجەدانی خەڵکت بینیوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ بینیومە، بەڵام من لێکۆڵینەوەم نەکردووە چونکە ئەوە بواری پسپۆڕیی من نەبوو. بواری شارەزایی من هەمیشە، بۆ نموونە کە لە ئەمنی نەجەف بووم، بواری پسپۆڕیی من مەرجەعیەت

بـوو. ئەفسـەری پەیوەنـدی بـووم لەگـەڵ مەرجەعیـەت. هەرشـتێک سـەبارەت مەرجەعیـەت هەبووایە مـن دەمزانی و لەبارەیەوە دەمنووسـی.

کاوە ئەمین: ئەی لە کەرکووک؟

سـەباح حەمدانـی: وەک نموونە دەڵێم. لـە کەرکووکیش ئەرکـی مـن لـە شـوعبەی پێنـج بـوو. چەنـدی لـە توانامـدا بووبێ کاری چاکـم بـۆ خەڵـک کـردووە. هەرگیـز نـە کەسـم گرتـووە و نـە بوومەتـە هـۆکاری گرتنـی کەسـیش، چونکـە لـەو ماوەیـەی کـە مـن لـە ئەمنـی کەرکـووک کارم کـردووە و نزیکـەی دوو سـاڵێک بـوو، هیـچ کێشـەیەک روویـنـەدا. لـەو کەناڵـەی خۆمـەوە، ئاگاداری زۆر کێشـەی خەڵـک بوومـەوە لـە کەرکووک. بـۆ نموونـە شـێخ فەخرەدیـن کـە خانووەکـەی و دووکانەکانیـم لـە حیجـز دەرهێنا و رادەسـتم کـردەوە، چونکـە مەزڵـووم بـوو، بـۆ نموونـە دەڵێـم. مـن ئەرکـی خـۆم بەجێگەیانـدووە.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام لـەو ماوەیـە لـە هیـچ لێکۆڵینەوەیەکـدا بەشـداریت کـردووە؟

سەباح حەمدانی: نەخێر.

کاوە ئەمیـن: لێکۆڵینـەوە لـە زیندانـی سیاسـی و لـە پێشـمەرگە و لەوانـەی لـە کەرکـووک دەگیـران؟

سـەباح حەمدانـی: هەرگیـز بەشـداریم نەکـردووە، چونکە ئـەوە ئەرکی من و بـواری پسـپۆڕیی مـن نەبـوو، بـواری منیـش بووایـە نەمدەکـرد. ئامـادە نەبـووم لێکۆڵینـەوە بکـەم، ئەوانـەی لێکۆڵینەوەیـان دەکـرد کەسـانێک بـوون، بەڕێوەبەرەکانـی ئەمـن بۆیـان دەگـەڕان و توندترینەکانیـان هەڵدەبـژاردن، مـن کەسـێکی توونـد نەبـووم، بگـرە زۆریـش نـەرم بـووم لەگـەڵ خەڵـک. لەوانـە بـووم کـە خەڵکـم خۆشدەویسـت و حـەزم لـە ناسـینیان دەکـرد. بـۆم گێڕایـەوە کـە ئەوکاتـەی لـە نەجـەف بـووم بەبێ چـەک دەگـەڕام.

کاوە ئەمین: زۆر باس لە دڕندەیی هەندێ لە بەعسییەکان دەکرێ، بەتایبەتی لە زیندانەکاندا. بۆ مێژوو، تۆ ئەگەر لە هاوڕێیەکانتەوە بیستبێتت، ئەوانەی لێت نزیک بوون و کارەکەیان جیاواز بووە، شتی وا هەبوو کە هەڕەشە لە گیراوێک بکەن بەوەی خوشک و دایکی دەهێنن و لەبەرچاوی خۆی دەستدرێژی دەکەنە سەریان؟

سەباح حەمدانی: ئەوە ڕێپێدراو نەبوو، بە فەرمی ڕێپێدراو نەبوو، بەڵام جارێک بیستم کە لە ئەمنی نەجەف شتی واکراوە. من لەوانە بووم کە لە دژی وەستامەوە. یەکێک لە ئەفسەرەکانمان بەناوی نەقیب خزەیر جبووری، هەڕەشەی لە گیراوێک کردبوو، چووبوو خێزانەکەی هێنابوو، خوشکەکەی و ژنەکەی و لە ژوورێکی دیکە دانابوون، وای کردبوو کە گوێی لە دەنگیان بێت، بەڵام بەڕاستی بڵێم بەڕێوەبەری ئەمن خۆیشی لە دژی وەستایەوە و گوتی شتی وا قبووڵ ناکەم. گوشاری خستبووە سەری دەیگوت تۆ کە گوێت لە خوشکت بێ لە ژوورێکی دیکە و تۆش تۆمەتبار بیت و پرسیاری تاوانێکت لێ بکرێت، تەنانەت ئەگەر تۆش نەبووبی، من نامەوێ تەواوی بکەم، ناتوانم لەوە زیاتر بڵێم، چونکە من خۆم ئەگەر بکەومە دۆخێکی وەهاوە و بچن خوشکم بێنن، دەستبەجێ دەڵێم ڕاوەستن تەواو، ئەو تاوانە من کردوومە. وەرە بمبە و بمکوژە. بۆیە ئەم ڕەفتارانە بە فەرمی ڕێپێدراو نەبوون...

کاوە ئەمین: بەڵام شتی وا کراوە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ کراوە، بەبیرم هاتەوە لە ئەمنی کەرکووکیش، لە بازگەیەکدا کەسێکیان گرتبوو شیوعی بوو، فەرمانی گرتنی هەبوو. هەر ئەوەندەی هێنایانە ئەوێ، دوای پێنج کاژێر گیانی دەرچوو. باشە بۆ؟ گوتیان لەژێر لێکۆڵینەوە.
ئەفسەری لێکۆڵینەوە لەوکاتەدا ڕائید حەمید و ڕائید سوفیان بوون، هەردووکیان تکریتی بوون و ئەوان لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکرد. ئەمانە بە هەردووکیان کەوتبوونە سەری دەگ دەگ. ئێ باشە کاکە تۆ لێکۆڵەری. کاری تۆ ئەوەیە ڕاستی وەرگری. بەهەرحاڵ لەژێر دەستیاندا

مـرد و تەرمەکەیـان دایـە شـارەوانی بیشـارێتەوە، ئەمـە یەکێـک بـوو لـەو شـتانەی خـۆم بینیـم، بـەڵام ئەشـکەنجە هەبـووە و زۆریـش بـوو، هەمـوو جۆرەکانـی ئەشـکەنجەی تەقلیـدی هەبـوون.

بەشی حەوتەم

کیمیابارانکردنی هەڵەبجە

بۆ بینینی بەشی حەوتەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ بەرنامەکەمان
سەباح حەمدانی: دووبارە سڵاوتان لێبێ و سوپاستان دەکەم.

کاوە ئەمین: سەبارەت کیمیابارانی هەڵەبجە قسە بکەین، هیچ بەڵگەیەک هەیە کە ئێرانیش چەکی کیمیایی لە هەڵەبجە بەکارهێنابێ؟
سەباح حەمدانی: گەیشتینە باسی ئەنفال. ئەنفال دوو بەشی هەیە..

کاوە ئەمین: ئێستا دەمانەوێ باسی هەڵەبجە بکەین..
سەباح حەمدانی: بەڵێ، هەڵەبجە و ئەنفال و گۆڕی بەکۆمەڵ. ئێستا باسی هەڵەبجە دەکەین. لە یادمە ئەوکاتە لە ئەمنی کەرکووک بووم کە ئەنفال دەستیپێکرد، ساڵی 1988 بوو. پەیوەندیم لەگەڵ هاوڕێیەکی منداڵیم هەبوو، ئەو لە دەزگای هەواڵگری بوو. رائید هانی یونس جەمیل، پێکەوە کاتی زۆرمان بەسەردەبرد، دەهاتە سەردانم بۆ ئەمن و منیش دەچوومە سەردانی. لەوکاتەدا بوو کە چەکی کیمیایی بەکارهات، رێنماییمان بۆ هات، رێنمایی هەواڵگری، دەزانی لەو رووەوە دەزگای هەواڵگری لە ئێمە بەتواناتر بوون و باشتریش لە کاروباری سوپا تێدەگەیشتن. جا ئەوکاتە بوو کە هەواڵی پێدام گوتی ئێران بە کیمیایی لە ئێمەی داوە و خەڵکی بەرکەوتوومان هەیە. ئەم جۆرە زانیارییانە ئیدی بە برووسکە و دەماودەمیش بڵاوبوونەوە.

کاوە ئەمین: مەبەستی هەڵەبجە بوو؟
سەباح حەمدانی: بەڵێ هەڵەبجە. جا گوتم چارە چییە و چی دەکرێ؟ گوتی فەرماندەیی بڕیار دەدات. رۆژی دواتر هەواڵی پێدام کە چەکی کۆکوژ بەکارهاتووە و لێدانێکی توندیش بووە. ئەمە ئیدی ئاماژەیەکی روون بوو، زانیاری لە کەسێکەوە کە ئاگادارە. پاش ئەو لێدانە، سەتان

سـەربازی بەرکەوتـوو گەیێندرانـە نەخۆشـخانەی سـەربازی لـە کەرکـووک. هەموویـان بـەر کیمیایـی خۆمـان کەوتبـوون، واتـە لـە لێدانـی دووەم کـە وەڵامـی ئێمـە بـوو. بۆیـە دەڵێـم لێدانـی یەکـەم لەلایـەن ئێرانـەوە بـوو، بـەڵام رووداوەکانـی دواتـر دەریانخسـت کـە ئێرانییـەکان ئـەو لێدانـەی یەکەمیـان وەک تەڵەیـەک بەکارهێنـا و چاوەڕێبـوون عێـراق بەهێزتـر وەڵام بداتـەوە، چونکـە عێـراق لـە 1987ـەوە بـە چـڕی دەسـتی بـە تاقیکردنەوەی چەکـی کیمیایـی کردبـوو. فەرمانیشـی بـۆ هاتبـوو، فەرمـان نـا بـا بـە وردی قسـە بکەیـن، گڵۆپـی سـەوزی لەلایـەن ئەمریکییەکانـەوە بـۆ هەڵکـرا کـە سـەددام رێگـە پێـدراوە هەمـوو جبەخانـەی خـۆی لـە چەکـی کیمیایـی لـە دژی ئێـران بەکاربهێنـێ بۆئـەوەی ناچـاری بـکات رێککەوتننامـە ئیمـزا بـکات و شـەڕ رابگرێـت. جـا لێـرەدا چـی روویـدا؟ ئێرانییـەکان ئـەم پلانەیـان دانـا و بـە گازی سـارین لـە ئێمەیانـدا. سـارین لـەو گازانەیـە کـە لەسـەر رووکاری زەوی دەمێنێتـەوە و وەک خـەردەل ناچێتـە قووڵاییـەوە. ئـەوان سـارینیان بەکارهێنـا و هـەر کـە هەواڵەکـە گەیشـتەوە سـەددام، دەسـتبەجێ فەرمانـی دەرکـرد کـە وەڵامیـان بدەنـەوە. یەکێـک لـە شـایەتەکان کـە مـن هێنامـە کەناڵەکـەی خـۆم و پسـپۆڕی دروسـتکردنی چەکی کیمیایـی بووە و لـە دامـەزراوەی موسـەننا بـووە کـە تایبەتـە بـە دروسـتکردنی چـەک، گوتـی مـن خـۆم، بەدەسـتی خـۆم ئـەو بۆمبانـەم پڕکـرد کـە لەسـەر هەڵەبجـە خرانـە خـوارەوە. هـەر بۆمبێک 250 کیلۆگـرام خەردەل و سـارینیان تێکراوە. لـە یەکـەم وەڵامدانـەوەدا، فڕۆکەکانمـان زیاتـر لـە 65 دەرچوونیـان هەبـووە بـۆ هەڵدانـی ئـەو بۆمبانـە. ئەمـە شـایەتە و بەشـداربووە و ناوەکـەی لای منـە، بـەڵام رازی نابـێ بێتـە سـەر تەلەڤزیـۆن و قسـە بـکات، تێناگـەم بۆچـی، رەنگـە لەبـەر هـۆکاری ئەمنـی بێـت، بـەڵام راسـتییەکەی ئـاوا بـە مـن گـوت. ئـەو خـۆی بەشـداربووە لـە بارکردنـی بۆمبەکانیـش، چونکـە هەمـوو کەسـێک ناتوانـێ فڕۆکـەی مێـگ باربـکات، دەبـێ کەسـێکی شـارەزابێت، بۆئـەوەی نـەوەك لێچـوون رووبـدات، یان کێشـەیەکی تێبکەوێ لەنـاو فڕگەکـە، فڕگـەی کـوێ؟ کەرکـووک. فڕۆکـەکان لـەوێ بـە خـەردەل

و سـارین بارکـران و لەوێـوە دەرچـوون. ئەمـە مـاوەی سـێ ڕۆژ لەسـەریەک بـەردەوام بـوو. خـۆی لـە 16/3 دەسـتیپێکرد، 16ی ئـادار وەک دیـارە. لێدانـی یەکـەم لەلایـەن ئێرانـەوە بـوو بـۆ تێوەگلاندنـی سـەددام، سـەددامیش کەوتـە تەڵەکـەوە.

کاوە ئەمیـن: واتـە ئێـران پێـش 16ی مانـگ چەکـی کیمیایـی بەکارهێنـا، یان هەمان ڕۆژ؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ هـەر هەمـان ڕۆژ، ئـەوان لێیاندایـن و بەیانییەکـەی ڕێنمایـی هـات کـە بـە چەکـی کیمیایـی وەڵامیـان بدەنـەوە. تێبینـی بکـە ئێرانییـەکان وریـا و ئامادەبـوون لـە میدیـا، چالاکـی، ئەمبۆڵانـس بـۆ گواسـتنەوەی بەرکەوتـووان، چونکـە دەیانزانـی بۆردوومانـی کیمیایـی لەڕێیـە، ئەوەبـوو سـوپای عێـراق هێرشـەکەی کـرد و ژمـارەی قوربانییـەکان هـەروا زیـادی دەکـرد، ئێـران دەسـتبەجێ کەوتـە وێنەگرتنـی و تەنانـەت ژمارەیـەک لـە بەرکەوتووانـی گواسـتەوە بـۆ لەنـدەن. بەوجـۆرە لەسـەر ئاسـتی دنیـا بڵاوبـووەوە کـە هێرشـەکە عێراقـی بـووە، لەکاتێکـدا کارەکـە ڕاکێشـانی بـەرە بـوو لەژێرپێـی عێـراق.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام ئەگـەر واش بێـت، ئێـران چەکـی کیمیایـی لە دژی سـوپا بەکارهێنـاوە نـەوەک خەڵکـی مەدەنی..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، لەیادمـە لەگـەڵ ئـەو برایـەی ئەفسـەری ئیسـتیخبارات، خـۆی دەزگا ئەمنییـەکان هەمـوو لەسـەر ئـەوە ڕێککەوتـن کـە دزە بـە زانیـاری بکـەن و بڵێـن ئێمـە هەمـوو خەڵکەکەمـان ئـاگادار کردبـووەوە کـە لـە هەڵەبجـە بـڕۆن و دەرچـن. ئەمـە لەپـاش لێدانەکـە. گوایـە پێیانگوتـوون لـە مـاوەی سـێ ڕۆژدا دەبـێ دەرچـن، تەنانـەت نووسراویشـیان بـە فڕۆکـە بەرداوەتـەوە سـەر شـارەکە، بـەڵام ئـەوە درۆیـە، چونکـە سـێ ڕۆژ تێنەپەڕیبـوو کـە لـە شـارەکە درا. خەڵـک هەبـوون باوەڕیـان کردبـوو کـە عێـراق وەڵامدەداتـەوە و بۆردوومانێـک لەڕێیـە، بەڵام

هەبـوون باوەڕیـان نەکـرد و ماڵەکانـی خۆیـان بەجێنەهێشـت، هەربۆیـە ژمارەیەکـی زۆر لـە خەڵکـی سـیڤیل لەنـاو شـاری هەڵەبجـە و دەوروبـەری بەرکەوتـن. راسـتیی رووداوەکـە ئاوابـوو. ئەمـە زانیـاری تایبەتـی خۆمـە کـە لـە رائیـد هانـی وەرمگرتـووە، جگـە لـەوەش زانیاریـی شـایەتەکەم هەیە کە شـارەزای پڕکـردن و ئامادەکردنـی بۆمبـی کیمیایـی بـووە و پلـەی ئەفسـەر بـووە. ئـەم کەسـە سـوێندی بـۆ خـواردم و منیـش لەبـەردەم خـودا سـوێند دەخـۆم کـە قسـەکانیم بـێ زیـاد و کـەم گێڕاوەتـەوە. لـە کەناڵەکـەی خۆشـمەوە زیاتـر لـە پێنـج ئەڵقـەم بڵاوکردووەتـەوە کـە تەنیا تایبـەت بوون بـە چەکـی کیمیایـی، چۆنمـان دروسـتکردوون، لـە رۆژی یەکەمـەوە کـە لـە ئەمنـی عـام دەسـت بـە دروسـتکردنی کـراوە.

کاوە ئەمیـن: جـا مـن دەمویسـت هـەر لەسـەر چۆنیەتـی دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی پرسـیارت لێبکـەم، عێـراق لـە کەیـەوە دەسـتیکرد بـە دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی؟

سـەباح حەمدانـی: زانیارییەکانـی خـۆم ئـەوە پشتڕاسـت دەکەنـەوە و دەیسـەلمێنن کـە سـەرەتای دەسـتکردن بـە دروسـتکردنی چەکـی کیمیایی لـەو فەرمانگەیـەوە بـوو کـە نـازم گـزار وەزیـری بەرگـری و وەزیـری ناوخـۆی تێدا بەندکـرا، باسـی ئەوکاتـە دەکـەم کـە لـە سـاڵی 1973 هەوڵیـدا کودەتا لەسـەر سـەددام و ئەحمـەد حەسـەن بەکـر بـکات. ئـەم فەرمانگەیـە خـۆی فەرمانگەیەکـی تەکنیکـی بـوو، نـازم گـزار دروسـتیکرد، فەرمانگەیەکـی تەکنیکـی بـوو بـۆ ئـەو بەشـەی کـە نـاوی مەعمـەل بـوو، فەرمانگەیەکـی تایبـەت و زۆر نهێنـی بـوو لـە ناوچـەی فزەیلییـە لـە رۆژهەڵاتی بەغـدا. ئەمە فەرمانگەیەکـی تایبـەت و زۆر نهێنـی بـوو بـۆ کاری تەکنیکـی و لەوانـەش دروسـتکردنی چەکـی کیمیایی. ئەم فەرمانگەیـە دوای ئەوەی نـازم گزاریش کـوژرا، هـەر بـەردەوام بـوو لـە بـواری دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی دا، واتـە هـەر لەسـەر ئـەو رێچکەیـە رۆیشـت، پاشـان بـە تێپەڕینـی کات پـەرەی سـەند و پێموایە لـە سـاڵی 1976 بـوو کـە بـە فەرمانـی ئەحمـەد حەسـەن

بەکـر گـوازرایـەوە و داوودەزگای بـۆ دروسـتکرا و ئامێـر و پێداویسـتییان بـۆ هێنـا و کیمیاییـان لـە ئەڵمانیـاوە بـۆ هێنـا و بەوجـۆرە پـەرەی سـەند بـۆ چەکـی کیمیایـی.

کاوە ئەمیـن: عێراقییـەکان خۆیـان دروسـتیانکرد یـان شـارەزای بێگانـە هاوکارییـان کـردن؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو فەرمانگەیـە بەتایبەتـی، هـەر لـە سـەردەمی نـازم گـزارەوە بـەردەوام شـارەزای بیانـی تێدابـووە. ئـەو بیانییانـە هـەر مانـەوە و بـەردەوام بـوون.

کاوە ئەمین: خەڵکی کام وڵات بوون؟

سـەباح حەمدانـی: ئەڵمـان بـوون، پێموایـە خەڵکـی ئەڵمانیـای رۆژهـەڵات بـوون. کـە دەڵێیـن ئەڵمـان زیاتـر مەبەسـتمان ئەڵمانیـای رۆژهەڵاتـە، تەنانـەت ئەڵمانیـای رۆژئـاواش لارییـان نەبـوو، ئـاوا مرۆڤانـە بیریـان نەدەکـردەوە کـە هەوڵبـدەن نەهێڵـن چەکـی کیمیایـی دروسـتبکەی و نـەوەك بـەکاری بهێنـی، خۆیـان دەیانزانـی ئـەم چەکـە بـۆ بەکارهێنانـە.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام بۆچـی ئـەم چەکـە بەدیاریکـراوی لـە هەڵەبجـە بەکارهـات؟ تـۆ گوتـت لـە وەڵامـی ئێرانییـەکان بـووە..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ راسـتە، وەڵامدانـەوە بـوو، بـەڵام وەکـو گوتـم تەڵەیـەک بـوو. تائێسـتاش زۆر شـتی لەسـەر دەخوێنمەوە. تەنانـەت وەزیری بەرگـری، تۆمـاری دەنگیـی هەیـە کـە دەڵـێ بـە کیمیایی لێمانـدان، پێنـج، دە، بیسـت هەزارمـان لـێ کوشـتوون کێشـە نییـە، بـا بیسـت هـەزار بـن.

کاوە ئەمین: مەبەستت عەدنان خەیروڵڵایە؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ عەدنـان خەیروڵـڵا، ئـەو تۆمـارە دەنگییـە لـە دادگای سـەرانی رژێمیشـدا لێدرایـەوە. باشـە ئـەم وەزیـری بەرگرییـە

کـە هەندێـک کـەس خۆشـیاندەوێ و دەڵێـن مرۆڤێکـی بـاش بـووە و خـاوەن رەوشـت بـووە، ئەوەتا دەڵـێ بیسـت هـەزار کـەس کێشـە نییـە، ئێمـە دوو ملیـۆن کـوردی باشـمان هەیـە، واتـە ئـەو بیسـت هـەزارەی کـە بـاش نەبـوون ئەوانـە کـوژراون. ئـێ باشـە ئەوانـە بەشـێکیان منداڵ بـوون و لـە باوەشـی دایکیانـدا مـردن. ئەمـە چیرۆکـی بۆردومانەکەیـە، وەزیـری بەرگـری دانـی پێدادەنێـت. ئـەو برایـەی لـە کارگەکـە بـووە دانـی پێدادەنـێ. نـزار خەزرەجـی برووسـکەی ناردووە بـۆ دادگـە، کاتـی دادگایی سـەرانی رژێـم، زانیـاری دەداتـە دادگا کـە ئـەو لەوکاتـەدا فەرمانـدەی فەیلـەق بـووە، بـەڵام بڕیارەکـە ئـەو نەیـداوە، بەڵکـو خـودی سـەددام حوسـێن بڕیارەکـەی داوە، ئـەوەش پـاش ئـەوەی سـەددام لەنـاو دادگا نـزار خەزرەجـی تۆمەتبـار کـرد بـەوەی کـە ئـەو بڕیـاری بۆردوومانـی هەڵەبجـەی داوە. منیـش لێـرەوە بـۆت دەسـەلمێنم کـە سـەددام درۆی دەکـرد، چونکـە مومکیـن نەبـوو فەرمانـدەی فەیلـەق بڕیارێکـی لەوجـۆرە بـدات.

کاوە ئەمیـن: باشـە کـێ بڕیارەکـەی جێبەجێکـرد، عەدنـان خەیروڵـڵا ئـاگادار بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان ئـاگادار بـوو. بۆردوومانی کیمیایی ئاشـکرایە بـە بڕیـاری راسـتەوخۆی سـەددام بـوو، بـەڵام کـێ جێبەجێـی دەکات؟ میکانیزمـی جێبەجێکردنەکـە چۆنـە؟ بێگومـان وەزیـری بەرگـری ئـاگادار بـووە، بێگومـان عەلـی حەسـەن مەجیـد ئـاگادار بـووە کـە لێدانەکـە پـاش سـاتێکی دی، پـاش چەنـد خولەکێکـی دی، پـاش چەنـد کاژێرێکـی دی دەبێـت، بـەڵام ئـەوەی جێبەجێـی دەکات، ئـەو ئەفسـەرانەن کـە دەزانـن چـۆن ئـەم چەکـە بەکاردێـت. ئـەوەی پـڕی دەکات، ئـەوەی دەیگوازێتـەوە، ئـەوەی لـە فڕۆکەکانـی بـاردەکات، ئـەوەی لـە فڕۆکەکـە بەریدەداتـەوە هەمـوو بەشـدارن. واتـە میکانیزمێکـی دیاریکـراوی هەیـە.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە ئـەو فڕۆکەوانانـەی بۆمبەکانیـان بەردایـەوە سـەر هەڵەبجـە دەیانزانـی ئـەوە بۆمبـی کیمیاییـە؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ دەیانزانـی، ئـەوە زۆر روونـە چونکـە شـارەزایەکی چەکـی کیمیایـی دەهـات سەرپەرشـتی بارکردنـی فڕۆکەکانـی دەکـرد، چونکـە ئەگـەر لێچوونـی هەبـوو، هـەر لێچوونێـک روویدابایـە، بـۆ نموونـە بۆمبێـک لێـی بچووبایـە دەبوو چارەسـەری بکـەن و زوو ئاگاداریـان بکەنەوە، بۆیـە ئـاگادار بـوون و پێشـیانگوترابوو کـە دەبـێ بـە بەتاڵـی بگەڕێنـەوە، واتە دەبـوو ئـەو بۆمبانـەی باریانکـردوون هەموویـان بەربدەنـەوەو بتەقێنـن.

کاوە ئەمیـن: باسـی نـزار خەزرەجیـت کـرد، بۆچـی سـەددام دەیویسـت ئەویـش پەلکێشـی دادگا بـکات کـە تـۆ دەڵێـی ئـەو ئـاگادار نەبـووە؟

سـەباح حەمدانـی: وەکـو ئیرەیـی دەیویسـت تووشـی بـکات. چـۆن نـزار خەزرەجـی سـەرەڕای ئـەوەی لـە دانیمـارک بـەرەوڕووی دادگایی کرابـووەوە، ئینجـا ئەوەشـی بیسـتەوە کـە سەرپەرشـتی رێکخسـتنێکی کـردووە لـە دژی ئـەو لەکاتێکـدا ئـەو لـە حەشـارگەدا بـووە، بۆیـە کاتێـک ئەمریکییـەکان لێکۆڵینەوەیـان لەگـەڵ کـرد، گوتـی ئـەوەی بڕیارەکـەی داوە نـزار خـەزرەجـی بـووە. دەیویسـت تووشـی بـکات بـۆ ئـەوەی بیهێننـەوە کـە لەوکاتـەدا لـە ئیمـارات بـوو، بـەڵام خـەزرەجـی بەڵێنـی لـە ئیماراتییـەکان وەرگرتبـوو، مافـی پەنابەرییـان دایـێ و پاسـەوانیان بـۆ دابینکـرد بـۆ ئـەوەی بمێنێتـەوە پـاش ئـەوەی هاوکاریـی پلانەکـەی خەزرەجیمـان کـرد لـە سـاڵی 2003 و ئەوەبـوو چووینـە سـووریا، خـۆی سـەرەتا چووینە سـعودیە، بەڵام سـعودیە بەرنامەکـەی گـۆڕی کـە تایبـەت بـوو بـە دامەزراندنـی هەرێمـی سـوننی لـە عێـراق لەلایـەن نـزار خەزرەجـی. ئامانـج لە هەرێمی سـوننە پاراسـتنی سـوپا و شـارە سـوننییەکان بـوو لـە کەوتـن و وێرانبـوون پـاش ئـەوەی خـەزرەجـی رایدەگەیانـد کـە ئـەو لـە عێراقـە. سـەددام حوسـێن هەمـوو ئەمانـەی بیسـتبووەوە، بۆیـە دەیویسـت خەزرەجـی تێوەگلێنـێ و بیهێنێتـەوە بەردەم دادگا، بـەڵام تـازە ئـەو بەڵێنـی وەرگرتبـوو، کۆتایـی هاتبـوو.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام تـۆ بۆچـی بەرگـری لـە نـزار خەزرەجـی دەکـەی، خـۆ ئەویـش ئەفسـەرێکی گـەورە بـووە لـە سـوپادا و ناکـرێ ئـاگای لـە هیـچ نەبووبـێ؟

سـەباح حەمدانـی: دڵنیـات دەکەمـەوە مـن بەرگـری لـە هیـچ ئەفسـەرێک ناکـەم، بەتایبەتـی ئەوانـەی لـە سـەرکردەکان بـوون. ئەمانـە تاوەکـو ئەوپەڕی خێریـان لـە سـەددام حوسـێن بینـی، دزییـان کـرد و تاڵانییـان کـرد و نەوتشـوجاعەیان وەرگـرت و دەیـان ئۆتۆمبێلیـان وەرگـرت و بـاخ و کێڵگـە و تاوەکـو دوایـی، هەموویـان بەشـداربوون، بـەڵام پلەبەندیـش هەیـە لـە مەسـەلەی بەشـداری. بـۆ نموونـە یەکێـک دێـت دەڵـێ مـن جێبەجێـکار بـووم، بـەڵام ئەمـە جێبەجێـکار لـە بەرپرسـیارێتی جێبەجێکردنەکـەی نابەخشـێت. ئێمـە سـوپاین و ئـەم سـوپایەش بـۆ پاراسـتنی وڵاتـە نـەک بـۆ کوشـتنی هاووڵاتیانـی خـۆی. ئەرکـی سەرشـانیان بـوو ئەگـەر کەمێـک مرۆڤایەتییـان لـە دڵـدا بووایـە، هەرچۆنێـک بووایـە وڵات بەجێبهێڵـن، هەرچەنـدە ئەویـش وڵاتـی بەجێهێشـت، بـەڵام لـە کاتێکـی زۆر درەنگـدا، ئەمـە راسـتیی خەزرەجییـە. مـن بەهیـچ جۆرێـک بەرگـری لێناکـەم، ئەویش تێـوەگلاوە، ئەگـەر لـەوەی هەڵەبجەشـدا نەبـێ لـە تاوانـی دیکـەدا، بـەڵام هەنـدێ هەڵوێسـتی باشیشـی هەبـوو، باشـتربوو لەوانـی دیکـە.

کاوە ئەمیـن: چەکـی کیمیایـی تەنیـا لەڕێـی فڕۆکـەوە بەکاردەهـات یـان ڕێگـەی دیکەشـی هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، ئـەو شـایەتەی مـن باسـی دەکـەم و لـە گـەورە ئەفسـەران و شـارەزایانی بـواری دروسـتکردنی چەکـی کیمیایـی بـووە لـە دامـەزراوەی موسـەننا، ئـەو رێـک ئـاوا باسـی ئـەو چەکـەی کـرد کـە لەگـەڵ هەمـوو جـۆرە چەکێـک بەکاردەهـات، تەنانـەت ئـاڕ پـی جی، گوللـە ئارپیجیان وا لێکـردووە کـە کیمیایـی تێبکـرێ. گوللـە هاوەنـی گـەورە و بچـووک، تەنانـەت تۆپهاوێـژی تایبەتیـان لـە میسـرەوە بـۆ هاتبـوو، گوللەکـەی کاتێک دەکـەوێ، دەبـێ بـە چەنـد پارچەیەکـەوە، هەر پارچەیەکی کیمیایـی تێدابووە.

دەشڵێ ئەو تۆپەمان بۆ ئەوە هێنا کە لە دژی ئێران بەکاریبێنین، بەڵام لەدژی کورد بەکارمانهێنا، چونکە ئەم بەکارهێنانەی چەکی کیمیایی کە لە هەڵەبجە بینیمان خۆ هەر لە هەڵەبجە نەبوو، بەڵکو لە سەرانسەری کوردستان بەکارهات. لە هەموو باکووری عێراق و لە دژی هەمووان. لە هەموو ئەو شوێنانەی کە بۆ سوپا سەخت و ئاسێبوون کیمیایی بەکاردەهات.

کاوە ئەمین: کەواتە دەتوانین بڵێین وڵاتانی عەرەبیش بەشێوەیەک لە شێوەکان، بەتایبەتیش میسر بەشداربوون لە تاوانی بەکارهێنانی چەکی کیمیایی؟

سەباح حەمدانی: ئەو تۆپهاوێژەی لە میسرەوە هاتبوو گوللە تۆپی تایبەتی هەبوو کە ناوێکی عەرەبیانەی هەبوو، سەقر بوو یان ناوێکی لەوجۆرە، ناوەکەیم لەیاد نەماوە، ئەوان دابوویانە عێراق بۆ ئەوەی لە دژی ئێران بەکاریبێنێت. ئەو شایەتەی من هێنابووم دەڵێ ئەو تۆپەمان بۆ ئەوە هێنا لە دژی ئێران بەکاریبێنین، بەڵام ئێمە لە دژی کورد بەکارمانهێنا، کوردی ئێرانی! ئەمانە واحیساب کرابوون کە ئێرانین لە عەقڵیەتی سەددام حوسێندا.

کاوە ئەمین: لەکاتی شەڕ ئەو چەکەیان فرۆشتە عێراق یان دوای وەستانی شەڕی عێراق - ئێران؟

سەباح حەمدانی: نەخێر پێش راگرتنی شەڕ. ئێمە باسی مانگی سێ دەکەین، ساڵی 1988، واتە هێشتا خومەینی رەزامەندی لەسەر راگرتنی شەڕ نەدابوو، رەزامەندیشیان نەدا تاوەکو ئەو چەکە کیمیاییە لە هەموو بەرەکانی شەڕ تاقینەکرایەوە. ئێرانییەکان لە ساڵی 1987 بیریان لەوە دەکردەوە هێرش بکەنە سەر بەغدا، پلانیان بۆ ئەوە دانابوو، یەک فەیلەقی سوپایان بۆ ئامادە کردبوو، یان چەند فیرقەیەکی تایبەت کە هاوکات و پێکەوە هێرش بکەنە سەر بەغدا. لەوکاتەدا فەرمان

هـات کـە لێیانـدەن. ئەوەبـوو لێیانـدان و لەمـاوەی چەنـد کاژێرێکـدا هەمـوو ئـەو هێزانـە زۆر بـە خراپـی بـەر هێرشـی کیمیایـی کـەوتن. تەنانـەت لەوکاتـەدا سـەددام حوسـێن لـە تەلەڤزیۆنـەوە سوپاسـی شـارەزا و پسـپۆڕ و کارمەندانـی کارخانـەی چەکـی کیمیایـی کـرد، بـە موجاهیدەکانـی دامـەزراوەی موسـەننا نـاوی بـردن. دواتر ئۆتۆمبێلی بەسـەردا دابەشـکردن و هەریەکەیـان پێموایـە سـێ هـەزار دیناریـان وەرگـرت. ئـەو کەسـەی شـاهیدیی بـۆ مـن دا، مـن نـاوم لێنابوو شـاهیدی ژمـارە 422، یەکـەی 422، ئەمـە نـاوی دامـەزراوەی موسـەننا بـوو، لەسـەر نـاوی دامەزراوەکـە نـاوی شـاهیدەکەمان والێکـرد.

کاوە ئەمین: بۆچی ناویان ناهێنی؟

سـەباح حەمدانـی: ئەمـە ئەمانەتـە، بەڕاسـتی بڵێـم ئەمانەتـە و ئـەو پیـاوە زانیـاری زۆری دایـە مـن و منیـش بـە خەڵکـم راگەیانـد، بـەڵام ئێسـتا ئـەو پیـاوە لەکوێیـە؟ لەوانەیـە ملـی لەبـەر پـەت بێـت، لەوانەیـە لـە شـوێنێکی مەترسـیدار بژیـت. کەسـێکە مـن دەیناسـم و گـوێشـم بـۆ رانەگـرت تاوەکـو واملێکـرد سـوێند بخـوات. ئـەم پیـاوە نـە شـیعەیە و نـە کـوردە، کەسـێکی سـوننەیە، بـەڵام هەمـوو ئەوانـەی ئـەو گوتوونـی سـەت لـە سـەت لـە دژی سـەددام حوسـێن بـوون، بۆیـە دەترسـێ، لـە چارەنووسـەکەی دەترسـێ وەکـو دەڵێـن.

کاوە ئەمیـن: باشـە لـە پرۆسـەیەکی تەمومژاویـی شـاراوەدا، ئـەو کەسـەی کـە بەرپرسـی دامـەزراوەی دروسـتکردنی کیمیایـی بـوو کـوژرا. لەسـەر ئـەوە چـی دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: راسـتییەکەی چەنـد کەسـێک بـوون، یەکێکیـان ئەفسـەرێکی گـەورەی خەڵکـی مووسـڵ بـوو ئێسـتا ناوەکـەیم لەیـاد نییـە، ئـەو لـە رووداوێکـی هاتووچـۆدا لەسـەر رێـی مووسـڵ کـوژرا، سـاڵی 1991 یـان 1992 بـوو، کـوژرا بـۆ ئـەوەی زانیـاری نـەدات، چونکـە تـۆ دەزانـی

لیژنەکانی پشکنینی سەر بە نەتەوەیەکگرتووەکان دەستیانکردبوو بە گوێگرتن لە زاناکان، خێرا چوون کوشتیان بۆ ئەوەی نەوەک بچن قسەی لەگەڵ بکەن و زانیارییان پێبدات. ئاوا بەوجۆرە لەکۆڵیان کردەوە، بەڵام ئێستا ناوەکەیم نایێتەوە یاد، خەڵکی دیکەش هەبوون بەو دەردە چوون، چاودێرییەکی توونديان لەسەر بوو.

کاوە ئەمین: ئەگەر بە ناو بۆمان ریز بکەی بەپێی ئاستی بەرپرسیارییان، کێ بوون ئەوانەی دەستیان لە تاوانی کیمیابارانی هەڵەبجەدا هەبوو؟

سەباح حەمدانی: لەو رووەوە زانیاریم نییە، زانیاریی من ئەوە بوو کە گوتم و بەو ئامانجەش بوو کە خەڵک باوەڕبێنن بەو راستییەی بۆردوومانی هەڵەبجە لەلایەن عێراقەوە بوو، بەڵام ئەوەش بە لێدانێکی سادە دەستیپێکرد، وەک ئەوەی یەکێک بێت بە ئەنقەست زلەیەک لە یەکێک بدات، بۆ ئەوەی ئەو کەسە هانبدات دەستبداتە دەمانچەکەی و تەقە بکات. ئێرانییەکان رێک ئەوەیان بە عێراق کرد و سەددام حوسێنیش کە بە گەمژەیی ناسراوە، کەوتە ئەو تەڵەیەوە و رەفتارێکی کرد کە بووە هۆی خنکاندنی گەلەکەی خۆی بە گازی کیمیایی.

کاوە ئەمین: بەڵام ناوەکان خۆ هەندێکیان دیارن، سەددام، عەدنان خەیروڵڵا، عەلی حەسەن مەجید و بارزان تکریتی و کێی دیکە؟

سەباح حەمدانی: نا بارزان تکریتی پێمواپە ئەوکاتە لە عێراق نەبوو، لە سویسرا بوو، بەڵام ئەو ناوانەی دیکە بەڵێ، ئەوانە فەرماندەکانی سوپا بوون. بڕبڕەی پشتی رژێمەکە بوون. بەرپرسیارێتی ئەمانە بەرپرسیارێتییەکی راستەوخۆیە و هیچ مشتومڕێک هەڵناگرێت. لە سەرۆکی کۆمارەوە بە پلەی یەکەم، ئەو سەت لەسەتی بەرپرسیارێتییەکەی لەئەستۆیە، ئەوانیدیکەش بڕێکی بەرپرسیارێتییان بەردەکەوێت، بەڵام ئیدی هەریەکە بە قەبارەی خۆی. عەلی حەسەن مەجید رۆڵێکی سەرەکی هەبووە، بۆچی؟ وادەڵێن. ئەم زانیارییەم

لـە خەزرەجـی وەرگرتـووە، دەڵـێ عەلـی حەسـەن مەجیـد زانیـاری دابـوو گوایـە سـوپای ئێـران پێشـڕەویی زۆریـان کـردووە و گەیشـتوونەتە شـوێنی ئەوتـۆ کـە پێشـتر پێینەگەیشـتوون، ئەمـەش بـۆ ئـەوەی سـەددام حوسـێن بجوڵێنـێ و دەسـتبەجێ بڕیـاری لێدانێکـی کتوپـڕی کیمیایی بـدات. واتە عەلی حەسـەن مەجیـد زانیاریـی درۆی گەیاندووەتـە وەزیـری بەرگـری و سـەددام حوسـێن، بۆئـەوەی سـەددام هانبـدات بـۆ بەکارهێنانـی چەکـی کۆکـوژ.

کاوە ئەمیـن: کـەس هەبـووە لەنێـو سـوپای عێـراق دا ئامـادە نەبووبـێ ئەو بڕیـارە جێبەجـێ بـکات و کوژرابێ؟

سەباح حەمدانی: زانیاریم نییە لەوبارەوە.

کاوە ئەمیـن: لەنێـو دەزگای ئەمـن، لـەو شـوعبەیەی تـۆ کارت تێـدا دەکـرد باسـی ئـەوە دەکـرا کـە عێـراق چەکـی کیمیایـی لـە هەڵەبجـە بەکارهێنـاوە؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، ئێمـە برووسـکەکانمان دەخوێندنـەوە، هەمـوو ئـەو برووسـکانەی دەگشـتێندران و لـە بەرەکانـی شـەڕەوە بۆمـان دەهاتـن، بـۆ نموونـە دەزگای ئیسـتیخبارات دەینـاردن، یـان بارەگاکانـی حیـزب دەیاننـاردن، ئەمانـە هەموویـان دەهاتنـەوە لای ئێمـە، ئێمـەش دەمانخوێندنـەوە و دەمانزانـی چـی روودەدات. ئـەو ئیدیعایـەی کـە گوایـە هاووڵاتییـان پێشـتر ئـاگادار کراونەتـەوە، ئـەوە پڕوپاگەندەیـەک بـوو لەنێـو خەڵـک بڵاوکرایـەوە بـۆ ئـەوەی ئـەو بۆردوومانـەی سـوپا وادەربکـەوێ کـە پاسـاوی هەبـووە. واتـە سـوپا گوناهبـار نییـە چونکـە پێشـتر خەڵکەکـەی ئـاگادار کـردووە کـە بـڕۆن، بـەڵام لـە راسـتیدا ئـەوە هـەر درۆیـەک بـوو، چونکـە زانیارییـەکان روون بـوون و ئێمـە دەمانخوێندنـەوە، بەڵـێ دەمانزانـی کـە ئێمـە کیمیاییمـان بەکارهێنـاوە، بـەڵام گوایـە ئێمە هۆشـداریمان پێـداون، کەواتە خۆیان بەرپرسـن لەوەی کـە قەومـاوە، چـۆن ئاگادارمـان کـردوون؟ نووسـراومان بـۆ فرێداونەتـە

خـوارەوە. کـوا ئـەو نووسـراوانە؟ کـەس نازانێـت. گەیشـتوونەتە کـێ ؟ و کـێ خوێندوویەتییـەوە؟ کـەس نازانـێ. کەواتـە ئـەوە هـەر درۆیـەک بـوو لەپێنـاو ئـەوەی کاتێـک ئێمەمانـان دەبیسـتین، واتـە دەزگا ئەمنییـەکان و ئەوانیدیکـە و عێراقییـەکان هەموویـان، کاتێـک دەبیسـتین چەکـی کیمیاییمـان بەکارهێنـاوە، بڵێیـن ئـەوە لـە وەڵامـی هێرشـێکی پێشـتری ئـەوان بـووە.

کاوە ئەمیـن: لـەو برووسـکانەی کە ئێـوە دەتانخوێندنەوە، باسـی ئەوەی تێدابـوو کـە چەکی کیمیایـی لە دژی خەڵکـی مەدەنـی بەکارهاتووە؟

سـەباح حەمدانـی: دەگوتـرا چەکـی تایبـەت، بـەڵام باسـی خەڵکـی مەدەنـی نەدەکـرا. دەگوتـرا چەکـی تایبـەت بەکارهاتـووە بـۆ رزگارکردنـی هەڵەبجـە، بـۆ رزگارکردنـی فـڵان شـوێن، بـۆ رزگارکردنـی.. بـەڵام خەڵکـی مەدەنـی کـە کـوژراون و بەرکەوتـوون ئـەوە کـەس باسـی نەدەکـرد.

کاوە ئەمیـن: دەنگۆیـەک هەبـوو کـە ئەو چەکە کیمیاییە پێشـتر لەسـەر مـرۆڤ، بەتایبەتـی لەسـەر گیراوانـی نێـو زیندانـەکان تاقیکراوەتـەوە، ئـەوە تاوەکـو چەنـد راسـتە؟

سـەباح حەمدانـی: رەنگـە شـتی بەوشـێوەیە کرابێـت، بـەڵام بەڕاسـتی مـن نەمبیسـتووە، رەنگـە هەبووبـێ، چونکـە تـۆ ئـەم چەکـە لەسـەر کەسـانێک تاقیدەکەیتـەوە کـە لەسـێدارە دەدرێـن، یـان دەکوژرێـن و یـان هـەر رەنگـە خەڵکـی حوکمـدراو بووبـن، شـتی وا مومکینـە، بـەڵام بەڕاسـتی مـن بەڵگەیەکـم نییـە.

کاوە ئەمیـن: یەکێـک لـەو فڕۆکەوانانـەی کـە بەشـداریی کیمیابارانـی هەڵەبجـەی کـرد، نـاوی تـارق رەمـەزان بـوو، ناویـت بیسـتووە؟

سەباح حەمدانی: نەخێر نایناسم.

کاوە ئەمیـن: ئـەو کەسـە ماوەیـەک لـە کوردسـتان گیـرا و دواتـر ئـازاد کـرا، پێتوایـە هـۆی چـی بـوو کـە ئـازاد کـرا؟ مامەڵەیـەک لەئـارادا بـوو یـان گوشـارێک هەبـوو بۆئـەوەی ئـازاد بکرێـت؟

سـەباح حەمدانـی: لەبـارەی ئـەوەش بەڕاسـتی، بەڵـێ شـتێکی لەوجـۆرەم بیسـتووە و تەنانـەت لـەوە زیاتریشـم بیسـتووە، بـەڵام راسـتییەکەی نازانـم، ئایـا راسـتە یـان نـا؟ نازانـم و زانیاریـم نییـە. خـۆ ئەمریکییەکانیـش یەکێـک لـە گرنگتریـن ئەندازیارەکانـی چەکـی کیمیاییـان ئـازاد کـرد کـە ناویـان لێنابـوو (م.ف)، ئازادیـان کـرد و لەنێـو گیراوەکانـی 2003 دا بـوو، زانیارییـان لێوەرگـرت و گوتـەی خـۆی دا و گوتەکەشـی لەنێـو دۆسـیەی دادگاییکردنی سـەرانی رژێمـدا هەیـە. ئەمریکییـەکان دواتـر ئازادیـان کـرد. ماوەیـەک لەمەوبـەر، پێموایـە دوو سـاڵ لەمەوبـەر، کەسـێک لە بەریتانیـا داوای مافی پەنابەریـی کـرد. میدیـای بەریتانـی بەنـاوی (ئێـس ئـەی ئێـس) ناسـاندیان، داوای مافـی پەنابەریـی کـرد، وەزارەتـی ناوخـۆ هەوڵیـدا نەهێڵـێ مافـی پەنابەریـی پێبدرێـت، بـەڵام وەزارەتـی کـۆچ داواکـەی قبـووڵ کـرد، گوتیـان هیـچ کێشـەیەکی نییـە تەنانـەت ئەگـەر لـە کارخانـەی کیمیاییـش کاری کردبێـت، لەسـەر ئـەوە لەناوخـۆی حکومەتـی بەریتانیـدا ناکۆکـی پەیدابـوو کـە نابـێ مافـی پەنابـەری وەرگرێـت، بـەڵام وەریگـرت. ئـێ باشـە ئەمـەش گیرابـوو، دواتـر ئازادکـرا و ئێسـتا لـە بەریتانیـا پەنابـەرە.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام تـارق رەمـەزان خـۆی دانـی پێدادەنـێ کـە بەشـداری کـردووە، بیسـتووتە؟

سـەباح حەمدانـی: نـا نەمبیسـتووە، بـەڵام ئەگـەر فڕۆکـەوان بووبێـت، ئـەو لـە هەمـوو کـەس باشـتر ئـاگادارە، چونکـە ئەمـە جێبەجێـکار بـووە، بـەڵام ئایـا بەڕاسـتی گەیشـتە کوردسـتان و ئازادکـرا؟ ئەمـە زیاتـر دەسـەڵاتدارەکان خۆیـان دەزانـن. لەوانەیـە هەمـان ئـەم کەسـە ئەگـەر گەیشـتبایە هۆڵەنـداش هـەر هەمـان شـت دەبـوو، ئازادیـان دەکـرد و مافـی پەنابەرییـان پێـدەدا، ئەگـەر زانیـاری بـدات و بیسـەلمێنێ کـە ئەگـەر

ئـەو کارەی نەکردبایـە دەیانکوشـت. ئەگـەر بۆمبەکـەی نەتەقاندبـا خـۆی و خێزانەکەیـان دەکوشـت. تـۆ کاتێـک دێیـت قسـە بـۆ ئـەم ئەوروپاییانـە دەکـەی، ئەگـەر بڵێـی دەکـوژرام ئـەو کارەم نەکردبایـە، چـی دەڵێـن؟ دەڵێـن نـاوی خوامـان لـێ هێنـا و بـڕۆ پەنابـەری.. داواکـەی قبـووڵ دەکـەن.

کاوە ئەمیـن: هیـچ زانیارییەکـی تایبەتـت لەسـەر کیمیابارانـی هەڵەبجـە هەیـە کـە تائێسـتا باسـت نەکردبـێ؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی ئـەوە پووختـەی هەمـوو زانیارییەکانـی مـن بـوون کـە پێمگوتـن، خـۆی باسـێکی بەرفراوانـە، بـەڵام بـواری باسـی بەرفراوانمـان نییـە و جگـە لـەوەش توانـای یادەوەریـم وەک جـاران نەمـاوە و ڕەنگـە هەنـدێ شـتم لەبیرکردبێـت. زانیاریـم زۆرە، بـەڵام لـە کەناڵەکـەی خۆشـمەوە زۆر ئـەم باسـانە دەکـەم، مـن لێـرەدا ئـەوەی دەمزانـی پووختمکـردەوە.

کاوە ئەمیـن: ئـەی ئەگـەر لەسـەر ژمـارەی قوربانییـەکان قسـە بکەیـن، کـورد دەڵێـن پێنـج هـەزار کـەس بـوون، ئێـوە هیـچ زانیارییەکـی جیاوازتـان هەیـە؟ بـۆ نموونـە لـەو ڕاپـۆرت و برووسـکانەی کـە بـۆ ئێـوە دەهاتـن هیـچ مەزەندەیـەک هەبـوو سـەبارەت ژمـارەی قوربانییەکانـی هەڵەبجـە؟

سـەباح حەمدانـی: مـن وەک ئـەوەی لـە وەزیـری بەرگریـم بیسـتووە، مەبەسـتم عەدنـان خەیروڵڵایـە، گوتـی باشـە چەنـد کـەس کـوژراون؟ پێنـج، دە، بیسـت هـەزار؟ مانـای ئەوەبـوو ئـاگادار بـە، لـەڕووی دەروونییـەوە ئامـادە بـە، کـە گوتیان گەیشـتووەتە 20 هـەزار، دیارە ژمارەی پێگەیشـتووە کـە ڕەنگـە 20 هـەزار کـەس کوژرابـن، بۆیـە ئـەو یەکسـەر گەیشـتە 20 هـەزار و گوتـی 20 هـەزار؟ گرنـگ نییـە، ئـەو 20 هـەزارە وا حیسـاب بکـە هـەر نەبـوون، ئەوانـە خیانەتـکارن، دوو ملیۆنـی دیکـە کوردمـان هـەن کـە خەڵکـی بـاش و شـەریفن. تـۆ لەمـەوە دەتوانـی ڕاسـتییەکە بزانـی.

کاوە ئەمین: ئەگەر پرسیارێکی دیکە بکەم، هەرچەندە ئەمە پەیوەندی بە هەڵەبجەوە نییە، بەڵام وادەزانم کە تۆ زانیاری تایبەتت لەسەری هەیە، ئەوانە نا کە ئێمە بیستوومانن. سەبارەت تێکۆشەر و رووناکبیرێکی کوردە کە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بێسەروشوێن کرا، مەبەستم شاکر فەتاحە، چی لەبارەیەوە دەزانی؟

سەباح حەمدانی: سەردەمێک ئەو دۆسیەیە هاتە بەردەستمان. وەک گوتم یەکێک لە هەڵەکانی دەزگای ئەمن ئەوەبوو هەموو شتێک دەهاتە بەردەستی هەمووومان. هەموو شتێکمان دەبیست، بەڵام لە یادەوەریدا هەڵمان نەدەگرت، رەنگە هەر ناوەکانمان لەیاد مابێت. دواتر کە شتێک دێتە پێشەوە و بەدوایدادەچین، ئینجا بۆمان روون دەبێتەوە کە چی روویداوە، یان چی بەسەر ئەو کەسە هاتووە. جا ئەو کەسەش...

کاوە ئەمین: شاکر فەتاح..

سەباح حەمدانی: شاکر فەتاح.. ئەوە جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی بوو. بیهێنە پێش چاوت، ئەنجوومەنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی، وەک بڵێی جێگری سەرۆککۆمار. ئەم کەسە لە ساڵی 1988، ئامادەی بۆنەی 11ی ئادار بوو، ئاهەنگێک بوو بەبۆنەی 11ی ئادار. لەکاتی ئاهەنگەکەدا دەزانی، هەمووان سەما دەکەن و دڵیان خۆشە و ئاهەنگ بۆ بڕیاری ئۆتۆنۆمی دەگێڕن، بەڵام ئەو هات و چووە سەر ستەیج و تەنیا چوار رستەی گوت، بەڵام چوار رستەی زۆر جوان. دوای ئەوەی ئەو چوار رستەیەی خوێندەوە، هەر لەو چوار رستەیەوە دەتتوانی درک بەوە بکەی کە شتێکمان نییە بەناوی ئۆتۆنۆمی، بەڵکو رێک وەکو ئەوەی من ناوم لێناوە...

کاوە ئەمین: ئەو چوار رستەیە چی بوون؟

سەباح حەمدانی: چوار رستەی زۆر ژیرانەن، ئێستا کە دەیخوێنینەوە

و لێـی ورد دەبینـەوە، دەزانیـن کـە شـتێک بەنـاوی حوکمـی ئۆتۆنۆمـی (خۆسـەری) نەبـووە، بەڵکـو حوکمـی بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنمـان هەبـووە. تەماشـای ئـەم خاڵـە جوانانـە بکـەن کـە لێیـەوە زۆر بەجوانـی لـە راسـتی حوکمـی زاتـی تێدەگەیـن.

لەسـەر مینبـەرەوە و لەبەرچـاوی هەمـوو بەعسـییەکان، لـە یەکـەم خـاڵ داوای گفتوگـۆ و دانوسـتاندنی کـرد، لەگـەڵ شۆڕشـگێڕان، ئـەو بـە شۆڕشـگێڕ نـاوی بـردن. هەروەهـا کۆتاییهێنـان بـە شـەڕ و ململانـێ، ئەمـە یەکێـک لـەو شـتانەی کـە داوای کـرد بـۆ ئـەوەی ئۆتۆنۆمـی جێگیرببـێ، ئەمە قسـەی سـاڵی 1988ــە. ئەمـە خاڵـی یەکـەم بـوو کـە ماناکـەی ئەوەیـە بـە تێگەیشـتنێکی سـەددامیانە و ئەمنیانـە، شـتێک نییـە بەنـاوی حوکمـی زاتی.

خاڵــی دووەم: هەڵگرتنــی گەمــارۆی ســەربازی و ئابــووری لەســەر شــار و گوندەکانـی کوردسـتان. واتـە گەمـارۆی ئابـووری و سـەربازی لەسـەر شـارەکانی کوردسـتان هەیـە، کەواتـە کـوا ئۆتۆنۆمـی.

سـێیەم: کاراکردنـی بڕیـاری کردنـی زمانـی کـوردی بـە زمانـی فەرمـی بەگوێـرەی رێککەوتننامـەی 11ی ئـاداری 1970. کـوا ئـەم بڕیـارە و کـوا جێبەجێکردنەکـەی، ئەمـە مانـای وایـە ئەم بڕیـارە بـە مردوویـی لەدایکبووە.

چــوارەم: جێبەجێکردنــی ســەرجەم بەندەکانــی رێککەوتننامــەی ئــادار بــە هەمــوو بڕگەکانییــەوە. ئەمــە مانــەی وایــە بەندەکانــی ئــەو رێککەوتنــە جێبەجێنەکـراون جگـە لـە خاڵـی تایبـەت بـە دەسـەڵاتی ناوەنـدی لەسـەر ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی، یان لەسـەر ئەو ئەنجوومەنـە و لەسـەر بەڕێوەبەرایەتی ئەمنـی حوکمـی زاتـی.

کەواتـە هیـچ ئۆتۆنۆمییەکـی راسـتەقینە نییـە. ئەم پیـاوە هـات و زۆر ژیرانە و مەردانـە و بوێرانـە ئەمـەی گـوت و هەمـوو خەڵکەکـەی سەرسـام کـرد و هەموویانـی ترسـاند، ئینجـا هۆڵەکـەی بەجێهێشـت و گەڕایەوە مـاڵ. دوای چەنـد رۆژێـک، نزیکـەی هەفتەیـەک، چـوون لـە سـلێمانی گرتیـان و بردیـان بـۆ ئەمنـی هەولێـر بـۆ لێکۆڵینـەوە. مـاوەی سـێ مانـگ لـە ئەمنـی هەولێـر لەژێـر ئەشـکەنجەدا مایـەوە لەکاتێکـدا تەمەنـی 75 سـاڵ بـوو. پیاوێکـی

مـەزن، ئەدیـب و رۆشـنبیرێکی ناسـراوبوو. لـەدوای سـێ مانـگ تەرمەکەیان لەگـەڵ تەرمـی چەنـد کەسـێکی دیکـەدا دایـە دادپزیشـکی . لـە نووسـراوی فەرمیـدا نووسـیبوویان ئەمانـە تەرمـی موخەرِیبەکانـن، فـڵان و فـڵان و فـڵان و لەنێویشـیاندا ئـەم مرۆڤـە سـتەم لێکـراوە.

کاوە ئەمین: تۆ خۆت ئەو نووسراوەت بینی؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێر نەمبینیـوە، بەڵام ئەگەر بـۆی بگەڕێی دەیبینییەوە. بیسـتم کـە یەکێـک لـە بەڕێوەبەرەکانـی ئەمـن لـە دوای سـاڵی 2003 پەیوەنـدی بـە حکومەتـی هەرێمی کوردسـتانەوە کـردووە و ژمارەیەکی زۆر لـەو بەڵگەنامانـەی پێـداون کـە ئـەو لای خـۆی پاراسـتبوونی و دوای ئـەوە رێگەیـان دابـوو لـە عێـراق بـڕوات. بۆیـە رەنگـە ئـەم بەڵگەنامەیـەش لەنێـو ئەوانـەدا بووبێ و بتوانـی بیدۆزیـەوە.

ئەنفال

کاوە ئەمیـن: بێینـە سـەر باسـی ئەنفـاڵ کـە پرۆسـەیەکی بەرفراوانـی نامرۆڤانـە و دڕندانـە بـوو بەرامبـەر گەلـی کـورد، چـۆن پـلان بـۆ ئـەم پرۆسـەیە دانـرا کـە بـە هەشـت قۆنـاغ جێبەجێکـرا؟

سـەباح حەمدانـی: ئەنفـال بێگومـان چەنـد قۆناخێکـی هەبـوو، بـەڵام مـن ئێسـتا باسـی ئـەو قۆناخەتـان بـۆ دەکـەم کـە لـە مانگـی شـوبات دەسـتیپێکرد، پێموایـە 19ی شـوبات بـوو..

کاوە ئەمین: 1988..

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ 1988، ئەوکاتـەی دەسـتیپێکرد، مـن خـۆم لـە بـارەگای لیژنـەی کاروبـاری باکـوور بـووم. سـەرۆکی ئـەو لیژنەیـە عەبدولڕەحمـان شـەکەرچی بـوو، یەکێـک بـوو لـە بەڕێوەبەرانـی ئەمـن و کرابـووە سـەرۆکی لیژنـەی کاروبـاری باکـوور. عەبدولڕەحمـان شـەکەرچی، پلەکـەی لیـوا بـوو لـە ئەمـن و پێشـتر بـۆ ماوەیـەک بەڕێوەبـەری ئەمنـی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی بـوو، کەسـێکی گونجـاوی شـوێنێکی گونجـاو بـوو. ڕێنمایـی لـە عەلـی حەسـەن مەجیـدەوە هاتبـوو، یەکەمیـن ئـەو ڕێنماییانە سـەبارەت دەسـتپێکردنی پرۆسـەی ئەنفـال بـوو کـە فەرمـان دەدات هەرچـی خێزانـی نیشـتەجێی ناوچـەی پشـتێنەی ئەمنیـن، بیانگـرن و بیانهێنـن. خـۆت دەزانـی پشـتێنەیەکی ئەمنی هەبـوو کـە ڕووبەرەکەی 30 کیلۆمەتـر بـوو، بـەڵام سـوپا چـۆن لـەم 30 کیلۆمەتـرە تێـدەگات، لەوانەیە 70 کیلۆمەتـر بداتەبـەر. هەرکەسـێک لـەم پشـتێنەیەدا نیشـتەجێ بووبـێ، هـەر لـە سـنووری ئێرانـەوە تاوەکـو سـنووری تورکیـا. ئـەم پشـتێنەیە لەکاتـی پرۆسـەکانی ئەنفـال هەرکەسـێکی تێدابـێ، دەسـتگیر دەکـرێ و دەهێنـرێ بـۆ ئـەو سـەربازگانەی ئامادەکـراون. لەمـەش مەبەسـتیان دوو سـەربازگە بـوو لـە دووبـز و سـەربازگەیەک لـە تۆپـزاوە و سـەربازگەی

چوارەمیش سـەربازگەی خالیـد بـوو لـە کەرکـووک. ئـەوە منیـش یەکێکم لـە ئامادەبـووان و پەیوەندیـم بـە سـەربازگەی دووبـزەوە کردبـوو، دەچوومـە سـەبازگەی خالیدیـش. مـن بەرپـرس بـووم لـە رێکخسـتنی پرۆسـەی... بـا لێـرەدا شـتێک بەبیربێنمـەوە. هەندێـک کـەس کۆمێنـت بـۆ مـن دەنووسـن دەڵێـن ئەمـە چییـە؟! سـەباح حەمدانـی لـە هەمـوو شـوێنێک بـووە. لـە نەجـەف ئـاگای لـە گـۆڕە بەکۆمەڵـەکان بـووە، لـە کەرکـووک ئـاگای لـە گـۆڕە بەکۆمەڵـەکان بـووە. بەڵـێ، باوەڕبکـەن، ئەمە راسـتییە و خۆشـبەختانە مـن لـە هەمـوو ئـەم رووداوانـە نزیـک بـووم و ئاگاداریانـم و دەتوانـم بـۆ خەڵکیـان بگێڕمـەوە، چونکـە تائێسـتا هەمـوو خەریکـن خۆیـان دەدزنـەوە لـەوەی ئـەم شـتانە بـۆ خەڵـک بگێڕنـەوە، بـۆ ئـەوەی خەڵـک بزانـن کـێ حوکمـی ئێمـەی کـردووە. بۆیـە مـن ئێسـتا بـە خۆشـحاڵییەوە باسـی دەکـەم. مـن بەرپرس بووم لە پرۆسـەی رێکخسـتنی کاروبـاری راگیـراوەکان، ئەمانـەش بـە هـەزاران کـەس بـوون. ژمارەیەکـی زۆر مفـەوەز، ئەفسـەر و تەنانـەت هەنـدێ لەوانـەی هەواڵگریشـمان لەگـەڵ بـوون. کاری ئەمانـە چـی بـوو؟ هـەر خێزانێکیـان بـە گیـراوی دەهێنـا، هـەر خێزانێـک لەکاتـی هێرشـی سـوپا دەسـتگیرکرابا، سـوپا هێـرش دەبـات و لەکاتـی هێرشـەکە هـەزاران کـەس دەسـتگیر دەکرێـن و دەیانهێنـن. بێگومـان سـوپا نەیدەزانـی چـی بەسـەر ئـەم خێزانانـە دێـت، تەنانـەت منیـش نەمدەزانـی. چونکـە ئێمە کاتێـک پەیوەندیمان بـەم ئەرکە نوێیـەوە کـرد، گوتیـان ئـەو خێزانانـەی دێنـە ئێـرە زانیارییەکانیـان تۆمـار بکـەن. ناویـان بنووسـن و دۆسـیە بـۆ هـەر خێزانێـک دروسـت بکـەن و تەمەنەکانیـان تۆمـار بکـەن و ناسـنامەکانیان وەرگـرن. ئیـدی دەسـتیانکرد بـە هێنانـی خەڵـک. سـوپا خەڵکـی دەگـرت، پۆلیـس خەڵکـی دەگـرت، ئەمن خەڵکـی دەگـرت. هەمووشـیان دەکرانـە زیلـەوە و رەوانـەی لای ئێمـە دەکـران. ئێمـەش وەرماندەگرتـن و لـە هۆڵەکانمـان دەکـردن، کۆمەڵێـک هـۆڵ هەبـوون لـە سـەربازگەی خالیـد. ئـەم هۆڵانـە تەنیـا بـە شـەو دادەخـران. خواردنیـان بـۆ دەهـات و ژمارەیـەک چێشـتلێنەریان هێنابـوون

بۆ ئامادەکردنی خواردن و ئێمەش دابەشمان دەکرد. خواردنەکە هەر بەشی ئەوە بوو کە نەمرن...

کاوە ئەمین: خواردنەکەیان چی بوو؟

سەباح حەمدانی: هەر خواردنی سوپا بوو، تەنیا قسعە.. رێگەی هەموو شتێکیشیان پێدرابوو، بەڵام لە چوارچێوەی سەربازگەکە کە سوپا دەورەی دابوو، بەڵام ناوخۆی سەربازگەکە لەدەستی ئەمن بوو، واتە هەموو کاروبارەکانی ناوخۆ و سەرژمێری و ئەو شتانە لە دەستی ئێمە بوون.

کاوە ئەمین: بەدیاریکراوی کاری تۆ لەوێ چی بوو؟

سەباح حەمدانی: کاری من ئەمە بوو، بە پلەی یەکەم سەرژمێری. رۆژانە ئامارەکەم دەدایە سوپا بۆ ئەوەی پێداویستییەکانیان لە بەتانی، خۆراک و شتی دیکە دابین بکەن. واتە چەندە ژمارەکە زیادبووایە، بۆ نموونە دەمگوت ئەمڕۆ ژمارەکە ٩ هەزار و ئەوەندەیە، ئیدی ئەوان بۆ رۆژی دواتر بەگوێرەی ئەوە پێداویستییان بۆ ئەوەندە کەسە دەهێنا و بەوشێوەیە. ئەرکی من ئەمە و رێکخستنی فایلەکانیان بوو. ئێمە ئێستا باسی مانگی ئاداری ١٩٨٨ دەکەین. پرۆسەکە لە شوبات دەستیپێکرد و لە کۆتایی مانگی شوباتەوە ئیدی خێزانە گیراوەکان دەستیانکرد بە گەیشتن. ئێستا باسی مانگی ئادار دەکەم. رۆژێکیان بیستمان کە عەشیرەتی شەممەر لە ئاڵتوون کۆپری (پردێ) بەر پەلامار کەوتوون. دەگەڕێمەوە بۆ ئەم رووداوە. ئێمە بیستمان کە ئەوانەی کارەکەیان کردووە چەکداری یەکێتی بوونە. لە هەندێ ناوچەی دوورەوە دزەیان کردووە، هەموو خەڵکەکەیان کوشتوون و رۆیشتوون. پیاوەکانی ئەم هۆزە لە بارەگای پارێزگا لە کۆبوونەوەدا بوون، چۆن بەمەیان زانیوە؟ نازانین. ئەم گوندە پیاوی تێدا نەبووە بەرگری بکات. هاتبوونە ناو گوندەکە و هەموویان کوشتبوون، تەنانەت منداڵەکانیشیان کوشتبوون.

کاوە ئەمین: چەند کەس کوژرابوون؟

سەباح حەمدانی: مـن فیلمەکـەم بینـی. کارمەندانی تەکنیکی ئێمـە وێنەی ڤیدیۆییان گرتبوو، چونکە ئەوە ناوچەی ئێمە بوو، بەری ئەملای ئاڵتوون کۆپری(پردێ) بـوو کـە ناوچـەی ئێمـە بـوو، بۆیـە وێنەگرەکانـی ئێمـە چووبـوون وێنەیان گرتبوو.

کاوە ئەمین: فیلمەکە چی تێدابوو؟

سەباح حەمدانی: رەنگە نزیکەی 150- 200 کەسێک بووبن، ژن و منداڵ و دیمەنێکـی ناخەژێـن بـوو. ئێمـە ئەوکاتـە لەنێـو خۆمانـدا دەمانگـوت باشە بۆ نەیدەینە تەلەڤزیۆن؟ با خەڵک بزانن چەکدار هەن و خەڵکی تێکدەر هەن و ئاشکرای بکەین، گوتیان نا. ئێمە ئارامین، عەیبی خۆمان ئاشکرا ناکەین، رەتیانکردەوە و پەخشیان نەکرد. بەهەرحاڵ ئەوە روویدا و دوو رۆژ دواتر لە کفری شتێکی دیکە روویدا، رووداوێکی هاوشێوە. هێرش کراوەتە سەر خەڵکی سیڤیل لە عەرەبی هاوردە...

کاوە ئەمین: عەرەبی تەعریب بوون؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ لەو هاوردانە بوون کە بۆ تەعریبی ناوچەی کفری هێنابوویانن و لەوێ نیشتەجێیان کردبوون. هەر رێک وەکو ئەوانەی ئاڵتوون کۆپری. سێ چوار رۆژ دوای ئەم رووداوە فەرمانێکمان بۆ هات و منیش بەرپرسی ئەم شوێنانەم، دووبز و سەربازگەی خالید. فەرمانەکە دەڵێ هەموو گیراوەکانمان لە تەمەنی 15 ساڵ تاوەکو 45 ساڵ بۆ جیابکەنەوە.

کاوە ئەمین: ژن و پیاو؟

سەباح حەمدانی: تەنیا پیاو.. لە 15 تاوەکو 45 ساڵ جیابکەنەوە. دەستبەجێ دڵم خورپەی کرد، گوتم تەواو ئەمانە دەبەن بۆ کوشتن، من دەمزانی...

کاوە ئەمین: چەند کەستان جیاکردەوە؟

سـەباح حەمدانـی: ژمارەکـەم لەیـاد نییـە، بـەڵام فەرمانەکـەم لەبیـرە. گوتمـان ئەمانـە بـۆ کوشـتن جیادەکەنـەوە، فەیلییەکانمـان دەهاتنـەوە یاد کـە چـۆن فۆکەسـەکە لەسـەر تەمەنیـان بـوو، بۆیـە گوتمـان ئەمانـەش کۆتاییەکـی ئازاربەخـش چاوەڕێیـان دەکات. سـوێند بـە خـوای گـەورە دەخـۆم و پشـت بەخـوا لەبـەردەم هەمـوو لایەکدا راسـتگۆ دەبـم، تەنانەت ئەوانـەی خۆمانـم هانـدا دەسـتکاری تەمەنەکانیـان بکـەن. کاتێـک یەکێکیان دەهێنـا تەمەنـی 17 سـاڵ بـوو کـە هێشـتا منداڵـە، دەمنووسـی 14، بـۆ ئـەوەی نەکەوێتـە بـەر ئـەو چارەنووسـە نادیـارە و گوللەبـاران نەکرێـت. مـن لەوکاتـەدا ئـاوا بیـرم دەکـردەوە. لیسـتەکەمان بەوجـۆرە ئامـادە کـرد تاوەکـو ئـەو رۆژەی فەرمانێکـی دیکەمـان بۆ هـات کە هەمـوو راگیراوەکان دابەشـی سـەر بەڕێوەبەرایەتییەکانـی ئەمـن بکەیـن. واتە ئەمنـی پارێزگاکان، بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی هەمـوو پارێـزگاکان لە مووسـڵەوە تاوەکـو دەگاتە بەسـرە.

کاوە ئەمین: کەواتە دەبێ ژمارەیان زۆر بووبێ..

سـەباح حەمدانـی: ژمارەکـە وەک لەبیـرم بێـت زیاتـر لـە 15 هـەزار کـەس بـوون تەنیـا لـە دوو سـەربازگە، بـەڵام دواتـر ژمارەیـان بـووە چەنـد؟ نازانـم، چونکـە رۆژانـە خەڵکیـان دەهێنـا. بەبیـرم هاتـەوە لەکاتـی ئەرکەکـەی خۆمـدا کـە نـاوەکان و زانیارییەکانـم تۆمـار دەکـرد، بینیـم خێزانـی عـەرەب و تورکمانیشـی تێدایـە، ئەوانەمـان تۆمـار دەکـرد و دەسـتبەجێ فەرمانمـان بـۆ دەهـات ئازادیـان بکەیـن. دوو سـێ رۆژ دەمانـەوە تاوەکـو ئەوکاتـەی فەرمانمـان لـە بـارەگاوە بـۆ دەهـات، واتە لـە لیژنـەی کاروباری باکـوورەوە. لـە عەبدولڕەحمـان شـەکەرچییەوە. ئەوانەمـان ئـازاد دەکـرد و تەنیـا کوردەکانمـان دەهێشـتنەوە.

بەشی هەشتەم

چۆنیەتی بە کۆمەڵ کوشتنی گیراوانی پرۆسەی ئەنفال

بۆ بینینی بەشی هەشتەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر..
سەباح حەمدانی: بەخێربێن و سڵاوی خواتان لێبێ.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە لە سەروبەندی پرۆسەی ئەنفال دا لەلایەن پێشمەرگەی یەکێتییەوە هێرش کرابووە سەر دوو گوند لە ناوچەی دووبز و کفری، بەڵام هیچ بەڵگەیەک هەبوو کە یەکێتی کاری وەهای کردبێ؟ گومانتان نەبوو کە عێراق بۆ ئەوەی رەوایی بداتە ئەنفال و خەڵکی عەرەب تووڕە بکات ئەو کارەی کردبێت؟
سەباح حەمدانی: بەڕاستی لەو زانیارییانەی لە بروسکەکاندا هاتبوون، وا باسکرابوو کە ئەو چەکدارانەی کارەکەیان کردووە سەر بە یەکێتی بوونە، بەڵام خۆ دەشکرێ چەکداری دیکە بووبن، چەکداری سەر بە لایەنی دیکە، خوا دەزانێت. لای ئێمە، تۆمەتبارەکە یەکێتی بوو، بەڵام ئەگەری ئەوەی کە ئەو چەکدارانە لە شوێنێکی دیکەوە هاندرابن بۆ ئەنجامدانی ئەو تاوانە، چونکە زانیویانە پیاوەکانی ئەو هۆزە لەوێ نین و، چوون بۆ پارێزگا و گوندەکە هیچ پیاوێکی تێدا نەماوە، کەواتە ئەو ئەگەرەش هەیە، بەڵام بەڕاستی ناتوانم بڵێم کام ئەگەرەیان بەهێزترە.

کاوە ئەمین: باسی ئەوەت کرد کە لە دوای ئەو هێرشە ژمارەیەک لە پیاوەکانی ئەو خێزانانەی بەر ئەنفال کەوتبوون جیاکرانەوە، تۆ دەڵێی نازانم ئەوانە چییان بەسەرهات، ئەگەری ئەوە هەیە کە کوژرابن پێش ئەوەی ئەوانیدیکە بەکۆمەڵ بکوژرێن؟
سەباح حەمدانی: پرۆسەی جیاکردنەوەکە، پێش ئەوەی ئەم پێشهاتانەی ئاڵتوون کۆپری (پردێ) و کفری رووبدەن...

کاوە ئەمین: کەواتە پێش ئەوە کراوە؟

سـەباح حەمدانـی: جیاکردنـەوەی پیـاوەکان کـە بـۆ تەمەنێکـی دیاریکـراو بـوو، مـن وەک خـۆم هەوڵمـدەدا دەسـتکاری تەمەنـەکان بکـەم. ئـەوەی دەیگـوت ٤٠ سـاڵم دەمنووسـی 47، بۆئـەوەی بەرنەکەوێـت. ئـەوەی 17 یـان 18 سـاڵ بـوو، بۆمـان دەنووسـی 14 سـاڵ بـۆ ئـەوەی بـەر ئـەو جیاکردنەوەیـە نەکەوێت. مـن وەک ئەفسـەرێکی ئەمـن کـە لـە نزیکـەوە ئـاگاداری رووداوەکان بـووم، پێشـبینیم کـرد کـە ئـەم جیاکردنەوەیـە بـۆ گوللەبارانکردنیانـە بەهەمـان شـێوەی فەیلییـە راگوێـزراوەکان. تائێسـتا ئەمـە کارێکـی سـنووردارە و ئەنجامەکەشـی دیـارە، مـن مەزەنـدەم کـرد کـە دەیانـەوێ بیانکـوژن، بـەڵام کـە پێشـهاتەکانی ئاڵتـوون کۆپـری و کفـری روویانـدا، ئینجـا فەرمانەکـە گـۆڕا. مـن هـەر دوو سـێ رۆژ جارێـک سـەرم لـە بـارەگای لیژنـە دەدا، بارەگاکـە بـە تەنیشـت بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـەوە بـوو. مـن کارمەنـدی ئەمـن بـووم و ئـەوێ بـارەگای منـە، لیژنـەی کاروبـاری باکووریـش لـەلای چەپمانـە، هـەر 50 ـ 100 مەترێـک لـە ئێمـەوە دوور بوو، بۆیـە زوو زوو سـەردانم دەکـردن. عەبدولڕەحمان شـەکەرچی کە سـەرۆکی لیژنـە بـوو، کۆمەڵێک ئەفسـەر کاریـان لەگەڵ دەکـرد، لەوانە عەقید سـالم مەرعـی. رۆژێـک گوتیـان کارەسـاتێکی گـەورە بەڕێوەیـە، گوتـم چـی بـووە؟ گوتیـان "کلهـم حسـب السـیاق"، ئـێ کارمەندانـی ئەمـن هەموویـان لـەو قسـەیە تێدەگـەن، "حسـب السـیاق" واتـە کوشـتنی بەکۆمـەڵ. بڕیارێکـی سـەیر و ترسـناک بـوو، تـۆ لـە دۆخێکـی بەوشـێوەیەدا دەتوانـی چ بکـەی؟ مـن لەنـاو ئـەو سـەربازگانە منداڵـم بینیـوە تـازە و هـەر لـەوێ لەدایکبـووە. یەکێـک لـەو ژنانـە ژان گرتبـووی و لەسـەر وادە و کاتـی منداڵبـوون بـوو، بـە ئۆتۆمبێـل بردوومانـە بـۆ نەخۆشـخانە، لـەوێ قبووڵیـان نەدەکـرد وەریگـرن چونکـە هیچ ناسـنامەیەکی پێنەبوو، ناسـنامە و بەڵگەنامەکانیـان هەمووی لای ئێمـە بـوون و لێیـان وەرگیرابـوو. مـن بەسـیفەتی ئەفسـەری ئەمـن و بەرپرسـی سـەربازگەکە بردمـە ژوورەوە و رێکارەکانیـم بـۆ تـەواو کـرد. لـەوێ منداڵەکـەی بـوو، کـوڕی بـوو. ئـێ مـن ئـەم منداڵانـەم بینیـوە. کـە ئـەو هەواڵەشـم بیسـت، بیـرم لـەو منداڵانـە دەکـردەوە و بیـرم لـە خـۆم

دەکـردەوە کـە چـۆن لەگـەڵ ئەم سـەربازگەیە گـیرۆدە بـووم. دەمویسـت بگرییـم، لـە ناخـی خۆمـدا دەکـوڵام. ئـەم منداڵانـە دەکوژرێـن؟ ئـەی ئەگـەر منداڵـی مـن، یـان نـەوەی مـن بکەوێتـە رەوشـێکی وەهـاوە؟ کارەسـات بـوو، کارەسـاتێک بـوو مـرۆڤ بەرگـەی نەدەگـرت. ئـەو رۆژگارە هەسـتی مـن ئـاوا بـوو. لەنـاکاو شـتێکی گرنـگ منـی رزگار کـرد لـە بینینـی ئـەو دیمەنانـە لەکاتێکـدا ناتوانـی هیـچ بکـەی. بەڕێوەبـەری ئەمـن منـی خسـتە خولێکـەوە کـە تێیـدا پلـەی یەکەمـم هێنـا و خەڵاتیشـم وەرگـرت. رەنگـە بتوانـن وێنەکـەی مـن لەگـەڵ بەڕێوەبـەری ئەمنـی عـام پیشـانبدەن کـە مانگـی حـەوت گیـراوە. خولەکـە ئـەو رۆژە کۆتایـی هـات و مـن لـە یەکـی نیسـان چوومـە خولەکـەوە. رۆیشـتم و ئەرکەکـەی خـۆم بەجێهێشـت، بـەڵام کـەی؟ ئەوکاتـەی کـە ئۆتۆمبێلەکانـی سـەر بـە بەڕێوەبەرایەتییەکانـی ئەمـن دەسـتیانکرد بە گواسـتنەوەی گیـراوەکان. گواسـتنەوەیان بـۆ کوێ؟ بـۆ گـۆڕی بەکۆمـەڵ. ئۆتۆمبێلـەکان داخراوبـوون و تەنانـەت هەواشـیان بۆ نەدەچـوو. ئـەم منداڵانـە و خێزانەکانیـان نەیاندەزانـی بـۆ کوێیـان دەبـەن.. تـەواو رۆیشـتن.

کاوە ئەمین: ئۆتۆمبێلەکان زۆر بوون؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، هـەر یەکێکیـان نزیکەی 40 کەسـیان لـێ باردەکرا. بـە پاڵەپەسـتۆ دەتوانی 40 کـەس باربکەی.

کاوە ئەمین: ژن و منداڵ و پیاو پێکەوە سوار دەکران؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ پێکـەوە، خێـزان خێـزان، بـەڵام زۆربـەی خێزانەکان بـێ پیـاو بـوون. زۆرینەیـان پیاویـان لەگـەڵ نەبـوو. منـداڵ و مێرمنداڵـی 16 سـاڵ و 17 سـاڵ بـوون. بەوشـێوەیە ئیـدی رۆیشـتن بـەرەو قـەدەری خۆیـان. مـن کە سـەردانی لیژنـەی کاروباری باکـوورم کرد، گوتیـان فەرمان لـە عەلـی حەسـەن مەجیدەوە هاتـووە کـە دابەشـی سـەر پارێزگاکانیـان بکـەن و هەمووشـیان بکـوژن. ئـەم کابرایـە تۆمـاری دەنگیـی هەیـە کـە

لـە دادگای سـەرانی رژێمـدا لێدرایـەوە. عەلـی حەسـەن مەجید بـە دەنگـی خـۆی دەڵـێ: سـەرۆکی فەرمانـدە فەرمانـی بـە مـن داوە ریعایەتـی ئەمانە بکـەم کـە خۆیـان بەدەسـتەوە داوە، (خۆیـان بەدەسـتەوە داوە) دەبینـی؟ دەڵـێ خۆیـان بەدەسـتەوە داوە. چییـان لێبکـەم؟ ریعایەتیـان بکـەم بیانخەمـە ژێـر خـاک. رێـک ئـاوا دەڵـێ: "بیانخەمـە ژێـر خـاک". بوکلەینـەکان بنێـرم، بوکلەیـن واتـە حەفـارە، شـۆفڵ بنێـرم (میـن هێـن)، بـە تکریتـی واتـە لێـرەوە، لێـرەوە بـۆ ئـەوێ، واتـە بـۆ بەڕێوەبەرایەتییەکانـی ئەمـن بـۆ ئـەوەی بیانکەنـە ژێـر خۆڵـەوە. ئەمەیـە ریعایـەت. گـوێ لـە دەنگەکـەی بگرنـەوە، منیـش دەتوانـم بۆتـان بنێـرم، بـا خەڵـک گوێـی لێبگـرن. ئەمـە عەلـی حەسـەن مەجیـدە فەرمـان دەدات هـەزاران خێـزان ئەنفـال بکرێـن. هـەزاران خێـزان بـە منداڵەکانیانـەوە. ئـەوە عەلـی حەسـەن مەجیـد و ئـەوەش پرۆسـەی ئەنفـال.

مـن لەوکاتـەدا چوومـەوە بـۆ ئەمنـی عـام. خـودا رەحمـی کـرد دابـڕام و لـەوە زیاتـر ئـەو دیمەنانـەم نەبینـی، رۆژانـە بچـم دەوام بکـەم و ئـەو منداڵانـە ببینـم کـە رۆژانـە وەجبەیـان لـێ دەڕوات لەکاتێکـدا دەزانـم بـۆ کوێیـان دەبـەن. رۆژێـک لـەو رۆژانـەی لـە خولەکـە بـووم، ئاخـر خولەکـە سـێ مانـگ درێـژەی کێشـا، لـە مانگـی چـوار تاوەکـو مانگـی حـەوت، سـەرەتای مانگـی حـەوت کۆتایی هات. هەمیشـە دەچـووم ئۆتۆمبێلەکەم فـوول بەنزیـن دەکـرد کـە ئۆتۆمبێلـی حکومـی بـوو، ئۆتۆمبێلێکـی ڤۆڵڤـۆ بـوو. چەنـد رۆژ جارێـک دەچوومـە بەڕێوەبەرایەتـی ئالیـات کـە هـەر سـەر بـە ئەمنـی عـام بـوو، لـەوێ بەنزینـم تێدەکـرد. رۆژێـک یەکێـک لـەو ئۆتۆمبێلانـەم بینییـەوە کـە گیراوەکانیـان پێدەگواسـتنەوە، بینیـم شـوێنی هـەزار فیشـەکی پێوەیـە. کـون کـون ببـوو. منیـش کارمەنـدی ئەمنـم و بەسرووشـتی خـۆم دەمـەوێ هەمـوو شـتێک بزانـم، چوومـە ژوورەوە بـۆ لای کارمەندەکانـی چاککردنـەوە بزانـم چیرۆکـی ئـەم ئۆتۆمبێلـە چییـە، گوتیـان ئەمـە گیـراوی گواسـتووەتەوە و کەوتووەتـە نـاو شـەڕەتەقەوە. شـەڕەتەقەی کـێ؟ ئەگـەر گیـراوی تێـدا بـووە و بەڕێگـەوە بـووە، دیـارە

پاسەوانیشـی هەبـووە، ئۆتۆمبێلێـک لەپێشـی و ئۆتۆمبێلێـک لـە دوای!! دواتـر بیسـتمەوە، بێگومـان دوای ئـەوەی لـە مانگـی حـەوت گەڕامـەوە بـۆ ئەمنـی کەرکـووک، بیسـتم کـە یەکێـک لـە وەجبـەکان هەوڵـی ڕاکردنیـان داوە. لەوکاتـەدا کـە ئۆتۆمبێلـەکان لـە نزیکـی چاڵـە هەڵکەنـدراوەکان ڕادەوەسـتن، خەڵکەکـە هەسـتیان کـردووە، هـەر کـە دەرگا کراوەتـەوە هێرشـیان بـردووە و خۆیـان لـە ئۆتۆمبێلەکـە هەڵـداوە. هەرکـە خۆیـان هەڵـداوە بـە هەمـوو لایەکـدا ڕایانکـردووە، خـوا دەزانێ شـوێنەکەش چۆن بـووە، بیابـان بـووە، چـۆڵ و دەشـتایی بـووە، دەسـتبەجێ دراونەتـە بـەر دەسـتڕێژ و هەموویـان کـوژراون، هەندێکیشـیان دەرنەچـوون و هـەر لەناو ئۆتۆمبێلەکـەدا ماونەتـەوە، بۆیـە ئۆتۆمبێلەکـەش دراوەتـە بـەر دەسـتڕێژ، لەبەرئـەوە ئۆتۆمبێلـە وەکـو مـن بینیـم، سـەدان و ڕەنگـە هەزاران شـوێنی فیشـەکی پێـوە بـوو. مـن هەرکـە ئۆتۆمبێلەکەم بینـی بەو هەموو شـوێنی فیشـەکەوە زانیـم کـە پەیوەنـدی بـە ئەنفالـەوە هەیـە. مانگـی تەممـووز گەڕامـەوە سـەر ئەرکەکـەم، ئەفسـەرێکی دیکەیـان وەک جێگـرەوەی مـن لـە سـەربازگەکان دانابـوو. ئاسـاییە مـرۆڤ فزوڵـی بێـت و بیـەوێ بزانـێ چی دەگوزەرێـت. گوتیـان ڕاوەسـتاوە، واتـە پرۆسـەی ئەنفـال کۆتایـی هاتـووە، کوشـتن و بڕیـن نەمـاوە و بەیەکجـاری ڕاوەسـتاوە. بەشـێک لـە پیاوەکانیـان بردبـوو بـۆ نوگـرە سـەلمان. بەشـێک لـەو گیراوانـەی کـە پیـاو بـوون، ڕەوانـەی نوگـرە سـەلمان کرابـوون. خێزانەکانـی دیکـەش دابەشـکرابوونە سـەر پارێـزگا عەرەبییـەکان، واتە برابـوون و لەوێ نیشـتەجێکرابوون، ئەمانە مافـی ئەوەیـان نەبـوو سـەردانی ناوچـەی ئۆتۆنۆمـی بکەنـەوە، تەنانـەت بۆیـان نەبـوو نزیکـی ئـەو ناوچەیـەش بکەونـەوە. بەکورتـی مافـی ئەوەیـان نەبـوو بەبـێ ڕەزامەنـدی پارێـزگا، لـە پارێزگاکـە دەربچـن. واتـە کوشـتن و بڕینیـان ڕاگـرت، ئینجـا دەرکـەوت زۆر لـەم خێزانانـە خـزم و کەسـوکاری کەسـانێک بوونـە کـە بەشـدارییان لـە گرتنـی ئـەم خێزانانـەدا کـردووە، لەوانـە فەوجـە خەفیفـەکان، یـان فەوجـی بەرگـری کـە کـورد بـوون. هەروەهـا مەفرەزەکانـی سـەر بـە ئەمـن کـە کـورد بـوون، مەفرەزەکانـی

ئیستیخبارات کە کورد بوون. ئێ ئەمانەش خزم و کەسوکاریان هەبووە و دەیانزانی ئەم خزمانەیان براونەتە ئەو سەربازگانە و ئیدی بۆنی هەواڵیان دەکرد، هەواڵی دیارنەمانی ئەم خەڵکە. هەمـوو پرسیاریان دەکرد کوا خزمەکانمان، کوا منداڵەکانیان؟ ئەوە ئێمە باسی ماوەی ئەو سێ مانگە دەکەین، مانگەکانی چوار، پێنج، شەش و من لە مانگی حەوت گەڕامەوە. بەهەرحاڵ ئەوکاتە هەموو شتێک راوەستابوو.

کاوە ئەمین: کەواتە کەسوکاری ئەو جاشانەش لەنێو ئەنفالکراوەکاندا بوون؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ بێگومان هەبوون، ئەگەر خزمی منیش نەبووبێ کە لەگەڵ ئەوانە کارم کردووە، حەتمەن خزمەکانی من لە شوێنی دیکە کاریان کردووە و بەوەش دەزانم کە هەر لە جەماعەتی خۆم هەبووە بەشداری لە گرتنی خزمەکانی مندا کردووە و بەوشێوەیە.

کاوە ئەمین: ئەو جاشانەی لەگەڵ حکومەت کاریان دەکرد، ئەوانە راستەوخۆ بەشداربوون لە گرتنی خەڵکی ئەنفالکراودا؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ بەشداربوون و بەشدارێکی کاراش بوون. ئەوانیش ئەرکی "رزگارکردنی ناوچەکان" یان جێبەجێکردووە، ئەوەی شوێنێکی رزگار کردبێ دەشێ خەڵکیشی گرتبێت، بەڵام نە سوپا و نە ئەمن لەوێ، نە پۆلیس و نە ئینزیباتی عەسکەری، نە هیچ هێزێک و نە تەنانەت ئەمانەش، نەیاندەزانی چارەنووسی گیراوەکان ئەوە دەبێت کە بوو. وایان مەزەندە کردووە کە حکومەت ماوەیەک رایاندەگرێت، وردبینی دەکات و پاشان دەیانگوازێتەوە بۆ شارۆچکە و گوندی هاوچەرخ و شتی لەو بابەتە. رێی تێنەدەچوو بیر لەوە بکەیەوە کە ئەگەر هەیە ئەم هەموو منداڵە بکوژرێن. ئەم هەموو خێزان و منداڵە کە مرۆڤ موچڕک بە لەشیدا دێت، بەڵام ئیدی ئەوە سەددام حوسێن و ئەوە رژێمەکەی و ئەوە کردەوەکانیان.

کاوە ئەمین: من ئێستا فرمێسک لە چاوانی تۆدا دەبینم، ئەوکات و ساتە کە بە چاوی خۆتان دەتانبینی ئەم هەموو ژن و منداڵ و خێزانانە بەرەوڕووی چارەنووسێکی نادیار بوونەتەوە، تۆ و خەڵکانی وەکو تۆ، هیچ روویداوە فرمێسک بۆ ئەو خەڵکە برێژن؟

سەباح حەمدانی: مانگی تەمموز کە گەڕامەوە، یەکێک لە ئەفسەرەکان لە بارەگای بەڕێوەبەرایەتی ئەمن سەردانی کردم. ئاخر بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووکیش بەشدار بوو، ئەوانیش چەند وەجبەیەک خەڵکیان وەرگرت، چونکە ئێمە وەجبەمان دەدایە هەموویان، هەر بەڕێوەبەرایەتییەکی ئەمن وەجبەیەک. تۆ وەک ئەمنی کەرکووک بۆ نموونە، لەسەرتە پێنج هەزار کەس وەرگری، یان 1500 کەس، نازانم ژمارەم لەبیر نەماوە. هەرچۆنێک بێت یەکێک لەو ئەفسەرانەی بەشداری کردبوو، گوتی گەورەم، ئەوەم تائێستا لەیادە، کوڕێکی خەڵکی حەویجە بوو، ئەو مولازم و منیش نەقیب بووم، گوتی گەورەم چیت بۆ بگێڕمەوە. یەکێک لەو دیمەنانەی کە هەرگیز لەبیرم ناچێتەوە، منداڵێکم بینی، دوای ئەوەی دایکیمان کوشتبوو، یان خوشکی بووە، بەهەرحاڵ لەگەڵ ئەو بووە، کەوتبووە چاڵەکەوە، گوتی قژێکی زەردی هەبوو، لەناو چاڵەکە بەپێوە وەستابوو... ناتوانم تەواوی بکەم.. گوتی ئاوای دەکرد، چاوەڕێی فیشەکێکی دەکرد بەریکەوێت، چونکە لە هەموو لایەکەوە گوێی لە تەقە بوو، هەرچەندە چەکەکان زۆربەیان کپ بوون، بەڵام دەنگی تەقەش هەبوو، بەچاوی خۆیشی منداڵی دیکەی دەبینی، منداڵێکە و وادەبینێ خەڵک لە دەوروبەری کوژراون و خوێن رژاوە، گوتی هاواری دەکرد.. گوتی هەندێ لە منداڵەکانمان هەر بە زیندوویی داپۆشین. هەرکە گوللەبارانمان دەکردن شۆفلەکان دەهاتن و خۆڵیان بەسەردا دەکردن. دەگریا، ئەو ئەفسەرە دەگریا، بەکوڵیش دەگریا، چی بکات؟ بەڵێ سەددام حوسێن ئاوای لەو خەڵکە کرد. ئاخر ئەوە تۆڵەی ئەو خەڵکە بوو کە سەددام حوسێن بەدەستی خوێڕیترین خوێڕییەکان لەسێدارە درا. پۆخڵترین خەڵک. باشە و خۆشحاڵیش بووم کە سەددام

بەدەستی پیاوی شەریف نەکوژرا. پیاوانێک کە بە شەڕ گرتبێتیان، نەخێر بەدەست کۆمەڵێک خوێڕی کوژرا کە ئەمریکا هێنابوونی. پۆخڵترین خەڵک ئەوانە بوون کە لەسێدارەیاندا و ملیان بە پەتەکەوە کرد، ئەوە مایەی خۆشحاڵی بوو، ئەوە تۆڵەی ئەو منداڵانە بوو. من لێرەوە تکا لە ئەفسەرانی ئەمن دەکەم، بەڕێوەبەرەکانی ئەمن، ئەوەی کە گوێی لە منە، ئەگەر ویژدانت هەیە و لەخوای خۆت دەترسێی، تۆ دەمناسی و چاک دەزانی راستگۆم، چاک دەزانی دەڵێم چی. رەنگە تۆش رۆژێک لە رۆژان بە هەر شێوەیەک بووبێ بەشداربووبی، یان لە هاوڕێیەکانت بیستبێ، برای ئازیز وەرە قسە بکە. قسە بکە و پشتیوانیم بکە با خەڵک ئەمانە ببیستن، با عێراقییەکان بیبیستن و با جیهان ئەمە ببیستێ کە چی کراوە، بۆئەوەی خەڵک رەحمەت نەنێرێ، بەخوا تاوانی هەرە گەورە ئەوەیە رەحمەتی خوا بۆ سەددام حوسێن بخوازی. یان وێنەیەکی سەددام حوسێن بڵاوبکەیەوە کە پێدەکەنێ و بڵێی "پاڵەوان هەبێ تۆی"، یان دەبینی یەکێک دەنووسێ: ئەو رۆژە شەرەف نەما کە سەددام حوسێن نەما!! ئێ باشە تۆ، ئێستا شەرەفت نییە؟ یەکێک دەڵێت: ئەو رۆژە غیرەت مرد کە سەددام حوسێن نەما!! باشە یەعنی تۆ ئێستا بێ غیرەتی؟ غیرەتت نەماوە؟ فڵان شت مرد، فڵان شت نەما، پیاو نەما کە سەددام حوسێن مرد!! ئەی باشە تۆ چیت؟ بەڵێ پیاو نیت ئەگەر راستی نەڵێی. وەرە لانیکەم قسە بکە و ویژدانت ئاسوودە بکە لە بەرامبەر خەڵک، لە بەرامبەر خوا، پێش هەموو شتێک لە بەرامبەر خوای خۆت. برام وەرە خۆت بێبەری بکە، من لێرەوە تکایان لێدەکەم، برام وەرە خۆت بێبەری بکە، وەرە و ئازایانە قسە بکە. لە بەردەم خوا خۆت بێتاوان بکە. رەنگە تۆ ئێستا تەمەنیشت لە تەمەنی من نزیک بێ، من ئەوە ئێستا حەفتا ساڵم، تۆش رەنگە سەرووی شەست بیت، 65 بیت، 75 بیت، 80 ساڵ بیت. بەڕێوەبەرەکانی ئەمن ئێستا تەمەنیان لە سەرووی هەشتایە و دەنگی منیش دەبیستن. بێگومان هەندێکیشیان رەخنەیان لێگرتووم، تەنانەت پەیوەندییان بە خزم و کەسی منەوە

کـردووه بۆئـەوەی بێدەنـگ بـم و بوەسـتم، بـەڵام ناوەسـتم، راسـتییەکان دەڵێـم بـۆ ئـەوەی نەفـرەت لـە هەمـوو ئەوانـە بکـەن کـە بەشـدار بـوون و، کـە هێشـتا هاوسـۆزی تاوانبارێکـن کـە ئـەم هەمـوو تاوانـەی کـردووە. ئێمـە دەمانتوانـی زۆر بـە ئاسـوودەیی بژین، ئەگـەر لە سـاڵی 1979 ەوە ئەو سامانەیان بـۆ خەڵـک تەرخـان کردبایـە و بـۆ خەڵـک بووایـە. ئـەم هەمـوو سـامانە لـە کبریتـەوە تاوەکـو فۆسـفات و نـەوت و ئـاو، ئێسـتا دەمانتوانـی ئاسـوودە بژیـن و زۆر باشـتریش بیـن لـە دووبـەی و غەیـری دووبـەی. ئەمـە تاوانـی گـەورەی دەرحەقـی ئێمـە کـردووە، ئێـوەش ئـەم راسـتییە دەزانـن، بۆیـە تکایـە دانـی پێدابنێـن.

کاوە ئەمیـن: باسـی ئـەو ئەفسـەرەت کـرد کـە ئـەو چیرۆکـەی بـۆ تـۆ گێڕایـەوە، بـەڵام ناوەکـەیـت نەگـوت کـێ بـوو؟ زانیاریـت هەیـە لـە ژیانـدا مـاوە یـان نـا؟

سـەباح حەمدانـی: بەڕاسـتی هەواڵـی نازانـم، بەدڵنیاییـەوە تەمەنـی لـە مـن کەمتـر بـوو چونکـە مـن نەقیـب بـووم و ئـەو مـولازم بـوو، رەنگـە جیاوازیـی تەمەنمـان 10 سـاڵێک بووبێـت. نـاوی ئیبراهیـم بـوو، خەڵکـی دەوروبـەری حەویجـە بـوو. هـەر ئەوەنـدە دەزانـم.

کاوە ئەمیـن: دەمـەوێ بگەڕێینـەوە بـۆ سـەرەتا، پرۆسـەی ئەنفـال پێـش ئـەوەی عەلـی حەسـەن مەجیـد بێت بـۆ کەرکـووک دەسـتیپێکرد یـان دوای ئـەوە بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: نـا ئـەو خـۆی، ئـەو سـەرۆکی، با بڵێیـن سـەرۆکی کۆماری باکـوور بـوو، وای ناوبنێین..

کاوە ئەمین: بۆچی سەرۆکی کۆماری باکوور؟

سـەباح حەمدانـی: لەبەرئـەوەی دەسـەڵاتەکانی رەهـا بـوون. لـەڕووی حیزبییـەوە دەسـەڵاتێکی زۆری هەبـوو، هەروەهـا لـەڕووی سـەربازی،

لەڕووی ئەمنی. هەرخۆی هەموو شتێک بوو، بەڵام عەلی حەسەن مەجید سەرەڕای ئەوەش، خۆم جارێک لە نزیکەوە قسەم لەگەڵ کردووە، رووبەڕوو وەک چۆن ئێستا بەرامبەر ئێوە دانیشتووم، عەلی حەسەن مەجید سەددامی بەشێوەیەکی سەیر خۆشدەویست، وەکو منداڵێک گوێی بۆ شل دەکرد، وەکو سەربازێک گوێڕایەڵی بوو، وا رەفتاری لەگەڵ سەددام حوسێن دەکرد دەتگوت سەربازێکە سەرەڕای ئەو هەموو دەسەڵاتەی بەردەستی. فەرمانی سەددام حوسێنی وەک خۆی و بە وردی جێبەجێ دەکرد.

کاوە ئەمین: رق و کینەی ئەو بەرامبەر کورد لە چییەوە سەرچاوەی گرتبوو، هۆکارێکی تایبەتی هەبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی نازانم هۆکارە راستەقینەکەی چی بوو، بەڵام ئەو لەوجۆرە بوو کە... سەددام حوسێنی زۆر خۆشدەویست. هەر شتێک ئازاری بە سەددام گەیاندبایە، جا هەر کەسێک بووایە. عەقڵیەتی سەددام حوسێنیشی باش دەناسی، ئەگەر باش شارەزای عەقڵیەتی سەددام نەبووایە، ئەرکەکانی خۆی بەو دڕندەییە جێبەجێ نەدەکرد، فەرمانی وەحشیانەی جێبەجێ نەدەکرد. خۆی کەسایەتییەکەی وابوو.

کاوە ئەمین: کەواتە سەددام حوسێن ئاگاداری هەموو ئەو کردەوانەی عەلی حەسەن مەجید بووە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ.. بەڵێ، مومکین نەبوو عەلی حەسەن مەجید هیچ بڕیارێک سەربەخۆ بدات، بیهێنە پێش چاوت، بەڵام ئاماژەش لەنێوانیاندا هەبوو، من خۆم هەر لە قسەکانی عەلی حەسەن مەجیدەوە ئەوەم بۆ دەرکەوت. عەلی حەسەن مەجید ئەو رۆژەی گوتی، سەددام حوسێن، یان سەرۆکی فەرماندە داوای لێکردووم ریعایەتیان بکەم، ئایا سەددام حوسێن فەرمانی داوەتە عەلی

حەسـەن مەجیـد، ریعایەتـی گیراوەکانـی پرۆسـەی ئەنفـال بـکات، بـەڵام ئـەو ناردوونـی بـۆ گـۆڕی بەکۆمـەڵ؟ شـتی وا مومکیـن نییـە و مەحاڵـە، بـەڵام ئەمـە وشـەیەکە لەسـەری ڕێککەوتـوون "خزمەتیـان بکـە "، بـە هەمـان شـێوە لەنێـو پۆلیس یـان لـە ئەمـن، کاتێـک کەسـێکیان دەهێنا و یەکێکیشـیان رادەسـپارد ئەشـکەنجەی بـدات، دەیانگـوت خزمەتـی بکـەن. واتـە دەسـتپێبکە، دەسـت بکـە بـە لێدانـی، بـە ئەشـکەنجەدانی، بـەڵام دەیانگـوت خزمەتـی بکـە!! جـا ئـەوەی ئەویـش هەمـان شـت بـووە، ئاماژەیەکـی نێـوان سـەددام و عەلـی حەسـەن مەجیـد بـووە. "ریعایەتـی ئـەو جەماعەتـە بکـە"، چـۆن ریعایەتیـان دەکات؟ خـۆی دەڵـێ ریعایەتیـان دەکـەم، گوێـی لـێ بگرنـەوە، بەدەنگـی خـۆی وا دەڵـێ: ریعایەتیـان دەکەم، "دەیانخەمـە ژێرخـاک". ئـا بەوشـێوەیە.

کاوە ئەمیـن: تـۆ ماوەیـەک لەگـەڵ لیژنـەی کاروبـاری باکـوور کارت کـردووە، کاری ئـەم لیژنەیـە و ئامانجەکـەی چـی بـوو؟

سـەباح حەمدانـی: لیژنـەی کاروبـاری باکـوور بـۆ مەبەسـتێکی دیکـە بـوو، ئێمـە لـە ئەمـن بوویـن، بـەڵام لیژنـەی کاروبـاری باکـوور دوای ئـەوەی فەرمـان لـە عەلـی حەسـەن مەجیـدەوە هـات بـۆ پێشـوازی لەوانـەی دەسـتگیر دەکرێـن، واتـە ئەوانـەی لـە ئەنجامـی پێشـڕەویی سـوپا و فەوجـە کوردییەکانـی هاوکاریـان کـە بـە جـاش ناسـرابوون، هەروەهـا مەفرەزەکانـی ئەمـن و ئیسـتیخبارات دەکەونـە بەردەسـت. ئەمانـە کـە دەگیرێـن، دەبـێ لایەنێـک هەبـێ وەریانگرێـت، بۆیـە چەنـد لیژنەیەکیـان لـە ئەفسـەرانی سـوپا و ئەمـن و موخابـەرات و ئیسـتیخبارات بـۆ پێشـوازیی لەمانـە پێکهێنـا، پێشـوازی بـە سـتایلی ئەمـن، واتـە دەبـێ زانیارییەکانیـان تۆمـار بکرێـن و بزانیـن رابردوویـان چـی بـووە و ئینجـا چاوەڕێـی فەرمـان بکەیـن، منیـش یەکێـک بـووم لـە ئەندامانـی لیژنـەی پێشـوازی لـە دەسـتگیرکراوان، ئەوانـەی دەگەنـە سـەربازگەکانی دووبـز و تۆپـزاوە و سـەربازگەی خالیـد.

کاوە ئەمین: لەناو ئەو سەربازگانە، تۆ باسی ئەوەت کرد کە ناوی گیراوەکانتان دەنووسی، بەڵام ئەی وێنەتان دەگرتن، فۆتۆ یان ڤیدیۆ؟
سەباح حەمدانی: نا وێنەگرتن نەبوو. تەنیا ناسنامەکانمان لێ وەردەگرتن یان هەر بەڵگەنامەیەکیان لەلا هەبووایە و دەمانخستە ناو فایلەکانیان. هەر خێزانێک فایلی خۆی هەبوو.

کاوە ئەمین: هەموو زانیارییەکانتان دەنووسین کە خەڵکی کوێن و کام گوند، یان تەنیا ناوەکانیان؟
سەباح حەمدانی: نا بێگومان هەموو زانیارییەک، لاپەڕەی کار و کردەوەکانیان، ناوی خۆیان، دایک و باوکیان، خاڵ و مام و تەنانەت هاوڕێ و دۆستیان و لەکوێ نیشتەجێبوون و شوێنی لەدایکبوون و هەمووی. ئەمانە هەمووی دەچووە ناو فایلەکانیان، بەتایبەتی ئەوانەی تەمەنیان هەبوو، منداڵ نا، منداڵەکان تەنیا ناویان لە فایلی خێزانەکانیاندا دەنووسرا، لەگەڵ دایکیان، یان برا گەورەیان و بەوجۆرە.

کاوە ئەمین: پرۆسەی ئەنفال لە گەرمیانەوە تاوەکو دهۆکی گرتەوە، تۆ گوتت سوپا و جاش و تەنانەت ئەمنیش نەیاندەزانی مەبەست لە کۆکردنەوەی ئەو خەڵکە چییە، بەڵام ئایا حکومەت هەر لە سەرەتاوە بڕیاری بەکۆمەڵ کوشتنی ئەو خەڵکەی دابوو یان هەر دەیانویست گوندەکان وێران بکەن بۆ ئەوەی پێشمەرگە نەتوانن لەو ناوچانەدا بژیت؟
سەباح حەمدانی: بێگومان بڕیارەکە بۆ لەناوبردنیان نەبوو، هەرهیچ باسێکیش لەوبارەوە نەبووە، بەڵکو تەنیا ئەوەبوو کە گوایە دابەشدەکرێنە سەر پارێزگاکانی عێراق، بەشێکیان دەنێرن بۆ نوگرە سەلمان یان بۆ گرتووخانەی دیکەی لەوجۆرە. ئەوانیدیکە دەنێرن بۆ کۆمەڵگە هاوچەرخەکان و ئەمەش دوای ئەوەی پرۆسەی ئەنفال کۆتایی دێت. چونکە دیارە پرۆسەی ئەنفال کە چەند قۆناخیکی هەبوو، وەک

لەبیرم بێت لە 19ی شوبات دەستیپێکرد. بنچینەکە ئەمە بوو، بەڵام وەکو گوتم لەناکاو شتێک گۆڕا . سەرەتا ڕێنمایی هات کە ناوی راگیراوەکان و زانیارییەکانیان تۆمار بکەین، بەڵام ئەوکاتە هێشتا ڕووداوەکانی ئاڵتوون کۆپری و کفری نەقەومابوون، دوای ئەو دوو ڕووداوانە، هەندێ کەس بانگەشەی ئەوە دەکەن گوایە من ئەو ڕووداوەی ئاڵتوون کۆپریم بە ڕووداوێکی دیکەی ساڵی 1985 ـەوە بەستووەتەوە، چونکە ئەو ساڵەش لەوێ هێرشێک کرا و هەندێک چەکدار هاتن چەند کەسێکی سڤیلیان کوشت، بەڵام ساڵی 1985 من هێشتا لە نەجەف بووم، بۆیە باسی ئەوەیان ناکەم و پەیوەندیم پێوە نییە. من باسی ئەوەی ساڵی 1988 دەکەم، ئەو هێرشەی کرایە سەر شەممەری تۆگە کە لە نزیکی ئاڵتوون کۆپری بوون. ئەوە جیاواز بوو لەگەڵ ئەوەی ئەوکاتەی سەردانی ماڵی خوشکم دەکرد و خوشکەکەم لەترسان هەڵات چونکە بیستبووی هێرش کراوە و ژن و منداڵیان سەربڕیوە لەوکاتەی پیاوەکانیان لەوێ نەبوونە، جا ئەویش دەترسا تووشی هەمان شت ببن. هەندێ لە برایان من بەوە تۆمەتبار دەکەن کە گوایە زانیارییەکانم ورد نین و دەمەوێ ئەو دوو ڕووداوە پێکەوە ببەستم. دەڵێن ئەو کوشتوبڕەی چەکدارەکان کۆنە و تۆ دەتەوێ بیبەستیتەوە بە ڕووداوە نوێیەکەوە، نەخێر ئەمەیان تازەیە و هەر ئەم ڕووداوەش بوو کە کاریگەری دانایە سەر چارەنووسی راگیراوەکان، بەتایبەتی خێزانەکان، چونکە عەلی حەسەن مەجید گوتی: وەک چۆن خێزانەکانی ئێمەیان کوشت ئێمەش خێزانەکانیان دەکوژین، بەوجۆرەش دەستیان بە کوشتنی خێزانەکان کرد.

کاوە ئەمین: بڕیارەکە وابوو کە لەو ناوچانەی بەر پرۆسەی ئەنفال کەوتن هەرکەسێکیان بینیبووایە دەیانگرت؟

سەباح حەمدانی: هەرکەسێک لەو ناوچانە بەردەست بکەوتایە، چەکدار بووایە یان نا، بێگومان چەکدار لەو شوێنانە دەستگیرکرابا دەستبەجێ گوللەباران دەکرا. یەکێکی وەکو بارق حاج حنتە کە لە یەکێک لەو

ناوچانـە خەریکـی ئۆپەراسـیۆن بـوو، چەنـد چەکدارێکـی دەسـتگیرکرد و لـە هەلیکۆپتـەرەوە هەڵیدانەخـوارەوە، دەیویسـت خەڵکـی دیکـەی پـێ بتۆقێنـێ، رۆحـی تـرس و تۆقیـن لەنـاو چەکدارەکانـی دیکـەدا بڵاوبکاتـەوە ئەگـەر لـەو ناوچەیـە هەبـن، بـەڵام ئەوانـەی چەکـدار نەبـوون، دەگیـران و رەوانـەی سـەربازگەکانی ئێمـە دەکـران. رێنماییـە فەرمییەکـە بەوجـۆرە بـوو، بـەڵام هیـچ کەسـێک نەیدەزانـی چـی لەمانـە دەکـەن.

کاوە ئەمیـن: چ کرابـوو بـۆ ئـەوەی سـەربازگەکان جێـی ئـەو هەمـوو خەڵکەیـان تێـدا ببێتـەوە؟

سەباح حەمدانی: ئەو دوو سەربازگەیە زۆر گەورەن.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام لـە هەمـوو کوردسـتانەوە خەڵـک ئەنفـال دەکـران، هەموویـان دەهێنانـە ئـەو دوو سـەربازگەیە؟ بـۆ نموونـە ئەوانـەی لای دهـۆک، زاخـۆ و ناوچـەی بادینانیـش دەهێنرانـە ئـەوێ یـان لـە شـوێنی دیکـەش سـەربازگەی لەوجـۆرە هەبـوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئەوەیـان نازانـم، مـن سەرپەرشـتیاری ئـەو دوو سـەربازگەیە بـووم، ئایـا سـەربازگەی دیکـە هەبـووە؟ لەوانەیـە و زۆریـش مومکینـە، چونکـە ناکـرێ لـە زاخـۆوە خەڵکیـان هێنابـێ بـۆ کەرکـووک، ناکـرێ و زەحمەتـە ئـەم هەمـوو خێزانـە بـە ئۆتۆمبێلـی زیـل بگوازیتـەوە. ئەوکاتـە سـوپا ئەوەنـدە ئۆتۆمبێلەشـی نەبـوو بەشـی ئـەوە بـکات.

کاوە ئەمین: رەفتار و هەڵسـوکەوتی سـوپا و ئەمن لەو دوو سەربازگەیەی لای ئێـوە لەگـەڵ گیراوەکان چۆن بوو؟

سـەباح حەمدانـی: مامەڵەیەکـی زۆر ئاسـایی بـوو، هیـچ دەسـتدرێژییەک نەبـوو، کـەس ئەزیـەت نـەدرا، دەسـت بـۆ نامووسـی کـەس نەبـرا و ئەگـەر لەوبـارەوە شـتێک گوترابـێ درۆیـە. شـتی وانەبـوو. ئـەو خەڵکـەی لـەوێ ئەرکێکیـان هەبـووە خـاوەن غیـرەت بـوون، مـن وەک خـۆم مومکیـن نەبوو

لە سەربازگەیەکدا کە من سەرپەرشتی دەکەم، رێگە بدەم دەستدرێژی بکرێتە سەر کەس. شتی وا مەحاڵ بوو. خۆ بەشێکی ئەو خەڵکەش کە لە ئەمن کاریان دەکرد، کوڕی عەشیرەت و کوڕی خەڵک بوون، بەشی ئەوە پیاوەتی و شەهامەتیان هەبوو، ئەوانیش نەیاندەزانی چی روودەدا. بێگومان هەبوون، لە هەموو شوێنێک هەیە، تەنانەت لە یەک ماڵیشدا دوو برا هەن، هابیل و قابیل. قابیل تاوانبار و هابیل مرۆڤێکی باش بوو، قابیل هابیلی کوشت. لە هەموو شوێنێکدا خەڵکانی تاوانبار هەن و خەڵکی باشیش هەن. ئەمە لە هەموو دەزگایەکدا هەبووە.

کاوە ئەمین: کەواتە ئەوکاتەی کە ئەو خەڵکەیان بەوجۆرە لە سەربازگەکاندا کۆکردەوە نەتاندەزانی دەکوژرێن؟

سەباح حەمدانی: نا بێگومان، جەختیش دەکەمەوە کە ئەوکاتە راوەستابوو، پاش ئەوەی کە هەواڵ گەیشتە هەموو لایەک، خەڵکەکە دەستیان بە پرسیار و گەڕان کرد کوا کەسوکارمان. ئەوکاتە دوو سێ مانگ تێپەڕیبوو.. کوا منداڵەکانمان و کوا ئافرەتەکانمان.

کاوە ئەمین: من مەبەستم ئەوکاتەیە کە لە سەربازگەکان کۆکرابوونەوە، هیچ ئاماژەیەکی بەوشێوەیە هەبوو کە ئەمانە دەکوژرێن؟

سەباح حەمدانی: باسی ئەوەم کرد، لە سەرەتاوە هیچ ئاماژەیەکی بەوشێوەیە نەبوو کە نیازێک هەیە ئەم خەڵکە بکوژن، بەڵام ئەو رۆژەی کە فەرمان هات بەگوێرەی تەمەن جیایان بکەینەوە، من دڵم خورپەی کرد و گوتم ئەم کارە بۆنی کوشتنی لێدێت، بۆیە سوپاس بۆ خوا و خوا خۆی ئاگادارە، دەستمکرد بە گۆڕینی تەمەنەکانیان، چونکە زۆرینەیان هیچ ناسنامەیەکیان نەبوو، ئەوەی گوتبووی 18 ساڵم، دەمگوت بنووسن 14، یان 13 بۆئەوەی نەیبەن و شوێنبزری بکەن وەک ئەوەی من پێشبینیم دەکرد.

کاوە ئەمیـن: کەواتـە تـۆ شـایەتی لەسـەر ئـەوە دەدەی کـە لەنـاو سـەربازگەکان دەسـتدرێژی نەکراوەتـە سـەر کـەس و کـەس ئەزیـەت و ئەشـکەنجە نـەدراوە؟

سـەباح حەمدانـی: ئەوەنـدەی ئاگاداربـم و لـەوێ بووبـم، بەهیـچ جۆرێـک. رێگـە بـە شـتی وەهـاش نـەدەدرا بەڕاسـتی. رێ بـەوە نـەدەدرا.

کاوە ئەمیـن: لەنـاو سـەربازگەکان پێـش ئـەوەی بیانگوازنـەوە، هیـچ ڕووداوێکـی پشـێوی و یاخیبـوون ڕووینـەدا؟ یـان خەڵکێـک هەوڵـی ڕاکـردن بـدەن؟

سـەباح حەمدانـی: شـتی وا ڕووینـەدا، خەڵکەکـە نەیاندەزانـی بـۆ کوێیـان دەبـەن. تەنانـەت ئـەو ڕۆژەش کـە دەسـتکرا بـە گواسـتنەوەیان بـۆ پارێزگاکانـی دیکـە، وەجبەیـەک سـواردەبوون و دەڕۆیشـتن، نەیاندەزانـی. مومکیـن بـوو یەکێـک بڵـێ دەیانبـەن بـۆ ڕومـادی بۆئـەوەی لـەوێ بژیـن. تـۆ دێـی مـن دەبەیـت و مـن پەنابـەرم لای تـۆ، دەمبـەی بـۆ شـارێکی دیکـە دێـم لەگەڵـت. ئەوانیـش لـە سـەربازگەکە نارەحـەت نەبوون، وەکـو گوتم و وەکـو پرسـیارت کـرد و وەڵامـم دایتـەوە، هیـچ گوشـارێکیان لەسـەر نەبوو. دەهاتـن و دەچـوون و منداڵان یارییـان دەکـرد و خەڵـک ژیانێکـی ئاسـایی دەژیـان و ڕۆژانـە خواردنیـان بـۆ دەهـات و پێخەفیـان بـۆ دەهـات، تەنیا بـە شـەو دەرگای هۆڵەکانمـان دادەخسـت. هۆڵەکانیـش هۆڵـی سـەربازی بـوون. دەرگای هۆڵەکانمـان دادەخسـت دەنووسـتن و بۆ بەیانـی دەرگامان بـۆ دەکردنـەوە، بەوجـۆرە.

کاوە ئەمیـن: یەکـەم وەجبـەی ئـەو خەڵکـە، لەبیـرت مـاوە چ ڕۆژێـک بـوو لـەو سـەربازگەیە برانـە دەرەوە؟

سـەباح حەمدانـی: مانگـی ئـادار، کۆتایـی مانگـی ئـادار بـوو. لـە کۆتایـی مانگـی ئادار ڕۆیشـتن. لەبیرمـە یەکەمیـن وەجبـە ڕەوانـەی کەربـەلا کـران. بەڕێوەبەرایەتـی ئەمنـی کەربـەلا وەجبەیەکـی بـرد و ڕۆیشـتن. ئۆتۆمبێلـی

خۆیـان هێنابـوو. هەمـوو بەڕێوەبەرایەتییەکـی ئەمـن ئۆتۆمبێلـی داخـراوی خۆیـان هەبـوو. دەهاتـن خەڵکەکەیـان باردەکـرد و دەڕۆیشـتن. ئـەوەم لەبیـرە.

کاوە ئەمیـن: تـۆ گـوتـت زانیاریـم نییـە ژمـارەی ئـەو خەڵکـە چەنـد بـووە، بـەڵام بـە مەزەنـدەی تـۆ ئـەو دوو سـەربازگەیە جێـی چەنـد کەسـیان تێـدا دەبـووەوە؟

سـەباح حەمدانـی: تاوەکـو کاتـی ڕۆیشـتنی مـن لـەوێ، سـەرووی 15 هـەزار کـەس بـوون، ڕەنگـە 16 یـان 17 هـەزار بووبـن، ژمارەکـەم لەیـاد نییـە، بـەڵام بەردەوامیـش زیـاد و کەمـی دەکـرد. کـە خەڵکیـان دەنـارد کەمـی دەکـرد و کـە خەڵکـی تازەیـان دەهێنـا زیـادی دەکـرد، ئـەوە تاوەکـو ئەوکاتـەی مـن ڕۆیشـتم. لـە مانگـی نیسـان بەهەمـان شـێوە زیـاد و کەمـی دەکـرد، لـە مانگـی حوزەیـران هەروەهـا و بەوشـێوەیە تاوەکـو پرۆسـەکە ڕاوەسـتا. کـە ڕاوەسـتا بڕیارێکـی لێبـووردن بـۆ ئەوانـە دەرچـوو کـە لـە سـەربازگەکان مابوونـەوە. هەمـوو ئەوانـەی لـە سـەربازگەکان مابوونەوە، ڕەنگـە هەیانبـێ لـە ژیانـدا مابـێ و ئێسـتا گوێـی لـە مـن بێـت، بەتایبەتـی دوای ئـەوەی قسـەکانم وەردەگێڕنـە سـەر زمانـی کـوردی، خەڵـک تێدەگەن و ئـەو ڕووداوانەیـان لەیادمـاوە، ئینشـاڵڵا خەڵکـی باشـن و کـە گوێیـان لێدەبێت، پشـتیوانیم دەکـەن و دەیبیسـتینەوە. دەسـتکرا بـە ئازادکردنیان، بـەڵام چـۆن؟ بـەم جـۆرە: دەنێـردران بـۆ پارێـزگاکان، ئەوانـەی گەنـج بـوون و تەمەنیـان گونجـاو بـوو، دەنێـردران بـۆ نوگـرە سـەلمان، دابەشـکردنەکە ئاوابـوو، بەجۆرێـک مـن کـە لـە مانگـی حـەوت گەڕامـەوە، مانگـی حـەوت - هەشـت، ئیـدی ئـەو سـەربازگەیە نەمـا و داخـرا.

کاوە ئەمیـن: عەلـی حەسـەن مەجیـد خـۆی سـەردانی ئـەو شـوێنانەی دەکــرد؟

سەباح حەمدانی: تاوەکو ئەوکاتەی من لەوێبووم نەهات.

کاوە ئەمین: تۆ باسی ئەمەت کرد، بەڵام دەمەوێ دڵنیاببمەوە، ئەو خەڵکە بە فەرمانی کێ گواسترانەوە، بڕیارێک دەرچوو کە دەبێ ئەو خەڵکە لەوێ بگوازرێنەوە و ڕەوانەی بیابانیان بکەن؟

سەباح حەمدانی: عەلی حەسەن مەجید. ڕوون و ڕەوان گوتی و ئێوەش ئینشاڵڵا پەخشی دەکەن، تکام وایە پەخشی بکەن بۆئەوەی هاووڵاتیانی کورد گوێیان لە ڕاستییەکە بێت.

کاوە ئەمین: تۆ وردەکاری زۆرت باسکرد سەبارەت ئەو سەربازگەیە، بەڵام هیچ دیمەنێک هەیە بەرچاوت کەوتبێ و تائێستاش لەیادت مابێ، تۆ ڕۆژانە خەڵکەکەت بینیوە و ئاگاداری بارودۆخی ژیانیان بووی، شتێک هەیە لە یادەوەریتدا مابێتەوە؟

سەباح حەمدانی: وەکو کەمێک پێش ئێستا بۆتانم باسکرد، دیمەنی منداڵەکانم لەیادە کە لە نزیکی بەلوعەکانی ئاو یارییان دەکرد. لە چەندین شوێنی سەربازگەکە بەلوعەی ئاو هەبوون، منداڵەکانم دەبینی لەوێ یارییان دەکرد. ئەوەشم لەیادە کە چووم بۆ نەخۆشخانەی لەدایکبوون لە کەرکووک. بەشداربووین لە هێنانە دنیای منداڵێک، پاشان ناردمان بۆ گۆڕەبەکۆمەڵەکان. شتێکی ترسناکە ئەمەی باسی دەکەم، شتێکە مرۆڤ نازانێ چۆن باسی بکات. مرۆڤ دەکوژێ. لەناو ئەو ڕووداوانەدا ڕەنگە ئەمەیان زۆرتر مرۆڤ ئازار بدات. ئەوە گرنگترین شتە کە لە یادم مابێ و لەبەرچاوی خۆم ڕوویدابێ.

کاوە ئەمین: بەشێک لە ئێوە، ئەوانەی لە دەزگا ئەمنییەکاندا کارتان کردووە، باسی ئەو کۆمەڵکوژییانە دەکەن و دەڵێن ناخەژێن بوون و نامرۆڤانە بوون، ئەی کێ ئەو هەموو خەڵکەی بردن و کوشتن؟

سەباح حەمدانی: بە وردی سەرنج بدە قسەکەی عەلی حەسەن مەجید، دەڵێ... پاش ئەوەی گوێ لە تۆمارە دەنگییەکەی دەگرنەوە،

دەڵـێ: پۆکلەینەکانـم بـۆ نـاردن، شۆفڵێشـیان بـۆ دەنێـرم. کەواتـە کارەکـە بەگوێـرەی پسـپۆڕی بـووە، خەڵـک هەبـوون تایبەتمەنـدی پۆکلەیـن واتـە حەفـارە و شـۆفڵ بـوون، کەواتـە ئەمـە گرووپێکـی تایبەتمەنـد، دەمێنێتـەوە پرۆسـەی کوشـتنەکە، بـۆ کوشـتنیش هـەر بەڕێوەبەرایەتییەکـی ئەمـن کارمەنـدی خـۆی هەبـوو، بـۆ نموونـە پێنـج ئەفسـەر، 7 ئەفسـەر، 10 ئەفسـەر کـە کۆمەڵێـک مفەوەزیـان لەگـەڵ بـوو، ئەمانە خـەڵات دەکـران و پارەی زیاتریـان وەردەگـرت بەهـۆی ئـەم کاری کوشـتن و گوللەبارانکردنـە.

کاوە ئەمیـن: دوو کـەس زۆر ناویـان دێـت، تـۆ باسـی بارقـت کـرد، بـەڵام کەسـێکی دیکـەش هەیـە بەنـاوی حەجـاج. ئەمـەی دووەمیـان زۆر نـاوی دێـت، ئەوانـەی لـە پرۆسـەی ئەنفـال رزگاریـان بـووە زۆر باسـی زوڵـم و سـتەمی ئـەم کەسـە دەکـەن کـە لـە گرتووخانـەی نوگـرە سـەلمان بـووە، هیـچ سـەبارەت بـەو کەسـە دەزانـی؟

سـەباح حەمدانـی: کاتـی خـۆی ناویـم بیسـتووە و تائێسـتاش هـەر نـاوی دەبیسـتم، بـەڵام راسـتییەکەی هیچـی لەبـارەوە نازانـم، ئـەم حەجاجـە کـێ بـووە و کام لـە ئەفسـەرەکان وا وەسـفکراوە کـە حەجاجێکـی نوێیە، رەنگـە بەهـۆی زوڵـم و کوشـتنی خەڵکـەوە ئـەو نـاوەی لێنرابـێ، رەنگـە ئیبراهیـم عەلـلاوی بووبـێ کـە مـن جـارێ لـە کەناڵەکـەی خۆمـەوە بـە وردی باسـمکرد، مەبەسـتم لیـوا ئیبراهیـم عەللاوییـە، ئەمـە لەوجـۆرە بـوو کـە دەتوانیـن نـاوی لێبنێیـن حەجـاج. ئیبراهیـم عەلـلاوی لەکاتـی لێکۆڵینـەوە تەورێکـی بەدەسـتەوە دەگـرت، یـان شمشـێر، ئـەوەی کارەکـەی زەحمـەت کردبایـە و ئیعتیرافـی نەکردبـا، لـە سـەری دەدا و دەیکوشـت. ئەمـە مومکینـە حەجـاج بووبـێ، بـەڵام بەڕاسـتی حەجـاج کـێ بـووە؟ هیـوادارم یەکێـک لـە بـرا باشـەکانمان، لەوانـەی خەڵکـی شـەریفن و ئەفسـەری ئەمـن بوونـە، ئەوانـەی کـە دەیناسـن، زانیاریـم بدەنـێ لەسـەری.

کاوە ئەمین: تۆ خۆت ماوەیەک ناوی ئەو خەڵکەت تۆمار کردووە کە بەر پرۆسەی ئەنفال کەوتن، بە مەزەندەی تۆ بەگشتی چەند کەس لە کوردستاندا بەر ئەنفال کەوتوون و ژمارەیان چەند بووە؟ کورد باسی 182 هەزار کەس دەکەن..

سەباح حەمدانی: نا بێگومان، ئەوەندەی من ئاگادار بم و باش لەیادم بێت، تاوەکو ئەوکاتەی رۆیشتم بۆ ئەمنی عام، ژمارەکە هەندێ لە سەرووی 15 هەزار کەس بوو، لەنێوان 15 هەزار بۆ ٢٠ هەزار، بەڵام ژمارەکە دەگۆڕا، لەوانە بوو من کە لەوێ دانیشتووم 100 یان 150 کەسیان دەهێنا، کە دەچوومەوە بۆ ماڵەوە دەنووستم 700 کەسیان دەهێنا، جار هەبوو پێنج کەسیان دەهێنا، بۆیە بەڕاستی ژمارەکەی بە تەواوی نازانم، بەڵام گەیشتبێتە 180 هەزار؟ لەوانەیە لە هەموو عێراق، لە سەرانسەری ناوچەی ئۆتۆنۆمی لە زاخۆوە.. مەگەر هەر خوا راستییەکە بەتەواوی بزانێت.

کاوە ئەمین: لە دانوستاندنی دواتری نێوان بەرەی کوردستانی و حکومەتی عێراقدا، کاتێک شاندی بەرەی کوردستانی دەڵێن ئێوە 182 هەزار کەستان ئەنفال کردووە، عەلی حەسەن مەجید وەڵامیان دەداتەوە و دەڵێ ئەوەندە نەبووە، هەر 100 هەزار کەسێک بوون..

سەباح حەمدانی: ئەگەر ئەو وای گوتبێ، پێموایە ژمارەکەی دەزانی، چونکە ئامارەکە هەمووی دەچووەوە لای ئەو، ئاماری راستەقینە ئەو وەریدەگرت، ئەگەر وای گوتبێ کەواتە ئەو بەرپرسە لەو 100 هەزارە، لەو شتانەشدا زیرەک بوو، بەڕاستی لە خراپەکاریدا زیرەک بوو.

کاوە ئەمین: هەر لەو پەیوەندییەدا باسی رێکخراوی موجاهیدینی خەلق دەکرێ کە گوایە رۆڵیان هەبووە لە هاوکاریکردنی حکومەتی عێراق، بەتایبەتی لە گرتنەوەی ناوچەکانی کوردستاندا لە پاش راپەڕین، تۆ

لـە کـەرکـووک بوویـت و ئەوانیـش بارەگایـان لـە کـەرکـووک هەبـوو، ئـەوان دەسـتیان لـەو کارانـەدا هەبـووە؟

سـەباح حەمدانـی: منیش ئەوەم بیسـتووە و بەڕاسـتیش بەڵێ بەشـدارییان کـرد، هەمـوو گرووپـی موجاهیدینـی خەڵـق بەشـداربوون، چونکـە هێـرش هەبـوو، ئێرانییـەکان خەڵکیـان لەگـەڵ بـوو ڕێنیشـاندەریان بـوون، ڕێنیشـاندەری ئێرانـی کـە لەگـەڵ خۆیـان هێنابوویانـن، ئەوانیـش ئەرکیـان ئەوەبـوو ئـەو ڕێنیشـاندەرانە ئاشـکرا بکەن و دەسـتگیریان بکـەن. هەوڵیان دەدا بگەنـە ئـەو ئێرانیانـە کـە لەگەڵ یەکێتـی و گرووپـە چەکدارەکانی دیکە هاتبـوون بۆئـەوەی بگەنـە هەنـدێ ئامانجـی دیاریکـراو، بەشـداریی ئـەوان لـەو چوارچێوەیـەدا بـوو، بـەڵام بـە ژمـارەی زۆر نـا، واتـە وەکـو ژمـارەی سـوپا و دەزگا ئەمنییـەکان و ئیسـتیخبارات و مەفـرەزە کوردییـەکان نـا.

کاوە ئەمین: تۆ کەی و بۆچی وازت لە دەزگای ئەمن هێنا؟

سـەباح حەمدانـی: لـە کەرکـووک بووم کـە وازم هێنـا. لە کەرکووک، سـاڵی 1989 بـوو، ڕێـک لە تەممووزی 1989 بەگشـتی ٢٠ سـاڵم لـەو ئەرکەدا تەواو کـرد، ٢٠ سـاڵ بـە دەوامـی تـەواوەوە، جگـە لـەوەش 10 سـاڵی حەرەکاتیـان بـۆ زیادکـردم، واتـە بـووە 30 سـاڵ، بۆئـەوەی مووچـەی خانەنشـینیم زیاد بـکات. ڕێنمایـی هەبـوو هەرکەسـێک بەشـداری حەرەکاتـی کردبـێ، واتە لەو شـوێنانە کاری کردبـێ کـە جموجۆڵیان تێدا بـووە، خزمەتەکەیان بـۆ دەکردە دوو هێنـدە، بەهەرحـاڵ مـن 30 سـاڵم هەبـوو. منیـش لەوکاتـەدا تەمەنم 37 سـاڵ بـوو، ئـەم هەمـوو ڕووداوەش لەبەرچـاوم ڕوویاندابـوو، هەرچـی کـراوە، ئەگـەر مـن ویژدانـم هەبـێ دەبـێ ئـەم دەزگایـە بەجێبێڵـم، پلـەی دیکـەم نـاوێ، نامـەوێ ببمـە عەقیـد و هیـچ پلەیەکـم نـاوێ، تـەواو... خـۆم خانەنشـین کـرد و چـووم لـە ماڵـی خـۆم دانیشـتم. سـەددامیش لەکاتـی خۆیـدا لـە پـاش 1988 و سـەرکەوتنی بەسـەر ئێرانـدا، ئـەو سـەرکەوتنە خەیالییـە، بڕیاریـدا سـوپا و دەزگا ئەمنییـەکان بچووک بکاتـەوە، بۆیە گوتیان کـێ دەیـەوێ خانەنشـین ببـێ بـا داوا بـکات، منیـش داوام پێشـکەش کـرد

و کۆپییەکــی بڕیــاری گواســتنەوەم بــۆ خانەنشــینی پێشــاندان، ئەوەبــوو لەگــەڵ 27 ئەفســەری دیکــە لــە پلــەی عەقیــدەوە تاوەکــو مــولازم داوامان پیشــکەش کــرد و مــن ســوپاس بــۆ خــوا لە پێشــەوەی ئەوانــە بــووم کە لێی دەرچــووم، لەکاتێکــدا ســەرم پڕبــوو لــە زانیــاری، لــە دڵــی خۆمــدا دەمگــوت دەبــێ ئــەم زانیارییانــە بگەنــە شــوێنی خۆیــان و دەســت بــە قســە بکــەم.

کاوە ئەمین: دەکرێ بزانین بە مووچەی چەند خانەنشین بووی؟

سـەباح حەمدانـی: خــۆی لــە ســاڵی 1989 مووچــەی خانەنشــینی 360 دینــار بــوو، 360 دینــار بەشــی منــی دەکــرد لەوکاتــدا، پێــش ئــەوەی گەمــارۆ بێــت. بــەڵام کــە گەمــارۆ هــات ئیــدی مووچەکــەی ئێمــە بێبەهــا بــوو. مووچــەی خانەنشــینی بەشــی ئــەوەی نەدەکــرد یــەک تەبەق هێلکــەی پێبکڕی بــۆ ماڵ. خانەنشــینیی مــن کــە دەچــووم وەریگــرم، کرێــی تاکســییەکە بۆ ئــەوەی بچم وەریگــرم و بێمــەوە زیاتــر بــوو لــە مووچەکــەم، بۆیــە هــەر لــە ســاڵی 1991 وازم لــە مووچــەی خانەنشــینیش هێنــا، هــەر بــە یەکجــار پشتگوێمخســت و نەچــووم وەریگــرم. کۆتایــی هــات.

کاوە ئەمین: ئەی چ ساڵێک پەنات بۆ کوردستان هێنا؟

سـەباح حەمدانـی: ســاڵی 1994 هاتــم بــۆ کوردســتان. مــن نیــازم هەبــوو لە 1992 دەربچــم، بــەڵام بەهــۆی بارودۆخــی خێزانــی ڕێکنەکــەوت و دواکــەوت بــۆ 1994. ڕەنگــە ئــەم باســە زۆر درێــژە بکێشــێ ئەگــەر بمەوێ باســی بکەم. لەگــەڵ یەکێــک لە ئەفســەرە خانەنشــینەکانی ئەمــن کە هاوڕێم بوو، باســی ئەوەمــان دەکــرد چــۆن بتوانیــن ســەددام حوســێن بکوژیــن. ئەمــە یەکــەم جــارە لــە ڕووداوەوە باســی ئەمــە دەکــەم. ئــەو هاوڕێیــەم نــاوی محەممــەد یاســین جاســم بــوو، ئێســتاش لــە موســڵە، وەک مــن ڕائیــدی خانەنشــینی ئەمــن بــوو. پێکــەوە باســی ئەوەمــان کــرد بــە چ ڕێگەیەک ســەددام حوســێن بکوژیــن. تەنانــەت پلانیشــمان دانا کە ئەوکاتەی ســەردانی مووســڵ دەکات، ئێمــە خۆمــان لــە مووســڵ بوویــن. ســەددام جــار جــار دەهاتــە مووســڵ،

گوتمـان چاوەڕێـی دەکەیـن رێـک لـە بەرامبـەر ئـەو شـوێنەی رادەوەسـتێ و سـڵاو لـە خەڵـک دەکات. سـتەیجێکی پارێـزگا بـوو، گوتمـان شـوقەیەک لـەو شـوقانە هەڵدەبژێریـن کە دەکەوێتـە بەرامبەر سـتەیجەکە و چەکێکی قەنـاس پەیـدا دەکەیـن و لەوێـوە دەیکوژیـن. ئـەم قسـانە هیـوا بـوون، ئازایەتـی بـوون، زێدەڕۆیـی بـوون، چۆنـی لێکدەدەنـەوە ئـارەزووی خۆتانـە. دواتـر لەسـەر ئـەوە رێککەوتیـن کـە مـن دەچـم بـۆ کوردسـتان، لـەوێ سـۆراخی ئـەوە دەکـەم ئاخـۆ کـەس هەیـە هاوکاریمـان بـکات ئـەوە جێبەجـێ بکەیـن؟

بەشی نۆیەم

ڕاپەڕینی سلێمانی و ڕاکردن بۆ کەرکووک

بۆ بینینی بەشی نۆیەمی هەڤپەیڤینەکە ئەم کیوئاڕ کۆدە سکان بکە

کاوە ئەمین: کاک سەباح بەخێربێیتەوە بۆ بەرنامەی پەنجەمۆر..
سەباح حەمدانی: سڵاوتان لێبێ و بەخێرهاتنتان دەکەم.

کاوە ئەمین: تۆ خۆت خانەنشین کرد، بەڵام زۆری نەبرد بانگکرایتەوە بۆ ئەوەی ئەم جارە لە سوپادا خزمەت بکەی، ئەوەیان چۆن بوو؟
سەباح حەمدانی: من لەبەرئەوەی تەمەنم هێشتا زۆر نەبوو، موالیدی من بانگکرانەوە بۆ پەیوەندیکردن بە سوپاوە. من وەکو ئەفسەر بانگکرامەوە و بەوجۆرە پەیوەندیم کردەوە. سەددام حوسێن دەیویست بە ژمارەی سەرباز شەڕ لەگەڵ هاوپەیمانان بکات. بیانهێنن.. بیانهێنن بە ملیۆن، ئێمە ئەوەندە ملیۆن جەنگاوەرمان هەیە و شەڕ دەکەین، لەڕاستیشدا هیچ جەنگاوەرێکی نەبوو. ئەوەبوو منیش داواکرامەوە و پەیوەندیم کردەوە، لە هەندێ شوێن کارم کرد، وەک حەزەر، مووسڵ لە فەوجی بەرگری و پاشان گوازرامەوە بۆ سلێمانی، لەوێ بوومە یاریدەدەری فەرماندەی فەوجی بەرگری.

کاوە ئەمین: لەناو شاری سلێمانی بووی؟
سەباح حەمدانی: ناو شاری سلێمانی.

کاوە ئەمین: لەوێ وەکو سوپا پەیوەندیتان هەبوو لەگەڵ دەزگاکانی ئەمن و هەواڵگری؟
سەباح حەمدانی: پەیوەندیم تەنیا لە چوارچێوەی هاوڕێیەتی بوو، ئامۆزایەکیشم لەوێبوو بە ناوی محەممەد عەبدولڕەزاق ئەلحەمدانی، کە منداڵ بووین پێکەوە یاریمان دەکرد، تەنانەت ماوەیەک وەک دارتاش لای باوکی ئەو کارم کرد لە مووسڵ، بەهۆی ئەوە پەیوەندیمان بەهێزبوو، ئەویش یەکێکبوو لە ئەفسەرە باشەکان و زۆر بە ئەدەب بوو.

کاوە ئەمین: ئەفسەری ئەمن بوو یان لە سوپا بوو؟

سەباح حەمدانی: ئەفسەری تەکنیککاری ئەمن بوو لە بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی سلێمانی. شەوی کەوتنی سلێمانی...

کاوە ئەمین: مەبەستت کاتی ڕاپەڕینە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ ڕاپەڕینی 1991، ئەو شەوە منی داوەتی نان خواردن کردبوو، گوتی وەرە و منیش چووم بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئەمن و لەوێ سڵاوێکیشم لە بەڕێوەبەری ئەمن کرد. بەڕێوەبەری ئەمن مامۆستای من بوو لە کۆلێژی پۆلیس. ئەوکاتەی لە کۆلێژی پۆلیس بووم ئەو یەکێکبوو لە مامۆستاکانمان. سەید خەڵەف..

کاوە ئەمین: ناوی چی بوو؟

سەباح حەمدانی: سەید خەڵەف.

کاوە ئەمین: سەید خەڵەف؟

سەباح حەمدانی: سەید خەڵەف ئەلجوعانی.. بەهەرحاڵ لەگەڵ محەممەد یەکدیمان بینی و هەموو پێکەوە نانمان خوارد. هەر ئەوکاتە خەریکبوو ڕووداوەکانی ڕاپەڕین دەستیان پێدەکرد، یان دەستیان پێکردبوو، ئێمەش دانیشتبووین قسەمان دەکرد.

کاوە ئەمین: ئێوە دەتانزانی کە جموجووڵێکی بەوشێوەیە هەیە؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ هەواڵ هەبوو، هەر ئەوکاتەی دانیشتبووین برووسکە دەهاتن. ناوبەناو برووسکەیەک دەهات و بەڕێوەبەری ئەمن دەیخوێندەوە و بە ئێمەشی دەگوت. دەیگوت ئەوە بووە و گەیشتوونەتە فڵان شوێن و پێشمەرگە لە فڵان شوێنن، شوێنی وا کە من نەمدەزانی کوێن، چونکە لەوێ کارم نەکردووە. بەهەرحاڵ دەمانزانی کە شتەکە

وا نزیکدەبێتـەوە، بـەڵام ئـەوان ورەیـان زۆر بەرزبـوو، باوەڕیـان وابـوو کـە ناتوانـن سـلێمانی بگـرن. تەنانـەت محەممـەد پێمـەوە نووسـابوو دەیگـوت شـەو لێرە بمێنـەوە بەیانی بـڕۆوە بـۆ دەوامەکـەت، گـوتـم ناتوانـم. ئەگـەر ئـەو شـەوە لەگـەڵ محەممـەد مابامـەوە منیـش لەگەڵیـان تێدادەچـووم، چونکـە گەمارۆیـان دەدایـن و منیـش حاڵـم حاڵـی ئـەو خەڵکـە دەبـوو.

کاوە ئەمین: محەممەد کوژرا؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ محەممـەد کـوژرا، ڕەحمەتـی خـوای لێبـێ. مـن ئـەو شـەوە ڕۆیشـتم و تەنانـەت ئـەو بـە ئۆتۆمبێلێکـدا ناردمییـەوە بـۆ شـوێنی خـۆم و نووسـتم. مـن ئۆتۆمبێلـی خـۆم هەبـوو، ئۆڵدسـمۆبیلێک بـوو لـە بنکەکـەی خۆمـان دامنابـوو، ڕۆژی دووەم بـۆ بەیانییەکـەی ڕاپەڕیـن دەسـتیپێکرد. لـە هەمـوو لایەکـەوە بـووە تەقـە. سـەربازێک لـەلای مـن بـوو نـاوی سـەردار کوتبی بـوو. بنەماڵـەی کوتبی خەڵکـی سـلێمانین. دوو سـێ هەفتەیـەک بـوو لای مـن کاری دەکـرد، بـەڵام منـی خۆشویسـت، دیـارە بینیبـووی مـن مرۆڤێکـی چاوچنـۆک نیـم و چـاوم لـە پـارەی کـەس نییـە، خـۆت دەزانـی لەنـاو سـوپا تەنانـەت مۆڵەتیشـیان دەفرۆشـت. ڕۆژێـک هەنـدێ وردە شـتی بـۆ کڕیبـووم، قرتاسـیە و شـتی وابـوو، گـوتـی ئـەوە لـە حیسـابی منـە، گـوتـم نـا بۆچـی لـە حیسـابی تـۆ؟ ئـەوە پارەکـەی. جـا ئـەو شـتانەی لەبیربـوو، بەهەرحـاڵ کـە ئـەوە ڕوویـدا، ئـەو کاتب بـوو لای ئێمە و منـی خۆشدەویسـت. بەیانـی ئـەو ڕۆژە دەنگـی تەقـە هـەروا زیـادی دەکـرد و لـە ئێمـە نزیـک دەبـووەوە، هـات گـوتـی گـەورەم ڕێگـەم دەدەی بڕۆمـەوە بـۆ مـاڵ؟ ئـەو دەیزانـی چـی ڕوودەدات، دیاربـوو گوێـی لـە هـەواڵ گرتبـوو، گـوتـی، بـەڵام تـۆ ئـاگات لەخـۆت بـێ، گـوتـم بـڕۆ پشـتیوان بەخـوا هیـچ نابـێ. گـوتـی ئەگـەر شـتێک بوو، خـۆت بگەیێنە ماڵـی ئێمە، من نەشـمدەزانی ماڵی لـە کوێیـە، گـوتـی ماڵمـان لای فولکەی ئاسـکەکەیە، گـوتی هـەر بگەیتە لای فولکەکـە بپرسـە ماڵـی فـڵان پێتدەڵێـن. گـوتم پشـت بەخـوا پێویسـت بەوە نابـێ، بـەڵام ئیـدی شـتەکە هـەروا گـەورە دەبـوو. فەرمانگەکانـی دەوڵـەت

یـەک لـەدوای یـەک دەگێـران. بەڕێوەبـەری پۆلیـس و فـڵان و فیسـار هەمـوو بـەرەو بەڕێوەبەرایەتـی ئەمـن هەڵدەهاتـن، هەمـوو چووبوونـە ئـەوێ گوایـە لـەوێ شـەڕ بکـەن. ئێمـە لەوکاتـەدا تووشـی کێشـە بوویـن، لـە چەنـد لایەکـەوە تەقـە لـە بنکەکەمـان دەکـرا. بنکەیەکـی زۆر گـەورە بـوو. فەرمانـدەی فەوجەکـە کـە لەگـەڵ مـن بـوو، پێکـەوە دەرچووبوویـن چارەسـەری رەوشـەکە بکەیـن، دوو فیشـەک بەر قاچی کەوتـن و لەبەرئەوە پاشەکشـەمان کـرد. سـەربازەکان گوتیـان گـەورەم کەڵکی شـەڕی نەماوە، پێشـمەرگە هاتـوون و ئەوەتـان بـە سـەربانیماڵەکانی دەوروبـەری بنکەوە، بـا پاشەکشـە بکەیـن، تەنانـەت بـە زۆر پلـە و نیشـانەکانیان لـە مـن کـردەوە و بـەرەو دواوە پاشەکشـەمان کـرد. لـە پشـتی بنکەکـەوە کەلێنێـک هەبوو لەژێـر شـوورە گەورەکـەی بنکـە. کەلێنێـک بوو سـەربازەکان لەوێـوە خۆیان دەدزییـەوە. سـەرباز بـۆ ئـەوەی لـە بنکـە دەربچـن، نەیاندەوێـرا لـە دەرگا سـەرەکییەکەی بنکـەوە بـڕۆن، دەچـوون لـە پشـتەوە دەڕۆیشـتن. ئێمەش لە پشـتەوە دەرچووین و گەیشـتینە سـەر شـەقامێک. فەرماندەی بنکەکە، موقـەدەم گـزار دەففـار وەکـو لەیـادم بێت، برینـدار بوو، لەگەڵ سـەربازێک رەوانـەی نەخۆشـخانەم کـرد. سـەربازەکە گوتـی مـن دەیگەیێنـم..

کاوە ئەمین: ئێوە زۆر بوون لە بنکەی حامیە؟

سەباح حەمدانی: لە بنکەکە؟

کاوە ئەمین: بەڵێ

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ بـە سـەرباز و ئەفسـەرەوە 700 کەسـی تێدابـوو، بـەڵام زۆربەیـان هەڵاتبـوون و بنکەکـەش گیـرا. ئێمـە کشـاینەوە دواوە و...

کاوە ئەمین: هیچ بەرگریتان کرد؟

سـەباح حەمدانـی: لـە سـەرەتاوە بەرگرییەکـی کـەم هەبـوو، تەقەیـان لـەو ماڵانـە دەکـردەوە کـە لـە سـەربانەکانیانەوە تەقەیـان لێدەکردیـن. دواتـر

بەرگـری نەمـا و ئیـدی هەرکـەس دەیویسـت خـۆی دەربـاز بـکات. ئێمـە چووینـە سـەر شـەقامە سـەرەکییەکە و سەربازێکیشـم لەگـەڵ بـوو نـاوی مـوزەڕ بـوو خەڵکـی نەجـەف بـوو، جێگـری ئەفسەرێکیشـمان لەگـەڵ بـوو لـە تیمـی پزیشـکی بـوو. گوتـم بـا خۆمـان بگەیێنینـە ماڵـی سـەردار، بـەرەو فولکەی ئاسـکەکە رۆیشـتین، بەڵام ئێوارەمان بەسـەردا هات و نەمانتوانی بگەینـە ئـەوێ، لەنـاکاو فەرمانـدەی مەفرەزەیەکـی ئیسـتیخباراتمان لـێ پەیدابـوو کـورد بـوو، پێمانـەوە نووسـا و گوتـی بـۆ هیـچ شـوێنێك نـاڕۆن و دەبـێ بێـن بچینـە ماڵـی ئێمـە، ئـەو نەیدەزانـی مـن ئەفسـەرم. پێمانـەوە نووسـا و چوویـن بـۆ ماڵـی ئـەوان. لـەوێ نانـی ئێوارەمـان خوارد و شـەویش لای ئـەو مانیـەوە. ئـەو خـۆی پێناسـاندم کـە فەرمانـدەی مەفرەزەیـە و چـی و چییـە.. شـەو کاتێکمـان زانـی ماڵەکـەی ئەویشـیان دایـە بـەر فیشـەک. لە دڵـی خۆمـدا گوتـم بڕوانـە ئێمـە خۆمـان لـە بنکەکـە رزگار کـرد و هاتینـە ماڵـی کابرایەکـی سـەر بـە ئیسـتیخبارات. بەیانـی زوو هەسـتاین نانمـان خـوارد و...

کاوە ئەمین: ئێوە چەکتان پێبوو؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر بـێ چـەک بوویـن. تەنانـەت کابـرا پێیگوتـم بـرا ئـاوا بتبینـن یەکسـەر دەزانـن تـۆ ئەفسـەری. هـا ئـەو شـەرواڵە لەبـەر بکـە. شـەرواڵم لەبەرکـرد، بـەڵام قەمسـەڵەکەم هـەر عەسـکەری بـوو، لـەو قەمسـەڵانە بـوو کـە سـەربازیش لەبەریـان دەکـرد. دەرچوویـن و رێبوارێکمـان دیـت، ئێمـە ماڵئاواییمـان لـەوان کـرد دوای ئـەوەی نانـی بەیانیمـان خـوارد، نانێکـی زۆر بـاش، کابـرا قسـووری نەکـرد. ئینجـا گوتـی بـڕۆن. بەڕێگاوە بوویـن هەنـدێ خەڵکمـان بینـی دەیانگـوت بڕۆن بۆ قەسـر، نازانـم چ قەسـرێک بـوو، لـە کوێـی سـلێمانی بـوو، هیچـم نەدەزانـی. گوتیان بـڕۆن لـەوێ خۆتـان بەدەسـتەوە بـدەن و هەمـوو سـەربازانی سـوپا لـەوێ دانیشـتوون و خۆیـان بەدەسـتەوەداوە. مـن گوتـم ناچیـن بـۆ قەسـر و مەسـر، دەچینـە ماڵـی برادەرەکـەی خۆمـان.. ماوەیـەک بەپـێ رۆیشـتین

تاوەکـو گەیشـتینە فولکـەی ئاسـکەکە. لـەوێ پرسـیاری ماڵـی سـەردارمان کـرد، گوتیـان ئـەوە ماڵیانـە و یەکێکیـش لەگەڵمـان هـات تاوەکـو بـەر دەرگاکـە. هەرکـە هاتـە دەرەوە گوتـی سـەیدی بەخێربێـی. کابـرای کـە ئێمـەی گەیاندبـوو یەکسـەر گوتـی هـاااا تـۆ ئەفسـەری؟ گوتیـان نـا کاکـە ئەمـە جێگـری ئەفسـەری ئێمـە بوو لە سـوپا. دەیویسـت قەناعەتـی پێبکات کـە مـن ئەفسـەر نیـم. بەهەرحـاڵ چووینـە ماڵـی سـەردار و لـەوێ ماینەوە تاوەکـو...

کاوە ئەمین: چەند لەوێ مانەوە؟

سـەباح حەمدانـی: ئـەو ڕۆژە و بـۆ شەوەکەشـی لـەوێ ماینـەوە و ڕۆژی دوایـی دەرچوویـن. لـەوێ گوتـی تـۆ ناسـنامەت پـێ نییـە بۆیـە بتگـرن گومانـت لێدەکـەن. چـوو بەڵگەنامەیەکـی بـۆ کـردم کـە گوایـە سـەربازم و مۆڵەتیشـم وەرگرتـووە بـۆ هەفتەیـەک، گوتـی هـا ئـەوە ناسـنامەکەت، لـە ڕێگـە تووشـی مەفـرەزە و شـت هاتـی ئەوەیـان بـدەرێ. ئـەو ناسـنامەیە ژیانـی منـی ڕزگار کـرد. لەوکاتـەدا هەمـوو سـەربازەکان نموونەیەکـی لەوجۆرەیـان دەخسـتە گیرفانیـان بـۆ ئـەوەی گیانـی خۆیـان ڕزگار بکـەن، ئـەوە منیشـی ڕزگارکـرد. ئـەوەم وەرگـرت و خسـتمە گیرفانـم و جگـە لەوە هیـچ ناسـنامەیەکی دیکـە لـە گیرفانمـدا نەبـوو. ڕۆژی دوایـی بەیانییەکـەی لـەوێ دەرچوویـن و بەپـێ کەوتینـەڕێ بـەرەو چەمچەمـاڵ. ئەمـە چیرۆکێکـی درێـژە. ئێمـەی نـارد بـۆ ماڵـی خاڵـی لـە چەمچەمـاڵ. بـە درێژایـی ئـەو ڕۆژە بەڕێوەبوویـن تاوەکـو گەیشـتینە چەمچەمـاڵ. لـەوێ کەوتینە پرسـیارکردن لـە ماڵـی خاڵـی برادەرەکەمـان.

کاوە ئەمین: سەردار خۆی لەگەڵتان نەهات؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر نەهـات، هـەر خۆمـان نـاوی خوامـان لێهێنـا و بەپـێ ڕۆیشـتین تاوەکـو گەیشـتینە چەمچەمـاڵ.

کاوە ئەمین: دەمەوێ کەمێک باسی ئەو ڕۆژەی سلێمانیم بۆ بکەیت، شەڕ و ئابڵوقەدانی ئەمنە سوورەکە و ئەو ژمارە زۆرەی کارمەندانی ئەمن و بەعسییەکان کە لەوێ کوژران..

سەباح حەمدانی: ئەو ڕۆژەی کە لە ماڵی سەردار بووین، هات گوتی ئێستا مولازم فڵانم بینی بەگیراوی، ئەو مولازمە شەل بوو. لە فەوج لەگەڵ ئێمە بوو، فەوجەکەی خۆمان فەوجی بەرگری. لای عەسر هەواڵێکی دیکەی هێنا گوتی بەڕێوەبەرایەتی ئەمن گیرا، پێشمەرگە چوونە ناوی و هەموویان کوشتن. هەواڵەکەی ئاوا دایە من. بەهەرحاڵ بەیانی ڕۆژی دواتر ناوی خوامان لێهێنا و گەیشتینە چەمچەماڵ. خۆرئاوابوون مەلا بانگی دەدا کە گەیشتینە ئەوێ. بارانیش دەباری، خۆت دەزانی ئەمە لە مانگی ئادار ڕوویدا. پێموایە هەشتی ئادار بوو. گەڕاین ماڵی خاڵی سەردارمان دۆزییەوە. کابرا بەخێرهاتنی کردین و تاوەکو بەیانیی ڕۆژی دواتر لای ئەوماینەوە. نانی ئێوارە و بەیانیمان لای ئەوان خوارد و بۆ بەیانییەکەی گوتی من ئەرکی خۆم بەجێهێنا و ناتوانم لەوە زیاترتان بۆ بکەم. پشت بەخوا ببەستن و ملی ئەم ڕێگەیە بگرن بەرەو کەرکووک. ناوبەناویش هەواڵ دەهات ئەوە کەرکووک گیرا و ئەوە فڵان شوێن گیرا، بەڵام ڕاستییەکەی کەرکووک نەگیرابوو. ئێمە دەستمان بە ڕۆیشتن کرد و ڕۆیشتین تاوەکو گەیشتینە ناوچەی شەڕ.

کاوە ئەمین: دوای ئەوەی گەیشتن پەیوەندیتان بەکوێوە کرد؟

سەباح حەمدانی: گەیشتینە ناوچەی شەڕی نێوان پێشمەرگە و سوپا. شەڕەکە هەندێک ڕاوەستا و ئێمە ڕۆیشتین. پێشمەرگە لە ئێمەیان نەدەدا، لەگەڵ ئەوەش یەکێک لەوانەی لەگەڵ ئێمە ڕێیان دەکرد، فیشەکێکی پێکەوت و کوژرا. ئێمە نزیکەی 60 - 70 کەسێک دەبووین. دوایین کەس من گەیشتم، گەیشتینە لای تانکەکانی سوپای عێراق و گوتمان تەواو ڕزگار بووین. یەکێک لە ئەفسەرەکان لەوێ منی ناسییەوە، دەستبەجێ ئۆتۆمبێلێکی بۆ پەیداکردم و گوتی ڕائید سەباح

بگەیێننە بازگەکە. منیان گەیاندە بازگەکە و بینیم جەماعەتی ئەمن لەوێن. یەکێک لە ئەفسەرەکانی ئەمن هاوڕێم بوو، خۆی تکریتی بوو، بەڵام لە ئەمنی کەرکووک بوو. بە ئۆتۆمبێلێکدا منی گەیاندەوە ماڵ و بەوجۆرە گەیشتمەوە.

کاوە ئەمین: لە ئەمنە سوورەکەی سلێمانی ژمارەیەکی زۆر ئەفسەر و کارمەندی ئەمن کوژران، بەڕێوەبەری ئەمنی سلێمانی لە کوژراوەکان بوو؟

سەباح حەمدانی: هەموو ئەوانەی لەوکاتەدا لە بەڕێوەبەرایەتی ئەمن بوون، لە ئەفسەری پۆلیس، بەڕێوەبەرەکان و بەرپرسانی حیزبی، هەر هەموویان کوژران بە بەڕێوەبەری ئەمنیشەوە. بەڕێوەبەری ئەمن بە کوژراوی لەنێو گەرماوەکەدا دۆزرابووەوە، ئایا کوشتبوویان یان خۆی کوشتبوو، ئەوە نازانم. بەڵام خێزانەکانیان ئەزیەت نەدا، وەک دواتر بیستمەوە ڕێگەیان بە خێزانەکانیان دابوو بڕۆن. ئەو موقەدەمەش کە فەرماندەی فەوجی ئێمە بوو، بیستم کە لە قەڵاچوالان گوللەباران کراوە. چووبوون لە نەخۆشخانە بردبوویان و لە قەڵاچوالان کوشتبوویان، بەڵام خێزانەکەیان بەڕێزەوە بەڕێکردبوو، تەنانەت ئۆتۆمبێلەکەشی، جگە لە ئۆتۆمبێلەکەی من کە وایانزانیبوو ئۆتۆمبیلی ئەفسەرێکی سوپایە، لەکاتێکدا ئۆتۆمبێلی تایبەتی خۆم بوو، نە لە سوپام وەرگرتبوو نە وەکو خەڵات لە کەسم وەرگرتبوو، هەر لەوێ سووتاندبوویان.

کاوە ئەمین: ئەی کە کەرکووک ئازادکرا ئێوە لە کوێ بوون؟

سەباح حەمدانی: کە کەرکووک گیرا و پێشمەرگە هاتنە ناوی، دیسان رامکرد، چونکە من هەمان ڕۆژ کە پێشمەرگە گەیشتن، جارێکی دیکە، ئەمە راکردنی دووەم بوو، تەماشای بەڕێوەبەرایەتی ئەمنم کرد کە لەلای راستم بوو، ماڵەکەی من لەپشت هۆتێل سنەوبەر بوو. خانووەکەم 900 مەتر بوو لە بەڕێوەبەری کۆمپانیایەکم کڕیبوو. لای

راستم بارەگای بەڕێوەبەرایەتی ئەمن بوو، بینیم بەڕێوەبەرایەتی ئەمن کەسی لێ نەماوە و هەموو هەڵاتوون. لای چەپم بارەگای پارێزگا بوو. نێوان ماڵی من و پارێزگا حەفتا مەتر بوو. پارێزگاش هەموو هەڵاتبوون. بە ژن و منداڵەکانم گوت تەواو کۆتایی هات. خێرا جلی سەربازیم لەبەرکرد، خۆی دەبوو جلی سەربازی لەبەرنەکەم. جلی سەربازیم لەبەرکرد و بە ئاراستەی ماڵی هاوڕێیەکم دەرچووین کە لە گەڕەکی تسعین بوون. گەیشتینە ئەوێ، لەوێ هاوڕێیەکم بە ئۆتۆمبێلێکی پیکاب هەموومانی دەرباز کرد و ڕۆیشتین بۆ تکریت. ئەوە راکردنی دووەمم بوو.

کاوە ئەمین: دوای ئەوە سوپای عێراق هێرشی پێچەوانەی کرد، کەرکووکی گرتەوە و تاوەکو سلێمانی هات. تۆ بەشداریت لەو هێرشەدا کرد کە سوپای عێراق کردییە سەر ناوچەکانی کوردستان؟

سەباح حەمدانی: من خۆشبەختانە خانوویەکم لە مووسڵ کڕیبوو، خانووەکەی کەرکووکم کە 900 مەتر بوو، عەرەبێک هات و پێمفرۆشت. تاڵانفرۆشم کرد، ئێستا بایی یەک ملیار دینارە، چونکە ئەو شوێنە ئێستا بووەتە کۆمەڵێک باڵەخانە، بەهەرحاڵ بە خێرایی فرۆشتم.

کاوە ئەمین: خانووەکەت فرۆشتە عەرەب؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ بە عەرەب، تەنیا عەرەب دەیانتوانی خانوو لە عەرەب بکڕن. بە نرخێکی زۆر هەرزان فرۆشتم، بەهەرحاڵ وەکو گوتم خۆشبەختانە خانوویەکم لە مووسڵ کڕیبوو، گەڕامەوە بۆ مووسڵ، بەڵام ناوماڵەکەم هێشتا هەر لە خانووەکەی کەرکووک بوو. هەندێ خەڵک هاتبوون ویستبوویان دەرگاکەی بشکێنن و شتەکانی ببەن، کەچی برایەکی کورد کە من نایناسم، بەڵام ئەو منی دەناسی، من نەمدەزانی کێیە، چووبوو گوتبووی ئەم خانووە لەلایەن ڕۆستەم کەرکووکییەوە

پارێـزراوە، بـە فەرمانـی ئـەو کـەس بـۆی نییـە بچێتـە نـاوی. ویسـتبوویان بچنـە نـاوی و پڕیـش بـوو لـە نێومـاڵ.

کاوە ئەمین: مام ڕۆستەم تۆی دەناسی؟

سـەباح حەمدانـی: مـن نایناسـم، بـەڵام ئـەو پیـاوە دەیناسـی، تەنانـەت بڕیارەکـەی لەسـەر دیـواری ماڵەکـە نووسـیبوو: ئـەم خانـووە پارێـزراوە بـە فەرمانـی پارێـزگار ڕۆسـتەم کەرکووکـی. مـن نازانـم مەسـەلە چییـە، دوای ئـەوەی هاتـم ماڵەکـەم ببـەم، دوای ئـەوەی لـە پێشـمەرگە ئـازاد کـرا، مـن وەکـو ئەوکاتـەی رژێـم قسـە دەکـەم، دوای ئـەوەی لـە پێشـمەرگە ئـازاد کـرا، هێشـتا تەرمـی خەڵـک لەسـەر شـەقامەکان بـوو. ئۆتۆمبێلێکـی بارهەڵگـرم لـە مووسـڵەوە هێنابـوو، جلوبەرگـی سەربازیشـم لەبـەر بـوو کـەس نەیدەتوانـی قسـەم لەگـەڵ بـکات. هاتـم تاوەکـو گەیشـتمە لای ماڵـی خۆمـان. ئەوناوە هیـچ کرێکارێکـی لێ نەبـوو، ماڵە دراوسـێیەکان کە خەڵکـی زۆر بـاش بـوون، تێکەڵیـش بـوون لـە کـورد و تورکمـان و عـەرەب، هەموویـان هاوکارییـان کـردم لـە بارکردنـی ماڵەکـە، گوتیـان بمانبـوورە نەوتـی ئێوەمـان بەکارهێنـاوە، تەنیـا ئەوەنـدە. بەرمیلێکـی گـەورەی نـەوت لـە حەوشـەکە بـوو، گوتـم کێشـە نییـە حەڵاڵـی ئێوەبێ. جـا لـەوێ باسـی ئـەو کەسـەیان بـۆ کـردم کـە بینیبـووی هەنـدێ خەڵـک، پێشـمەرگە بـوون یـان خەڵکـی دیکـە، دەیانـەوێ دەرگای خانووەکـە بشـکێنن و تاڵانـی بکـەن، بـەڵام ئـەو کەسـە ڕێـی لێگرتبـوون و نەیهێشـتبوو هیـچ بـدزن، پاشـان چووبـوو ئـەوەی لەسـەر دیوارەکـە نووسـیبوو. ئەمـە هەڵگـرە بـۆ مێـژوو، مـن دواتـر ئـەو کەسـەم ناسـی و خـۆی و ئۆتۆمبێلەکەیـم ڕزگار کـرد. سـوبحانەڵڵا ئەمـەی باسـی دەکـەم دوای دوو هەفتـە بـوو. مـن جارێکـی دیکـە گەڕامـەوە بـۆ کەرکـووک و بینیـم لـە بازگەکـە خەڵـک ڕاگیـراون، لەنـاکاو گوێـم لێبـوو یەکێـک هـاواری دەکـرد مـام فـڵان مـام فـڵان. پیاوێـک بـوو نـاوی عوسـمان بـوو، عوسـمان و عومـەری بـرای لـەوێ ڕاگیرابـوون. بەرپرسـی ئەمنـی بازگەکـەش نەقیـب سـەعد تکریتـی بـوو،

گوتـم مـن ئەوانـە دەناسـم، گوتـی باشـە مـادام تـۆ دەیانناسـی بـا بـڕۆن و ئۆتۆمبێلەکەشــیان بدەنــەوە، بەوجــۆرە خۆیــان و ئۆتۆمبێلەکەیانــم ئـازاد کـرد. ئینجـا عوسـمان گوتـی مامـە خەریـک بـوو خانووەکەیـان تـاڵان دەکـردی مـن نەمهێشـت. کوردێکـی خەڵکـی کەرکـووک بـوو ئێسـتاش هـەر لـە کەرکووکـە.

کاوە ئەمین: پەیوەندیت لەگەڵیان ماوە؟

سـەباح حەمدانـی: چەند جارێک باسـمکردوون، هیـوادارم جارێـک پەیوەندیم پێـوە بکەن. خەڵکـی زۆر پەیوەندیـم پێوەدەکەن.

کاوە ئەمین: تاوەکو کەی لە ئەرکی سەربازی مایەوە؟

سەباح حەمدانی: کە ناوچەکان رزگارکران گەڕامەوە بۆ سلێمانی.

کاوە ئەمین: دیسان گەڕایەوە بۆ سلێمانی؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ، هەمـان ئـەو رۆژەی عوسـمان و عومـەرم ئـازاد کـرد، لـەو خەڵکـەی لەوکاتـەدا دەگیـران بـە دەیـان کەسـیان بێسەروشـوێن بـوون، ئۆتۆمبێلیـان دەگیـرا و زۆریشـیان گوللەبـاران کـران، سـوپاس بۆ خوا بـەوە شـەرەفمەندم، کاری چـاک بکـە چاکـە دێتـەوە رێـگات، منیـش چاکـە هاتـەوە رێگـەم.

کاوە ئەمیـن: دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق گەڕانەوە ناوچەکانی کوردسـتان، ئەگـەر بۆ مێـژوو باسـی بکەی، خەڵکیـان ئەزیـەت دەدا؟

سـەباح حەمدانـی: مـن ئـاگاداری رەوشـی نـاو کەرکـووک بـووم، کەرکـووک بـۆ مـن گرنـگ بـوو، هێشـتا خـۆم بـە دانیشـتووی ئـەوێ دەزانـی، رۆحـم لەگـەڵ ئـەو خەڵکـە بـوو کـە لـەوێ نیشـتەجێبوو، هاوڕێـی زۆرم لـەوێ هەبـوون، لەوانـە حاجـی ئەنـوەر کۆپرلـو کە تورکمـان بوو، ئەحمـەدی کوڕی لەوانـە بـوو کـە گیرابـوون و لـە ئاڵتـوون کۆپـری گوللەبارانیـان کردبـوون.

کاوە ئەمیـن: کشـانەوەی پێشـمەرگە لـەو ناوچانـە بەهـۆی شـەڕ بـوو، یـان ئەمریکییـەکان چـرای سـەوزیان بـۆ سـەددام هەڵکـرد کـە دەتوانـێ بچێتـەوە کەرکـووک؟

سـەباح حەمدانـی: بێگومـان گڵۆپـی سـەوزیان بـۆ هەڵکـرد. هـەر لـە خێوەتەکـەی سـەفوان. لەژێـر ئـەو خێوەتـە، شـاندی رژێـم داوایـان لـە ئەمریکییـەکان کـرد کـە رێگەیـان بـدەن هەلیکۆپتـەر بەکاربێنـن، بـەڵام مـن بەچـاوی خـۆم بینیـم فڕۆکـەی جەنگـی هەڵدەسـتا و بـەرەو سـلێمانی دەفـڕی، بەچـاوی خـۆم بینیم، واتـە رێککەوتنەکەیـان لەگـەڵ ئەمریکییەکان پێشـێل کـرد.

کاوە ئەمیـن: دواتـر ئێـوە چەند کەسـێک پلانی کوشـتنی سـەددام دادەنێن، دەتانویسـت لەکـوێ و چـۆن سـەددام بکـوژن و ئەمـە پلانی کـێ بوو؟

سـەباح حەمدانـی: کۆمەڵێـک هاوڕێـی گیانـی بەگیانـی بوویـن، مـن و ئـەو پیـاوە کـە رائیـدی خانەنشـینی ئەمـن بـوو، محەممـەد یاسـین نعێمـی کـە خەڵکـی مووسـڵە و هێشـتا لـە ژیاندایـە. رەنگـە گوێـی لـەم قسـانەم بێـت، پێکـەوە گەنگەشـەی ئەوەمـان دەکـرد. دەمانزانـی چـی لـەو وڵاتـە روودەدات، بۆیـە گوتمـان لەنێوبردنـی سـەددام گەورەتریـن خزمەتـە بـە وڵات. بـەو عەقڵیەتـەوە بیرمـان لـەوە دەکـردەوە کـە کوشـتنی سـەددام حوسـێن کێشـەیەکی گـەورە لەنـاو سـوپا دروسـت دەکات و دەبێتـە رووداوێکـی گـەورە، دەبێتـە ئـەو مـووە کـە پشـتی حوشـترەکە دەشـکێنێ، کەواتـە دەبـێ ئـەوە بکەیـن، بـەڵام چـۆن و چـی بکەیـن؟

کاوە ئەمین: ئەوە لە چ ساڵێک بوو؟

سـەباح حەمدانـی: لـە سـاڵی 1994. مـن سـەفەرم لـێ قەدەخە بـوو، چونکە ئەفسـەرانی ئەمـن دوای ئـەوەی خانەنشـین دەبـوون، تاوەکو شـەش سـاڵ نەیاندەتوانـی سـەفەر بکـەن، بۆیـە نەمدەتوانـی سـەفەری ئـوردن بکـەم، کەواتـە رێگەیەکـی دیکەمـان نەبـوو جگـە لـە باکـوور، بۆیـە گوتـم مـن خێزانەکـەم دەبـەم و دەچمـە باکـوور.

کاوە ئەمین: ئەی پلانەکەتان چی بەسەرهات؟

سـەباح حەمدانـی: پلانەکـە ئاوابـوو، شـوقەیەک لـە شـوقەکانی بەرامبـەر پارێـزگا بەکـرێ دەگریـن. خەڵکـی مووسـڵ دەزانـن لـە بەرامبـەر پارێـزگا بازاڕێک هەیە و سـەرەوەی بازاڕەکە هۆتێل و شـوقەیە. دەچین شـوقەیەک دەگریـن و نیشانشـکێنێک پەیـدا دەکەیـن، لەوێ چـاوەڕێ دەبیـن، هەرکاتێک سـەددام حوسـێن هـات بـۆ مووسـڵ، ئێمـە لـەو شـوقەیەوە بـە قەنـاس لێیدەدەیـن و دەیکوژیـن. زۆر بەجـدی بیرمـان لـەو پلانـە کردبـووەوە.

کاوە ئەمین: زانیاریتان هەبوو کە سەددام دێت بۆ مووسڵ؟

سـەباح حەمدانـی: لـە 1994 دا سـەددام هێشـتا دەگـەڕا، لـە دوای ئـەو سـاڵە، لـە 1995 و 1996 بـەدواوە ئیـدی جموجووڵـی کەمتـر بـووەوە. لەنێـو کۆشـکەکانی دەمایەوە یـان لـە شـوێنی وا کـەس نەیدەزانـی، بـەڵام ئەوکاتـە دەهـات، پلانەکـەی ئێمـەش لەسـەر ئـەو بنەمایـە بـوو.

کاوە ئەمین: جا سەددام هات بۆ مووسڵ؟

سەباح حەمدانی: پێش پلانەکەی ئێمە؟ بەڵێ هات.

کاوە ئەمیـن: لـە دوای ئـەوەی کـە ئێوە پلانەکەتان دانا سـەردانی مووسـڵی کرد؟

سـەباح حەمدانـی: نەخێـر نەهـات، بـەڵام ئێمـە پێشـبینیمان دەکـرد بێـت، بۆیـە گوتمـان بـە زووتریـن کات بکەوینـە خۆمـان. دواتـر گوتـم بـا مـن بـڕۆم دەربچـم، بڕۆمـە باکـوور و خێزانەکـەم ببـەم، دەمویسـت کاروبـاری خـۆم ڕێکبخـەم، کـە کاروبـاری خـۆم ڕێکخسـت پەیوەندیـت پێـوە دەکەمـەوە و خۆمـان بـۆ پلانەکـە تەرخـان دەکەیـن. ئەوەبـوو بەپێـی ڕێککەوتنەکەمـان مـن ڕۆیشـتم، ئـەو خـۆی هـاوکاری کـردم لـەوەی چـۆن دەربـاز ببـم، ئەوەبـوو لـە زێ پەڕیمـەوە و گەیشـتمە کوردسـتان و ئیدی پارێـزراو بـووم. لـەوێ پەیوەنـدی بـە کێـوە بکـەم؟ بـە ئۆپۆزیسـیۆن دەسـتمپێکرد، بـەڵام

ئۆپۆزیسیۆن دەترسان و گومانیان لە من هەبوو، بچم بڵێم پلانم هەیە سەددام بکوژم؟ ئەوان هەر لە بنەڕەتەوە نەیاندەویستم.

کاوە ئەمین: لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆن قسەت کرد؟

سەباح حەمدانی: نەخێر قسەم لەگەڵ کەس نەکرد، تاوەکو ئەوکاتەی هاوسەرەکەی محەممەد یاسین پاش نزیکەی مانگێک هات بۆ لام بۆ دهۆک، من ئەوکاتە لە دهۆک نیشتەجێبووم، گوتم سڵاوی منی پێبگەیێنە و بڵێ ئیشەکە ناکرێ، چونکە هیچ کەسێک پێشوازیمان لێ ناکات. بەهەرحاڵ ئەو ژنە گەڕایەوە بۆ مووسڵ. هەوڵەکەی ئێمە هەر ئەوەندە بوو. دواتر من کاروباری خۆم رێکخست و...

کاوە ئەمین: بەڵام تۆ باسی ئۆپۆزیسیۆنت کرد، ئەوان بۆچی تۆیان قبووڵ نەبوو؟

سەباح حەمدانی: بەڕاستی چوومە شارۆچکەی پیرمامیش و لەوێ ئەحمەد چەلەبیم بینی، بەڵام دیدارێکی خێرا و کورت بوو، من چووبوومە لای ئاراس دانیشتبووم کە سکرتێر یان بەرپێوەبەری نووسینگەی بوو، ئەو هاتە دەرەوە لە ژوورەکەی و هەر لە دوورەوە سڵاوی لێکردم، تەنانەت لێشم نزیک نەبووەوە، نازانم دەترسا یان چی بوو..
سێ رۆژ لەوێ هاتم و چووم و هەر لەو ماوەیەدا سەردانی کەریم سنجاریشم کرد.

کاوە ئەمین: دواتر باسی ئەوە دەکەین، بەڵام لەگەڵ ئەحمەد چەلەبی هیچ قسە و گفتوگۆیەکتان کرد؟

سەباح حەمدانی: گوتی سەید مەجید تەلەفۆنی بۆ کردووم و دواتر خۆمان پەیوەندیت پێوەدەکەینەوە، بەڵام درۆ بوو نە کەس پەیوەندی بە منەوە کرد و نە هیچ لایەکیش منی قبووڵ کرد.

کاوە ئەمین: بەڵام هۆیەکەی چی بوو، متمانەیان بە تۆ نەبوو؟

سـەباح حەمدانـی: ئـاراس خـۆی گوتـی بـە مـن، گوتـی تـۆ ئەفسـەری ئەمـن بـووی، سوننەیت، پێتوایە کـەس هەبێ متمانەی بـە تـۆ هەبێ؟ واتـە چاوەڕێـی شـتی بەوشـێوەیە لـە ئێمـە مەکـە. بـە ئاشـکرا گوتـی. مـن سـێ ڕۆژ بـوو دەهاتـم و دەچوومـە لای. جارێکیـش چوومـە لای کەریـم سـنجاری و بەڕێوەبـەری نووسـینگەکەی. لەگـەڵ خێزانەکـەم لـەوێ لـە هۆتێلێـک بووین. ئێسـتا بـە خێرایـی دەمـەوێ باسـی شـتێکی دیکـە بکـەم، لەوکاتـەی دەچوومـە لای ئـاراس، وەفیـق سامەڕایی هـات. وەفیـق سـامەڕایی خەریکـی ئامـادەکاری بـوو بـۆ کودەتایـەک دژی ڕژێـم، تەنانـەت بـە ئاراسـم گـوت ئەمـە کابرایەکـی درۆزنـە، گوتـم درۆ دەکات. لـەوێ تەلەفۆنێکـی ئازادیـان هەبـوو لـە نهۆمـی سـەرەوە بـوو. وەفیـق سـامەڕایی دەهـات لای ئـاراس دادەنیشـت، پاشـان دەچـووە سـەرەوە پەیوەنـدی بـە ئەفسـەرەکانی سـوپا و بـە فەرمانـدەی فەیلەقەکانـەوە دەکـرد بـۆ ئـەوەی لـە دژی سـەددام حوسـێن ڕاپـەڕن. دەهاتـەوە دەیگـوت نەمتوانـی پەیوەنـدی بـە فڵانـەوە بکـەم، تەلەفـۆن بـۆ فـڵان نـاڕوات.

کاوە ئەمین: وەفیق سامەڕاییت دەناسی؟

سـەباح حەمدانـی: تەنیـا نێوبانگیـم بیسـتبوو. پارتـی پرسـیاری ئەویـان لێکـردم، گوتـم ئـەوە کاتـی خـۆی دەیگـوت بـە سـەددام حوسـێنم گوتـووە ئـەم شکسـتەی ئێمـە گەورەتریـن شکسـتی مێژووە، مەبەسـتی دەرچوونـی سـوپای عێـراق بـوو لـە کوێـت. بۆیـە کـە پرسـیاریان لێکـردم گوتـم ئەمـە درۆزنـە، تەنانـەت قوسـەی ناتوانێ بـە سـەددام حوسـێن بڵـێ ئەمـە دۆڕانـە، بۆیـە درۆ دەکات و ئـەو چیرۆکـە ڕاسـت نییـە.

کاوە ئەمیـن: کـە چوویـە لای کەریـم سـنجاری، هیـچ پرسـیار و بەدواداچوونێکیـان لەگـەڵ تـۆ کـرد بـۆ ئـەوەی ئـەو زانیارییانەیـان

پێبدەی کە سەبارەت رژێمی بەعس و ئەنفال و بابەتەکانی دیکە لای تۆ هەبوون؟

سەباح حەمدانی: نەخێر هیچیان لێ نەپرسیم، تەنیا یەکترناسین بوو، بەخێرهاتنی کردم و تەنانەت داوای لە لقی دهۆکی پارتی کرد کە ماڵەکەم بپارێزن تاوەکو ئەوکاتەی دەردەچم، منیش داواکاریی زۆرم نەبوو، گوتم دەمەوێ بڕۆم بۆ ئەوروپا، تەنانەت باسی پلانەکەی خۆشم بۆ کوشتنی سەددام نەکرد، دەمزانی هەموو ئەوانەی لەوێن، گەیشتوونەتە ئەو باوەڕە کە هیچیان ناتوانن هیچ بکەن. گوتم باشترین شت ئەوەیە بڕۆمە تورکیا و لەوێوە هەرچۆن بووە بگەمە ئەوروپا.

کاوە ئەمین: چەند لە دهۆک مایەوە و مامەڵەی خەڵک لەگەڵ ئێوە چۆن بوو؟

سەباح حەمدانی: پارتی زۆر هاوکار بوون لەگەڵم و ناڕاستەوخۆ پاسەوانیان بۆ دابین کردبووین. خانووەکەی بەرامبەر ئێمەش ماڵی کەسێک بوو ئەندامی لق بوو، ئێستا ناوەکەیم لەیاد نەماوە، نازانم خۆی خەڵکی سووریا بوو یان هاوسەرەکەی سووری بوو، بە باشی لەیادم نییە. ئەو پاسەوانی هەبوو، تەنانەت کارەبایان دایە ئێمە. ئەو منی دەناسی و لە ماڵی خۆیەوە کارەبای دایە ئێمە. ماوەی چەند مانگێک لە دهۆک مامەوە، پاشان چووینە زاخۆ و ماوەی مانگێکیش لەوێماینەوە. ڕەزامەندیشم لای کەریم سنجارییەوە هێنابوو کە بە خێزانەوە بتوانین بچینە تورکیا و بگەڕێینەوە بەبێ ئەوەی رسومات بدەین، بەڵام ئەوەبوو بەخێزانەوە چووینە تورکیا و نەگەڕاینەوە.

کاوە ئەمین: کەواتە لە کوردستان بەگشتی مامەڵەیان لەگەڵ تۆ باش بوو؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ زۆر باش بوو.

کاوە ئەمیـن: بـەڵام دەیانزانـی کـە تـۆ لـە ئەمنـی عێراقیـدا ئەفسـەر بـووی؟

سـەباح حەمدانـی: بەڵـێ دەیانزانـی، خـۆم هەمـوو شـتم بـاس کردبـوو کـە مـن وابـووم و ئـەوە بـووم و پووختەیەکـم لەبـارەی خـۆم باسـکردبوو، پووختەیـەک ، بـەڵام بـە وردەکارییـەوە نـا. نەدەکـرا...

کاوە ئەمین: ئەو زانیاریانەت دابووە پارتی یان هەر کەریم سنجاری؟

سـەباح حەمدانـی: دابوومـە پارتـی و کەریـم سـنجاریش. دەیانزانـی مـن کێـم و چ کەسـایەتییەکم و پەیوەندییەکانـم چـۆن بـووە و هەمـوو شـتێک، بـەڵام ئـەوان دەیانویسـت هاوکاریـم بکـەن بەوپێیـەی مـن، تەنانـەت پێمگوتبـوون کـە ویسـتوومە پەیوەنـدی بـە ئۆپۆزیسـیۆنەوە بکـەم و کاریـان لەگـەڵ بکـەم، بـەڵام منیـان قبـووڵ نەکـرد بۆیـە دەمـەوێ بـڕۆم.

کاوە ئەمیـن: دوای ئـەوە هیـچ پەیوەندییەکـت بـە ئۆپۆزیسـیۆنی عێراقییـەوە نەمـا؟

سەباح حەمدانی: نەخێر.

کاوە ئەمین: کارت لەگەڵ نەکردن؟

سەباح حەمدانی: نەخێر ئەوان خۆیان نەیانویست.

کاوە ئەمین: بەڵام هۆکارەکەیت نەگوت..

سـەباح حەمدانـی: هۆیەکـەی نەبوونـی متمانـە بـوو. رائیدێکـی ئەمـن، یـان ئەفسـەرێک لـە ئەمـن بووبـێ و سـوننەبێت و خەڵکـی مووسـڵ بێـت، ئەوانـە هەمـوو نیشـانەی نێگەتیـڤ بـوون لەسـەر مـن، بۆیـە قبووڵیـان نەکـردم.

کاوە ئەمین: لە هۆڵەندا چۆن مافی مانەوەت وەرگرت؟ کاری پێشتری خۆت و رابردووی خۆت هەمووی بۆ باسکردن؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ وەک خۆی. من کە رۆیشتووم دەبێ راستییەکە بڵێم، بۆیە راستییەکەم سەبارەت کاری خۆم و پلەم لە ئەمن، تەنانەت لە خولی وەرزش و جۆدۆ و کاراتێ و لە هەموو شتەکان، وردەکاریی تەواوم پێگوتن و باسی تاوانەکانی ئەو رژێمەشم کرد.

کاوە ئەمین: باسی تاوانەکانی ئەنفال و هەڵەبجەت بۆ کردن؟

سەباح حەمدانی: باسی هەموو شتێکم کرد و هەموو تاوانەکانم دایە پاڵ رژێم، رەنگە هەر ئەو قسانەی لەوێ کردمن، ئەوانیش باسیان کردبێ و ئەوەش هاوکار بووبێت لە ئۆپەراسیۆنی رووخاندنی سەددام دا. دەڵێم رەنگە، خوا دەزانێ.

کاوە ئەمین: بەڵام رەنگە زۆر کەس بپرسن بۆچی پێش ئەوەی سەددام بڕووخێ دەستت بە بڵاوکردنەوەی ئەم زانیارییانە نەکرد؟

سەباح حەمدانی: زۆرم بڵاوکردنەوە، پەیجێکم لە فەیسبووک هەبوو، بەڵام سکاڵای زۆرم لەسەر دەڕۆیشت و دادەخرا، دیسان دەچووم پەیجێکی دیکەم دەکردەوە، بەوجۆرە. زۆر قسەم دەکرد، تەنانەت لە کارێکدا پەیوەستبووم بە خەزرەجییەوە بەنیازی هەوڵی رووخاندنی رژێم بەو شێوازەی خەزرەجی بیری لێدەکردەوە و لەگەڵ سعودیە لەوبارەیەوە لە پەیوەندیدا بوو، ئەوەش چیرۆکێکی درێژە و ناتوانین ئێستا بچینە ناو وردەکارییەکەی.

کاوە ئەمین: بۆچی؟

سەباح حەمدانی: لەبەرئەوەی کات رێگە نادا، ئەگەر کاتمان هەبێ باسی دەکەم.

کاوە ئەمین: ئەگەر بە کورتیش بێت، پلانەکەی ئێوە چی بوو؟ دەیویست بە پشتیوانیی ئەمریکا کودەتای سەربازی بکات یان چی؟ بۆچیش نەیکرد؟

سەباح حەمدانی: خەزرەجی ئەنجوومەنێکی باڵای بۆ هێزە چەکدارەکانی عێراق پێکهێنابوو، ژمارەیەک ئەفسەر و خەڵکی ناسراوی تێدابوو. خەریک بوو نزیک دەبووینەوە لەوەی لە 2003 روویدا، لەگەڵ سعودیە لە پەیوەندیدا بوو، ئەو پلانەی لەگەڵ سعودیە لەسەری رێککەوتبوون، ئەوەبوو کە ئەوان پشتیوانیی خەزرەجی دەکەن بۆ ئەوەی پارێزگا سوننییەکان لەجیاتی ئەوەی لەلایەن سوپای ئەمریکاوە بگیرێن، با لە شێوەی راپەڕینێکدا خۆیان رزگار بکەن و بەوەش خۆیان لە وێرانی و تاڵانی و کوشتار بپارێزن و سوپای عێراقیش لە پارێزگا سوننییەکاندا خۆی لە هەڵوەشانەوە و تەفروتونابوون بپارێزێت. جموجۆڵی ئێمە لەسەر ئەو بنەمایە بوو، بەڵام کە گەیشتینە مەغریب، لەوێ زانیمان کە سعودیە دەستی لە خەزرەجی بەرداوە، ئەوە لەکاتێکدا پشتیوانی داراییان دەکرد و پارەی زۆریان بۆ دەنارد، بۆیە ناچار بوو، ئێمەش لەگەڵی ناچار بووین برۆین بۆ سووریا. لەوێ ئامادەیی خۆیان بۆ پشتگیری کردنمان دەربڕی و تەنانەت هاوکاریی سووریاشی کرد، بۆ حکومەتی سووریا بە پارە نا، بەڵام هەموو پشتیوانییەکی دابین کرد. گوتیان بڕۆن و هەوڵی خۆتان بدەن، ئەوە بیرۆکەیەکی چاکە، قەناعەتیان بەو بیرۆکەیە هێنابوو، ئەوەش پاش دیدارێکی خەزرەجی لەگەڵ عەبدولحەلیم خەدام کە ئەوکاتە جێگری سەرۆک بوو، پلانەکە لەسەر ئەو بنەمایە بوو، بەڵام دواتر ئیماراتیش پشتی لە ئێمە کرد، بەڵام هاوکاریی خەزرەجییان کرد و هەلی ئەوەیان دایێ کە بڕوات لای ئەوان ببێتە پەنابەر بەو مەرجەی دەست لەو پڕۆژەیە هەڵگرێت. ئەوان رەنگە لەسەر داوای ئەمریکا ئەوەیان کردبێ کە دەیویست ئەو پلانە لەبارببات، چونکە خەزرەجی هەر ئەوەندەی گەیشتبایە مووسڵ، زۆربەی هێزەکانی سوپا دەچوونە پاڵی، بەڵام ئەوان رازی نەبوون خەزرەجی و ئەفسەرەکانی خەزرەجی

بگەنــە مووســڵ یــان روومــادی و تکریــت، بۆیــە بــەرەوڕووی ئاســتەنگی گــەورە بووینــەوە، یەکێــک لــەو ئاســتەنگانە، داواکاری گشــتی بــوو لــە دانیمـارک کـە پەیوەنـدی بـە خـودی خۆمـەوە کـرد لەوکاتـەی لـە دیمەشـق بـووم، هەڕەشـەی لێکـردم و هەڕەشـەی لـە خەزرەجـی کـرد و گوتـی دەبـێ دەسـتبەجێ خەزرەجیمـان رادەسـت بکەنـەوە. لەلایەک گوشـاری حکومەتی دانیمـارک کـە داوای دەکـرد وەکـو تاوانبـاری جەنـگ رادەسـتی بکەنـەوە، لەلایەکــی دیکــەوە ســعودیە کشــایەوە و لەولاشــەوە وەلــی عەهــدی ئیمــارات کــە ئێســتا بووەتــە ســەرۆک و پێــش ئــەوەی ببێتــە ســەرۆکی ئەرکانــی ســوپا، مەبەســتم شــێخ محەممــەد بــن زایــد ئــال نهەیــان، بــە ئامادەیـی ئێمـە پەیوەنـدی پێوەکـرد و گوتـی وەرە بـۆ ئێرە ئێمـە دەتپارێزین، بـەڵام بـە مەرجـی ئـەوەی لـەو کارە دووربکەویتـەوە. بەوجـۆرە ئـەو پلانـە کـە بـۆ دامەزرانـدنـی هەرێمێکـی سـوننە بـوو لـە عێراقـی نوێـدا، لەباربـرا.

کاوە ئەمیــن: خەزرەجــی ماوەیــەک لــە دانیمــارک دەستبەســەر بــوو پــاش ئــەوەی لەلایــەن رەوەنــدی کوردییــەوە ســکاڵای لەســەر تۆمــار کــرا، چــۆن لــەوە دەربــاز بــوو؟

ســەباح حەمدانــی: داواکاری گشــتیی دانیمــارک لەڕێــی وەرگێڕێکــی لوبنانییـەوە کـە قسـەی لەگـەڵ مـن کـرد، گوتـی ئێـوە بەرپرسـیار دەبـن، چونکـە هاوکاریـی خەزرەجیتـان کـردووە لێـرە رابـکات. ئێمـە هاوکاریمـان کردبــوو کــە لــە دانیمــارک دەربچــێ و رابــکات.

کاوە ئەمین: جا تۆ شایەتیت بۆ خەزرەجی دا؟

ســەباح حەمدانــی: نـا کـەس داوای شـایەتی لـە مـن نەکـرد، بەڵام ئـەوە من قسـە دەکـەم، ئـەوەش راسـتییەکەیە با خۆی قسـە بـکات، چاوەڕوانیم لێی هەیـە قسـە بـکات، ئێسـتا وا دەسـتیپێکردووە قسـە دەکات. بەهەرحـاڵ ئـەو هەڕەشـەیەی داواکاری گشـتی بـووە راسـتی و هـەر کـە گەڕامـەوە بـۆ هۆڵەنـدا، داواکاری گشـتیی دانیمـارک لەڕێـی داواکاری گشـتیی هۆڵەنداوە

هەوڵی تاوانبارکردنی منی دا، بەڵام یەکێک لە پارێزەرە هۆڵەندییەکان بە بەڵگەیەکی بەهێز هەموویانی بێدەنگ کرد و دۆسیەکەی بە یەکجاری داخست بۆ ئەوەی جارێکی دیکە داوام نەکەنەوە، چونکە هاوسەرەکەی خەزرەجی و منداڵەکانی لە ماڵی من بوون لە هۆڵەندا، بەهۆی ئەوەی پەیوەندی پێوەدەکردن ئاشکرا بوون، خۆت دەزانی موخابەرات چۆنە. ئاشکرا بوو کە خێزانەکەی لە ماڵی منن، بۆیە گوشارەکە کەوتە سەر من کە تۆ هاوکاریت کردووە و تۆ دەربازت کردووە و خێزانەکەشی هەر تۆ بە قاچاخ دەربازت کردوون، کەواتە تۆ بەرپرسی. سوپاس بۆ خوا لەو بەرپرسیارێتییە دەرباز بووم و...

کاوە ئەمین: چۆن لەوە رزگارت بوو؟ بەڕاستی تۆ هاوکاریت کردبوو بۆئەوەی لە دانیمارک دەرباز بێت؟

سەباح حەمدانی: پارێزەرە هۆڵەندییەکەم پیتەر ڤان کلێف بوو کە ئێستا لە ژیاندا نەماوە، من شتەکەم بۆ باسکرد، پاش ئەوەی گەڕامەوە بۆ هۆڵەندا و لە خەزرەجی کشامەوە، هەموویم بۆ باسکرد پێش ئەوەی داواکاری گشتیی دانیمارک لەڕێی وەزارەتی دادی هۆڵەندییەوە دەست بە جموجۆڵ بکات لە دژی من، گوتی کێشە نییە و ئاسانە. بە سیفەتی پارێزەر راپۆرتێکی نووسی، خۆی ئەو پارێزەرە بە خۆڕایی بەرگری لە پەنابەران دەکرد، مرۆڤێکی مەزن بوو بە هەموو مانای وشە، بۆی نووسین کە ئێمە بە هەموو جۆرێک ئامادەین هاوکاریتان بکەین لە بەرامبەر یەک ملیۆن یورۆ، ملیۆنێک یورۆ بدەنە سەباح حەمدانی بۆ ئەوەی هەموو وردەکارییەکانتان پێبدات سەبارەت دەربازبوونی خەزرەجی لە دانیمارک. کێ ئەو پارەیە دەدات؟ کەس ملیۆنێک یورۆ نادات. ئەوە بیانوویەکی زۆر بەهێز بوو کە دەمی وەزارەتی داد و داواکاری گشتیی هۆڵەندی و داواکاری گشتیی دانیمارکی داخست، ئەوەش لەبەرئەوەی من هاووڵاتی هۆڵەندیم، هۆڵەندی نەبام کەس نەیدەتوانی رزگارم بکات.

کاوە ئەمین: کەواتە دانیمارک لەبەر ملیۆنێک یورۆ وازی لە دۆسیەی خەزرەجی هێنا یان شتی دیکە لە پشتی پەردە هەبوو؟

سەباح حەمدانی: منیان وەکو شایەت دەویست، ئەوان ئەگەر بیانەوێ بیبەنەوە، دەتوانن بیبەن خۆ ئێستا ئەوەتا لە ئیماراتە و ئەوانیش دەزانن، بەڵام ئەوان گوشارێکی دیکەیان لەسەر بوو، گوشاری ئەمریکا و ئیمارات.

کاوە ئەمین: خەزرەجی بەم دواییە لە گفتوگۆیەکیدا لە هەندێ هەڵوێستی پەشیمان بووەوە، قسەکانی بۆنی ئەوەی لێدەهات کە بەرگری لە رژێمی پێشووی عێراق دەکرد، لەسەر ئەوە چی دەڵێی؟

سەباح حەمدانی: من متمانەم بە عەسکەرییەکان نییە، بەتایبەتی ئەفسەرە گەورەکانیان، چونکە ئەوانە سوودمەند بوونە و ناتوانن بەشێوەیەکی نێگەتیڤ قسە بکەن، بۆیە خۆی لە زۆربەی راستییەکان بوارد و راستیی نەگوت. تەنانەت ئەو راستیانەی کە من ئێستا باسیان دەکەم، فەرموو با ئەو باسیان بکات. با باسی بکات، ناتوانێ.. راستی ناڵێت.

کاوە ئەمین: کەواتە راستیی ناڵێت؟

سەباح حەمدانی: بێگومان راستیی ناڵێت، تەنیا بەشێکی راستییەکە، راستە ئەویش لە دژی رژێم وەستایەوە، بەڵام خۆ ئەویش بەشێکی گرنگی ئەو رژێمە بووە.

کاوە ئەمین: دوا پرسیارم لەم گفتوگۆ درێژەی کە هەمانبوو، ئەو ئەفسەرانەی کە هاوپیشەت بوون و ئێستا ماون، بەشێکیان لە عێراقن و رەنگە بەشێکیان لە وڵاتانی دیکە بن، رازین لەوەی کە تۆ ئەم شایەتیانە دەدەی؟ یاخود تائێستا کەس هەڕەشەی لێکردووی لەسەر ئەم قسانەت؟

سەباح حەمدانی: بەڵێ هەڕەشەی زۆرم بۆ دێن، چ لەڕێی کەناڵەکەم، یان بە نامە. پەیجیان دروستکردبوو لەسەر فەیسبووک بۆ ئەوەی لە دژی من و لە دژی خێزانەکەم شت بڵاوبکەنەوە، تەنانەت تۆمەتی شەرەفیان خستە پاڵم. تەماشای ئەم رەوشتە بکە، هەرچەندە ئەمانە هەرگیز ئەخلاقیان نەبووە.

کاوە ئەمین: هەڕەشەی کوشتنت لێکراوە؟

سەباح حەمدانی: لەو کەناڵەی منەوە هەرکەسێک قسە بکات، هەرکەسێک قسەیەک بە سەددام حوسێن بڵێ، باسی شەرەفی و باسی دایکی بکات، رێگەی نادەم و دەڵێم من نامەوێ بچینە ناو ئەو باسە، ئێمە لێرەدا سوارچاکانە دەجەنگین، ئازایانە دەجەنگین، بەڵام ئەوانە ئازایانە ناجەنگن، خەڵکێکی بێڕەوشتن، بۆیە گەیشتنە ئەوەی تانە لە شەرەفی من و لە شەرەفی خێزانم بدەن. خەڵکیش هەن کە حەق بە من دەدەن، هەیانە هاوڕێمە و من دەیانناسم و لەگەڵ هەندێکیان لە پەیوەندیداین، بەڵام ناوێرن قسە بکەن، رەنگە هەندێ زانیاریم بدەنێ و من باسیان بکەم، بەڵام تائێستا نەگەیشتوونەتە ئەوەی خۆیان ئازادانە قسە بکەن. رەنگە هۆیەکەی ئەوەبێ من وڵاتینامەی هۆڵەندیم هەیە و ئەوەش هێزێکی داوەتە من. کارکردنیشم لە دژی رژێم زیاتر هانیداوم بۆئەوەی بتوانم هەندێک شت بڵێم کە خەڵکی دیکە نایڵێن.

کاوە ئەمین: خۆشحاڵ بووی بە لەسێدارەدانی سەددام حوسێن؟

سەباح حەمدانی: بەتایبەتی کە بەدەستی ئەو جۆرە خەڵکە لەسێدارە درا. پێشتر گوتم کە بەڕاستی دڵخۆش بووم بەوەی بەدەستی هیچوپووچترین خەڵک لەسێدارە درا. حەزم نەدەکرد بەدەستی هەندێک پیاو لەسێدارە بدرێ کە لە دژی راپەڕن و بیرووخێنن و لەسێدارەی بدەن، بەڵام ئەمانە کەسانێک بوون وەکو خۆی و رەنگە لە خۆیشی پیستربن، بۆیە رەوشی ئێمە لە دوای 2003 پیستر بوو لە پێش 2003.

کاوە ئەمیـن: کاک سـەباح سوپاسـی بەشـداریت دەکەیـن لـەم گفتوگـۆ چڕوپـڕە کـە زانیـاری زۆر باشـی تێدابـوو، حەزدەکـەم بزانـم دوا وتـەی ئێـوە چییـە؟

سـەباح حەمدانـی: زۆر سوپاسـتان دەکـەم بێگومـان، سـوپاس بـۆ هـەر کەسـێک کـە لـە ئامادەکردنـی ئـەم بەرنامەیـەدا هـاوکار بـووە، برایانـی وێنەگـر و هەمـوو برایانـی دیکە لـە بەڕێوەبـەری گشـتیی رووداوەوە تاوەکو ئەوانـی دیکـە. ئێـوە لەڕێـی منـەوە راسـتییەکان ئاشـکرا دەکـەن. مـن قەناعەتـم بـە خـۆم هێنـاوە کـە لـە بەرامبـەر خـودای خـۆم وەکـو شـایەتێک قسـە بکـەم، ئەمـە تەنیـا بـۆ خودایـە و جگـە لـە رەزامەندیـی خـوای گـەورە هیـچ شـتێکم نـاوێ. ئـەوەی کـە گوتوومـە راسـتییە و بـۆ پشـتیوانییە لـە راسـتی و بـۆ پشـتیوانییە لـەم گەلـەی کـە هەمیشـە بەدەسـت حوکمڕانـی خراپـەوە گیـرۆدە بـووە و بەداخـەوە لـە خراپـەوە بـە خراپتـر سـپێردراوە.

شایەتییە مێژووییەکانی ئەفسەرێکی ئەمن

مانگی تەممووزی 1988،مولازم ئیبراهیم تکریتی کە ئەفسەر بوو لە بارەگای بەڕێوەبەرایەتی ئەمن لە کەرکووک، سەردانی کردم. بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی کەرکووک بەشدار بوو لە ئەنفال دا، چەند وەجبەیەک خەڵکیان وەرگرت، چونکە ئێمە وەجبەمان دەدایە هەموویان، هەر بەڕێوەبەرایەتییەکی ئەمن وەجبەیەک. ئەو ئەفسەرە گوتی گەورەم یەکێک لەو دیمەنانەی کە هەرگیز لەبیرم ناچێتەوە، منداڵێکم بینی، دوای ئەوەی دایکی منداڵەکەمان کوشتبوو، یان خوشکی بووە، بەهەرحاڵ لەگەڵ ئەو بووە، کەوتبووە چاڵەکەوە، گوتی قژێکی زەردی هەبوو، لەناو چاڵەکە بەپێوە وەستابوو... ناتوانم تەواوی بکەم.. گوتی ئاوای دەکرد، چاوەڕێی فیشەکێکی دەکرد بەریکەوێت، چونکە لە هەموو لایەکەوە گوێی لە تەقە بوو، هەرچەندە چەکەکان زۆربەیان کپ بوون، بەڵام دەنگی تەقەش هەبوو، بەچاوی خۆیشی منداڵی دیکەی دەبینی، منداڵێکەو بەچاوی خۆی دەبینێ خەڵک لە دەوروبەری کوژراون و خوێن رژاوە، هاواری دەکرد.. گوتی هەندێ لە منداڵەکانمان هەر بە زیندوویی داپۆشین. هەرکە گوللەبارانمان دەکردن شۆفڵەکان دەهاتن و خۆڵیان بەسەردا دەکردن. دەگریا، ئەو ئەفسەرە دەگریا، بەکوڵیش دەگریا، چی بکات؟ بەڵێ سەددام حوسێن ئاوای لەو خەڵکە کرد.

Research Center

RudawStream1